

GORIŠKI LETNIK

ZBORNİK GORIŠKEGA
MUZEJA

1997

24

M. Vertovec, bivši župnik u ipavskoj dolini (Wip-pach), umro je 1851. Već je dosta rano napisao „vinoreju“ iliti plodjenje loze; zatim je slijedila kano najbolje mu i izvrstno dielo „Kmetijska kemija“, koja je jednako kao i „vinoreja“ i slijedeće dielo na svietlo izašla kano dodatak od „Novicah“; ovo izvorno dielo od osobite je koristi za gospodarske učione, te je popularno, al ujedno i znanstveno izradjeno; južni Slaveni u nijednoj praktičnoj struci neimaju toli izvrstna diela. Isto je tako počeo kano dokladu „Novicah“ izdavati popularnu sveobću poviestnicu i to po poznatom Weberovu dielu hi-

GORIŠKI LETNIK

ZBORNİK GORIŠKEGA MUZEJA

24 / 1997

**GORIŠKI MUZEJ
NOVA GORICA
1998**

Uredniški odbor:

dr. Rajko Bratož, Marija Češčut, Janez Dolenc, Borut Koloini, Andrej Malnič, dr. Branko Marušič (glavni urednik), Inga Brezigar, Nataša Nemec, mag. Slavica Plahuta (odgovorna urednica), Peter Stres, Drago Svoljšak, dr. Peter Štih, Marko Vuk (tehnični urednik), Beatrice Žbona-Trkman

Prevodi: Milko Rener, Joško Vetrih, Franc Rupnik (italijanščina)
Anamarija Markič (angleščina)

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Naklada: 800 izvodov

Računalniški stavek in prelom:
MEDIT d.o.o., Notranje Gorice

Tisk: *Grafika-M s.p.*

Sofinancirajo:
Mestna občina Nova Gorica
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije
Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije

Redakcija zvezka končana 30. 3. 1998

Izdajatelj: Goriški muzej, Kromberk, Grajska 1, 5000 Nova Gorica

Na ovitku: Odlomek o Vertovcu iz Macunove knjižice *Pregled slovenske literature* (Zagreb 1983)

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS (štev. 415-183/92 z dne 26. 2. 1992) se od publikacije plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, štev. 4/92).

Goriški letnik 24/1997

Štiriindvajseta številka Goriškega letnika je zbornik zgodovinskih, umetnostno-zgodovinskih in literarnozgodovinskih razprav. Janez Dolenc in Franc Rupnik posegata z objavo spomenice (1716) zaprtih Tolmincev v problematiko tolminskega punta leta 1713. Vojko Pavlin nadaljuje in končuje svojo razpravo o prebivalstvu v solkanski župniji v letih 1835-1864 (prvi del je izšel v Goriškem letniku 20-21/1993-1994). K problemu Matije Vertovca (o njem je pisal Goriški letnik 11/1984 in 12-14/1985-1987) se v povezavi z njegovo knjigo Vinoreja za Slovence vrača Andrej Malnič. Umetnostnozgodovinska sta Igorja Weigla prispevek k slikarstvu Antonia Parolia in članek Ivana Žerjale o knjižnih ilustratorjih pri Goriški Mohorjevi družbi med obema vojnama, nastal kot zaključna naloga dijaka goriškega slovenskega klasičnega liceja. Tudi daljša razprava Gregorja Klančiča govori o Goriški Mohorjevi družbi in sicer o njenem glasbenem založništvu ter je prirejena diplomska naloga na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Zoltan Jan je prispeval obširen pregled o poznavanju pesnika Cirila Zlobca pri Italijanih. Številko štiriindvajset zaključuje rubrika Ocene in poročila, v njej je Marko Vuk predstavil revijo Studi Goriziani.

Uredništvo Goriškega letnika se zahvaljuje avtorjem za sodelovanje, prav tako pa tudi vsem bralcem. Petindvajseta številka bo izšla konec leta 1998.

Uredništvo

SPOMENICA TOLMINSKIH PUNTARJEV ZA IZPUSTITEV IZ JEČ GORIŠKEGA GRADU

Janez Dolenc - Franc Rupnik

O velikem tolminskem puntu je ohranjeno obsežno arhivsko gradivo v Državnem in dvornem arhivu na Dunaju (7 fasciklov) in v Deželnem arhivu v Gradcu (4 fascikli).¹ Vse to gradivo sem na hitro preletel v marcu 1992, ko sem tam opravljal tudi slavistične raziskave. V graškem arhivu sem našel listino, ki je nekaj posebnega: spomenica ali memorial 72 tolminskih puntarjev za izpustitev iz strašnih ječ goriškega gradu, kjer že tri leta trpijo ločitev od svojih družin, mraz, vročino in lakoto. Od drugih, dostikrat suhoparnih listin se loči, ker je močno čustveno obarvana in ima gotovo neko literarno vrednost. Čeprav je napisana v italijanščini, je stilno sorodna našim baročnim piscem Janezu Svetokriškemu in očetu Rogeriju, saj jo prav tako prepletajo latinski citati, vzeti največ iz biblije.

Spomenica² obsega tri strani besedila in je naslovljena na tedanjega avstrijskega vladarja Karla VI.³ Ni datirana, vendar iz vsebine spoznamo, da je nastala pred veliko nočjo 1716 zaradi opozorila, da so nekoč vladarji za ta praznik izpuščali jetnike. Najbrž ji je povod tudi cesarjev odlok 8. marca, da je treba vse zadeve v zvezi s tolminskim puntom čimprej zaključiti. Ker gre za prošnjo jetnikov, bi moral biti pisec kdo izmed njih, a podpisa ni nobenega. Izmed skoraj samih nepismenih jetnikov bi bil sposoben takega dela najbrž le Jakob de Facis, pisar iz Tolmina. Omenja ga tudi Ivan Pregelj: "Bil je to učen človek, pravdač Jakob. Nekoč je bil v grofovski službi, pa so ga bili spodili. Zdaj je služil kmetom, zdravil in pisal, drl otrokom in ženam zobe in sestavljal tlačanom pritožbe zoper grofa in biriče".⁴ Če to drži, je bil gotovo on tisti, ki je spisal kmetom pritožbo na cesarja zoper tolminskega grofa Jakoba Antona Coroninija in jo je kmečka delegacija oddala na Dunaju 15. decembra 1701.

Memorial je pretresljiv dokument kmečkega poraza in ponižanja. Poleti in jeseni 1713 so vojaki in biriči polovili okrog sto⁵ puntarskih "kolovodij" (Rädlführer, principali) in jih vse strpali v srednjeveške ječe goriškega gradu z neznan-

¹ Podrobneje je to gradivo prikazano v mojem članku v Kroniki 1994, 99-100.

² Fasc. 427, fol. 1710-1, Tullmein Bauern Aufstand, Landesarchiv Graz (skrajšano LAG).

³ Karel VII. je bil najprej španski kralj, po prezgodnji smrti svojega brata Jožefa I. pa je postal avstrijski cesar (1711-1740). Pod njegovo vladjo je Avstrija dosegla svoj največji obseg. Spomladi 1716 se mu je rodil edini sin Leopold, ki je čez nekaj mesecev umrl.

⁴ Ivan Pregelj: Tolminci. Izbrano delo I, 134.

⁵ ... Eine Menge, und zwar gegen Hundert der Arrestanten, ex magis aggravantis sich wirklich in dasigen Castell befanden. - Fol. 1281, 17. jan. 1714, LAG.

sko debelimi zidovi in majhnimi zamreženimi okenci. Ujete so zasliševali sodni uradniki (fiscali), ki so najeli tudi rablja iz Ljubljane,⁶ da je zaslišane silil k odgovoru in priznanjem s torturo. O zaslišanjih so v arhivih ohranjeni mnogi zelo težko čitljivi zapisniki. Do pomladi 1714 so ugotovili najbolj s krivdo obtežene in jih 11 obglavili od 20. do 23. aprila na goriškem Travniku. Kmalu potem so štirje jetniki iz ječe pobegnili,⁷ trije starejši jetniki so kasneje v ječi umrli in so vpisani v mrliški knjigi stolnice v Gorici.⁸ Mogoče je, da jih je umrlo več in jih niso posebej označili kot jetnike. Zasliševanja so trajala še dolgo zaradi priprave gradiva za zaključni kriminalni proces. Sodna birokracija je pedantno grmadila že nepregledne kupe sodnih aktov, tako da je občasno morala napraviti repertorij svojih aktov.⁹

Iz spomenice razberemo, da so jetniki najhuje trpeli zaradi lakote, kajti oblast se za njihovo prehrano ni brigala. Položaj se je posebno zaostрил v januarju 1716, ko sporoča sodni uradnik Francesco Romani cesarski komisiji, da gostilničar, ki je doslej hranil ujetnike in zaračunaval 7 karantov na dan za osebo, že dalj časa te hrane ni dobil plačane in zato odklanja nadaljno oskrbo. Zato so bili nekateri jetniki tri dni brez hrane in on sam je zaradi njih v nemajhnih težavah. Revne jetnike morajo vzdrževati občine (dekanije), premožni pa bi morali za prehrano skrbeti iz svojega imetja; a tudi ti so popolnoma obubožali zaradi neobdelanih kmetij, pogina živine, zaradi živinske kuge in drugih nesreč in jim grozi, da bodo pomrli od lakote. Poskusili so na Tolminskem prodati nekaj zaplenjene puntarske imovine, a nihče ni hotel ničesar kupiti in tako od tam ni prišel niti en sam karantan.¹⁰

V spomenici je tudi zapisano, da je obtožno gradivo bilo poslano v Gradec že pred dvema mesecema (torej sredi januarja 1716), kar pomeni, da je preiskave konec in je njihovo zadrževanje v ječi nesmiselno. Domnevajo pa, da zaradi obsežnosti gradiva sodba ne bo še tako kmalu izrečena, zato naj jih izpustijo domov z določenim jamstvom, kjer bodo sodišču ob vsakem času na voljo. Omenjajo tudi, da je komisija že poročala naprej o njihovi nepopisni bedi, saj se morajo preživljati z miloščino. Menda sta tudi goriški gastaldo (mestni sodnik) in magistrat kot javna uprava poročala o tem in najbrž predlagala jetnikom, naj ponižno prosijo za izpustitev.

Dvorna komora v Gradcu je hitro reagirala na ta "memorial" (tako ga sama poimenuje) in ganljive besede v njem niso bile zaman. Že 31. marca je na predlog neimenovanega tajnega svetnika in na predlog predsednika glavne cesarske ko-

⁶ ... In Laybach wohnhafte Freyman ... zu Erfindung der Wahrheit und Vollführung einiger Executione den Criminalrechten gemass mit einen ordentlichen Tortur vorgehen mögen ... - Fol. 1343, LAG.

⁷ ... Delli quatro che fugirano da questo castello, cive Luca Rutar, Simon Lusnig, Jacob e Gasparo Vertaz. - Fol. 2132, 27. jul. 1714, LAG.

⁸ Po ugotovitvah Franca Rupnika so v mrliški knjigi goriške stolnice vpisani jetniki Luka Kodermac, Lovrenc Božič in Ivan Čujec. - Dom, 15. maja 1994.

⁹ Npr. repertorij 271 aktov od 5. aprila 1702 do 27. julija 1714. - Fol. 1468-89, LAG.

¹⁰ Fol. 1708-9, 13. jan. 1716, LAG.

misije kneza Hannibala Portia¹¹ odločila,¹² da naj 9 najbolj krivih jetnikov še naprej ostane v ječi ob primerni oskrbi, vsi ostali pa naj se proti primernemu jamstvu odpustijo domov in tam čakajo na razsodbo. Tako je večina jetnikov veliko noč po dolgem času spet praznovala v krogu svojih družin.

Dvorna komora je šele 24. julija 1716 objavila zaključno sodbo nad 61 jetniki.¹³ Omenjenih 9 še zaprtih je bilo končno izpuščeno, kar pomeni zaključek velikega tolminskega punta, a zaplenili so jim tri četrtine premoženja. 13 puntarjev je izgubilo dve tretjini imovine.¹⁴ 25 puntarjev pa je izgubilo polovico premoženja.¹⁵ Trem so vzeli tretjino imovine, deset pa jih je bilo oproščenih zaplembe premoženja.¹⁶

Goriški deželni glavar Josef Wildenstein je šele čez dobri dve leti poročal dvorni komori, da je po razsodbi 24. julija sklical na goriški grad 12. septembra 1716 vse izpuščene zapornike in jim dal sodbo z vsemi zaplembami razložiti tudi "in lingua schiava". Glavar tudi svetuje komori, naj premoženjske kazni spremeni v denarne, kar bo koristilo državni blagajni. Sporoča tudi, da je prejel odlok o kazni po posameznih puntarskih področjih z dne 7. decembra. Občine tolminskega gospostva morajo plačati 2000, občine rihemberskega gospostva 1500, švarceneškega 750, kanalskega 600 in posamezne briške občine 200 gold. kazni. O tem je že obvestil prizadete župane in davčne izterjevalce.¹⁷ Tako je na hudo obubožano deželo leglo breme velikih odplačil, ki je pahnilo v revščino več rodov.

Pripomba: Uvodni komentar je prispevek Janeza Dolenca, ki je preskrbel tudi kopijo listine, transkripcijo spomenice in njen prevod v slovenski jezik pa je prispevek Franca Rupnika.

¹¹ Knez Hannibal Portia je bil predsednik glavne komisije za preiskovanje punta od konca junija 1713 dalje. Člana sta bila grof Johann Wildenstein in jurist Johann Lindl. Komisija je stalno pošiljala pročila dvorni komori v Gradec.

¹² Fol. 1522-4, 31. marca 1716, LAG. - Zadržani jetniki so bili Valentin Munih, Ivan Čujec, Ivan Pavšek, Matevž Jereb, Štefan Laharnar, Anton Viduč, Ivan Lapanja, Anton Božič in Jakob de Facis.

¹³ Fol. 1530-42, 24. julija 1716, LAG. - Zakaj se je število jetnikov v štirih mesecih zmanjšalo od 71 na 61, bo treba še ugotoviti.

¹⁴ To so bili puntarji Gašper Bizal, Ivan Rejc, Gašper Groselj, Anže Rink, Primož Baloh, Štefan Jan, Lovro Mrak, Ivan Mrak, Jakob Ozebek, Klemen Melinc, Andrej Lapanja, Anton de Facis in Simon Lužnik.

¹⁵ To so bili Matej Kragelj, Andrej Laharnar, Vid Troha, Vid Krivec, Pavel Pirih, Lovro Zlataper, Jakob Kofol, Štefan Mrak, Matija Andrejčič, Štefan Strgar, Štefan Cencič, Blaž Gregor, Štefan Rejc, Boštjan Rejc, Luka Roženjak, Miha Pirih, Lenart Baloh, Matej Berlot, Ivan Gubenšek, Ivan Pirih, Lovro Matko, Gašper Velitič, Jakob Velitič, Luka Ternovčič in Miha Krelj.

¹⁶ S tretjinsko zaplembo so bili Jurij Šavli, Andrej Kodolja in Andrej Melinc, oproščeni pa Štefan Štulc, Luka Jan, Jeler Fortunat, Miha Gregor, Gašper Košir, Urban Košir, Johan Steinitz, Lovrenc Matevžič, Tomaž Matevžič in Jakob Matevžič.

¹⁷ Fol. 1614-7, 7. febr. 1719, LAG.

Spet. Ces. Spec. Alt. Maesta Sj. Sj. Alt.

La Turba d' settanta due miserabilissimi Prigionieri prostrata avanti li Alt.
 tiedi della Sacra Ces. Spec. Alt. Maesta v. prima d'ogni altro aggiunto
 goda in quest'oggi: dominare non latio; confidata nella Sola Clemenza
 di Cesare; mentre dopo il dolorosissimo Corso d'anni tre continui,
 che nella squalida, et horrida Carcere di Torricia languisce a cagha
 dalli periti, et gia da tanto tempo spinti Tumulti; spera farli
 sentire dalla pietà della Maesta v. la tanto sospirata libertà
 con un Clem. Tolle lectum tuum, et uade in domum tuam.

Tolpino è vero con seguitare la raffia dalli Capri tumultuanti; ma offendo
 la Giustitia già soddisfatta con la morte d. li. Capri Principali; ora
 resta solo il luogo alla Clemenza con benignissimo rispetto: che il
 nostro errore nell' obediare li Principali fu spustica ignoranza;
 non già perversa malitia; qual nostro fallo, speriamo, sarà scancel-
 lato con tanti nostri patimenti di freddi, calori, malate, mendicizia
 estremo delle nostre povere Famiglie, et quanti può fare. un
 homo miserabilissimo, perche squalore Carcerum tant' notte duriores.

Se la Sacra Maesta Divina viene punita da un Cror dolente, et contrito; non
 è dubbio; resterà punita, anco la Maesta v. immagine della Divina
 dalli nostri amari, pini singulti, et acerba Prigionia; mentre con
 occhi di pianto Confessiamo l' offesa ignorante fatta all' August.
 Maesta v. con un sincero pentimento, et cordoglio, quale porre-
 ramente ci destando nell' animo.

Non occorre, che noi rimemoriamo qui li Divini Flagelli d' mortalità sopra
 gli animali, d' orribili stradini sopra li uiversi cacciati in quell'anni
 nel nostro desolato paese, con continui timori d' peste, et d' terremoti;
 sicche destute le nostre Ronere, et afflitti famiglie, poine anco del nostro
 tolleno godano inconsolabili: mones Domini et flagit. nos. p. uide nos en
 doti da Cesare Rappresentanti; et da questo Publico Cuius, che ha fatto cu

1710

Faksimile spomenice

ridonda non solo in nostro estermínio, quanto anco in pregiudizio del
loro nome Reale, de' nostri Giurisdicenti, ed del Publico Reame, hanno
l'unilissimamente, annesso alla Maestà v.^{ra} l'informazione.

Tu' anco sopra questo Clementissimamente ordinato agli Ill.^{mi} Consiglieri di Consiglio di
Stato, terminare con tutta celerità il nostro Processo Criminale,
il che anco fu eseguito; ma capitato questo con li Doveri già l'anno
due mesi alla Ces.^a Corte, dubbiamo che per esser da non
potrà così presto esser spedito.

Onde, essendoci impossibile di più sopportare tanti patimenti; massime, se fume
havendo già consumato tutto il nostro, vivendo la maggior parte di noi
con tenuissima mendicizia; si supplichiamo avanti la Clemenza della
Sua Ces.^a Majestà v.^{ra} supplicando per le Viscere di Gesù
Cristo concederci Alm.^{na} la licenza di poter almeno esser liberati dall'
Aresto di Prigionia, ed portarci alle nostre Case per acquistare il vitto
ci a noi, che alle nostre derelitte mogli, e alla nostra orfana Prole,
fino sarà terminato il Processo Criminale contro noi formato, offe-
rendoci in tanto di dare la Juratoria Cautione de iudicio suo; qua-
lungue volta ci capiterà minimo ordine.

Stimo dunque in forma fovera, che la Injustitia della Maestà v.^{ra} sarà placata
dalla pietas, ed diuturne notte Carceri, qua equiparantur morti;
onde, che rispetto dello Processo non potremo, se non doppo tanti notti
patimenti, ed Guai ottener Alm.^{na} Perdono A. Erata della Clemenza
dell'Imper.^{ma} Maestà v.^{ra} mentre anco con nostro giuramento s'obliga-
mo d'esser sempre fedeli, ed pronti a tutti li Alm.ⁿⁱ ordini, alli
quali mai fu la nostra intentione di contrariare, come havemmo
chiaramente dimostrato, se ci fossero state concesse le tante volte
da noi implorite diverse aduersij quercellj; al che aggiungiamo un
fermo proposito di poter in avvenire più tosto o niente, e rotto, che mai
più seguitare qualunque torbido pensiero, anzi lontano dalla Ces.^a offesa.

E se, *statuto nell' antica Legge, al tempo delle Ruschali solennità liberar:*
 nelle Carceri un Reo; speriamo, che dopo haver fatto sì continuati
 Rasque con nostri interni Codogli in queste orride, e spallate
 Prigioni, la Saurana Clemenza della Maestà Vostra donerà anco a noi
 per l' imminente Sta Festa. magnificima liberazione, tanto più,
 che a questo tempo tutte il mondo sarà in duolo per la fellissima,
 et tanto respirata successione dell' Austriaca Clemenza, mentre
 in breve tempo qual nuovo sole, speriamo, spunterà al mondo.
 perche, siccome fin ora habbiamo porretto al Cielo quelle voci, che
 hanno costretto la misericordia Divina a cedere le nostre brame;
 come per bocca del Psalmista si dichiara: *propter miseriam inopum*
et gemitus pauperum nunc exurgam; così in avanti non cessa;
 se non porger le più calde suppliche al Trono dell' Altissimo per la
 conservazione et maggior aumento dell' *Aug.^{ma} Casa.*

Ma tanto confidati nella Saurana Clemenza, et misericordia, quale non uolte
 nostri *subditorum, sed ut magis conestantibus et uiuant,* per
 riamo finalmente ottenere la nostra liberazione. Ancho non sarà
 terminato il Proceffo contro noi formato, offerendoci come sopra
 col nostro giuramento de indulto tutti qualunque nostre ci uorrà
 comandato, perche altrimenti ogn' uno di noi può dire: *siue per o:*
 I che non permettendo la Ces.^a Clemenza no suoi misericordiosi
 Indulti, stiamo annessi aspettando un *Com.^{mo} misericors super turbam*
 nel de unicamente confidati si Lascielliamo.

Della Sacra Ces.^a Ap.^{la} Catt.^a Maestà Vostra

Unichissimo Signorissimo Indulto;
 et V.^{re} P.^{re}

L' 112. Prigionieri nella Sta Prigione
 di Bracia di causa della *suppl.^a humilis*
 1722

Zapori na Goriškem gradu

Transkripcija spomenice

Sacra Cesarea Real Cattolica Maestà Signore Clementissimo.

La Turba di settanta due Miserabilissimi Priggionieri prostrata avanti li Clementissimi Piédi della Sacra Cesarea Real Cattolica Maestà Vostra priva d' ogn' altro aggiunto grida in quest' oggi: hominem non habéo; confidata nella sola Clemenza di Cesare, mentre doppo il dolorosissimo Corso d' anni tré continui, che nelle squallide, et horride Carceri di Goricia languisce à causa dalli passati, et già da tanto tempo sopiti Tumulti, spera finalmente sentire dalla pietà della Maestà Vostra la tanto sospirata libertà con un Clementissimo: Tolle laetum tuum, et vade in domum tuum.

Falassimo è vero con seguitare la Pazzie delli Capi Tumultuanti, mà essendo la Giustitia già sodisfatta con la Morte d' 11 Capi Principali, ora resta solo il luogo alla Clemenza con benignissimo riflesso: che il nostro errore nell' obedire li Principali fù Rustica ignoranza, non già perversa melitia; quel nostro Fallo, speriamo, serà scancelato con tanti nostri patimenti di freddi, calori, malatie, mendicità estermínio delle nostre povére Famiglie, et quanto poul fare ún huomo miserabilissimo, perche squalores Carcerum sunt morte duriores.

Se la lesa Maestá Divina viéné placata da un Cuor dolente, et contrito; non è dubbio, restratà placata anco la Maestá Vostra Immagine della Divina dalli nostri amarissimi singulti, et accerba Priggionia: méntre con ochi di pianto Confessiamo l'offesa ignorater fatta alla Augustissima Maestá Vostra con un sincerissimo pentiménto, et cordoglio, quale perpétuamente ci durerà nell' animo.

Non occorre, che noi rimemoriamo quì li Divini Flagelli di mortalità sopra gl'animali, d' orribili Grandini sopra li viveri cascati in quest' anni nêl nostro desolato Paese, con continui timori di Peste, è di Terrmoti, sicche destrute le nostre povere et afflite famiglie prive anco dl nostro sollievo gridano inconsolabili: manus Domini tétigit nos, poichè vedendosi da Cesarei Raprésentanti, et da queto Publico Civico, che tutto ciò ridonda non solo in nostro estermínio, quanto anco in pregiuditio sommo Prencipe, de Nostri Giurisdicenti, et del Publico Benne, hanno umilissimamente avanzato alla Maestá Vostra l' informationi.

Fù anco sopra queste Clementissimamente ordinato agl' Eccelsi Consigli di Graz di dover terminare con tutta celerità il nostro Processo Criminale, il che anco fù eseguito; mà capitato quèsto con li Pareri già sonno due mesi alla Cesarea Corte, dubbitiamo che per esser voluminoso potrà così esser spedito.

Onde essendoci impossibile di più sopportare tanti patimenti, massime la Fame, havendo già consumato tutto il nostro, vivendo la maggior parte di noi con tenuissima méndicità; ci Genuflettiamo avanti la Clemenza della Sacra Cesarea Réal Cattolica Maestá Vostra supplicando per le Viscere di Giesù Christo concederci Clementissima la Gratia di poter almeno esser liberati dall' Arresto di Goricia, et portarci alle nostre Case per aquistare il Vitto si à noi, che alle nostre derelitte Mogli, et alla nostra Orfana Prole, sino sarà terminato il Processo Criminale contro noi formato, offerendoci intanto di dare le Giuratoria Cautione de iuditio sisti, qualunque volta ci capiterà minimo ordine.

Stiamo dunque in ferma fiducia, che la Giustitia délla Maestá Vostra sarà placata dalle pénnose, et diuturne nostre Carceri, quà aquiparantur Morti; onde ché riferito dètto Processo non potremo, se non doppo tanti nostri patimenti, et Guai ottenir Clamentissimo Perdono et Gratia dalla Clemenza déll' Augustissima Maestá Vostra; mentre anco con nostro giuramento s' obliamo d' esser sempre Fedéli, et pronti à tutti li Clementissimi ordini, alli quali mai fù la nostra intentione di contrafare, come havéressimo chiaramente dimostrato, se ci fossero state concesse le tante volte da noi implorate diffese adversus quarellas; al che aggiungimo un fermo proposito di perder in avenire più tosto è robba, che mai più seguitare qualunque torbido pensière, ancho lontano dalla Cesarea offesa.

E se, fù solito nell' antica Legge, al tempo delle Paschali solennità liberare dalle Carceri un Reo; speriamo, che doppo haver fatte tré continuate Pasque con

nostri interni Cordogli in questo orride, et squallide Priggioni, la Sovrana Clemenza della Maestà Vostra, donerà anco à noi per l' imminente Santissime Feste Benignissima liberatione; tanto più, che à questo tempo tutto il Mondo sarà in Giubilo per la felicissima, et tanto sospirata succesione dell' Austriaca Cleménza, mentre in breve tempo qual nuovo Sole, speriamo, spunterà al Mondo; perilchè, si come sin' ora habbiamo porrèto al Cielo quelle voci, che hanno costrétto la Misericordia Divina ésaudire lé nostre brame; comé per bocca del Psalmista si dichiara: proptér misérias inopum et gemitus paupérum nunc éxurgam: così in avénire non cessarémo le più Calde Suppliche al Trono dell' Altissimo per la consevatione et maggior augumento dell' Augustissima Casa.

Per tanto confidati nella Sovrana Cléménza, et Misericordia, quale non vult mortem Subditorum, sed ut magis convértantur, et vivant, spériamo finalménté otténire la nostra liberatione almeno sino sarà terminato il Processo contro noi formato, offerendoci comé sopra col nostro giuramento de iuditio sisti qualunque volta ci verrà commandato, perche altrimenti ogn' uno di noi puol dire: fame pereò; il che non permettendo la Césarea Cléménza ne suoi miserabilissimi Sudditi, stiamo ansiosi aspettando ut Clementissimo: misereor super Turbam nél che unicaménte confidanti si Genufléttiamo.

Della Sacra Césarea Real Cattolica Maestà Vostra.

*Umilissimi Fedelissimi Suditti,
ét Vassalli.*

*Li 72 Priggioniéri nella Fortezza
di Goricia à causa delli passti Tumulti.*

(Naslov)

Alla Sacra Cesarea Real Cattolica Maestà

di Carlo VI. Impératore de Romam

Rè et Monarcho delle Spagne sempre

(pokrito besedilo)

tre anni gia soppati Tumulti.

Per

Clementissima nostra liberatione érga cautionem

iuratoriam de iuditio sisti quandocumque

ut intus.

Prevod spomenice

Sveto cesarsko kraljevsko katoliško Veličanstvo, gospod gospod blagorodni!

Množica dvainsedemdesetih usmiljenja vrednih jetnikov, ponižno klečeča pred nogami Vašega ces. kralj. kat. Veličanstva, ki nima več nobene pomoči od drugod, vpije danes: Hominen non habeo¹, zaupajoč samo še v milost Cesarja, potem ko skozi nadvse žalostno triletno bivanje v glih in groznicah zaporih v Gorici hira zaradi preteklih in zdaj že več let ukročenih uporov in samo upa še, da bo končno slišala po usmiljenju Vašega Veličanstva tako zaželene besede osvoboditve: Tolle laetum tuum, et vade in domum tuam².

Res je bilo nespametno, da smo sledili vodjem upornikov; toda ker je bilo pravici že zadoščeno z usmrčitvijo 11 glavnih vodij, ostaja zdaj samo še čas usmiljenja, saj smo resnično spoznali, da je bila naša napaka, da smo poslušali vodje, kriva naša kmečka nevednost in ne hudobna pokvarjenost. To našo napako bo izbrisalo, upajmo, tolikšno naše trpljenje zaradi mraza, vročine, bolezni, uboštva, uničenja naših ubogih družin in še vsm drugim, kar more prestatí najbednejši človek, kajti squalores carcerum sunt morte duriores³.

Če se Božje Veličanstvo potolaži, če se srce skesa in je žalostno, ne moremo dvomiti, da se bo tudi Vaše Veličanstvo, ki je podoba Božjega Veličanstva, potolažilo po našem prebridkem ječanju in grenkem ujetništvu. Ko s solznimi očmi priznavamo žalitev, ki smo jo storili iz nevednosti Vašemu Veličanstvu, se tega najiskreneje kesamo in obžalujemo in bo to za zmeraj ostalo v naši duši.

Ni potrebno, da bi mi tukaj spominjali na božji bič, na kazni pogina živine, na strašne toče, ki je padala na naše pridelke v teh zadnjih letih, na naša opustošena polja, na stalni strah pred kugo in potresi, zaradi katerih neutolažljivo vpijejo naše uboge družine: Manus Domini tetigit nos⁴. Ker so cesarski predstavniki iz javne uprave spoznali, da pelje vse to v naše uničenje pa tudi v škodo najvišjega Kneza, naših zakonodajalcev in splošnega blagostanja, so že ponižno predstavili Vašemu Veličanstvu poročilo o tem.

Zaradi tega je že bilo ukazano visokemu konziliju v Gradcu, naj bi odredil, da bi čimprej zaključili ta kriminalni proces. To se je tudi zgodilo s tem, da je bilo poročilo z mnenji poslano že pred dvema mesecema na cesarski sodni dvor, a dvomimo, da bo kmalu rešeno, ker je spis zelo obsežen.

Ker pa je nam že nemogoče prenašati naprej tolikšno trpljenje, posebno pa lakoto, ker smo porabili vse svoj živež in živimo večji del od revne miloščine, ponižno poklekujemo pred dobrotljivost Vašega svetega ces. kralj. kat. Veličanstva in prosimo zaradi Kristusovih ran, da bi nam podelili milost, da bi bili vsaj osvobojeni zavora v Gorici in da bi se mogli vrniti nazaj na svoje domove, da bi pridobili kaj živeža našim zapuščenim ženam, našim osirotelim otrokom, vse dokler se ne bo ta kriminalni proces zaključil. Da bi nam podelili to možnost, Vam pod prisego damo jamstvo, da se takoj javimo na sodišču, kadarkoli bi dobili vsak najmanjši ukaz.

Globoko torej zaupamo, da je pravici Vašega Veličanstva zadoščeno zaradi mučnih in dolgih let zavora v ječah, ki jih lahko primerjamo s smrtjo. kajti če se bo ta proces proti nam odlašal še naprej, ne bomo mogli doseči blage milosti Vašega ces. Veličanstva po tolikih letih trpljenja in vsega hudega. Obljubljamo pod prisego, da bomo za naprej vedno zvesti in pokorni vsem Vašim blagim ukazom, katerim nismo nikdar nasprotovali, kar bi bili lahko tudi dokazali, če bi bili upoštevali naše upravičene, večkrat ponovljene pritožbe. K temu dodajamo še trdni sklep, da bomo rajši izgubili svoje življenje in imetje, kakor da bi sledili katerikoli slabi misli, četudi bi bila daleč od žalitve Cesarja.

In če je bila v Stari zavezi navada, da so na Veliko noč spustili iz zavora po enega zločinca, upamo, da bo potem, ko smo morali obhajati tri zaporedne Velike noči v teh groznicah in pustih ječah, vzvišena dobrotljivost Vašega Veličanstva podarila tudi nam osvoboditev pred bližajočimi se velikonočnimi svetimi prazniki;

toliko bolj, ker bodo v tem času velike svečanosti zaradi tako srečnega in zaželenega nasledstva avstrijske Blagosrčnosti, saj smo dvigali svoje glasove k nebu vse doslej in je bila Božja Dobrotljivost prisiljena poslušati naše želje, kakor je rekel psalmist: Propter miserias inopum et genitus pauperum nunc exurgam⁵. In tako ne bomo tudi vnaprej nikdar prenehali prinašati pred prestol Najvišjega svojih najbolj gorečih prošelj, da bi ohranjal in dajal rast Vzvišeni Hiši.

Zaupajoč torej v vladarsko Dobrotljivost in Usmiljenje, Quale non volt mortem subditorum, sed ut magis connestantur et vivant⁶, pričakujemo, da bomo končno rešeni. Dokler pa se ne bo zaključil proces proti nam, dajemo, kakor rečeno, obljubo s prisego, da bomo prišli na sodišče, kadarkoli nam bo ukazano. Sicer bo lahko vsakdo od nas rekel: Fame pere⁷. Tega Vaša ces. Dobrotljivost ne bo dovolila na svojih ubogih podložnikih, ki v strahu pričakujejo tisto Vašo milostno besedo: Misereor super turbam⁸. Vsi skupaj to upamo in poklekujemo

*Pred Vašim svetim cesarskim in kraljevskim katoliškim Veličanstvom
Preponižni in najzvestejši podložniki
in vazali,
vseh 72 jetnikov na gradu
v Gorici, zaprti zaradi nekdanjih uporov.*

¹ Nimam človeka!

² Vzemi svojo posteljo in pojdi na svoj dom!

³ Trpljenje v ječah je hujše kakor smrt.

⁴ Roka božja nas je zadela.

⁵ Zardi uboštva revežev in vzdihovanja ubogih bom vstal.

⁶ ... ki noče smrti podložnikov, ampak da se spreobrnejo in živijo.

⁷ Od lakote umiram.

⁸ Ljudstvo se mi smili.

IL MEMORIALE DEI TOLMINOTTI CONCERNENTE IL LORO RILASCIO DALLE PRIGIONI DEL CASTELLO DI GORIZIA

(Sommario)

L'articolo riporta il memoriale dei Tolminotti concernente il loro rilascio dalle tremende carceri del Castello di Gorizia e contiene un commento introduttivo, la fotocopia dell'originale, la sua trascrizione e la traduzione in lingua slovena. L'originale è custodito nel fondo Tullmein Bauern Aufstand del Landesarchiv di Graz. Venne scritto nel 1716, quando i 72 prigionieri avevano già scontato tre anni di carcere con interrogatori e torture, avevano sopportato il freddo, il caldo e soprattutto la fame perché le autorità non provvedevano a nutrirli adeguatamente. Nel gennaio del 1716 venne inviato alla Camera Alta (Hofkammer) di Graz il voluminoso materiale in base al quale doveva essere emessa la sentenza definitiva. Poiché i prigionieri si trovavano in una situazione di grande miseria

e dovevano mantenersi con l'elemosina, non aveva più scopo trattenerli in prigionia. Perciò essi, probabilmente anche dietro suggerimento delle autorità, inviarono all'imperatore Carlo VI un memoriale concernente il loro rilascio. Molto probabilmente esso venne scritto in italiano dall'unico prigioniero istruito, lo scrivano Giacomo de Facis di Tolmino, che provvide a completarlo con numerose osservazioni personali e con citazioni latine, così che lo scritto possiede anche un valore letterario oltre che documentaristico. Le accorate espressioni contenute nel memoriale sortirono il loro effetto: tolti i nove prigionieri segnati dalle accuse più gravi, tutti gli altri vennero rilasciati dalla prigionia e mandati a casa dalla Camera in base al decreto del 31 marzo 1716, dopo aver dato ampia garanzia che avrebbero atteso la sentenza finale senza muoversi di casa. La sentenza venne inviata da Graz al Capitano della Contea di Gorizia Wildenstein - che liberò dal carcere anche gli ultimi prigionieri - appena il 24 luglio 1716. Con ciò la grande rivolta di Tolmino si poté considerare conclusa. Alla gran parte dei prigionieri venne confiscata parte del patrimonio, mentre i Comuni interessati dalla rivolta dovettero pagare una penale in danaro, il che determinò un impoverimento della regione e costituì un peso anche per le generazioni future.

SLIKI ANTONIA PAROLIJA

Igor Weigl

Ob zaokroženi monografski predstavitvi goriškega slikarja Antonia Parolija (1688-1768), ki je delo umetnostnega zgodovinarja Ferdinanda Šerbelja¹ ter razstavah, ki so se leta 1996 zvrstile v Ljubljani, Gorici in Novi Gorici, si je mogoče ustvariti podobo o njegovem opusu, ki nikakor ne presega solidne obrtniške ravni, je pa zanimiv, saj je z njim zadovoljeval naročnike iz vseh družbenih plasti.

Delal je na področju goriške grofije, v drugem desetletju 18. stoletja pa tudi v Benetkah.² Njegove slike je mogoče najti tako v majhnih podružničnih in župnijskih cerkvah, kot tudi v pomembnejših, kakor sta bili cerkev uršulinskega samostana v Gorici in tamkajšnja stolnica sv. Hilarija in Tacijana.³ Okras njenega kora je moral biti naročen okoli leta 1752, saj je 30. avgusta tega leta goriški nadškof Karel Mihael grof Attems-Petzenstein prejel nadškofovski palij.⁴ Freska, kazala je poveličanje sv. Vida, je bila uničena med prvo svetovno vojno. V koru so takrat postavili tudi dvanajst sedežev za kanonike, nad njihovimi naslonjali pa so bili Parolijevi *grisailli z življenjem sv. Vida* in tabla, ki kaže *sv. Vida*, kako blagoslavlja papeža Benedikta XIV., ustanovitelja goriške nadškofije. Grisaille so iz kora morda umaknili po ukinitvi nadškofije v letu 1787. V 19. stoletju so šest tabel še hranili v stolnični zakristiji, šest pa že v goriški cerkvi sv. Roka. Zadnje so bile prodane leta 1959, dve izmed njih sta dokumentirani v zasebni lasti v Firenzah.⁵

Paroli ni dobival zgolj cerkvenih naročil, ohranjenih je tudi nekaj del, ki so verjetno bila namenjena za opremo plemiških palač in vil. Temu so služili njegovi starozavezni cikli,⁶ pa tudi oba antična prizora ter sopraporti *Menuet in Zdrav-*

¹ ŠERBELJ, Ferdinand: Antonio Paroli 1688-1768, Ljubljana 1996. Od tod citirano: ŠERBELJ 1996.

² PIGNATTI, Terisio: La Fraglia dei pittori di Venezia, Bollettino di Civici musei Veneziani, 3, X, 1965, str. 16-39.

³ ŠERBELJ 1996, str. 69 in 148.

⁴ MARTINA, Alessandra: Carlo Michele dei conti d'Attems. Profilo biografico Carlo Michele d'Attems primo arcivescovo di Gorizia (1752-1774), I. Studi introduttivi, Gorizia 1988, str. 33-44.

⁵ ŠERBELJ 1996, str. 69.

⁶ Slike s starozavezno vsebino najdemo v številnih zapušinskih inventarjih iz srede 18. stoletja na Kranjskem, verjetno pa tudi na Goriškem ni bilo drugače. Tako je ljubljanski knezoškof Ernest Amadej grof Attems-Heiligenkreuz, ki je umrl 5. decembra 1757, imel v 637 del obsegajoči galeriji v dvorcu Goričane tudi slike, kakor je razvidno v zapušinskem inventarju v Arhivu Slovenije, ki so kazale Judito in Holoferna, Suzano v kopeli, Sisara in Jahelo, Samsona in Dalilo, str. 186; Jakobove sanje, str. 208; Agar in Izmaela, str. 215; Najdenje Mojzesa, str. 219; Davida in Betsabejo, Suzano v kopeli, str. 235; dve sliki z Jefejevo zgodbo, str. 237; Mojzesa z bronasto kačo in Mojzesa, ki izbije vodo iz skale, str. 241; Angela in Tobijo, str. 242; Suzano v kopeli, str. 244; Amona, str. 246; glej: Arhiv Slovenije, Zapušinski inventarji, fasc. III, lit. A, št. 66.

Srečanje Jakoba in Rahele, o. pl., 97x132 cm, nemški trg umetnin

*niški posvet.*⁷ Ohranjena je tudi stropna slika *Bogovi Olimpa* v salonu goriške palače Attems-Petzenstein, datirana okoli leta 1744.⁸ V povezavi s slikarsko opremo plemiških bivališč in še zlasti glede primernosti upodobljenega velja omeniti traktat "Werk von der Architektur", ki ga je okoli leta 1670 napisal italianofil in diletantski arhitekt Karl Evzebij knez Liechtenstein (1611-1684). Pravi takole: "Was aber gemahlet sol werden, ist auch nicht unnutzlich darvon eine Meldung zu thun. In des Herrn de casa Zimmer können profane Historiae gemahlet werden, poetische oder andere, in der Fürstin aber geistliche, aldiweil das weibliche Geschlecht in der Andacht die Männer ibertreffen thuet; konten auch in des Herrn Zimmer geistliche Sachen sein, aldiweilen pietas ad omnia utilis ist. In den Sahl

V predsobi v ljubljanski palači Franca Henrika barona Raigersfelda, umrl je 31. marca 1760, je viselo dvanajst slik z zgodbami egiptovskega Jožefa; glej: Arhiv Slovenije, Gr. A. I. DOL, fasc. 201, str. 373.

Pomemben zbiratelj Karel Filip grof Cobenzl, umrl je 13. marca 1770, je v svojem dvorcu Hašperku, kakor pričuje inventar v Arhivu Slovenije, lahko občudoval Suzano v kopeli, str. 5; na gradu v Logatcu pa še šest velikih, a močno poškodovanih platen s starozavezno vsebino; str. 42; glej: Arhiv Slovenije, Zapuščinski inventarji, lit. C, št. 39.

⁷ ŠERBELJ 1996, str. 86-93, 104-105 in 106-109.

⁸ ŠERBELJ 1996, str. 100-101.

aber und dehnen 2 Gallerien miessen poetische Sachen und profana kommen, wo die Diener sein, auch geistliche Werk, sie zu einem gottgefelligem Leben anzureitzen".⁹ (Ne bo pa zaman, če pripomnim kaj tudi o tem, kaj naj bo naslikano. V gospodovi sobi naj bodo profane, mitološke ali druge historične slike. V gospejini sobi naj bodo religiozne, saj ženske v pobožnosti moške prekašajo; so pa lahko religiozne slike tudi v gospodovi sobi, saj je pietas ad omnia utilis. V dvorani in njenih dveh galerijah morajo biti upodobljeni mitološki in profani prizori, kjer je služinčad, pa naj bodo religiozna dela, da bi jih spodbujala k boguvšečnemu življenju.) V 17. in 18. stoletju je bilo tovrstnih traktatov napisanih še veliko več, sodobniki pa so jih radi uporabljali, saj je šlo za zbirke nasvetov in mnenj, ki so se oblikovale na podlagi življenjskih izkušenj avtorjev. Z njihovo pomočjo lahko pojasnimo marsikatero neznanko in se tudi na tak način približamo spomenikom.

Parolijevih del je v plemiških bivališčih na Goriškem v 18. stoletju gotovo bilo veliko več, vendar so svoj davek pobrali divjanja prve svetovne vojne in prodaje zasebnih zbirk. Danes je ohranjenih vsega šestintrideset njegovih del, dokumentiranih pa je tudi enajst izgubljenih.

Maja 1997 sta bili v Kunsthaus Lempertz v Kölnu ponujeni v prodajo dve platni s starozavezno vsebino.¹⁰ Sliki sta pripisani slikarju iz kroga Francesca Solimene, podrobnejša analiza obeh pa pokaže, da imamo opravka z dvema še neznanima slikama Antonia Parolija. Na prvi je upodobljeno *Srečanje Jakoba in Rahele pri vodnjaku* (1, Mz 29, 10-11).¹¹ Upodobljen je najbolj dramatičen trenutek srečanja, ko je Jakob zaradi Rahele in črede njenega očeta z vodnjaka odvalil kamen in napojil živali. Levi spodnji del slike je postavljen v senco. Obe ovci, vidimo ju z zadnje strani, nas popeljeta proti vodnjaku in energični Jakobovi postavi, ki odriva kamniti pokrov vodnjaka. Njegovo silovito gibanje poudarja tudi rdeč plašč, ki vihra za njim. Podobno vlogo ima tudi plašč na Parolijevi sliki *Abraham daruje Izaka iz začetka štiridesetih let*.¹² Tudi Jakobov obraz ustreza fiziognomiji Parolijevih starcev. Gleda proti kompozicijskemu in svetlobnemu središču slike, proti pastirici Raheli, ki z razširjenima rokama prihaja z desnega konca slike. Tip Rahelinega obraza in drža njenega telesa še najbolj spominjata na Marijo s *Poklona sv. treh kraljev* iz Pokrajinskega muzeja v Kopru.¹³ *Srečanje Jakoba in Rahele* je postavljeno pred ravan z reko in mlinom, na levi jo zapirajo drevesa, na desni pa hrib s hišo na vrhu. Za Rahelo je še druga pastirica, ki se obrača proti starejšemu pastirju na desni. Zraven je pisana čreda, ki je Sveto pismo sicer ne omenja, tam nastopa le drobnica, posamezne živali pa srečamo na

⁹ FLEISCHER, Victor: Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler, I, Wien-Leipzig 1910, str. 126.

¹⁰ ALTE KUNST, Gemälde, Zeichnungen, Skulpturen, 24. Mai 1997, katalog dražbe, Köln 1997, str. 31. Sliki, izklicna cena je bila 28.000 DM, nista bili prodani. Za ljubeznivo posredovanje fotografij se zahvaljujem dr. Alexandru grofu Strassoldu iz Kunsthaus Lempertz, Köln.

¹¹ Olje na platnu, 97x132 cm.

¹² ŠERBELJ 1996, str. 84-85.

¹³ ŠERBELJ 1996, str. 118-119.

Najdenje Mojzesa, o. pl., 97x132 cm, nemški trg umetnin

preostalih Parolijevih platnih.¹⁴ Vsekakor je nenavadna slikarjeva domislica, da je upodobil v pogledu od zadaj mokrečo kozo.

Drugo platno kaže *Najdenje Mojzesa* (2, Mz 2, 5-6).¹⁵ Prizor se dogaja v Egiptu, sem ga postavlja tudi piramida z odkrušenim vrhom.¹⁶ Nil je samo še potok, v katerem psiček iz spremstva faraonove hčere gasi žejo. Figuralna skupina zaseda desno polovico slike, v njenem središču je faraonova hči, enak obrazni tip smo srečali pri Raheli na zgornji sliki, ki je tudi najbolj osvetljeni del slike. V naročju drži malega Mojzesa in mirno spremlja živahne geste svojih spremljevalk.¹⁷

¹⁴ Konja lahko primerjamo s tistim na sliki Miloščina sv. Martina in Notburge, ŠERBELJ 1996, str. 66-67; govedo najdemo na slikah Smrt sv. Janeza od Boga, ŠERBELJ 1996, str. 79-81, Sv. Janez Nepomuk in Notburga z vizijo Marije in deteta, ŠERBELJ 1996, str. 130-131, Sv. Notburga, ŠERBELJ 1996, str. 140-141; na zadnjih dveh so tudi primerljive upodobitve drobnice. Psa srečamo na sliki Bratje prodajo Jožefa, ŠERBELJ 1996, str. 88-89.

¹⁵ Olje na platnu, 97x132 cm.

¹⁶ Najdemo jo tudi na nekaterih drugih slikah z osebami z Jutrovega; Jožef predstavi faraonu očeta in brate, ŠERBELJ 1996, str. 92-93; Uboj poveljnika, ŠERBELJ 1996, str. 103-105; Nage oblecite, ŠERBELJ 1996, str. 110-111; Sv. Anton Padovanski in Anton Puščavnik, ŠERBELJ 1996, str. 124-125.

¹⁷ Zvedavi otrok še najbolj spominja na upodobitve malega Jezusa, npr. Marija z detetom in Janezom Krstnikom, ŠERBELJ 1996, str. 94-95; Škapulirska Mati božja, ŠERBELJ 1996, str. 140-141.

Klečeča služabnica na desni, z roko kaže na zaboj, ki je po Nilu prinesel otroka, je različica Diane s slike *Bogovi Olimpa* v goriški palači Attems-Petzenstein.¹⁸ Figure, naslikane v prvem planu v pogledu s hrbtne strani, je Paroli večkrat uporabil kot učinkovito prostorsko odrivalo. Na zaboj kaže tudi dama z zaprtim sončnikom. Drugi dve spremljevalki pa otroka odkrito občudujeta. Majhna deklica sklene skupino na levi. Kleči na levi nogi ter kaže z levo roko nase, z desno na hišo v ozadju. Faraonova hči ji je pozorno prisluhnila. Deklica je verjetno Mojzesova sestra Miriam, ki je faraonovi hčeri predlagala, da bo najdencu poiskala primerno judovsko dojiljo (2, Mz 2, 7-8). Ob piramidi v ozadju je zleknjena moška figura.

Glede na številne sorodne poteze, ki jih slike kažeta z omenjenimi slikarjevimi deli, ju je mogoče datirati v prvo polovico štiridesetih let 18. stoletja.¹⁹ Kažeta se kot člen, ki zapolnjuje formalno vrzel med nekaterimi znanimi Parolijevimi slikami.

Kljub posameznim dramatičnim figuram delujeta platni kot celota precej neprepričljivo, videti sta kakor skrbno zrežirana lutkovna predstava. Vendar ju zaznamuje uglajenost, ki je v Parolijevem opusu ne srečamo velikokrat in jo smemo pripisati tudi njuni odlični ohranjenosti. Obe platni sta tudi kompozicijsko povezani, saj če ju postavimo drugo ob drugo, sklenejo figure polkrog. Obešeni v paru sta bili okras nekega danes težko določljivega prostora oziroma stene v njem.

¹⁸ ŠERBELJ 1996, str. 100-101. Služabničino pričeško smemo primerjati z angelcem na sliki Sv. Notburga, ŠERBELJ 1996, str. 140-141.

¹⁹ Primerjaj ŠERBELJ 1996, str. 36-37.

TWO PAINTINGS BY ANTONIO PAROLI

(Summary)

In 1997 Kunsthaus Lempertz of Cologne put two paintings on sale entitled *The Meeting of Jacob and Rachel* and *The Rescue of Moses* (oil on canvas, 97 x 132 cm). The paintings were attributed to an unknown artist from the circle of Francesco Solimena. However, a detailed analysis of the two works has shown that they are two previously unknown canvases by Antonio Paroli. Numerous figures depicted in the painting can be associated with figures characteristic of Paroli's work. Moreover, the rendering of animals and landscape is equally characteristic of that. Because of a number of close affinities with Paroli's paintings which, according to art historian Ferdinand Šerbelj, date from the first half of the 1740s, the two paintings may be dated to the same period.

PRIČEVANJA MATIJE VERTOVCA O VINU IZ VINOREJE ZA SLOVENCE

Andrej Malnič

Uvod

Matije Vertovca *Vinoreja za Slovence* je bila pisana za preprosto ljudstvo, neuko tujih jezikov. Preprost jezik in enostavne razlage naravoslovnih zakonov, predvsem pa med poljudne razlage vpletene vsakdanje potopisne dogodivščine ter večdesetletne avtorjeve izkušnje dajejo knjigi poseben čar. Če v knjigi ne bi bilo številnih podučnih prilik, dobrodušnih graj, svaril, kratkih potopisnih in domoznanskih spominov, danes etnologom ne bi bilo potrebno več brskati med temi starimi vinorejskimi listi. A zbir Vertovčevega pričevanja ni brezglav. Pretehtan je, izmerjen in razdeljen tako, da koristi poduku iz teorije in iz vinarskih veščin. Za etnologa je odločilno, da knjigo zaznamuje spor med ljudskim in učenim, torej med duhovnim in intelektualnim obzorjem preprostega ljudstva na eni strani in umno vinorejo, ki temelji na znanstveno-empiričnem spoznanju, na drugi strani.

Vertovec je bil izobražen vinorejec, poznal je vse pomembne vinarske spise svojega časa in bil sam prekaljen vinar. Prepotoval je veliko sveta. Ni mu bilo potrebno izmišljati si zgodb, da bi bil prepričljiv. Pedagoška in mestoma pridigarska beseda Vertovcu ne zamaja tal pod nogami. Je trezen in previden; vihram, površnim in dvomljivim spisom ter čenčam in vražam ne verjame. Velja pa opozoriti, da Vertovec le ni bil etnolog, ampak vinorejec. Vinarstvo uči, njegov namen ni analiza tedanje podobe ljudske vinoreje, čeprav jo dobro pozna. Tudi sistematičnega raziskovalnega dela in metod, s katerimi se etnologi danes radi kitimo, pri Vertovcu ni; so pa zato toliko bolj dragoceni njegovi spomini. Škoda le, da je bil glede časovne umestitve dogodkov preveč površen. Zato marsikdaj ni moč določiti, kdaj naj bi se bil opisani dogodek v resnici zgodil, saj namesto letnic rabi besede kot so nekdanj, nekoč, v preteklih časih itd. Tudi pri imenih krajev velja biti pozoren; često uporablja stara imena in namesto imen krajev ali dežele zapiše kar pri nas, tu itd. Mestoma ni razvidno ali govori o Šembidu (Podnanosu), Vipavi, Vipavski dolini, Kranjski ali o vseh slovenskih deželah. V času Vertovca je bil v veljavi tudi drugačen merski sistem, zato je ob prebiranju njegovih spisov dobro imeti ob sebi razpravo Sergija Vilfana *Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem* (Zgodovinski časopis, 1954, str. 27-86).

Pretežni del pričevanj je Vertovec posvetil Vipavski dolini, Goriški grofiji, Istri in Trstu, pa tudi Kranjski in Štajerski. Niso zanemarljivi tudi opisi Francije, Italije, Nemčije, Avstrije, Ogrske in drugih vinorodnih dežel Evrope in sveta ter

opisi držav, ki so bile pomembne za vinsko kupčijo. Upoštevanja vredne so še zgodovinske opombe in črtice.

V tem spisu bomo spregovorili o tem, kaj je Matija Vertovec napisal o vinu: katero vino je bilo priljubljeno, dobro, sloveče in katero ne, kako so z njim trgovali. Skratka, kakšna je bila podoba o vinu takrat, ko so bili pri nas številni kmetje še nemarni, starokopitni in zlepa niso radi verjeli umnim nasvetom učenih gospodov. Govorili bomo o času, ko so na primer v Ročinju nad Kanalom še pridelovali znano vino čedajc in je bil kanalski okoliš štet za vinorodnega. Sama teorija o raznolikih tehnologijah in tehnikah umnega ali ljudskega vinogradništva ter kletarstva nas ne bo posebej zanimala. Izluščili smo le osnovno, temeljno podobo vina prve polovice preteklega stoletja.

Vina po poreklu, legi in gojitvi trt

Poreklo in vrste trt

Naše vinorodne dežele so imele samosvoj in, kot je bil Vertovec prepričan, bolj kot kjerkoli drugje, raznolik trsni izbor (str. 191), ki marsikdaj celo učenemu tujcu ni bil znan - na primer slovitemu vinarju gospodu Šamsu, ko je leta 1835 obiskal Vipavsko dolino. Dasi je poprej že opisal vinorejo Ogrske, Moravske, Avstrije in Štajerske, tukajšnjih trt ni poznal, celo muškateljke ne (str. 4). Podobno kot tujcem pri nas, se je godilo Vertovcu v Dalmaciji, v Ženevi in blizu Potsdama; v Mariboru mu je poznana le muškateljka in na poti v Milano le refošk in muškateljka (str. 4-6). Seveda pa so bile domače trte Vertovcu znane. Ko se je, naprošen od c. k. kmetijske družbe iz Ljubljane, leta 1834 namenil popisati trsne vrste na Primorskem (str. 21-31), je naštel skupno 40 belih, rdečih in črnih sort. Goričani in Vipavci so gojili podobne trte, čeprav vseh vipavskih trt na Goriškem niso imeli; bilo pa je na Vipavskem še okoli 100 in na Goriškem celo od 100-200 neznanih trt brez imena, a te niso bile upoštevanja vredne (str. 4-5).

Prve trte naj bi bili na Primorsko - v Oglej - prinesli rimski kolonisti leta 177 pr. Kr. (str. 192). Te so šteli za domače. Za take so šteli tudi tiste, ki so jih ljudje v preteklosti vzgojili iz neznanih divjih trt (samosevk), katerih je bilo po gmajnah, ob poteh, ograjah in ob zidovih na pretek. Takega porekla je bila na primer znana vipavska trta klarna meja iz Dornberka (str. 27). Tudi sam Vertovec je iz samosevke, prinešene izpod Nanosa, vzgojil novo trto (str. 7, 27), štanjelski župan Janez Švagelj pa iz mladik njemu neznane trte vzgojil gerganijo (str. 18).

Za tuje trte so šteli tiste, ki so bile prišle v deželo v novjšem času. Največ so jih prinesli premožni goriški posestniki, ker so hoteli preizkusiti, kako se bodo tuje sloveče trte obnesle pri nas. Tako so prve tokajske trte na Ložah pri Vipavi nasadili Kobencli med leti 1760-1780, trte s Sicilije je v Vipavo prinesel Anton Lavrin, renski rizling in traminec je v Štanjelu nasadil Ritter in tudi J. D. Della Bona je imel številne tuje trte v Renčah. Vertovec pa je dobil 4 renske, 4 avstrijske in 3 štajerske sorte od nadvojvode Janeza iz Gradca ter nemškega frankentalarca iz Ljubljane (str. 8, 16). Portugalka je prišla iz Avstrije in pikolit iz furlanskega Vidma. Odkod je bil prišel oberfelder, Vertovec ni vedel (str. 30-31, 184-185).

Lega in gojitev trt

V času Matije Vertovca so vina glede njih dobrote delili na žlahtna ali nograška (nograd je staro ime za vinograd), srednja in nizka. Za kakšno se je posamezno vino štelo, sta bili odločilni, poleg samega trsa in umne vinoreje, predvsem lega nasada ter kako visoko je bila trta speljana (str. 32). Poznali so tri osnovne gojitve: pritlično ali grško gojitev (od polovice do poldruga čevlja; 1 čevlj je nekaj več kot 30 cm), srednjo gojitev (od poldruga do 4 čevljev) in visoko ali rimsko gojitev (od 4 do 18 čevljev) (str. 37, 41-42). Znotraj te osnovne tridelne razdelitve so v Evropi med najnižjo in najvišjo ločili še več kot 30 različnih gojitev (str. 64).

Najboljša so bila nograška vina pritlične gojitve z izbranih zavetnih in sončnih bregov. Ta način vzgoje so čislali tudi na severu Francije in na Nemškem (str. 70). Manj so cenili srednja in nizka vina iz grozdja trte, ki je bila na slabših legah ali pa v dolini sredi njiv in polj, na plantah in latnikih višje speljana (srednja in visoka gojitev). Grozdje iste sorte trte, ki je na izbrani legi s pritlično gojitvijo dalo žlahtno vino, je bilo, pridelano na planti, za pol manj cenjeno. In tudi dobre vrste trt so, nemarno gojene, dale nizko vino (str. 19, 31). Nekateri veščji vinorejci pa so znali celo iz plantnega grozdja narediti nograškemu podobno vino. Takšno je naredil Vertovec iz osušenega grozdja gnjeti, ki je drugače dala nizko vino (str. 79, 82). Tudi plantice, to so bile goste plante na dobrem soldanastem svetu, med katerimi razen pritličnega fižola drugega ni raslo, so dale spodobno vino (str. 79).

Da sta bili gojitev in lega res odločilni, so se prepričali tudi na Bregu nad Trstom (danes ozemlje župnij: Ricmanje, Boljunec, Dolina, Boršt in Mačkovlje). Njihova vina so izgubila sloves, potem ko so okrog leta 1800 opustili pritlično in se oprijeli srednje gojitve. Tudi Goričani in Brici so rebulo težko prodali na Koroško, ker so po furlanskem zgledu trte previsoko speljali (str. 37-38). Previsoko je bila trta gojena tudi v Stari gori nad Šempetrom pri Gorici in v Volčji Dragi (str. 78). Ker vina iz plant niso slovela, so v Rihemberku obnovili vinograde med cerkvicama sv. Martina in sv. Katarine in trte nižje speljali (str. 69).

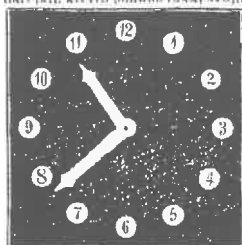
Kletarske šole

Severna in južna vina, nemška in francoska šola

Po zemljepisnem poreklu so poznali dve veliki skupini vin: severna in južna. Med severna so sodila na primer vina severne Francije, Nemčije in severne Ogrske, med južna pa španska vina, grška, neapeljska in tista z juga Francije. Tej skupini so pripadala še naša primorska vina. Različne podnebne razmere so vplivale tudi na raznolik razvoj kletarskih znanj in navad pri pripravi vina. Tako so ločili dve veliki šoli: severno ali nemško in južno ali francosko, ki je bila starejša. Vina, pridelana po nemški šoli, so velikokrat kar enačili s severnimi vini, pridelana po francoski šoli pa z južnimi vini.

med številkami, ki oči se bolj motijo, in poslednjič so tudi kazala tako napravljeni, da pupotnik clo ne ve, por čim de je.

Vse te napenosti so napeljele gosp. Litrowa, c. k. učenička zvezdogledja na Dunaji, na druge misli, po katerih bi se zamogli pripraviti ciferniki narejati, katerih podobno tukaj svojim bravcam podajmo.

Človeška oko razloči od detec veliko laže hite pike na črnim ali tamnim dnu, kakor črne pike na belim; torej bi veliko boljše bilo, so bi ciferniki imeli tamno, to je, črno ali tamno visnjavo dno. Stevilke bi naj pa bile na belih kroglinah v velike zapisa-

sane, in sicer navadne arabske brez vsih nepotrebnih kincarij in cirkarij. Kazali naj bi tudi belo pomolane bile. Taki ciferniki bi na zvonikih prav pristojni bili, bi se dali boljše kup napraviti in bi tudi svoj namen bolj dosegli. Človek bo uro trikrat ali štirikrat dalje razločil in na tanjšo zvedel, koliko de kaže: reči se bo se ravno stevilke sešamam zamazale, boju vunder belu kroglino ostale in po samih teli se bo se dala ura razločiti, ker vsak človek ve, da na cifernikih nar visi od zgorej stoji dvanaajsta ura, ravno pod njo šestja, na desni strani med njima v sredi deveta, uro naproti pa levi tretja i. t. d. kakor tale križ kaže

V Smeledniku bojo, kakor smo slišali, novo cerkev zidali, ali bi ne bilo prav, ko bi tukaj prvo tako ura napravili, kakorsno visoko nemu Litrow pripravljeno, in sicer kaj na sirav zid (mit Fresco-Malerei), de bo dolgo trpela.

Zbor vino- in sadjorednikov v Heilbronu.

Tudi slovenskim vinorejcem v poduk.

Kakor se je latsko jesen 1503 kmetovavov v Gradcu, se je bilo malo kasneje tudi na Virtemberškem v mestu Heilbronu 162 nemških vino- in sadjorednikov za tri dni sodeli, kjer so se vsak dan, napred v dveh odločkih za vinorejo in za sadjorejo posebej, potem pa skup v velikim zboru pogovarjali.

V odločku za vinorejo je bil gosp. baron Babo, glavni kmetovavec, predsednik, in tu so se veliko prepirali, kaj de je blajenje vina (Weinverfälschung)? — Prijoci kemikarji so jo z enim glasom terdili, de, ko se nizkemu moštu pred vrenjem cukra, kteriga pomanjkanje terpi, dodaj, ni to nobeno blajenje, marveč le popravljanje ali popolnjanje vina; zakaj le v gorkih krajih in na prekosnjenih goricah dozori grojzdeje popolnoma in postano močno cukrena, de se dajo is njega lepó disčice, žlahne in evetne vina narejati; kar se ga pa v bolj osnjenih krajih, na ravnih poljih in na visoko speljanih terah, kakor na Talijanskim, ali clo v premerzlih deželah prideloje, ako je ravno mehko in sladko, vunder in cukreno, in ne da pridloja vina. Čo se tedaj mostam iz tačiga grojzdeja cukra dodaj, se popravi, de postanejo veliko boljše vina iz njih.

Taki so kemikarji po učenosti in skušnjah to apricevali; temu nasproti so pa drugi vinoredniki djali, de, če se mostu cukra doda, se s tem vrata vskum družinu blajenje odpro; de vino naj bo tako, kakor ga Bog da; tako, kakor je na terli zraslo; de naj bo sam čist sok terine jagode. Ker niso mogli to reč v imenovanih udeležu do konca doznati, jih je zadnjih v velikim zboru 168 zoper 4 sklenilo: de vinam lepo čast in ceno ohraniti, ne gre nikoli in nikakor tačiga — kar jim ni na terli zraslo — pridjati, in de kaj tačiga primešati, mora oestro prepovedano biti. O velika čast in slava tako umnim in postojnim možakom! — Pa vunder prijazno bi jih ni poprosali, ali tudi žeplo na terli rase? — ali je tudi njen sok? ...

Baron Babo piše v svoj nemški vinoreji, de so Rajncejanje od kraja vsi zopeti ožepjejo v vino, in vunder na Rajnu jih se clo po njegovim lastnim uku, v prvem letu z nezdravim in američkim žepom pa štirikrat pokade. Kako je vunder to, de takim tajnikov estnikom, kakor so se bili v Heilbronu zbrali, ni pri ti priloznosti. Se clo v glavo padlo, de se žeplo na terli ne prideloje! —

Na Rajnu so si od nekaj let zagladili veliko tertniza plemenca, ki ma Klevenar pravijo; da so iz njega dobro gomizljivo vino kot šampanjaj narejati. Zdalj pa se se le spoznali in prepričali so, de je bilo vnes dosti uperljivih razenplemen, kar niso popred razumeli in na kar niso sperviza nič pazili; tako so v veliko škodo prišli, in bato mogli za naprej, kakor so si dopedevali, v tačih rečeh bolj skrbni biti. — Tudi so sklenili, de Klevenar se mora v močan svet saditi, in de se ne sme spervik kaj preveč z zarodnim lesom obkladati.

Ker gosp. doktorova Liebigova čega vliči, de bi se mošti brez tropin v velikih odprtih badih in v zlo hladnih brasih kuhali, jo bilo sklenjeno; de nizko vino je prav po taki šeci kuhati, ne pa žlahnih, ktere bi ulegile pa tačim kuhanj preveč zgubili; pa vunder so tudi rekli, de, ker je se premalo v teh rečeh stajenjih skušnj, ne gre se nobene prave sodbe v tem narediti.

Sklenili so pa gotovo, de po gosp. Liebigovim pripravlenj je prav dobro, tertam z razčjem — to je, kar se od tert utrže — znežiti; kdor pa z drugim gungem mogradu po verhu pogum i, in ga potem podkopaj, za zapravi ali zgubi dve tretjini, zakaj zgori mu, ali z drugo besedo, zgine v zrak. Kdor hoče tertam gungiti, mora nad njimi jamo ali grapo za gnoj skopati, de pride globoko v zemljo in de je dobro a perstjo zakrit.

V treh dneh dopolnje so zbrani vinoredniki pokusili tudi in razsodili dobroto 140 raznih Rajnskih vin; de vina dežela, v kteri so se mošli, in v kteri so jih gošili, so dobro pihvalili, to se mende tako ve; pa znano je vunder tudi, de Rajnske vina so prve nemških dežel. —

Kakor jim jo bilo tani predalje v Gradcu, jim ho tudi prihodnje predalje v Kil, sklenili so le takrat z velikim zborom nemških kmetovavov zedniti se, kadar jim ho to prav prilozno. De jih je veliki kmetijski zbor v Gradcu kot zgubljene ovčice z enim glasom unazaj k sebi za naprej povabil, in jim tako odločenje in porostransko shajanje oestro prepovedal, si niso clo nič k sercu vzeli, marveč so se temu se posmechovali. Kdaj ho tako razpetlje kuneč? —

M. Vertove.

Gotovo sredstvo zoper stenece.

Vzemi volavskiha žolca in pomeži z njim s kakim penzeljem vse tiste kraje in razpoke, kjer kaj stenece kusi, in pregnaj jih bisi, de ne pos vedil kdaj in kako.

Vertovčovo poročilo v Novicah (12. 5. 1847)

Severna šola je bila poznana predvsem tam, kjer je bilo podnebje hladnejše in so pridelovali bolj bela vina, južna šola pa je bila doma v toplih deželah, kjer so pridelovali rdeča in črna vina (str. 167-169, 171-173). Zaradi zahtev kupcev so tudi pri nas v Primorju in po spodnjem ter goriškem delu Vipavske doline delali bela vina po severni šoli (na primer brežanko, rebolo ter cividin). Na osrednjem

Vipavskem pa se severna šega za bela vina ni obnesla in so jo kmalu opustili (op. 168).

Vina, narejena po severni šoli, so bila bolj sladka in prijetna, bolj bela in bleda od vin po francoski šoli. Imela pa so manj žlahtnega duha, manj alkohola in grenkobe, bila manj stanovitna in za bolne ter stare ljudi niso bila zdrava (str. 168-169, 171). Vina, narejena po nemški šoli, so človeka le podkurila in ga niso redila tako kot vina francoske šole (str. 166).

Zgostiki ali vina iz osušenega grozdja

Po tokajski navadi narejeno vino iz osušenega grozdja so imenovali esenca, zgostik, likvor ali suho vino (ime je imelo v Vertovčevem času povsem drugačen pomen od današnjega). Ker so na Vipavskem delali taka vina najraje in največ iz pikolita, so bolj ali manj kar vsa suha bela vina imenovali pikolit, četudi bi ne imelo niti jagode te trte. Od kod in kdaj je bila k nam prišla ta posebna šola, Vertovec ni vedel, najverjetneje pa čez Italijo iz Francije (str. 184-185, 191).

Z lepoto, okusom in žlahtnostjo duha so ta vina prekosila vsa ostala, njih dobroto ni bilo moč z besedo opisati (str. 32), bila so stanovitna ter dolgo obstojna (str. 32, 224). Sam Vertovec je doma hranil že bolj medu kot vinu podoben 27 let star pikolit (str. 225). Beneški pikolit, ki ni bil nič bolji od vipavskega, se je s tokajsko esenco praval za prvo vino sveta. Znane so bile še esence iz Madeire (str. 225, 232) in iz okolice Verone, imenovane vino santo - sveto vino. Suha vina so cenili že stari Grki in Rimljani (str. 224).

Pri nas so najprej začeli po tej šoli delati vina iz pikolita in tokajskih trt, kasneje pa še iz refoška, bersamina, malvazije, rebole, ovčjiga rebica, rašpice, sipe, dišečke, gnjeti, oberfelderja in celo iz mešanega grozdja (str. 29, 31-32, 184). Navada je bila v Vipavi in sploh v vsem Primorju precej znana. Dalmatinci so suho vino iz muškateljke imenovali vin di rosa; priljubljena pa je bila tokajska šola tudi pri porenskih Nemcih (str. 22, 148). Na Vipavskem naj ne bi bilo nobene trte pritlične gojitve, ki ne bi po tej šoli dala žlahtnega vina. Dobra vina so naredili celo iz srednjega grozdja in iz grozdja plant, vendar manj, kot bi ga lahko, ker vsi kmetje niso imeli primernih prostorov za sušenje grozdja (str. 148, 185).

Druge pri nas znane in neznane šole

Od vseh šol je najbolj slovela priprava šampanjskega vina. Za dom, in ne za kupčijo, so peneče vino delali tudi nekateri premožni posestniki na Proseku nad Trstom. Njihovo vino se je resda penilo, a prave dobrote šampanjca ni doseglo, ni bilo tako prijetno, tudi od droži ni bilo očiščeno, ker dela niso bili večji (str. 160, 188-191).

Navado, da se mošt segreje in zgosti, da se potem iz njega naredi vino ali se ga dolije po vsakdanji šoli že narejenemu vinu za boljšo obstojnost, so poznali že Rimljani. Na tak način so sladili vina na Cipru, Malagi, v Malvaziji na Peloponezu, v Neaplju in v Španiji. Pri nas pa so gospodinje namesto z dragim sladkorjem sladile z zgoščenim moštom (str. 148-149).

Rimska je bila še navada narediti malo vredno pijačo iz tropin in vode, Italijani so jo imenovali vin piccolo - vinček po naše. Ob slabih letinah so tudi naši kmetje neprešanim tropinam dolili vode, pijačo so imenovali žonta; bila je rezna, nestanovitna in do sv. Jurija ni obstala (str. 150).

Goriški Furlani so iz refoška, na Proseku pa iz belega grozdja, delali zadušeno ali umorjeno vino, ki je bilo sladko, slastno in ljubko, na Francoskem vin nuets - mutasto vino imenovano (str. 29, 187, 224). Na Proseku naredijo zadušeno vino tako, da grozdje trgajo novembra, ga takoj zmaste in nato v odprte badnje pretočijo mošt brez tropin. Ko zavre in začne metati pene, ga spenijo, ločijo od droži in pretočijo v drug badenj. To večkrat ponovijo in si prizadevajo zadušiti ga, da bi malo vrel in ohranil veliko sladkosti. Porenski Nemci so zadušena vina naredili tako, da so jih kadili z žveplom. Južni Francozi pa so majhne sode mošta, ki so jih zakadili z žveplom, potopili celo v morje ali vodnjake, da ni mošt nič vrel.

Vipavci so iz gnjeti in iz drugega črnega grozdja delali bela vina, podobno kot Italijani, ki so teranom dolili belo vino (str. 30; ime teran rabi Vertovec za različna črna vina). Vipavci so imeli še navado, da so na nograške tropine, od katerih so odtočili mošt, nalili mošt grozdja iz plant ali polj. Tako so izboljšali plantno vino (str. 175-176). Na Vipavskem so poznali tudi vino imenovano sašnica, ki so ga izcedili skozi platnene vreče iz drožja (str. 207-208).

Vertovec omeni še nekatere druge posebne navade, ki pa pri nas v glavnem niso imele veljave. Ponekod na Francoskem so na primer moštu iz orepkanega grozdja ali kar vsakdanjemu moštu dodali žganje cvet ali pa sladkor, da je bilo vino bolj močno. Tako vino so pripravili za mrzle Angleže, Švede in Ruse, da jih je bolj ogrelo (str. 149). V Italiji pa so nekdanj delali tudi vino iz prvega mošta - samotoka, v starem Rimu imenovano protopan. Bilo je blede, ljubko in prijetno, a nestanovitno (str. 149). Rimljani so lahko vinu dodali še stolčeno smolo in trtni pepel (str. 187). Neapeljčani so pregostemu moštu dolili vode in dodali grampo (vinski kamen), da ni prepočasi vrel in prepozno dozorel. V Kalabriji so prilili moštu različno količino vode, pač glede na to, ali je imelo iz njega nastati vino za zimo, za pomlad, za poletje ali celo za naslednjo jesen. Na Siciliji so prevodenemu moštu dodali gips, v Abruzzih pa so ga zgostili ali že prej grozdje osušili (str. 183-184). Prevodeno vino so lahko vinorejci celo zmrznili in alkohol ločili od zmrzle vode. Tako je bil ravnal neki mitničar na Razdrtem leta 1824 (str. 188).

Dve čislani lastnosti vina

Stanovitnost ali obstojnost vina

Ali je bilo novo vino zdravo, stanovitno, močno, krepko, okusno, ljubko, prijetno, čisto, dovolj kislo, sladko, grenkozagoltno in kakšne je bilo barve, so vipavski in goriški moške prvič presodili na večer pred sv. Martinom, ko je odbilo ave Marijo (str. 163).

Ena najbolj cenjenih lastnosti je bila obstojnost, da v vročini ni skisalo in gnilo (str. 215, 225-233, 241). Tako so ločili poletna od zimskih vin, ki jih je bilo potrebno popiti do sv. Ivana. Med zimska vina so šteli vsa zadušena in čislana vina

Primorja; obstojen je bil od teh le cividin (str. 169, 187). Bela brežanka in vsa vipavska bela vina tja do Soče, pridelana iz grozdja trt, ki so rasle na premehkem svetu, niso bila stanovitna. Obstojni pa so bili tržaški terani (str. 17).

Za bolj tople kraje je bilo značilno, da so srednja in nizka vina še pred poletjem popili, ker bi se lahko v poletni vročini pokvarila (str. 166, 169-170). Zmotno je bilo zaradi tega prepričanje Nemcev in nekaterih Slovencev, da so severna vina stanovitnejša od južnih, da obstoje poljubno dolgo. Na severu je šlo celo več vina po zlu kot na jugu (str. 87-88). Južna vina so se doma v vročini sicer res prej skvarila kot severna v mrzlih deželah, a v hladnih krajih so bila južna obstojnejša od severnih. O tem so se prepričali bahavi Bavarci, misleč kot vsi Nemci, da ni boljšega vina od nemškega, ko so bili s seboj vzeli renska vina na Grško. Tam so postala kalna, kislja in so na drenj potegnili. V toplih krajih so že pred poletjem vino popili tudi zato, ker so bile letine stanovitnejše kot na severu in je vino prej dozorelo. Na jugu večina vinorejcev tako srednjih in nizkih vin za naslednje leto ni hranila in tudi posod za več kot eno letino niso premogli (str. 195-196).

Severna vina so bila rada vlačljiva, na Francoskem in Porenju so celo polni sodi vina na drenj potegnili, kar se pri nas ni godilo (str. 247). Marsikatero, v imenu sloveče francosko vino, je v načeti steklenici porjavelo. Na Vipavskem teh težav ni bilo več vse od leta 1790 (str. 245-246). Bile pa so v preteklih letih, piše Vertovec, na Goriškem in Vipavskem zavrelice. Okoli leta 1820 se je zavrelica prodajala za pridelavo kisa po 3 goldinarje za čeber, goriške žganjarne pa so zavrelico kupovale za pol vinske cene. Nekateri so jo bili celo vajeni piti, kot tisti gospod iz Katinare nad Trstom, ki jo je bil hvalil in z njo celo Vertovcu postregel (str. 249-250). Na splošno so bila grenkljasta vina stanovitnejša, sladka pa so sčasoma postala mehka, mlakasta in žlezasta (vlačljiva; str. 16, 220), kot na primer nekatera goriška bela vina (str. 171). Štajerci so, zato da so bila njihova vina stanovitnejša, tropine po trikrat zrahljali in prešali. Vinu so dolili tudi persiljenca, to je prešenine, da je dobilo več grenjkozagoltnosti in postalo bolj stanovitno (str. 16, 218).

Da bi bilo vino obstojnejše, so mu marsikdaj dodali žganje ali sladkor, kar pa je bilo drago in velikokrat niti donosno. Da bi bilo staro, dozorjeno vino obstojnejše, so mu na Nemškem dolivali mlado in še ne popolnoma dozorjeno vino. Tako je prejelo dozorjeno vino dovolj sladine za nadaljnje tiho vrenje (str. 223). V bolj južnih deželah pa vinu dolivajo sparjenca, zgoščenega mošta, ali vino kar na oglju segrejejo, da ponovno zavre in s tem dobi dovolj sladine za dolgotrajno tiho vrenje. Na področju Milana so imeli navado vino obdržati tako, da so mu spomladi dodali zdrozgano osušeno grozdje ali samo mošt tega grozdja (str. 223-224). Na jugu Francije so vinu, da bi dobilo sladine za tiho vrenje in postalo stanovitnejše, dolili zadušene mošte (str. 224). Stari Rimljani so, da so vina lažje starali in jih dlje časa hranili, notranjost amfor premazali z raztopljeno smolo. Podobno so v Vertovčevem času ravnali na Cipru (str. 227). Francozi so se imeli zahvaliti žvepljanju in prisiljenemu čiščenju, da so njihova vina brez škode ob vsakem vremenu prenesla dolgotrajni prevoz (str. 243).

Vipavska nizka in zblojena vina so po dunajski vinovagi premogla 3-5, no-

graška pa 5-9 stopinj alkohola (str. 216). Leta 1800 so šestdesetim stekleničenim vinom izmerili alkoholno moč z enometrom tudi v Parizu. Le eno je doseglo 7-8 stopinj alkohola, vsa ostala manj; dobra vina 2-3, žlahtna 4-5 stopinj (str. 229).

Zdravje in naravnost - pristnost vina

Vertovec je bil prepričan, da smo pri nas pili bolj naravno in žlahtno vino kot Francozi in severnjaki. Ilirska vina (vina Ilirskega kraljestva) so se sama naravnim potom včistila (str. 241) in tudi raba smrdljivega ter škodljivega žvepla ni bila tako v navadi. Ljudje so bili prepričani, da žveplano vino škoduje, posebno bolnim (str. 239). Tistemu, ki ga ni bil vajen, žveplano vino ni prijalo. Vertovec je cenil zdravost grenkkozagoltnega vina in bolj južno kot severno šolo (str. 244), Francozi pa so klevetali nemška vina, češ da človeku prejedajo želodec (str. 196). Sami pa so bili znani tudi po tem, da so s slovečimi imeni v steklenicah veliko srednjega in celo nizkega vina prodali (str. 229).

Da je človek lahko spoznal, kakšno vino je, je moral biti zdrav, pri pokušnji je moral imeti čista usta, klobas ali sira se ni smel najesti in tudi razgret ali žejen ni smel biti. Vino se je najbolj spoznalo tako, da si ga ovohal in z majhnimi požirki skušal. Toplejše vino je bilo za skušnjo bolj primerno od mrzlega. Vertovec svetuje, naj vina, ki nas po grlu praska, se nam po njem riga ali nas glava boli, ne pijemo. To so bila slaba znamenja.

Bolnim in starim sladkih vin niso priporočali, želodcu so bolj prilegla grenkkozagoltna. Najbolj terani, ker tudi niso bili žveplani kot bela vina (str. 169, 352). Posebno zdrava je bila stara vipavska nograščina, ki se je v steklenici včistila (str. 230). Zadušeni furlanski refošk, narejen tako kot prosekar, ni teknil; že en kozarec tega vina je napel želodec kot boben (str. 187). Francoski šampanjec je bil zdrav le zdravim, bolnim škodljiv (str. 189). Zdravo vino so imele rade tudi nekatere matere, ko so dojile (str. 225).

Čeprav je oblast skrbela, da so se točila zdrava vina, krčmarje pa so pri nas nadzorovali zdravniki, so bili primeri, ko so zaradi vina ljudje zboleli. Krivi so bili lakomni ali nevedni vinski trgovci, ki so prodajali ponarejena in strupena vina (str. 250-251). Vertovec tudi pravi, da na Nemškem pristnih odličnih žlahtnih vin pri vinskih trgovcih in krčmarjih ne boš več pil, pač pa le pri tistih, ki ga pride-ljujejo. Gostje so se odvadili piti žlahtna vina, ker so bili često osleparjeni (str. 88-89).

Vertovec je zapisal, naj gre vsa hvala strogi oblasti in razvoju znanosti, ker se zadnjih 40 let o nesrečah ni več slišalo (str. 253). V starih časih so največ vina zastrupili s svinčcem, ko so hoteli s pomočjo svinčeve rje narediti vino ljubko, prijetno in stanovitno. Zastrupljeno vino so pri nas imenovali birsa, na oko je bilo lepo in ustom prijetno. Verjeli so tudi, da je birsa včiščena zavrelca, zato so jo še okoli leta 1800 stran zlivali. Prepovedano je bilo po francoski navadi z galunom narediti vino krepkejše in barvati terane z rjo kotlovine. Vina, katerim je bila dodana voda ali dodano vino iz hrušk (str. 155), je oblast zaplenila in uničila (str. 252-253). Sredi tridesetih let preteklega stoletja so prepovedali tudi popravljati vino z drožmi (str. 209).

Sloveča vina

Domača žlahtna vina

Vertovec je res naše nemarne vinorejce kregal, ker so ravnali po zastarelih deželnih navadah (str. 113), vendar je naša dobra vina cenil. Posebej vipavska nograška vina in vina iz sovdanastega kraškega roba, ki jih je po pričevanju Plinija cenila že cesarica Livija - žena cesarja Avgusta (str. 186).

Žal je bila nekdanja slava in žlahtnost tujcem malo znana. Francozi so na primer mislili (verjetno v času Ilirskih provinc), da so vipavski zgostiki prišli v deželo s kupčijo iz Francije, ogrski gospodje pa so komaj verjeli, da vedo Vipavci tokajarja (vino iz osušenega grozdja) narediti. A tisti tujci, ki so naša vina poznali, so jih visoko cenili. Angleški konzul v Trstu, na primer, je gostom vedno stregel s staro vipavsko esenco, cesarski generali so jo s seboj celo na Laško vzeli in leta 1821 je gospoda na ljubljanskem kongresu vipavskega suhega vina veliko popila (str. 185-186). Goriški in tržaški škof sta se leta 1824 veselila ob steklenici včiščenega starega vipavskega nograškega vina, ki se je v kozarec nalito lesketalo kot biser (str. 229-230). Žlahtna so bila še gospojska vina tokaj, oberfelder, risling in pikolit, katerega so začeli veliki briški posestniki koncem 18. stoletja veliko saditi in po tokajski šoli iz njega suho vino narejati (str. 24, 29, 31).

Od vin, delanih po vsakdanji šegi, je Vertovec za prvo štel vino nograške pritične reje iz Pasjega repa v šembidski fari (danes Podnanos). Za njim pa ostala vipavska nograška vina z odličnih leg, tržaške terane, furlanske terane iz okolice Medeye, cividin, vina iz okolice gradu Kromberk, dve beli zimski vini (brežanko in rebolo) ter na koncu vsa ostala srednja vina (str. 191-192). Cenjena je bila tudi pinjela iz okolice Goč in ponekod rdeča petlja (str. 25). Dornberška vina pa so izgubila sloves, ker so preveč gojili klaro mejo (str. 24, 27).

Bolj kot sortna vina so bila cenjena tista, ki so bila narejena iz različnega grozdja. Lepše so dišala in v okusu ter aromi presegla žlahtna sortna vina (str. 34). Niso pa bila vsa vina primerna za to šolo. Vertovec je odsvetoval, da bi vipavska vina mešali skupaj z vrhovškimi iz okolice Vrabč (str. 217).

Tuja žlahtna vina

Od tujih vin je najbolj slovel francoski šampanjec. Posebno rada ga je imela gospoda, ker se je penil; ni bil močan in se ga je zato lahko v veseli družbi veliko popilo (str. 188-189). Od nemških vin so sloveli renski rizling (str. 16), traminec (str. 220), janževic (str. 63) in hohajmar (str. 248). Od ogrskih tokaj (vino iz osušenega grozdja; str. 71). Žlahtnih azijskih, ameriških ali avstralskih vin Vertovec ni poznal, sloveli sta le madeira in konstancija iz Afrike (str. 3, 225). Nasploh so v Evropi bolj slovela severna kot južna vina, ker so bili severni vinorejci umnejši od južnih, ki so se bili preveč zanesli na ugodno podnebje in zato v vinoreji zaostali (str. 71). Vino so Francozi in Nemci delali po raznih šolah, znali večje mešati različna vina, dodajali so sladkor, vinski cvet, med, jih žveplali in h čiščenju silili, da so bila v steklenicah bistra (str. 149, 188, 213-214, 217, 228-229, 238-239, 242).

Vinska kupčija

Stari grehi

Kadar se je vino dobro prodajalo, so vinorejci raje skrbeli za količino kot za kakovost pridelka. Nograško pritlično rejo so zanemarili in s trto silili v dolino, na slabe lege in celo na žitne njive ter polja (str. 20-21). Nazadnje je cena vinu padla (str. 75-76). Oblast je večkrat prepovedala nerazumen razmah vinogradništva, posebej zato, da ne bi primanjkovalo žita. Leta 1368 je to zapovedal avstrijski nadvojvoda, leta 1565 cesar Maksimilijan, leta 1574 pa je, na tožbe barona Lorenca Lanthierija, Karel vojvoda štajerski Vipavcem in Rihenberžanom (Branik) izrecno prepovedal saditi nove plante sredi njiv (str. 42). Zakon iz leta 1730 je določil kazen celo za tistega, ki bi bil trto vsadil na opustelo zemljišče. Leta 1769 pa je bilo še zapovedano, da bo vsak, ki bo oblastem ovadil novi nasad, z denarjem od prodaje tega vinograda nagrajen (str. 192-193).

Žal, piše Vertovec, v preteklih časih Vipavci niso spoštovali ne postave ne modrih naukov. Pa bi se jim danes bolje godilo, čeprav so v 40. letih pridelali 2-3 krat več nograškega vina kot leta 1820. Pri nas so bili vedno "debeli voli, dobra pšenica in nograško vino gotov denar in nograščina nikoli manj od cekina", kar je Vertovec sam izkusil med leti 1827-1829 (str. 21, 36, 92, 113, 193).

Nove skušnjave

Z razvojem železnice in znanosti se je v Evropi razmahnila velika mednarodna vinska trgovina in umna vinoreja. Prvi izmed vseh so bili Francozi; njihova vina so bila narejena tako, da so prijala okusu posamezne dežele in da so jih lahko ob vsakem vremenu in času tovorili. Dodajali so mu žganja, sladkorja in sparjenega mošta, ga žveplali in čistili. Nasploh so se severna vina bolje prodajala od južnih, le Portugalci so veliko vina oddali na Angleško (str. 39, 71, 213, 243).

Za železnico, s pomočjo katere bi vipavsko vino vozili na Dunaj in za drag denar točili, se Vipavci niso dosti menili in tudi za umno vinorejo so premalo skrbeli. Vertovec je bodril, da tedaj ves pridelek Proseka in ves furlanski refošk in pet vlakov bele brežanke, rebule in vin iz spodnje Vipave skupaj ne bo dovolj, da bi dunajski gostilničarji osladili lastna avstrijska kislina vina. Boljša štajerska in vipavska nograška vina bodo imeli za posebne zabele, ostala štajerska in dolenska vina pa bodo kot domačega Estrajherja točili. Hrabril je Vipavce, naj se ne straše zlahtnih avstrijskih vin, ker dunajski vinski trgovci z njimi boljšajo pridelek slabih letin. In svaril kmete, naj z vinom, pridelanim v senci dreves, nikar ne silijo na trg, ker je imel dober kis višjo ceno od slabega vina (str. 83, 89-91, 178). Učil je, da je potrebno ustreči raznolikim navadam pivcev, če bodo hoteli Vipavci vino prodati. Na primer, poreski Nemci so takrat radi imeli čista vina in starih niso več cenili, ne kot Angleži, ki so cenili posebno tista stara vina z usedlino na dnu steklenice. Na jugu Italije so bolj kot čista ljubili gosta vina, podobno kot Dalmatinci, ki so bili vajeni celo motnih in kalnih vin (str. 200-201, 224, 228-229).

Vinski posli

Drugače kot Francozi in Italijani so Slovenci cenili prej tuja kot domača vina. Nekateri naši gospodje so radi celo slaba vina iz drugih dežel trikrat preplačali. Vipavci so srednje in nizko vino popili doma, prodali so nograško. Največ Notranjem in furmanom, nekaj pa Gorenjcem, kjer se je vipavec točil pod drugim imenom (str. 34, 192). Na Gorenjsko so vozili belo vino tudi Brežani (prebivalci Brega). Goričani so tovorili na Koroško. V Trstu se je pilo veliko teranov iz Laškega, Istre in spodnjega Krasa ter istrska malvazija (str. 17, 23, 29). Na Proseku so zadušena vina prodajali v bolj mrzle kraje, tudi na Štajersko (str. 187), v Brdih pa so rebulo težko prodali povsod tam, kjer so preveč dišečke nasadili (str. 27). Zgodilo naj bi se celo, da je neki Francoz za šampanjsko vino kupil 100 čebrov prosekarja (1 čeber je meril 66 l) (str. 191). Pikolita je bilo za kupčijo malo. Posle so marsikdaj pokvarila premlada in slaba suha vina (str. 185-186). Najbolj je bila donosna prodaja dobrih, a ne predragih vin. Vertovec je gosposjska vina oberfelder, tokajar ali rizling revnim in malim vinorejcem odsvetoval, ker ne bi imeli dobička. Te trte so malo rodile in malo je bilo takih, ki so lahko kupili draga vrhunska vina (str. 33). Vinski trgovci in kupci so najraje imeli obstojna in močna vina, posebej še po sv. Ivanu (str. 175, 211). Zato so bila srednja in nizka vina v toplih deželah, ko je bilo vina dosti, takorekoč zastoj (str. 215).

Da bi vino obvarovali pred vročino ali da bi stanovitnejše in boljše za kupčijo postalo, so lahko vinski trgovci mošt iz toplih krajev zvozili v bolj mrzle kraje, kjer sta mošt in kasneje vino dozorela. Tako je neki Vipavec celo s srednjim vipavskim vinom, ki je zorelo 2-3 leta v Ljubljani, zelo dobro služil (str. 231). Vinski trgovci na severu so sploh imeli navado za naslednja leta hraniti tudi srednja vina, ker so jih potem dražje prodali. Posebej dolgo so čuvali in točili žlahtna letnika 1811 in 1834, z njima so tudi goljufali, da sta se pivcem navsezadnje zamerila (str. 88, 170).

Kdor je na Vipavskem ali Goriškem kupil mošt ob trgatvi, je dobil petnajsti del mošta več od zgovorjenega, po trgatvi pa vse do večera pred sv. Martinom, trideseti del več. To mero so imenovali masna mera, v zakonu ni bila zapisana, a so jo zapriseženi vinski merčini (merilci) spoštovali. Vino so vedno točili le na čisto mero (str. 163). Kupčiji so bile prilagojene tudi mere sodov, ki so jih često prodali skupaj z vinom. Dokler so bile ceste slabe, so na Vipavskem sodi zmogli 16-24 dunajskih čebrov. Kasneje, ko se je več vina pridelalo in več na vozovih tovorilo, pa 24-36 čebrov ali 18-24 kvincov (1 kvinč je meril 84.86 l.) (str. 200-201).

ALCUNE CONSIDERAZIONI SUL VINO DI MATIJA VERTOVEC
DA "VINOREJA ZA SLOVENCE" - LA VINICOLTURA PER GLI SLOVENI

(Sommario)

L'articolo prende in esame "Vinoreja za Slovence" (La vinicoltura per gli Sloveni) di Matija Vertovec, un saggio che il foglio agricolo Kmetijske in rokodelske novice pubblicò per la prima volta nel 1844 e che venne riunito in volume l'anno seguente. Il saggio è di fondamentale importanza per la comprensione degli aspetti della nostra produzione vinicola nella prima metà del secolo passato non solo perché esso rappresenta il primo scritto di carattere enologico in lingua slovena, ma anche perché l'autore ha provveduto ad arricchire le normali spiegazioni di carattere enologico con le proprie esperienze personali. Se nel libro non ci fossero molti aneddoti istruttivi, benevoli rimproveri, ammonimenti, ricordi di viaggio e citazioni di carattere etnografico, gli etnologi oggi non avrebbero ragioni sufficienti per continuare a sfogliare quei vecchi scritti di carattere enologico. Per gli etnografi infatti appare determinante il fatto che nel libro vi sia un'eco dei conflitti che esistevano tra il senno popolare e la scienza ufficiale, tra le concezioni spirituali e intellettuali della gente comune e le concezioni scientifico-empiriche che stavano già allora alla base di una vinicoltura razionale e moderna. Per dirla in breve, con l'aiuto di questo libro abbiamo potuto sapere qual era l'immagine del vino in un'epoca in cui molti dei nostri contadini erano ancora piuttosto trascurati e conservatori, e non volevano prestare ascolto ai consigli intelligenti di alcuni studiosi. Abbiamo potuto anche constatare come una volta venivano classificati i vini in base alla loro provenienza, alla posizione dei vitigni e alla loro coltivazione, quali erano le caratteristiche e le tecniche di conservazione dei vari vini, quali vini erano noti e apprezzati e quali no, e come venivano commercializzati.

PREBIVALSTVO V SOLKANSKI ŽUPNIJI 1835-1864 NA PODLAGI MATIČNIH KNJIG (drugi del)

Vojko Pavlin

Nezakonski otroci

Preden preidemo na analizo porok in na nekatere značilnosti družine, pogledjmo, kako je bilo z otroki, ki se niso rodili v zakonu. V obdobju 1835-1864 se je rodilo 59 nezakonskih otrok, torej povprečno vsako leto dva ali 2,68% vseh rojenih otrok. Število nezakonskih otrok ni veliko, kar je splošna značilnost dežele kot celote.¹ Vendar pa ta odstotek narašča. Pred letom 1850 znaša le 2%, v drugem petnajstletju pa 3,7. V zadnjem desetletju (1855-1864) je procent najvišji (4%). Največ nezakonskih je leta 1859 - 5, v letih 1839, 1840 in 1845 pa ni nobenega.

	1835-1864	1835-1849	1850-1864
župnija	2,86	2,04	3,68
Solkan	2,34	1,77	2,91
Kromberk	4,31	2,1	6,6
Loke	3,03	3,57	2,52

Tabela 18: Delež nezakonskih novorojenih otrok (%)

Najmanj nezakonskih otrok je v Solkanu. V Lokah je število (7) premajhno, da bi bili rezultati merodajni. V Kromberku pa je relativno število največje, kar je rezultat visokega odstotka nezakonskih otrok v drugem petnajstletju, ki je trikrat višji kot tisti pred letom 1850. O porastu števila nezakonskih otrok v tej vasi govori dovolj zgovorno tale podatek: v zadnjem petletju se je rodilo 7 nezakonskih otrok (9%), v prvem, ko je bilo sploh število rojenih v Kromberku najvišje, pa nobeden.

Kje je iskati vzroke za te spremembe, ne le v Kromberku, ampak tudi v župniji nasplah? Gotovo je lahko na to vplivala splošna gospodarska kriza, značilna za tisti čas, ko se je bilo verjetno tudi poročiti težje, čeprav relativno visoko število porok v zadnjem desetletju govori prej proti temu (gl. tab. 19). Verjetno je vzrok moč najti tudi v spremembi miselnosti ljudi v okviru širjenja liberalnih idej v drugi

¹ Prim. F. Zwitter, n.d., str. 80.

Parrocchia di Solcano. L'anno 1835.

LIBRO DE' NATI.

1835.	Nro.	Creatura.	Reli- gione	Segno	Genitori.		Patrini.		Battesimo.	
Giorno di Mese del Anno	Casa.	Nome, e giorno della Natività.	Cattolico Protestante	Ragazzo Ragazza	Legittimi Illegittimi	Del Padre nome, cognome e abitazione.	Della Madre nome, cognome.	Nome e cognome.		Stato
5 Gennaio	100.	Maria, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Andrea Galop. di Quinzappon, ludico di Solcano.	Teresia Gotsch di Giacomo.	Andrea Belles nich, e Catterina Belles, figg. di Valerio.	Contadina.	Cogn. Orsola.
6 Gennaio	109.	Francesco, nato giovedì. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Giacomo Gomis. figg. di Gregorio, pubblico di Solcano.	Maria Dolich di Giacomo.	Andrea Gomis. Marianna Vaga.	Servo.	Cogn. Gomis.
11 Gennaio	114.	Giovanna, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Giovanna Gomis. figg. di Pietro, contadino di Comburg.	Catterina Bonni di Giacomo.	Valentina Gomis. figg. di Maria na Bonni.	Servo.	Cogn. Bonni.
12 Gennaio	1.	Catterina, nata giovedì. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Valentino Pini. di Maria, contadino di Comburg.	Maria Trossi di Giovanni.	Giovanna Pini, figg. di Anna Trossi, moglie di Andrea.	Contadina.	Cogn. Pini.
25 Gennaio.	92.	Dorotea, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Bartolomeo Brada. figg. di Pietro, con- tadino di Solcano.	Catterina Pini. figg. di Maria.	Pietro Horstig, ed Anna Maria, figg. di Andrea.	Orti.	Cogn. Pini.
11 Febbraio.	44.	Valentino, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Michale Pini. figg. di Maria, contadino di Comburg.	Marianna Bonni figg. di Antonio.	Andrea Pini, figg. di Maria, figg. di Andrea.	Contadina.	Cogn. Pini.
15 Febbraio.	30.	Francesco, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Andrea Bonni figg. di Giacomo, ed Anna figg. di Valerio.	Marianna Pini. figg. di Lucia.	Giovanna Pini, figg. di Maria, figg. di Andrea.	Orti.	Cogn. Pini.
16 Febbraio.	6.	Marianna, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Antonio Horstig figg. di Antonio, contadino di Comburg.	Catterina Bonni figg. di Giovanni.	Giovanna Pini, figg. di Maria, figg. di Andrea.	Contadina.	Cogn. Pini.
17 Febbraio.	38.	Giuseppe, nata oggi. Leontina Orsola N. N. N. N.	1	-	1	Giuseppe Maria, figg. di Pietro, contadino di Comburg.	Maria Vaga di Maria.	Giuseppe Pini, figg. di Maria, figg. di Andrea.	Orti.	Cogn. Pini.
		Leontina Orsola N. N. N. N.				Andrea Gotsch figg. di Giacomo.	Marianna Pini. figg. di Giovanni.	Bartolomeo Pini, figg. di Maria.	Contadina.	Cogn. Pini.

Prva stran prepisa solkanske rojstne (krstne) knjige iz leta 1835
(Nadškofjski arhiv Gorica, Salcano N 1835-1990)

polovici 19. stoletja. Mogoče je razlog tudi večja mobilnost prebivalstva. Nezakonske otroke imajo namreč največ tisti, ki ne živijo vseskozi doma. Kar v 17 primerih gre za dekle, v nadaljnjih 6 za služabnice, sobarice, kuharice. Status sicer ni vedno naveden. Med očeti so štirje vojaki.

Krstna knjiga nam lahko tudi nekaj pove o tem, kako so bili nezakonski otroci sprejeti. In če ji je verjeti, potem pride tudi na tem področju do nekih premikov v mentaliteti ljudi. Imeti nezakonskega otroka je bil takrat velik greh, vendar večji v predmarčni dobi kot pozneje. Na to nam namigujeta rubriki v krstni knjigi, v kateri so vpisovali očetovo oz. materino ime. Dvakrat sta obe rubriki prazni, obakrat že v tridesetih letih, v prvem petletju torej, ko je bilo vseh nezakonskih otrok le 5. Materi torej nista hoteli biti znani in sta raje zatajili svoje materinstvo. Sicer je seveda največkrat vpisana le mati (pri 70% nezakonskih otrok). Pri dobri četrtini (16 otrok) pa sta zabeležena tako mati kot oče. Včasih so na tem mestu krstne knjige pripisali kasneje datum poroke, ki je sledila kmalu po rojstvu otroka. Omenjeno število pa se z leti spreminja. V prvem petnajstletju pozna oba roditelja 1/5, v drugi polovici obdobja pa že skoraj 1/3 rojenih nezakonskih otrok (v zadnjem desetletju že 10 otrok od 28). Mar so se očetje čutili bolj odgovorne za svoje otroke? Ali je vzrok prej v tem, da družba zdaj tega pojava ni več tako obsojala (končno je tudi nezakonskih otrok več)? Ni bilo pa v vseh vaseh enako. Bolj kot se oddaljujemo od mesta, teže bomo dognali, kdo so očetje nezakonskih otrok. V Lokah pozna 7 nezakonskih otrok, ki so se rodili sredi prejšnjega stoletja, le mater. V Kromberku pozna tudi očeta 1/4, v Solkanu pa že tretjina vseh nezakonskih otrok.

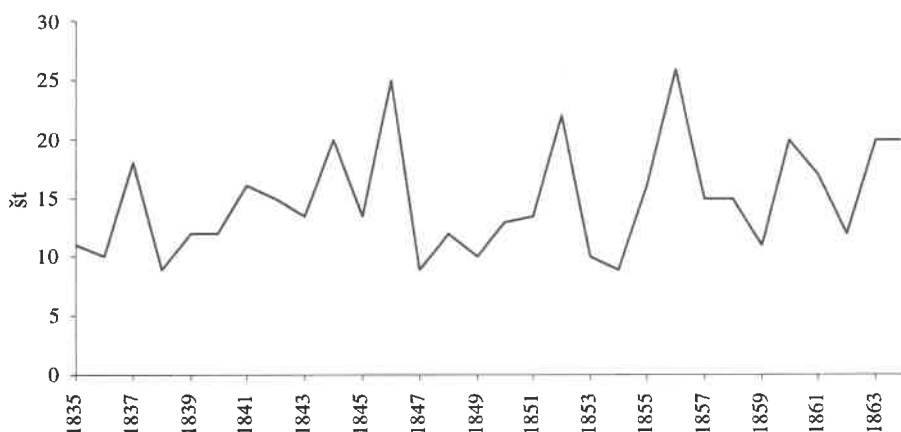
Poroke

Skoraj vsi otroci pa so se rodili po sklenitvi zakonske zveze. V tem tridesetletnem obdobju je vseh v poročno knjigo solkanske župnije vpisanih porok, pri katerih sta oba ali le eden izmed mladoporočencev iz ožjega župnijskega področja, 466.² Obred poteka največkrat v domačem kraju neveste, v Solkanu seveda v župnijski cerkvi sv. Štefana, nekajkrat tudi v Marijinem svetišču na Sveti gori, v Kromberku pri sv. Trojici ali pri sv. Katarini, v Lokah pa pri sv. Mariji Magdaleni. Letni povpreček znaša 14,87. Leta 1854 je bilo porok najmanj - 7, leta 1856 pa največ - 26 (graf 7). Razlika med številom porok pred (207) in po letu 1850 (239) je bolj izrazita kot pri rojstvih oziroma smrtih, posebno na račun zadnjega desetletja.

² Sicer je vseh vpisanih porok v solkanski poročni knjigi kar 525. Vendar v 79 primerih (15%) niti ženin niti nevesta nista iz ožjega župnijskega področja, temveč iz okoliških krajev, še največ z Banjske planote. Torej so se nekateri iz širše župnije še zmeraj poročali v župnijskem središču pri sv. Štefanu.

	župnija	Solkan	Kromberk	Loke
1835-39	60	38	16	6
1840-44	77	43	19	15
1845-49	70	52	15	3
1850-54	66	41	18	7
1855-59	84	46	24	14
1860-64	89	58	24	7
1835-64	446	278	116	52

Tabela 19: Število porok sredi 19. stoletja

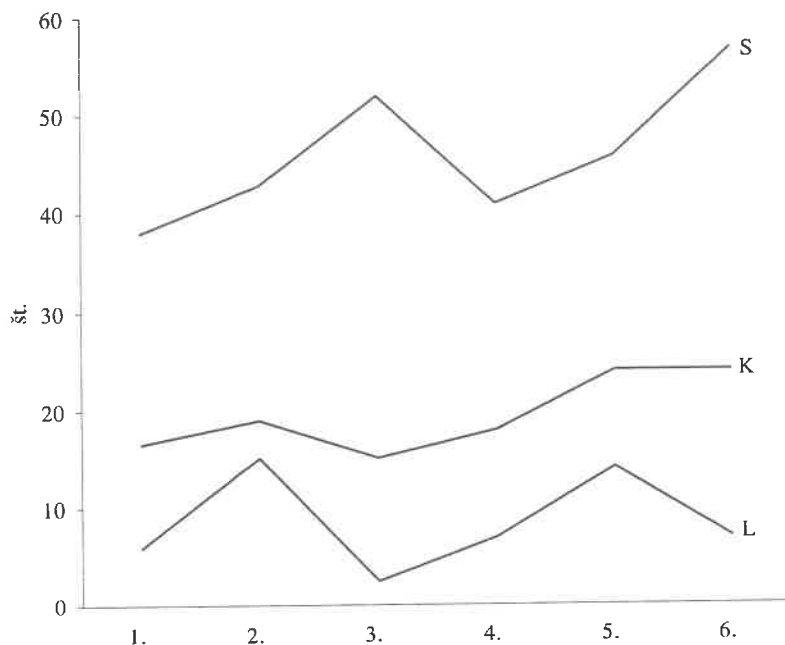
Graf 7a: Gibanje porok v 19. stoletju

Gibanje porok se dokaj ujema z gibanjem rojstev (prim. s tab. 1), s to razliko, da število porok nekoliko prej pade (konec 40-tih let) in tudi prej naraste (sredi 50-ih let) kot število rojenih. To pravzaprav ne preseneča - več zakonskih zvez pomeni takrat tudi več otrok v bližnji prihodnosti.

Po številu porok sodeč, naj bi se krizno obdobje začelo že nekje leta 1847. Nekako z letom kolere se začenja število porok spet dvigati in to v vseh vaseh župnije, v Lokah najmanj, v Solkanu pa najbolj očitno (graf 7). Tudi delež porok glede na število prebivalstva se v drugi polovici obdobja poveča.

	župnija	Solkan	Kromberk	Loke
1835-44	7,2	6,8	7,4	8,8
1851-69	8	7,7	8,6	8,7

Tabela 20: Število porok na tisoč prebivalcev

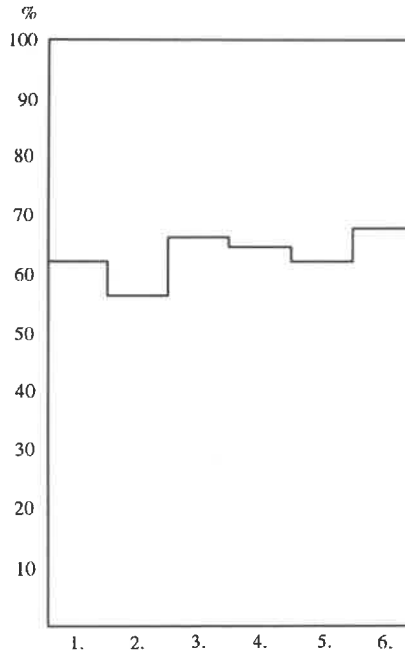

S - Solkan K - Kromberk L - Loke

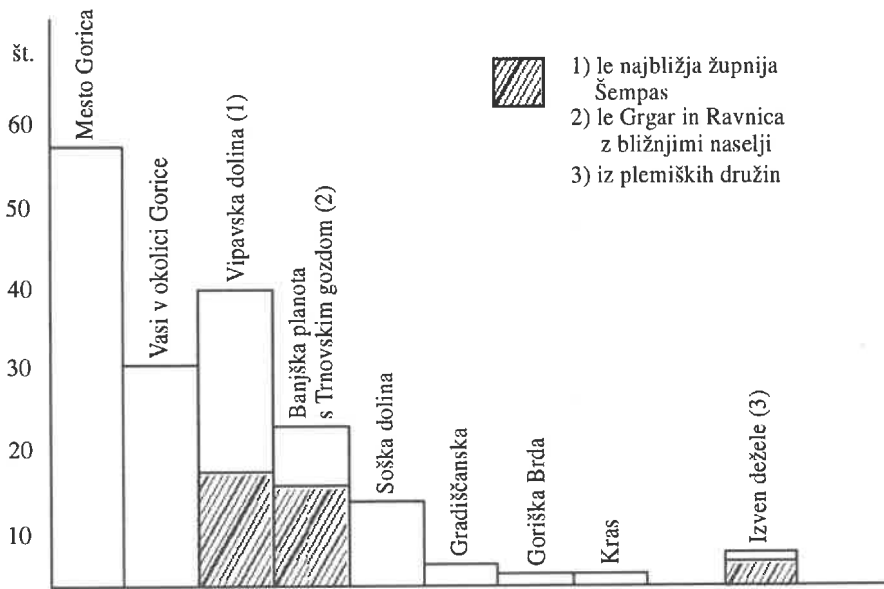
Graf 7b: Posamezni kraji župnije (po petletjih)

Primerjava števila porok s številom rojstev v celotnem obdobju pa nam da sledeče rezultate: v celotni župniji je 4,6 rojenih otrok na sklenjen zakon in sicer v Solkanu 4,9, v Lokah 4,5 in v Kromberku 4. Seveda dobljena števila sploh še ne pomenijo povprečnega števila rojenih otrok v družini sredi prejšnjega stoletja.

Dekleta so se poročala večinoma v domačem kraju in se po poroki odselila na možev dom. Če je bil eden izmed mladoporočencev, vpisanih v solkansko poročno knjigo, iz druge župnije, potem je bil to seveda največkrat ženin. Ni pa to pravilo. Pri dobri petini takih "mešanih" zakonov je namreč domačin ženin, v drugi polovici obdobja velja to že za skoraj četrtno takih zakonov. Sicer se pa mladi ljudje bolj pogosto poročajo v okviru župnije same. Župnijska endogamija znaša namreč 62,8%. V drugem petnajstletju ta celo nekoliko naraste - od 60,9 na 64,4% - največje je pa ravno zadnje petletje (graf 8a). Primerov otrok, kjer sta poročenca iz iste župnije, a iz različnih vasi, niti ni veliko - manj kot 5%. Torej je tudi vaška endogamija velika in znaša v okviru župnije 57,2%.

a) župnijska endogamija (po petletjih)

b) migracije po poročni matični knjigi

Graf 8: Nedomačini v solkanski poročni knjigi sredi 19. stoletja

	1835-1864	do 1850	od 1850
Solkan	62,9	60,9	64,8
Kromberk	50,9	48	53
Loke	40,4	50	32,1

Tabela 21: Vaška endogamija v posameznih krajih župnije (%)

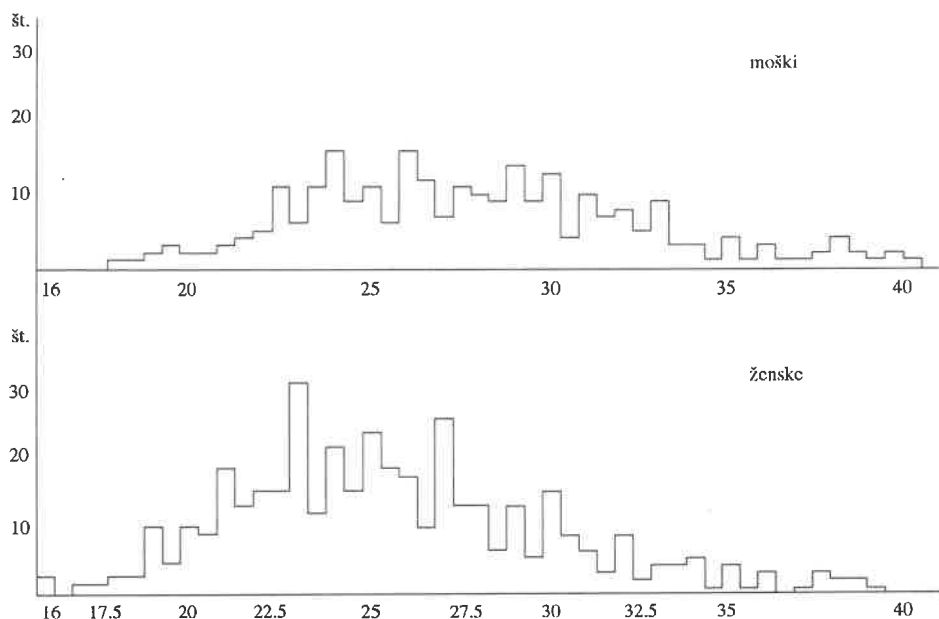
Seveda je normalno, da je endogamija pri manjših vaseh nižja. Kljub temu pa znaša npr. v Lokah v predmarčni dobi okoli 50% in vas takrat ne šteje niti 250 prebivalcev. Vaščani so si morali biti na ta način praktično vsi v sorodu. V Solkanu je endogamija, razen v prvem petletju, zmeraj nad 60%.

Že visoka endogamija bi lahko do neke mere pričala o majhni gibljivosti župljanov. Kako daleč so segali stiki, nam lahko pokažejo zabeleženi kraji izven-župnijskih nevest oziroma ženinov, ki so vpisani v solkansko poročno knjigo. Povedo nam tudi, od kod so se ljudje v solkansko župnijo priselili, oziroma kam so se nekateri prebivalci tega ožjega župnijskega področja odselili. Mladi, ki si niso izbrali sozakonca v župniji, pač tudi niso iskali ravno daleč, temveč v bližnjih vaseh in pa seveda v mestu. Izmed 166 "tujcev" v poročni knjigi je kar 58 Goričanov in nadaljnjih 29 iz naselij v okolici Gorice (Št. Maver, Pevma, Blanča, Podgora, Moša, Ločnik, Štandrež, Sovodnje, Rožna Dolina, Stara Gora, Vrtojba in Šempeter) - skupaj več kot polovica (graf 8b). Globlje v Furlansko nižino stiki ne sežejo, gotovo že zaradi tega ne, ker je to onkraj slovenske etnične meje. Sicer igrajo očitno glavno vlogo naravne značilnosti pokrajin in prometne povezave. Tako so stiki z Vipavsko dolino pogosti, vendar sežejo le nekje do Dornberka in Črnič - največ kakih 15 km daleč (le enkrat se omenja Ajdovščina). Več kot polovica teh Vipavcev pa je iz najbližjih vasi: Šempasa, Ozeljana, Šmihela in Vogrskega. Stikov s Soško dolino ni ravno veliko, sežejo pa najdalj, preko Deskel in Kanala vse tja do Ročinja (enkrat se omenja Tolmin). "Gore" (Banjška planota s Trnovskim gozdom) so solkanski ožji župniji že precej daleč. Od tod prihajajo ženini oz. neveste praktično le iz dveh najbližjih vasi z bližnjimi naselji - Grgarja in Ravnice. Svet zase so Goriška Brda in Kras. V solkanski poročni knjigi se v tem času omenja le en ženin iz Brd, pa še ta je posestnik iz Medane, sin zdravnika, ki si je izbral solkansko plemkinjo de Bartolomei. Sicer si plemiške hčere iz Solkana "izbirajo" med pripadniki višjih slojev izven goriške dežele, npr. na Tridentinskem Tirolskem, v Froschdorfu pri Dunaju, v Trstu. Drugače so ženini le izjemoma iz druge dežele. Le enkrat gre za nekega vojaka s Kranjske (Senožeče).

Velike demografske važnosti so leta, s katerimi vstopajo fantje oz. dekleta v zakonski stan. Pozne poroke, posebno ker je delež nezakonskih otrok majhen, so lahko najvažnejši faktor pri skrajšanju plodne dobe oziroma omejevanju prevelike rodnosti.³ Povprečna starost pri moških je 28 let in pol (modus 24 in 26 let), pri ženskah pa 26,25 (modus 23 let).⁴ Podatki za posamezne vasi se dokaj ujemajo. Poročajo se torej precej pozno (glej graf 9).

³ P. Chaunu, n.d., str. 180.

⁴ Pri tem niso upoštevani vdovci in vdove.

Graf 9: Starost mladoporočencev iz solkanske župnije sredi 19. stoletja

	župnija	Solkan	Kromberk	Loke
moški	28,5	28,7	28,3	27,9
ženske	26,25	26,3	26,4	25,7

Tabela 22: Povprečna starost poročencev

Bolj natančno sliko o starosti mladoporočencev nam daje razdelitev na starostne skupine.

a) moški						
	15 - pod 20	20 - pod 25	25-30	30-35	35-40	40 in več
župnija	7	69	105	63	20	12
Solkan	2	41	68	44	10	8
Kromberk	4	19	25	14	6	4
Loke	1	9	12	5	4	/
b) ženske						
župnija	21	148	135	55	17	8
Solkan	12	95	83	33	12	4
Kromberk	6	36	33	17	3	3
Loke	3	17	19	5	2	1

Tabela 23: Število poročencev v posameznih starostnih skupinah

Največ fantov se torej poroči med 25-im in 30-im letom. Če upoštevamo vse vasi, se odstotek giblje med 35 in 40%. Predhodna in sledeča starostna skupina sta približno enako zastopani. Slednja je nekoliko močnejša v Solkanu, medtem ko se v Kromberku in Lokah poročajo le nekoliko prej. Pred dvajsetim letom se le redki odrečejo samskemu stanu, v celotni župniji je takih manj kot po štiridesetem letu starosti. Najnižja zabeležena starost je 18 let v Kromberku, najvišja pa celo 64 let v Solkanu.

Največ deklet pripada starostni kohorti 20-25 let, vendar naslednja starostna skupina le za malenkost zaostaja (v Lokah je celo številnejša). Na precej visoko starost deklet pri poroki kažejo tudi sledeči podatki: 94,5% deklet se poroči po (vključno) dvajsetem letu, nad polovico (56%) po petindvajsetem in dobra petina po tridesetem letu starosti. Najnižja omenjena starost neveste je v Kromberku in Lokah - 16 let. 54 let in pol pa je starost najstarejše neveste v župniji - spet v Kromberku.

Vsi, ki so vpisani v poročno knjigo solkanske župnije, pa se ne poročajo prvič. Dobra desetina je namreč vdovcev in vdov.

	Solkan	Kromberk	Loke	izven župnije	skupaj
število vseh poročenih	459	186	81	166	892
število vdovcev in vdov	46	17	2	42	107
v%	10	9,1	2,5	25,3	12

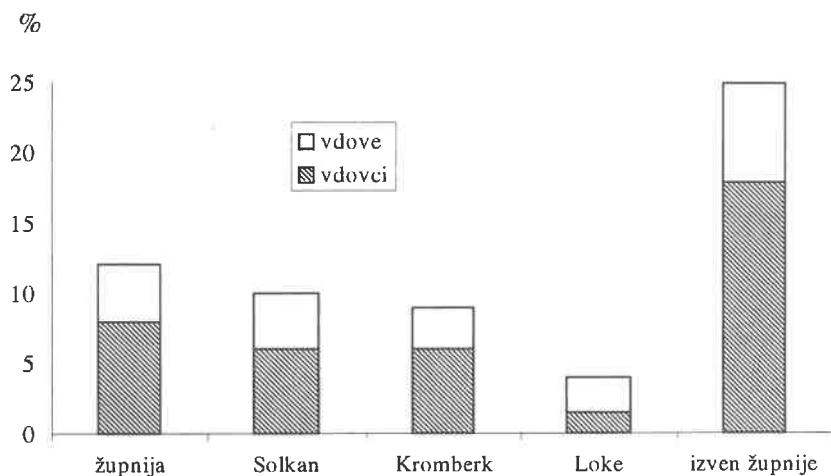
Tabela 24: Vdovci in vdove v solkanski poročni knjigi

V Lokah srečamo v vseh tridesetih letih le enega vdovca in eno vdovo. Tu so se težje odločali za ponovno poroko. Mogoče pa je vzrok temu manjša umrljivost med mlajšimi zakonci. V celotnem obdobju umre v starosti 25-50 let 14 ljudi. V Lokah se tudi ne omenja nobena žena, ki bi umrla ob porodu ali zaradi porodnega prisada.

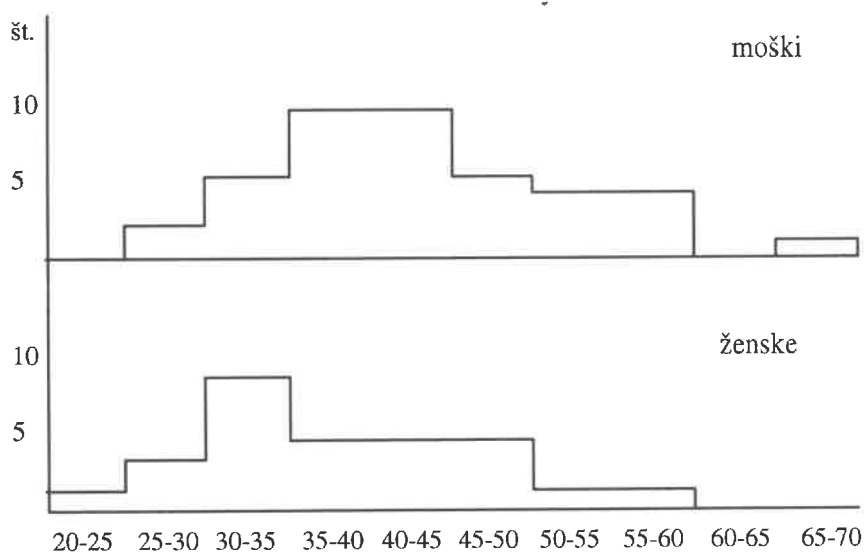
Drugačna pa je slika, ko gre za ženine in neveste izven župnije. Kar četrtnina vseh vpisanih se poroča ponovno. Verjetno je to rezultat tega, da so ovdoveali težje (ponovno) našli sozakonca v svoji župniji. To tudi pomeni, da je bila župnijska endogamija pri ponovnih porokah nižja.

Število vdovcev in vdov pred 1850 in po tem letu je v celoti skoraj enako, s tem da v Solkanu precej naraste (od 18 na 28), med poročenci od drugod pa pade (27-15).

Mnogo več je vdovcev kot vdov (graf 10a). Razmerje znaša približno 2:1. To niti ne preseneča. Ženi se je bilo težje vnovič poročiti, posebno če je imela otroke. Vdovec z otroki pa je tudi bolj potreboval žensko roko. Ostaja pa odprto vprašanje, zakaj se to razmerje v tako kratkem času tako hitro spremeni. V prvi polovici obdobja znaša namreč celo 3:1, v drugi pa je število vdovcev in vdov popolnoma enako.

a) delež vdovcev in vdov med poročenimi

b) starost

Graf 10: Vdovci in vdove v solkanski župniji po vpisih v poročno knjigo

Poglejmo si še starost vdovcev oziroma vdov pri ponovni poroki (graf 10b). Pri moških je povprečje 43 let, pri ženskah pa 38. Največ vdovcev se poroči med 35-im in 40-im letom, največ vdov pa v starostni skupini 30-35 let. Najmlajši vdovec ima 29 let, najstarejši 66 in pol; najmlajša vdova je stara 24, najstarejša pa 59 let in pol.

Sliko ponovnih porok lahko dopolnijo še nekateri podatki podrobnejše analize v vasi Kromberk. 1835-1864 se tu poroči 11 vdovcev in 6 vdov. Razlika med spoloma je v tem, da si vdovci nočejo ali ne morejo dalj časa izbirati nove žene. Kar osem se jih poroči, preden preteče pol leta od smrti prve žene. To velja tudi za dve vdovi, sicer pa se te poročajo šele po nekaj letih. Poglejmo si konkreten primer. Leta 1844, 25. novembra, umre kmetu Jožefu Makucu (hišna številka 13) žena Marijana, stara še ne 29 let. Vzrok smrti: hiranje. Jožef ostane sam s štirimi otroki; najstarejši ima 7 let, najmlajši Štefan še ni dopolnil 8 mesecev, vendar preživi, mogoče tudi zato, ker se oče že dva meseca po ženini smrti - 29. januarja 1845 - poroči s 15 let mlajšo dekle Uršulo Velikonja. Rodijo se še štirje otroci, dva umre. Februarja 1857 umre za tuberkulozo tudi Jožef, star 53 let. Uršula, ki je zdaj tudi babica v vasi, se znova poroči šele oktobra 1861 s 13 let mlajšim vojakom Blažem Komelom, s katerim ima še dva otroke. Zanimivo bi bilo videti, kako se je godilo osmim otrokom iz treh različnih zakonov. Vemo pa, da se je jih vsaj pet pozneje poročilo, najstarejši sin Martin iz prvega zakona, kot tudi že omenjeni Štefan, Lucija iz drugega, oba sinova, Filip Jakob in Peter, iz tretjega zakona.⁵ Ta primer je sicer prej izjema kot pravilo, kaže pa, kako so pri takih porokah lahko igrali pomembnejšo vlogo prej razni drugi motivi kot ljubezenska čustva.

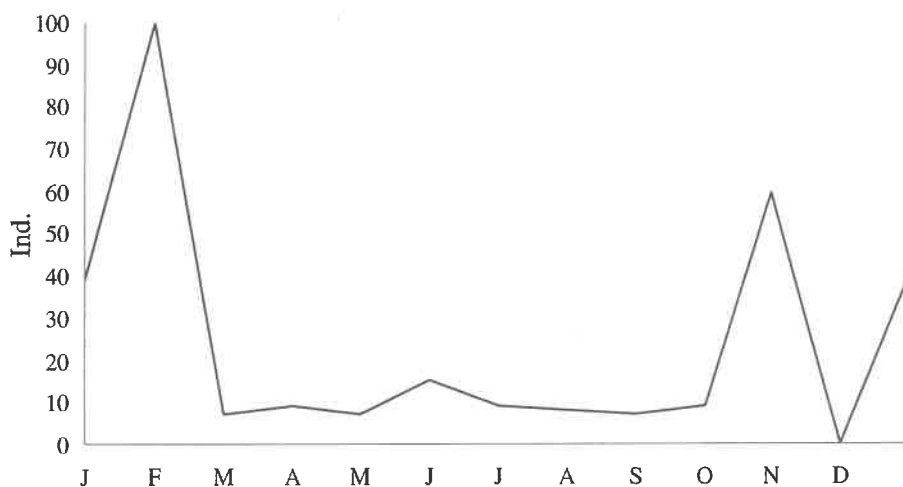
Zanima nas tudi razlika v starosti poročenih. Ravno nekje pri četrtini vseh porok (114) je nevesta starejša kot ženin. Sicer je dobra polovica porok, kjer je starostna razlika manj kot pet let. Kar pri 12% vseh zakonov je ta razlika 10 let ali več. Vsaka dvajseta poroka pa kaže, da je bila razlika med zakoncema tudi nad 15 let; v takih primerih je - razen dvakrat - starejši moški. Starostna razlika je večja, če gre za vdovce oziroma vdove.

Sezonski ritem porok (graf 11) je pač v precejšnji meri odvisen od liturgičnega leta. V decembru, mesecu, ki je zaznamovan z adventnim časom, je porok najmanj - le dve. Tudi v času posta porok ni. Tako se največ poročajo v februarju in januarju in pa v novembru. Na ostalih 9 mesecev odpade le okoli četrtnina vseh porok. Da od velike noči do novembra sklenitev zakonske zveze ni več, so gotovo kriva tudi dela na polju. To se vidi tudi iz razlik med posameznimi vasi. V tem času je v Solkanu okoli 28% porok, v Kromberku in Lokah skupaj pa 18%. Solkan pač ni tako izrazita kmečka vas. Nekoliko je sicer izjema mesec junij. V drugi polovici obdobja se delež porok, sklenjenih v januarju, februarju in novembru, nekoliko zniža - od 79,5 na 71,5%.

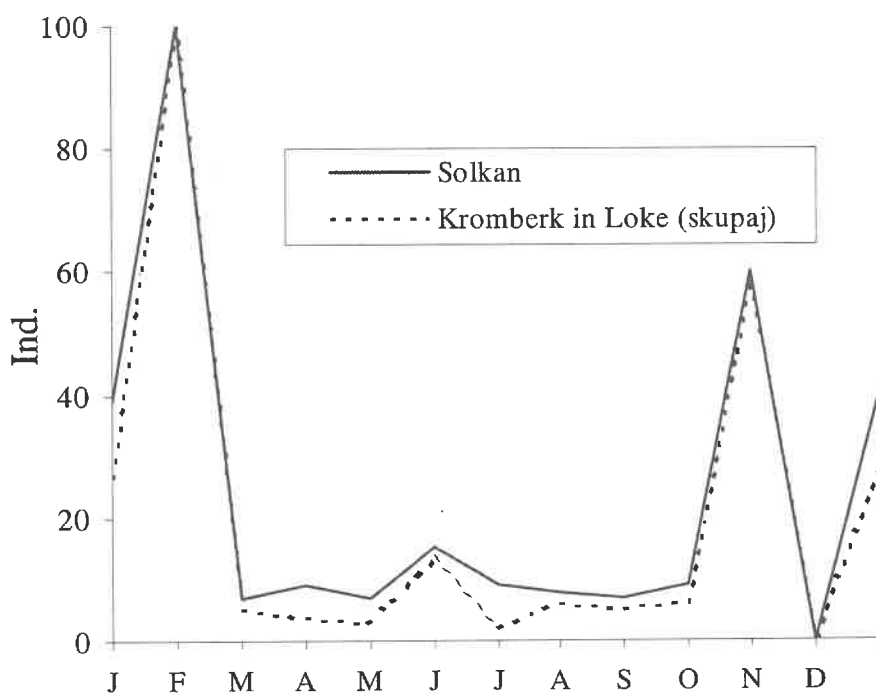
Od razporeditve porok po mesecih je vsaj deloma odvisen tudi sezonski ritem rojstev, oziroma - če odštejemo devet mesecev - spočetij (graf 12). Vidimo, da imajo spočetja vrh spomladi, z mesecem aprilom na čelu. Potem krivulja pada tja do jeseni in se spet dviga do pomladi. V Kromberku in Lokah je največ spočetij junija. Decembra je v vseh treh vaseh (posebno v Lokah) število spočetij pod povprečjem. V vsakem primeru je spolna aktivnost največja spomladi.

⁵ Nadškofijski arhiv Gorica, razen prepisov solkanske poročne knjige tudi prepisi kromberške poročne knjige (Moncorona, M 1872-1914).

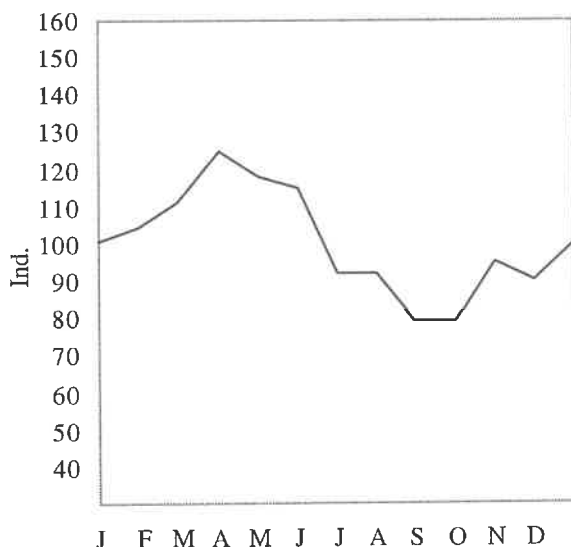
župnija

po posameznih vaseh

Graf 11: Sezonski ritem porok

Graf 12: Krivulja spočetij po mesecih

Krst

Krstna knjiga nam najprej navede datum krsta in ne rojstva, nato pa doda, koliko časa je preteklo od rojstva do krsta. Znano je, da je bil v preteklosti otrok krščen takoj po porodu, pač zaradi velike smrtné nevarnosti. To velja v glavnem tudi za naše obdobje. Pa vendar pride sredi stoletja, posebno v zadnjem desetletju tridesetletne dobe, do majhnih, a pomembnih sprememb. V prvi polovici obdobja število krščenih na dan rojstva presega polovico vseh rojenih. Pa tudi tisti, ki so bili kršчени naslednji dan, so se rodili lahko proti koncu prejšnjega dne. Do 1850 je le 3,8% rojenih otrok prejelo zakrament dva ali več dni po porodu (pri čemer tisti "več" pomeni enkrat tri in enkrat štiri dni). V drugem petnajstletju pa znaša ta delež že 9%.

1835-1864	1835-44	1845-54	1855-64	1860-64
6,4	4,2	4	10,9	12,9

Tabela 25: Delež otrok, krščenih dva ali več dni po porodu (v%)

V zadnjem desetletju je že 50 otrok krščenih dva dni, 14 tri, 3 štiri, 4 šest, 2 sedem, 1 devet in 2 celo enajst dni po rojstvu. Med otroki, ki so bili kršчени več kot sedem dni po porodu, je eden sin gostilničarja madžarskega rodu, ostala dva pa sta bila iz plemiške družine de Bartolomei.

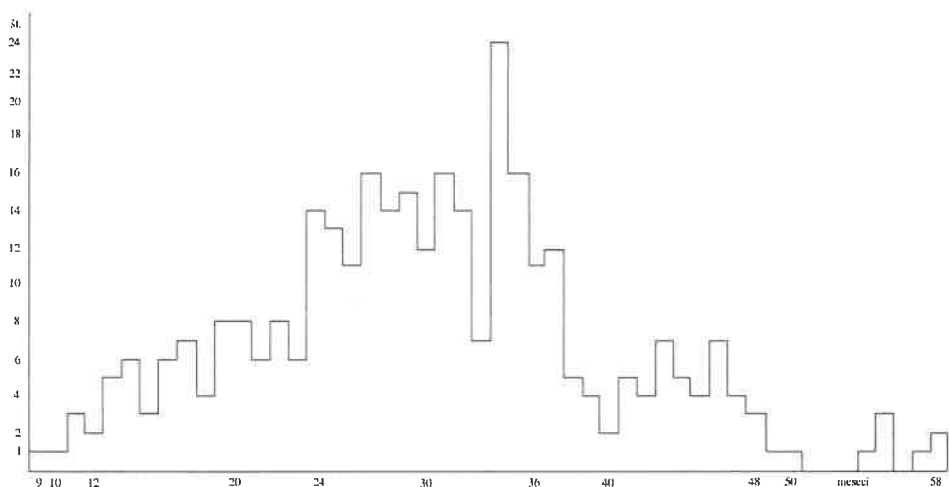
Do omenjenih sprememb je lahko prišlo le takrat, ko so ljudje bili gotovi, da

so vsaj nekateri, bolj krepki otroci, izven smrtne nevarnosti. Okoli leta 1855 je prišlo do tega premika, vendar pa že vemo, da umrljivost dojenčkov v tem času ne doživlja bistvenih sprememb. Pač pa je možno, da so časovne spremembe pri tako važnem obredu, kot je bil krst, bile rezultat sprememb v umrljivosti, ki so se dogajale že precej pred polovico prejšnjega stoletja. Lahko pa da za nekatere krst ni pomenil več take življenjske nuje in da gre tudi tukaj iskati povezave (tako kot pri nezakonskih otrocih) s spremenjenim odnosom do ustaljenih norm. Naj še dodamo, da so tudi primeri, ko je otrok v veliki smrtni nevarnosti prejel zakrament od babice.

Nekaj značilnosti kromberske družine

Podrobnejša analiza podatkov iz matičnih knjig za prebivalce Kromberka nam prinaša še nekaj demografskih značilnosti, ki verjetno v marsičem veljajo tudi za ostale dele župnije. Vas šteje približno četrtno prebivalstva celotne župnije.

Sredi 19. stoletja je v 60 hišah oziroma hišnih številkah nekaj nad 60 družin, ki se ukvarjajo skoraj izključno s kmetijstvom (od tega je več kot polovica kolonov), le redki se preživljajo s kakšno obrtjo. V gradu v Kromberku očitno ne živi več grofovska družina Coronini. V njenem imenu skrbi za poslopje gastald, ki je po rodu Slovenec. Najprej se omenja Štefan Primožič, pozneje pa Luka Križaj, ki je domačin, mlinarjev sin.

Graf 13: Medporodni intervali v Kromberku

Nekaj o tem, v kolikšni meri je takrat poroka pomenila ljudem zakrament, ki legalizira spolno življenje, lahko izvemo iz časovnega razmika med poroko in prvim porodom v zakonu. V 13 zakonih izmed 57 (22,8%) je bil prvi otrok rojen, preden je poteklo devet mesecev od datuma poroke. Večina prvorojencev je torej spočetih v zakonu. Skoraj 60% prvorojencev se rodi devet do petnajst mesecev po

poroki. Modus je pri desetem mesecu. Več pa nam pove razdelitev dobe na krajša obdobja. Spet se zadnja leta bistveno razlikujejo od prejšnjih. 1855-1864 je deset prvorojencev (okoli 53%) spočetih pred sklenitvijo zakona, samo v zadnjem petletju sedem (izmed enajstih), v dvajsetletnem obdobju (1835-1854) pa le trije (okoli 11%). Razlika je torej očitna, v skladu s podobnimi ugotovitvami o rasti števila nezakonskih otrok. Ni dvoma, da pride okoli leta 1855 ali 1860 do premikov v gledanju na spolno življenje, premikov, ki nasprotujejo učenju Cerkve. Po Mahničju bi lahko rekli, da se razširja na vas "katoliški liberalizem".⁶

Plodnost je razen od starosti nevest odvisna tudi od medporodnih intervalov, trajanja zakona in dolžine plodne dobe pri ženah.⁷ Povprečni medporodni interval znaša 30,9 meseca, modus pa 34 mesecev (graf 13). Iz diagrama se vidi, da se večina medporodnih intervalov nahaja ravno med drugim in tretjim letom (med 24-im in 37-im mesecem). Daljši medporodni presledek⁸ bi lahko bil rezultat maltuzianizma, lahko pomeni tudi, da so matere dojile dlje.⁹ Pa tudi vpliva smrtnosti otrok ne gre zanemarjati. Nižja umrljivost majhnih otrok lahko precej poveča medporodni interval, saj "smrt otroka v nizki starosti skrajša 'mrtvi čas' matere, se pravi neplodno obdobje, ki zmerom sledi porodu".¹⁰ Včasih je to neplodno obdobje izjemno kratko. Tako se Antonu in Katarini Vižin (hišna številka 45) rodi 23. marca 1857 sin Anton, ki pa živi le dva dni. Že čez dobrih devet mesecev - 1. januarja 1858 pride na svet Tereza, ki 20. januarja podleže krčem. Naslednji medporodni interval je le nekoliko daljši - 13 mesecev. 9. februarja 1859 se rodi Francka, ki pa kritična otroška leta preživi. Zato se bo njen brat Štefan rodil šele čez skoraj tri leta - 6. decembra 1861 ...

Manjša umrljivost v 19. stoletju (v primerjavi s prejšnjimi stoletji) se zelo lepo vidi pri času, ki je potekel od datuma poroke do smrti enega izmed zakoncev. V nasprotju s starostjo nevest in medporodnimi intervali je trajanje zakona dejavnik, ki povečuje plodnost. V manjšini so namreč zakoni, ki bi bili prekinjeni pred koncem plodne dobe žene. Polovica zakonov traja vsaj 30 let, le 10 zakonov (izmed 55) pa ne prekorači meje 20-ih let.

	število zakonov
nad 40 let	6
nad 30 let	27
nad 20 let	45
nad 15 let	47
nad 10 let	50
nad 5 let	54

Tabela 26: Trajanje zakona

⁶ Dr. Anton Kacin, dr. Anton Mahnič, v: Zgodovina goriške nadškofije ..., str. 85.

⁷ P. Chaunu, n.d., str. 174.

⁸ V primerjavi s klasično Evropo; P. Chaunu, n.d., str. 181/182 in J.-L. Flandrin, n.d., str. 59.

⁹ J.-L.- Flandrin, n.d., str. 208.

¹⁰ J.-L.- Flandrin, n.d., str. 181.

REGISTRO DEI MORTI.

Tempo della morte	N.º. della Casa	NOME DEL MORTO	Religione	Sesso		Età		Malattia ossia qualità della morte	Sottoscrizione del Parroc. ossia Curato locale.
				Mascolino	Femminino	Anni	Giorni		
10. Agosto.	52.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	53	8	-	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?
11. Agosto.	52.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	53	5	-	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	2.	Paulin, Andrea, di S. Maria, nat. di Brandeb.	1	1	2	6	23	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	15.	Thalig, Andrea, di S. Maria, nat. di Brandeb.	1	1	18	8	20	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	13.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	54	6	9	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	17.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	54	3	11	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	40.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	-	-	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?
11. Agosto.	535.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	5	5	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?
11. Agosto.	22.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	-	-	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?
11. Agosto.	23.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	10	-	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	23.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	9	11	Colera.	Cognatino?
11. Agosto.	75.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	9	8	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?
11. Agosto.	93.	Gregory, Giovanni nato dalla moglie di R. G. G. G. giornalaio, nat. di Brandeb.	1	1	55	1	-	Colera.	Polina, M. B. B. Cognatino?

Smrtnost zaradi kolere (Nadškofijski arhiv Gorica, Salcano D 1835-1900)

	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
število žena	1	1	1	1	/	/	1	3	3	3	/	4	4

Tabela 27: Starost žena pri zadnjem porodu

Pri 22 kromberških ženah je bilo mogoče izračunati starost pri zadnjem porodu. Povprečje znaša 41 let, vendar ima največ žena zadnjega otroka v starosti 44 oziroma 45 let. Če upoštevamo povprečno starost nevest, potem traja povprečna plodna doba žene nekje od 14 do 15 let. Upošteva je medporodne intervale se v tem relativno kratkem obdobju porodi nekje od pet do sedem otrok.

Podobno število dobimo tudi, če upoštevamo vse zakone v Kromberku sredi 19. stoletja, kjer je moč sklepati, da žena ne more več imeti otrok, bodisi zaradi smrti enega izmed zakoncev, največ pa zaradi previsoke starosti. V 29 družinah se je rodilo 172 otrok, povprečno torej okoli šest otrok.

	/	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
število družin (skupaj 29)	2	1	1	1	3	7	/	5	3	3	1	1	1

Tabela 28: Število rojenih otrok v družini

Iz tabele vidimo, da se je v večini družin rodilo nekje od 4 do 9 otrok. Družine z nad desetimi otroki (rojenimi!) so redke. V mlinarjevi družini (hišna številka 1), ki je očitno najštevilnejša, odraste devet otrok. Tako praktično ni družine, v kateri bi preživel otroštvo več kot deset otrok. 30,8% omenjenih otrok umre pred petnajstim letom starosti. Lahko torej zaključimo, da se v družini povprečno rodi okoli šest otrok, štirje pa tudi preživijo otroška leta. Sicer je pa od družine do družine precej različno. Štefanu in Mariji Velikonja (hišna številka 2) ostaneta le dva otroka izmed sedmih. V družini Jamšek (hišna številka 5) preživi samo zadnji, peti rojeni otrok Ivan. Zelo zelo redko pa se zgodi, da preživijo vsi rojeni otroci v družini, kot npr. pet otrok Jožefa in Marijane Bone (hišna številka 25).

Kromberški očetje in matere okoli leta 1850¹¹

1 mlinar (Malin)	Križaj Valentin (Matija) - Marija Trnovec
2 kmet (Velikonje)	Velikonja Štefan (Tomaž) - Marijana Makuc
3 kmet (Velikonje)	Komel Matija (Andrej) - Jera Kuljat
4 kmet (od 1853) (Velikonje)	Belingar Blaž (Ivan) - Marijana Širok
5 kmet (Pod robom)	Jamšek Jakob (Simon) - Marijana Persič
6 kmet (Pod robom)	Hvalič Štefan (Simon) - Marijana Vovk
7 kmet (Breg)	Mervič Valentin (Blaž) - Marijana Komel
8 kmet (Breg)	Prešeren Filip Jakob (Blaž) - Katarina Belingar

¹¹ Hišni številki sledi status, lokacija domačije (na osnovi matičnih knjig in tudi katastrskih map iz let 1822 in 1871 - Državni arhiv v Gorici, Catasti secc. XIX-XX, mapa 37, št. 322-332 in 470-479), priimek in ime moža (v oklepaju je ime njegovega očeta), nato je ženino ime in dekliški priimek.

9 kmet (Breg)	Makuc Jakob (Tomaž) - Marijana Rijavec
10 kmet (Breg)	Peršič Ivan (Jakob) - Marijana Štrukelj
11 kmet (Breg)	Pavlin Blaž (Martin) - Uršula Winkler
12 kmet (Breg)	Hvalič Ivan (Simon) - Katarina Makuc
13 kmet (Breg)	Makuc Jožef (Peter) - Uršula Velikonja
kmet	(brat) Makuc Jernej (Peter) - Neža Filipič
14 kmet (Breg)	Jamšček Gašper (Peter) - Katarina Bone
15 kmet (Fadigovšče)	Komel Andrej (Jožef) - Marijana Živec
kmet	Pavlin Jakob (Franc) - Marija Vižin
kmet (od 1853)	Hvalič Gregor (Jernej) - Marija Vuga
gostilničar	Vižin Ivan (Andrej) - Neža Jamšček
16 kmet (Fadigovšče)	Komel Jožef (Anton) - Marijana Cej
17 kmet (Fadigovšče)	Jamšček Matej (Štefan) - Ana Vižin (od 1853)
18 kmet (Bonetovšče)	Bone Anton (Lovrenc) - Katarina Ušaj
19 kmet (Bonetovšče)	Bone Mihael (Blaž) - Marija Mervič
20 kmet (Pahoršče)	Bone Anton (Peter) - Katarina Bitežnik
21 kmet (Pahoršče)	Batič Peter (Franc) - Katarina Bone
22 kmet (Pahoršče)	Gadnik Valentin (Ivan) - Neža Leban
23 kmet (Bonetovšče)	Trnovec Gašper (Anton) - Marijana Gulin
24 kmet (Bonetovšče)	Bone Anton (Anton) - Marijana Doljak
25 kmet (Bonetovšče)	Bone Jožef (Peter) - Marijana Bucik
26 kmet (Bonetovšče)	Lazar Andrej (Jurij) - Magdalena Bone
27 kmet (Pri sv. Katarini)	Vižin Andrej (Andrej) - Marijana Komel
28 kmet in cerkovnik (Pri sv. Katarini)	Vuga Štefan (Matej) - Marija Vuga
29 (Pri sv. Katarini)	
30 kmet (Kramarca)	Vuga Anton (Mihael) - Neža Belinger
31 kmet (Pod školjem)	Vižin Jožef (Simon) - Uršula Batič
32 kmet (V brdu)	Komel Štefan (Jožef) - Ana Batič
33 kmet (V brdu)	Komel Anton (Jožef) - Katarina Vižin
34 kmet (Na Milost)	Vižin Andrej (Andrej) - Katarina Jamšček
35 kmet (Damber)	Batič Štefan (Jakob) - Neža Čefarin
36 kmet (Damber)	Jamšček Jakob (Matija) - Neža Vižin
37 kmet (Damber)	Komel Valentin (Jakob) - Ana Marija Pavlin
38 kmet (Pri sv. Trojici)	Nemec Franc (Jožef) - Marijana Komel
39 kmet (Pod sv. Trojico)	Hvalič Mohor (Simon) - Katarina Komel
40 kmet (Paludi)	Komel Andrej (Andrej) - Katarina Brezigar
41 kmet (Lesine)	Cej Mihael (Simon) - Uršula Komel
42 kmet (Pristava)	Cej Anton (Blaž) - Marijana Bone
43 kmet (Kostanjevica)	Komel Franc (Andrej) - Katarina Bone
44 kmet (Boršt)	Čefarin Mihael (Matija) - Marijana Komel
45 kmet ("Cocu")	Vižin Andrej (Jožef) - Marijana Vuga
46 kmet ("Drusche")	Drozgič Ivan (Tomaž) - Polona Kuljat
47 kmet (Pristava)	Belingar Andrej (Ivan) - Marijana Markič
48 kmet (Pri gradu)	Komel Gašper (Mohor) - Marija Pavlin

49 kmet (Pri gradu)
 50 Coroninijev grad (Grad)
 51 kmet (Paludi)
 52 krojač (Lijak)
 53 gostilničar (Damber)
 54 tkalec (Lesine)
 55 kmet ("Sinigalia")
 56 kmet (Strženišče)
 57 (Lijak)
 58 kmet (Kozaršče)
 59 krojač (Pristava)
 60 kmet (Pod gradom)

Prešeren Štefan (Matija) - Ana Cej

Zavrtanik Štefan (Mihael) - Marija Drašček
 Gregorič Avgust (Ivan) - Jera Makuc
 Belingar Matej (Jožef) - Marijana Cej
 Bone Štefan (Lovrenc) - Tereza Persič
 Vuga Ivan (Luka) - Marijana Cej
 Persič Tomaž (Anton) - Marija Jamšček

Makuc Jožef (Blaž) - Marija Vuga
 Cej Anton (Simon) - Marijana Križaj
 Meljavec Blaž (Štefan) - Tereza Bone

Solkan okoli leta 1900

**LA POPOLAZIONE DELLA PARROCCHIA DI SALCANO(1835-1864) IN BASE
AL REGISTRO DELLO STATO CIVILE
(seconda parte)**

(Riassunto)

Anche il ristretto ambito presso Gorizia, comprendente la (ristretta) parrocchia di Salcano con circa 2.000 anime verso la metà del secolo scorso, mostra una situazione demografica simile alle altre province slovene in genere. "La rivoluzione demografica" della prima metà del sec. XIX è fortemente presente, come pure la massiccia emigrazione negli anni cinquanta. Anche l'epidemia del colera che sta imperversando nella provincia nel 1855 non influisce sostanzialmente sul flusso della popolazione salcanese. Ben più grave epidemia è ancor sempre la mortalità dei figli nella prima infanzia che non sembra voler recedere. I parrocchiani di Salcano si sposano per lo più nell'ambito della parrocchia stessa ossia delle sue località. L'età degli sposi è però piuttosto avanzata e ciò è il fatto più determinante per cui il numero dei figli in famiglia si aggira su sei unità. Gli obblighi del matrimonio vengono rispettati. I figli illegittimi sono rari. Tuttavia intorno agli anni 1855 o 1860 si riscontrano notevoli cambiamenti. Aumenta il numero dei figli illegittimi e di quelli concepiti prima del matrimonio, cambia pure il rapporto della società verso i figli illegittimi.

KNJIŽNI ILUSTRATORJI PRI GORIŠKI MOHORJEVI DRUŽBI V OBDOBJU MED OBEMA VOJNAMA

Ivan Žerjal

Uvod

Raziskovalna naloga* o ilustratorjih pri Goriški Mohorjevi družbi v obdobju med obema vojnama me je pritegnila zato, ker sem ob listanju raznih strokovnih knjig in publikacij ugotovil, da je o ilustratorstvu in knjižni opremi na Goriškem zelo malo zapisanega. Likovni kritiki in umetnostni zgodovinarji večkrat zanemarjajo to zvrst likovne umetnosti, ker jo imajo za manjvredno.

Moj začetni namen je bil prikazati celotno likovno ustvarjanje v okviru založniškega delovanja Mohorjeve družbe od nastanka leta 1924 do 1940, torej v obdobju fašizma, ko je bilo izdajanje knjig zelo otežkočeno. Začel sem pregledovati vse dostopne knjige, izpisovati podatke in beležiti vse ilustracije. Kolikor se je dalo, sem skušal tudi oceniti njihovo umetniško vrednost. Svoje zanimanje sem osredotočil na zgodovinske in kulturne razmere, v katerih so ta dela nastajala. Pregledal sem dobršen del takratnega periodičnega tiska v upanju, da bi zasledil članke, kritike ali ocene tistih izdaj, ki so sodile v območje moje raziskave.

Vendar naloga, ki sem si jo zastavil, ni bila lahka. Pisanih virov, iz katerih naj bi črpal snov za svoje delo, je bilo zelo malo, kar je po eni strani razumljivo, saj je zaradi fašistične strahovlade marsikaj bilo izgubljeno oziroma iz strahu pred oblastjo ni bilo nikoli zabeleženo. Tudi strokovnih publikacij, ki bi se izrecno ukvarjale s knjižno opremo, ni na slovenskem tržišču, saj je ta likovna zvrst na žalost še vedno premalo upoštevana. Knjižna oprema sodi namreč v tisti del likovnega področja, ki je še danes neraziskan. Zato sem se moral pri svojem delu obračati na ustanove, ki se ukvarjajo izključno z likovno umetnostjo ali zgodovino. Tako sem marsikatero podatke zasledil v Goriškem muzeju na gradu Kromberk ter v Narodni in Moderni galeriji v Ljubljani. V veliko pomoč sta mi bila Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in arhiv Goriške Mohorjeve družbe, kjer sem našel večino potrebnega materiala.

Tako je nastala pričujoča raziskava, v kateri je zbrano vse gradivo, ki sem ga izsledil in ki v prvem delu predstavi kratek oris kulturnih razmer na Goriškem po

* Pričujočo raziskovalno nalogo je v šolskem letu 1994-1995 izdelal za maturo tedanji dijak Ivan Žerjal iz Gorice. Njegov mentor na Državni klasični gimnaziji in liceju Primož Trubar v Gorici je bil prof. Aleš Doktorič. Naloga razodeva za dijaka sorazmerno zrelost in je tudi dokumentarno zanesljiva. Objavljamo jo v nekoliko skrajšani obliki.

prvi svetovni vojni, v drugem pa življenjepise posameznih umetnikov in njihovo ilustratorsko delo.

*Platnice Koledarja Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1932,
Gorica 1931, delo Mare Kralj*

Kulturne razmere na Goriškem po I. svetovni vojni

Založniška dejavnost

*Odrezana je veja od narodovega debla,
a zeleni in cvete; celo sadove rodi.*

(Peter Butkovič)

Za razumevanje kulturnozgodovinskega položaja na Primorskem v dvajsetih letih našega stoletja je potrebno vsaj na kratko opozoriti na spremenjen položaj, ki je na tem ozemlju nastal s koncem prve svetovne vojne in razpadom avstro-ogrske monarhije. Italijanske čete so jeseni 1918 zasedle Primorje, Trst in Istro, rapalska pogodba iz leta 1920 je to okupacijo le še potrdila, z začetkom leta 1921 pa je prišlo tudi do dejanske aneksije. Trst in Gorica, dve vplivni kulturni središči, sta bili odrezani od širšega slovenskega zaledja.

Prva leta italijanske okupacije je bilo sožitje med Slovenci in italijanskimi oblastmi še znosno. Dopustili so slovenske šole ter delovanje v prosvetnih in drugih društvih. Nekaj časa je zgledalo, da bodo Slovenci živeli v miru in napredovali. Z zarodkom fašizma pa je prišel nemir, ki se je vedno bolj stopnjeval. Slovenci so se iz leta v leto znašli pod vse hujšim pritiskom. Fašistične oblasti so svoje načrtno raznarodovanje opravljale s prodiranjem v vse pore narodnega tkiva manjšine, ki je izgubljala društvo za društvo, organizacijo za organizacijo. Polagoma je fašizem uničil prosveto, šolstvo in gospodarstvo. Meja s Slovenijo je postala hudo zaprta. Slovenski živelj na Primorskem je ostal osamljen in prepuščen samemu sebi. Uvoz slovenskih knjig iz Jugoslavije je bil skoraj onemogočen. Popolna osamitev primorskih Slovencev po okupaciji in aneksiji pa je proti vsem pričakovanjem fašističnih oblasti rodila prav bujno založniško delovanje, ki je odmevalo v celotnem slovenskem kulturnem prostoru.

Takoj po prvi svetovni vojni je namreč Gorica doživela velik razmah na kulturnem področju. Kot deželno središče je nudila primerno rast tako italijanskim kot slovenskim umetnikom. Tu so se zbirali likovni umetniki, književniki, glasbeniki, intelektualci, kot: Bevk, Kogoj, Pilon, Spazzapan, Černigoj, Bambič, Kralj, Gorše, Božič, Peternelj..., nekateri za krajši, drugi za daljši čas. Tu so našli svoj košček kruha, prijateljsko okolje in primerna tla ustvarjalci in narodnozavedni ljudje, ki so s svojim delom pripomogli, da se je v času od 1918 do 1930 v Gorici razcvetela izredno bogata založniška dejavnost. Ta je bila temeljnega pomena za ohranjanje slovenske besede in je omogočila razvojni polet pomembni zvrsti likovne umetnosti, t.j. ilustraciji in opremi knjig, saj je povpraševanje po slovenski knjigi s fašističnim zatiranjem samo še bolj naraščalo. Knjižna publicistika je bila tako usmerjena, da je prinašala prav vse, kar so potrebovale najširše ljudske plasti.

Na Goriškem so tedaj delovale naslednje založbe: *Goriška matica*, ki je izdajala vsako leto koledar in po dve ali tri redne ter še kako izredno knjigo, *Goriška Mohorjeva družba*, ki je prav tako letno izdajala koledar in več knjig; mnogo knjig pa je izšlo v založbi *Katoliške knjigarne, Sige* (pozneje *Adrije*). Tiskale so

letno povprečno preko 100.000 slovenskih knjig in kar je še bolj zanimivo, vse knjige so bile razprodane. Če upoštevamo število in značaj slovenskega prebivalstva, ki je bilo prvenstveno kmečko, moramo priznati, da se more le malokatera druga dežela ponašati s tolikšnimi in tako vnetimi bralci kakor slovensko ozemlje, ki ga je Italija anektirala po prvi svetovni vojni. Ko so bila društva obsojena na životarjenje in so bila razpuščena, ko so bile vse slovenske knjižnice uničene in ko so prenehali izhajati slovenski listi, je ljudstvo našlo uteho edino še v knjigi, spisani v maternem jeziku.

V prvih letih so morale vse knjige takoj po izidu v cenzuro. Toda ne glede na izid cenzure so krajevne varnostne in druge oblasti zavirale prodajo in branje slovenskih knjig. Posebno oster je bil boj proti abecedniku *Prvi koraki*, ki ga je izdala Goriška matica. To je bila tudi prva zaplenjena knjiga. Povod za zaplembo so bili trije citati Primoža Trubarja. Eden med njimi se je glasil: "*Dovedite kmete do tega, da bodo učili svoje otroke slovensko brati!*" Prav tako so se oblasti znesle nad knjižico *Kolački*, ki je izšla pri Goriški Mohorjevi družbi in je bila tiskana po odpravi slovenskega učnega jezika z namenom, da se otroci doma uče materinščine. Po letu 1927 so italijanske oblasti načrtno ovirale razpošiljanje slovenskih knjig. Upravitelji založb so bili obsojeni z utemeljitvijo, da nimajo ustreznih pooblastil. Od leta 1930 naprej so postajale zaplembe vse pogostejše. Zaplenjeni so bili vsi koledarji Goriške Mohorjeve družbe od leta 1931 do 1934, čeprav ni bil izdan prav noben nalog za zaplembo. Knjige je prizadela prefektova cenzura, ko so jih hoteli zaseči, so bile v veliki meri že razpečane. Koledar za leto 1931 je bil zaplenjen zato, ker se je policija spotaknila ob povest *Legenda o ptičjem gnezdu* Selme Lagerlöf in ker je bila slika prestolonaslednika manjša od papeževe.

Goriška Mohorjeva družba je imela še posebne težave, ker so jo oblasti zamenjavale z imensko podobno Družbo sv. Mohorja v Celju in je tako prišla na seznam tajnih in podtalno delujočih društev. Zaman je proti temu poslanec dr. Besednjak vložil pritožbo na notranje ministrstvo. Goriška Mohorjeva družba je prišla v kartoteko prekucijskih društev (Casellario associazioni sovversive), čeprav je bilo na ustreznem kartonu zapisano, da "*so odborniki samo monsinjorji in dekani, da ima družba svoj sedež pri glavnem oltarju goriške stolnice, da je odvisna od centralne bratovščine v Rimu, da je njen častni član, S. S. Pio XI- Papa in da je njen častni podpredsednik goriški knezonadškof Sedej.*" (L. Čermelj, *Slovenci in Hrvati pod Italijo*, str. 138). Pečat prekucijskega društva ji je ostal in zaradi tega ji je grozila nevarnost razpusta. O Goriški Mohorjevi družbi je leta 1930 poročal goriški prefekt, da je njen namen ohraniti "*kult in uporabo lastnega jezika... kulturo in tradicije rase, preprečiti, da bi ljudje prišli pod vpliv italijanske propagande in torej v splošnem ovirati proces asimilacije.*" (M. Kacin - Wohinz, *Prvi antifazišem v Evropi*, str. 152). To je po njegovem pomenilo, da je šlo za nacionalistični program z iredentističnimi cilji, zato je prefekt predlagal, naj se družba ukine. Družba sicer ni bila ukinjena, pač pa je oblast vzela Katoliški tiskarni v Gorici obrtno dovoljenje in družba je svoja dela morala tiskati v Trstu ali po drugih italijanskih mestih.

Aprila 1934 je italijanski notranji minister izdal odredbo, s katero so uvedli preventivno cenzuro za neperiodične publikacije. Po tej odredbi je moral založnik

predložiti prefektu več izvodov že natisnjene knjige ter čakati z razpečevanjem, dokler ni dobil pismenega dovoljenja. Slovenski založniki so večkrat zaman čakali na prefektovo dovoljenje.

Vojna psihoza je rasla in z njo vse hujši pritisk na slovensko manjšino. Ojačena budnost policijskih organov je bila posebno stroga na knjižnem področju. V Zgodovinskem orisu Goriške Mohorjeve družbe izpod peresa Rudolfa Klinca zasledimo tale zapis: *"Goriški prefekt je 10. januarja 1939 poročal notranjemu ministru, da sta se Goriška Mohorjeva in Goriška matica zlili v eno založbo; oblasti razvoj pazljivo zasledujejo in bodo ob primerni uri strle vsak poskus, ki ima namen zaježiti prodor italijanizacije."* (R. Klinec, Zbornik ob 50 letnici GMD, str. 56).

Odkar je Italija stopila v vojno, ni smela več iziti nobena slovenska knjiga, niti najbolj skromen žepni koledar. Fašistične oblasti se niso več omejevale na to, da niso izdajale ali močno zavlačevale izdajo dovoljenj za razpečevanje že tiskanih knjig, tako da so obležale v tiskarnah, temveč so začele zaplenjevati knjige po tiskarnah in založništvih, tudi če ni bila izdana prepoved zanje.

V knjigi Lava Čermelja *Slovinci in Hrvatje pod Italijo* zasledimo, kako sta fašistična milica in tajna policija v Idriji gredi svoje prostore s knjigami, ki so jih pobrali pri razpuščenih društvih in v knjižnici ukinjene realke. Iz tega lahko vidimo, kakšen je bil odnos fašističnih oblasti do slovenske knjige.

Likovna ustvarjalnost

*"Toda vir našega duševnega razmaha je
bila Gorica in sončno mesto ob Soči je
postajalo drugo kulturno središče slovenstva,
dokler ni prišlo nadenj strahovito mučeništvo
vojne in uničilo to bujno procvitajoče
drevo našega duha."*

(Alojzij Res)

Kljub velikim pritiskom in hudim časom so se založniška dejavnost in druga področja umetniškega ustvarjanja v svojih naporih pri ohranjanju slovenske besede močno razmahnila. Na glasbenem področju se je obetal uspešen in nadarjen rod, prav tako je na Primorskem v času med obema vojnama zaživel zelo razgibano likovno življenje. Izoblikovala se je skupina izrazito avantgardno usmerjenih umetnikov, ki so v skladu s svojim notranjim prepričanjem in razvojem v svetu iskali nov, času primeren izraz. Veno Pilon je v svojih spominih to ozračje orisal takole:

"Kogoj sem imel za simbol Primorske, s svojim temperamentom, prvobitnostjo in tudi razdvojenostjo, s katero se je boril in se še marsikdo bori, rojen na meji dveh krvi, dveh tako različnih kultur. S tega vidika sem gledal na Pregljevega Plebanusa, v njem sem videl literarne prvine, temeljne kamne za prihodnjo zgradbo, za katero pa bi bilo treba še zidave in ogrodja za streho. Tako sem takrat gledal

tudi na mlada prijatelja slikarja Špacapana in Čarga, Tržačana Černigoja, na pevca Šimenca z njegovim mogočnim glasom, toda še brez prave dihalne tehnike: pri primorskih pesnikih Gradniku in Grudnu sem našel neke vrste elementarno, zdravo erotiko, smisel za plastično otipljivo življenje. In spomnil sem se na goriškega portretista Josipa Tominca. Vse to sem primerjal s kranjsko, bolj literarno in sentimentalno noto (pri tem sem mislil tudi na brata Kralja); razliko sem si pa tolmačil s primorskim soncem in ljubljansko meglenostjo. Mogoče sem se motil, toda tako sem takrat gledal na življenje okoli sebe." (Veno Pilon, Na robu, str. 61).

Tako so v Gorico, kjer je tja do leta 1928 bilo kulturno življenje v velikem zagonu, prihajali tudi umetniki iz Ljubljane in Trsta. Ti so se v tem času, ko se je prav posebno razvilo ilustratorstvo in oprema knjig ter revij, aktivno in uspešno vključevali v goriški prostor, ki je dihal po tipičnem srednjeevropskem razpoloženju. Tedaj so na področju likovne umetnosti še prevladovali zaostali odmevi realizma, impresionizma in secesije, hkrati pa so mladi umetniki iskali nov likovni izraz. Mladi rod, ki je ob vojnih strahotah prezgodaj dozorel, se ni več zadovoljeval s starimi in že preizkušenimi lepotnimi nazori, pač pa je raje postavljajl v ospredje duhovno komponento ter vprašanje sodobnega likovnega jezika, ustreznega miselnosti tehnične civilizacije. Primorski umetnostni krog se je za razliko od ostalega slovenskega prostora hitro odzival na stilne novosti, saj zametke avantgarde in ekspresionizma srečujemo na Goriškem že pred prvo svetovno vojno (Carlo Michelstaedter, filozof, pesnik in slikar se je že okoli leta 1903 razvijal v to smer. Fran Tratnik, ki ga uvrščamo med začetnike slovenskega ekspresionizma, je bival na Goriškem od leta 1912 do 1914 in v tem času ustvarjal umetnine, v katerih so že močno prisotne ekspresionistične prvine).

Po prvi svetovni vojni je bila Gorica na likovnem področju prav gotovo pomembnejše središče kot Trst ali Ljubljana. Tu je deloval Circolo Artistico Gorizia, ki je zbiral okoli sebe umetnike in v okviru katerega so potekale živahne diskusije o umetnostnih vprašanjih. Drugo zbirališče goriških umetnikov je bila risarska šola inž. Oscarja Brunnerja, ki je gojil prijateljske stike predvsem s Spazzapanom. Do pomembnega preverjanja ustvarjalnosti na Goriškem pa je prišlo ob prvi goriški umetnostni razstavi leta 1924. Na njej so od Slovencev nastopili Ivan Čargo, Metod Peternelj, Veno Pilon in Lojze Spazzapan. Življenje umetnikov z Goriškega je tedaj doseglo največji razmah. Slovenski in italijanski umetniki so se odzivali na različne stilne tokove, ki so se tod prepletali že od nekdaj. Njihova osnovna značilnost pa je bila splošna težnja po prenovi posameznika in celotne družbe. V takem ozračju se tudi še tako inovativno gibanje, kot je bil ekspresionizem, ni moglo dolgo ohraniti. In res se je sredi dvajsetih let ekspresionistični vihar v slovenski likovni umetnosti pomiril. V evropskem in tudi v slovenskem slikarstvu smo bili priča vedno krepkejši težnji po konkretnem upodabljanju slikarske snovi s posledicami v snovnem in formalnem pogledu. Z evropskega severa je prihajal vpliv "nove stvarnosti", z italijanskega Juga pa odmevi okrog skupine Valori plastici. Znano je njeno širjenje vrednot italijanskega slikarstva od Giotta do Piera della Francesca, kar nam pojasni nagnjenje k bolj telesnemu, otipljivejšemu likovnemu izražanju.

		
1	Četrtek	Edmund in tovariši, muč.; Eligij, škof.
2	Petek *	Bibiana; Pavlina, muč.; Hiromacij, škof.
3	Sobota	Francišek Ksaverij, spoznavavec; Lucij, škof.
4	Nedelja	2. adventna nedelja. Barbara, dev.; Peter Hrizogon.
5	Ponedeljek	Saba, opat; Krispin, mučenec.
6	Torek	Miklavž (Nikolaj), škof.
7	Sreda	Ambrozij, škof, cerkveni učenik; Agaton, mučenec.
8	Četrtek	Brezmadežno spočetje Marije Device.
9	Petek *	Peter Four.; Delfina; Levkadija, devica, mučenica.
10	Sobota	Lavretanska Mati božja, Melhiad.
11	Nedelja	3. adventna nedelja, Damaz, papež; Hugolin, pušč.
12	Ponedeljek	Aleksander, muč.; Epimah, muč.; Maksencij, muč.
13	Torek	Lucija, dev., muč.; Otilija, devica.
14	Sreda †	K v a t r e. Spiridion, opat; Konrad Of.; Nikarij, šk.
15	Četrtek	Kristina, dekla; Valerijan.
16	Petek ††	K v a t r e. Albina (Zora), devica, mučenica.
17	Sobota †	K v a t r e. Lazar, škof; Vivina, devica.
18	Nedelja	4. adventna nedelja. Gracijan, šk.; Teotim.
19	Ponedeljek	Urban V.; Tea; Favsta.
20	Torek	Kristijan; Evgen in Makarij, mučenca.
21	Sreda	Tomaž, apostol.
22	Četrtek	Demetrij in Honorat; Flavijan.
23	Petek *	Viktorija (Zmagoslava), devica.
24	Sobota ††	Adam in Eva; Tarzila; Irmina.
25	Nedelja	Božič. Rojstvo Gospodovo.
26	Ponedeljek	Štefan, prvi mučenec.
27	Torek ●	Janez Evangelist, apostol.
28	Sreda	Nedolžni otročiči; Kastor, mučenec.
29	Četrtek	Tomaž, šk.; David, prerok.
30	Petek *	Evgen, šk.; Liberij.
31	Sobota	Silvester, papež; Pavlina, Melanija.

● Prvi krajec dne 4. ob 22.45 (lepo).
 ● Ščip dne 13. ob 3.21 (sneg in vihar).
 ● Zadnji krajec dne 20. ob 21.22 (dež in sneg).
 ● Mlaj dne 27. ob 12.22 (sneg in dež).

Mara Kralj: Zaglavje za mesec december, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1932, Gorica 1931

Odmevi tega novega zasuka v umetniškem ustvarjanju so se kazali tudi na II. goriški umetniški razstavi, ki je potekala od 8. do 26. decembra 1929 v goriški palači Attems. Na njej so skupaj z Italijani nastopili tudi France Gorše, Jože Srebrnič in Veno Pilon, "vendar se je takrat eno najplodnejših obdobj slovenske likovne umetnosti na Primorskem že izteklo. Lojze Spazzapan se je bil odselil v Turin, Ivan Čargo v Ljubljano, Veno Pilon pa se je že spogledoval s Parizom, kamor se je dokončno preselil leta 1930. Vse kaže, da je to okolje trem pomembnim predstavnikom slovenskega ekspresionizma postalo pretesno, gotovo pa je tudi, da nacionalno zatiranje Slovencev in pritisk fašističnega totalitarizma nista bila spodbudna za umetniško ustvarjanje in plodno zlivanje slovenskega in italijanskega kulturnega toka, ki smo mu že bili priča v prvi polovici dvajsetih let." (M. Vuk, Pojav ekspresionizma na Primorskem, Ekspresionizem in nova stvarnost na Slovenskem, str. 56-57).

Opremljevalci in ilustratorji knjig Goriške Mohorjeve družbe

...ilustrativni del teh knjig je vsebinsko zelo bogat, formalno pa so posebno naslovni listi na višku tega, kar zmore slovanska umetniška sedanjost.

(France Stele)

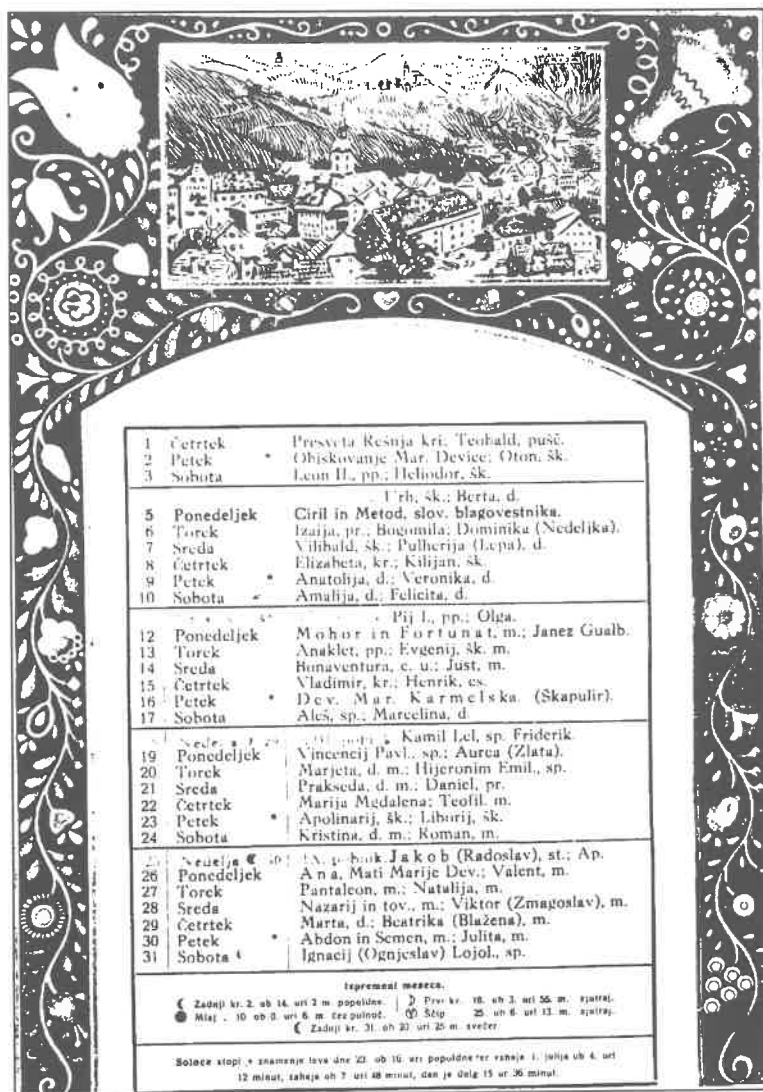
Na likovno dogajanje na Goriškem v času med prvo in drugo svetovno vojno so prav gotovo v veliki meri vplivale tudi slovenske založbe: Goriška Mohorjeva družba, Goriška matica in Sigma (pozneje Adrija), ki so veliko pripomogle k razvoju primorske oz. slovenske ilustracije. Pritegnile so k sodelovanju vrsto ilustratorjev in slikarjev, tako Toneta in Franceta Kralja, Julčeta Božiča, Franceta Goršeta, Milka Bambiča, Avgusta Černigoja, Miho Maleša, Saša Šantla, Maksima Gasparija, Jožeta Srebrniča in druge. Slovenska knjiga, za večino tedanjega primorskega prebivalstva edina kulturna hrana, je poleg literarne vrednosti dobila še zavidljivo likovno raven. Umetniki so s svojim ilustracijskim delom stali založnikom ob strani in jih podpirali v skupnih naporih pri izdajanju knjig.

Če osredotočimo naše zanimanje na Goriško Mohorjevo družbo, opazimo, da je že pri prvih izdajah odbor želel posredovati bralcem knjige v čim lepši in prikupni opremi.

Venceslav Belè in Janko Kralj, spretna in sposobna urednika, sta znala navezati stike s takratnimi priznanimi zastopniki slovenske likovne umetnosti in jih tako pridobiti k sodelovanju. To nam dokazuje že pregled najvidnejših zastopnikov slovenske likovne umetnosti, ki so oblikovali podobo goriških mohorjevih knjig med obema vojnama.

Saša Šantel

Saša Šantel je bil eden izmed pionirjev grafike in grafičnega oblikovanja na Slovenskem. Takratno slovensko umetnost je ob nešteti zvrsteh razširil še na oblikovanje male uporabne grafike. Nedvomno lahko trdimo, da smo z njim dobili ustvarjalca, ki je umetnosti omogočil, da je začela pridobivati obeležja množične kulture.

Saša Šantel: Zaglavje z likovno opremo za mesec julij, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za navadno leto 1926, Gorica 1925

Veliko zanimanje, ki ga je Saša Šantel gojil za grafično oblikovanje, se je v dobršni meri kazalo na področju knjižne opreme. Znana je njegova oprema Nazorjeve knjige *Veli Jože* iz leta 1908, ki priča o izrazitem posluhu za dekorativnost in ornamentalnost, ki jo je umetnik znal vplesti v posamične prizore, risane še v tipičnem secesijskem slogu. V njegovi zadnji veliki ilustraciji (leto dni pred smrtjo 1944) za Jurčičev roman *Cvet in sad* pa se nam Šantel kaže že mnogo bolj problemski, če ne celo rahlo ekspresiven. V veliki meri se je otesel secesijske tradicije.

V opreмах, ki jih je Šantel naredil za Goriško Mohorjevo družbo, se nam razodeva umetnikovo zanimanje za ljudsko tradicijo in njegovo nagnjenje k dekorativnosti. Ilustriral je in opremil koledarje za leta 1925, 1926, 1927. Ista oprema krasi vse tri letnike koledarja. Na naslovni strani sta v rdeči in črni barvi upodobljena sv. Mohor in sv. Fortunat. Prav tako se na naslovnici vije ornamentika, posneta po vzorcih ljudskih vezenin. Šantel je za koledarje izdelal tudi zaglavja. Slogovno povezuje tako naslovno stran kot zaglavja v neko zaključeno celoto prav črno-rdeča ornamentika, ki izpričuje Šantlovo zanimanje za dekorativnost, ki je nedvomno dediščina secesijske tradicije. V glave mesecev je umetnik vpletel slike glavnih slovenskih krajev Primorske: Gorice, Trsta, Tolmina, Kobarida, Postojne itd.

Maksim Gaspari

Maksim Gaspari si je pridobil priljubljenost kot slikar slovenske folklorne motivike. Zdi se, da skoro ni Slovenca, ki ne bi poznal njegovih razglednic in njegovih ilustracij, tistih prizorov iz slovenske narodne zgodovine in slovenske folklorne, v katerih s tako živimi barvami oživlja slovensko narodno življenje. V podoživljanju tipičnih značilnosti naše zemlje in običajev naših ljudi je Gaspari pokazal lastni, docela originalni risarski in barvni stil. S svojo bogato ustvarjalno domišljijo je ustvaril vrsto podob in slik, ki so postale del narodnega bogastva.

Knjižna ilustracija nam še najbolj zgovorno priča o Gasparijevi priljubljenosti med ljudstvom, saj je prav ta seznanila sleherno slovensko hišo s slikarjevim delom. Njegovo ilustratorstvo je polno dobrodušnega veselja, razigranosti in fantovskega humorja. V njegovih opreмах lahko razberemo poezijo in duha narodne pesmi. Že leta 1907 je Gaspari ilustriral *Kettejeve poezije*, nato Jurčičevega *Desetega brata*, leta 1954 pa *Slovenske narodne pesmi*. Tudi v mladinski ilustraciji je Gaspari med najplodovitejšimi slovenskimi umetniki. Vse njegovo delo za najmlajše je prežeto z veliko občutljivostjo za otroški svet in oblikovno prisrčnostjo. V vseh svojih ilustracijah je umetnik bodisi vsebinsko kot oblikovno zelo blizu ljudskemu občutju in lahko razumljiv, saj je prav od tam jemal navdih.

Čeprav je Gaspari v glavnem deloval v osrednjem slovenskem prostoru, ga nekatera drobna dela vežejo tudi na Primorsko oziroma Goriško. Leta 1919 je naslikal podobo Simona Gregorčiča in je z V. Pilonom, L. Spazzapanom in I. Čargom sodeloval tudi pri humorističnem listu *Čuk na pal'ci*. Tudi v ilustracijah, ki jih je izdelal za Goriško Mohorjevo družbo, je upošteval pravilo "iz ljudstva za ljudstvo". Zanj je izdelal *Koledarja* za leti 1928, 1929 (po vojni še za leto 1945 in

1946), povest Evgena Kumičiča *Jelkin nageljček* in pa priročnik *Kako zdravimo živino*. V priročniku je opaziti, da je Gasparijev motivni svet zasidran v slovenskem podeželskem okolju, ki nam ga umetnik predstavlja z realističnimi potezami. Tudi na naslovni strani koledarja za leto 1928, na kateri je Gaspari upodobil sv. Mohorja in Fortunata, ki krščujeta slovensko družino, je čutiti utrip domačega življenja in domače zemlje. Vse to prikazuje v načinu izročila, sorodnega naši zakoreninjeni ljudski ornamentiki na panjih, avbah, pirhih in majolikah. Za mesečna zaglavja je izbral razne Marijine božje poti, v desni kot pa je potisnil odgovarjajoči zodiakalni znak. Iste ilustracije se še pojavijo na koledarjih za leto 1929, 1945 in 1946.

Maksim Gaspari: Zaglavje za mesec april, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1928, Gorica 1927

Maksim Gaspari: Zaglavje za mesec julij, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1928, Gorica 1927

France Kralj

France Kralj velja za glavnega predstavnika ekspresionizma na Slovenskem in je najkompleksnejša, a tudi najbolj teoretično razgledana osebnost svoje dobe. Razpet je med skrajno izbranostjo in grobo kmečko prvinskostjo. Bil je odličen organizator in idejni vodja Kluba mladih, združenja oblikujočih umetnikov.

Tudi kot ilustrator je bil France Kralj izrazito inovativen, o čemer pričajo njegove važnejše stvaritve, npr. ilustracije za Jakličevo povest *Nevesta s Korinja*, samostojna izdaja ljudske pesmi *Kralj Matjaž*, v kateri je umetnik presegel ilustracijsko opremo knjige z oblikovanjem celote, ilustracije za pesniško zbirko Franceta Bevka in oprema celotnega letnika 1921 *Doma in sveta*. V vseh prihajajo na dan Kraljeva globoko čuteča narava, vsajena čustva človečnosti, ki jih neti žar hrepenenja in trpljenja in pa izrazita dinamika, ki se odraža v prepletanju krivulj in v toku široko razgibanih vijug. O tem nam priča tudi naslednja ocena Kraljevega ilustratorskega dela:

"... pri ilustracijah pa je z vidika ekspresionizma duhovna intenzivnost tesno povezana s problematiko literarne vsebine in njihova forma glede nanjo razpeta med zgolj dekorativno ali s simboli prepreženo vinjetnost, med pripovedno konkretnost in že skoraj abstraktne oblike. Na vseh teh ravneh - duhovni in zgolj pripovedni ali dekorativni - pa je nosilec umetnikovega osebnega izraza zlasti linearna dinamika, ki se ponekod tudi v epskih prizorih, izteka v prave zanosne vrtince (*Kralj Matjaž*, *Jakličeva Nevesta s Korinja*, *Bevkove Pesmi*, vinjete za *Dom in svet* 1921) in odpira, v skladu z ustreznostjo motivov, tudi možnosti za abstraktno umetnost, ko sama linearna forma z lastno gibljivostjo služi kot rafiniran nosilec duhovne intenzitete in se s tem izenčuje z vsebino." (Milčec Komelj, Slovensko ekspresionistično slikarstvo, risba in grafika, str. 16, 17).

Za Goriško Mohorjevo družbo je France Kralj poleg že omenjene Jakličeve povesti *Nevesta s Korinja* (1926) opremil še knjigo *Sanguis martyrurum* (1925). O teh dveh delih lahko v *Domu in svetu* preberemo naslednjo kritiko:

"... *Jakličeva Nevesta s Korinja* je opremljena z risbami Franca Kralja, ki so bile objavljene svoj čas v *Domu in Svetu*, samo naslovna stran je nova. Pri veliki pomanjšanvi so nekatere res precej izgubile, večina pa je celo pridobila in niti najmanj ni na mestu očitek, da bi bile ljudstvu nedostopne. *Sanguis martyrurum* ima naslovno stran in eno risbo Franceta Kralja. Naslovna stran - črno, rdeče, belo ploskovita dekoracija - je prežeta z globokim simbolizmom. Motiv je vzet iz vsebine: Tema ječe - črno, sonce svobodnega sveta za vratmi ječe, v areni - belo in rdeče lise - kri mučeništva, ki se javlja tam, kjer se čisto telo mučenice krije s črnimi partijami. Mislite si, da so se štiridelna vrata ječe odprla tako, da je njih odprtina dala simbol križa, pa boste motiv in njegov simboličen pomen razumeli. Napis je stiliziran v obliki trnjeve mandorle okrog mučenice. Težko si mislim delo moderne ekspresionistične umetnosti, kjer bi se vsebina in forma tako srečno krili in dosegali tako rafiniran dekorativni efekt ter bi ju prevevala vrhu tega še tako do skrajnosti izvedena simbolika. Knjiga vsebuje tudi perorisbo Fr. Kralja k tekstu "Oče, ne pozabi nas!". Za Kraljev novejši formalni razvoj in pa za srečno prilagoditev jasni razumljivosti se mi zdi prav značilna." (France Stele, *Dom in svet* 1926, str. 94).

France Kralj: Ilustracija v knjigi Frana Jakliča Nevesta s Korinja, Gorica 1926, str. 17

Tone Kralj

Tone Kralj se je s svojim likovnim ustvarjanjem neizbrisno zapisal v zgodovino Primorske. Kot drzen kritik razmer med vojnoma je stkal tesno vez med likovno ustvarjalnostjo in političnim trenutkom Slovencev v naših krajih. Posebno je izpričal svojo prisotnost s številnimi poslikavami cerkvenih notranjščin, ki jih je naredil pred drugo svetovno vojno in po njej. Vendar je neizbrisno sled svoje bogate dejavnosti na Primorskem zapustil tudi v opremi številnih knjig. S svojim delom za opremo slovenskih knjig in revij na Primorskem je prisoten od leta 1921 do leta 1932.

Ta dejavnost je bila zelo plodna, predvsem v času, ko je Tone Kralj občasno bival na Primorskem (1921-1932). Kralja je za knjižno opremo navdušil prijatelj Alojzij Res. Tako je leta 1921 izdelal platnici prvih dveh publikacij Naše založbe, ki so jo komaj ustanovili pravkar omenjeni Alojzij Res, France Bevk in Virgilij

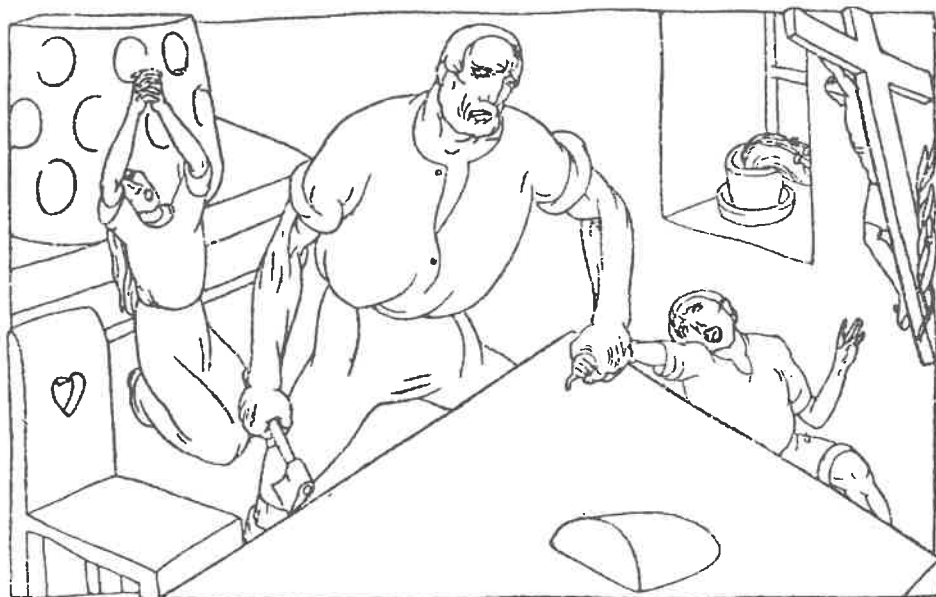
Šček. Obe publikaciji, *Plebanus Joannes* (1921) Ivana Preglja in pa Bevkove zbirke črtic *Faraon* (1922), sta odličen primer takratnega slovenskega ekspresionizma. Kralj je nadalje ilustriral in opremljal še za Goriško matico, napravil je pet zaglavij za revijo *Družina* in opremil revijo *Jaselce*.

Tone Kralj: Risba v knjigi Janka Kersnika Testament, Gorizia 1939, str. 57

Za Goriško Mohorjevo družbo je Tone Kralj opremil in ilustriral pet knjig: Franc Jaklič, *Ob srebrnem studencu*, 1927; Narte Velikonja, *Sirote*, 1930; Ivan Tavčar, *Visoška kronika*, 1931; Antonio Dragon S.J., *Za Kristusa*, 1932; Janko Kersnik, *Testament*, 1939. Tone Kralj je pretežno ilustriral na način, da je uporabljal linijo kot epsko-pripovedni element, največkrat tako, da jo je uporabljal

suho, zgolj kot konturo, nekajkrat pa tudi tako, da je z njenim senčenjem poudarjal volumne. Primer prve rešitve je oprema Jakličeve povesti *Ob srebrnem studencu*, kjer umetnik s čisto linijo izdela črke naslova in grafično upodobitev teme, ki jo obravnava knjiga. Linija kot pripovedni element prevladuje tudi v ilustracijah Tavčarjeve *Visoške kronike*, medtem ko je v knjigah *Za Kristusom*, *Testament* in *Sirote* že nakazan prehod v novo stvarnost, z večjim občutkom za volumen in plastičnost, ki ju slikar doseže s senčenjem.

Tone Kralj: Risba v knjigi Ivana Tavčarja *Visoška kronika*, Gorica 1931, str. 8

Milko Bambič

Milko Bambič spada med najbolj plodovite ilustratorje primorskega tiska med obema vojnoma, saj je opremil blizu 30 knjižnih enot in je eden naših najbolj domiselnih ilustratorjev. Prav tako je s svojimi ilustracijami bil prisoten v periodičnem tisku, plakatih itd. V vseh svojih delih je poln lahkega občutja in anekdotskega humerja, posebej pa pri mladinski ilustraciji.

Prispevek, ki ga je Bambič dal za likovno podobo primorske knjige in revije samo v dobi italijanske zasedbe Primorske, je nedvomno izreden. Bambič si je že takoj na začetku ustvaril čisto svoj slog ilustriranja, ki ga že na prvi pogled loči od sodobnikov. Njegove risbe so takoj razpoznavne zaradi vrste posebnosti, oglatih sunkovitih linij in izredne dinamike, v delih za mladino pa še posebej zaradi izredne prisrčnosti. Ker je bila ekonomska baza založb, pri katerih je sodeloval, šibka, je vedno skrbel, da je le z dvema osnovnima barvama dosegel učinkovite opreme. Iz korespondence z Bevkom, ki se nam je ohranila, lahko razberemo,

kakšen je bil ritem njegovega ustvarjanja, kako skromen je bil pri zaračunavanju honorarjev, koliko risb je napravil zastonj, kako je bil ves predan umetnosti, predvsem pa kako hitro se je odzival na vsakdanje dogodke. Razvidno je tudi, kako vestno je pojmoval svoje likovno delo, saj je vsak tekst, ki ga je mislil ilustrirati, ne le skrbno prebral, temveč hotel imeti ves čas ustvarjanja tudi pri sebi, pred očmi, kljub temu da si je že vnaprej skiciral pasuse, ki jih je nameraval upodobiti.

Z risbami se je najprej pojavil v dijaškem listu *Obzor* na idrijski realki (1922), v *Čuku na pal'ci* (1923), v *Novem rodu* (1924). Leta 1925 je ilustriral Cankarjevega *Hlapca Jerneja* (Regentov prevod v italijanščino). V *Našem glasu* je narisal prvi slovenski strip *Buci-Bu*, ki je bil farsa na Mussolinijevo politično kariero. Bambiča so k sodelovanju pritegnile vse tedanje primorske založbe. Za Goriško matico je tako opremil več del, med njimi tudi Bevkovi deli *Škorpijoni zemlje* in *Črni bratje in sestre*. Zelo učinkovito je tudi ilustriral *Prve korake*, abecednik za otroke. Za Goriško Mohorjevo družbo, s katero je sodeloval že prva leta po njeni ustanovitvi, pa je opremil in ilustriral kar štiri knjige in en koledar. Tako je že leta 1926 ilustriral in obogatil s prek štiridesetimi ilustracijami mladinsko berilo *Kolački*, ki ga je sestavil Polde Paljk. V njem se kaže vsa umetnikova spretnost pri opremljanju mladinske knjige. Že ob bežnem pregledu teh ilustracij je jasen neverjeten smisel za opazovanje in njegova dojemljivost za otroško psihologijo. Sličice so na videz sicer trde in nekoliko robate, a slutimo za njimi razpoloženje ekspresionizma, ki je vplival na umetnikovo koncepcijo oblikovanja človeških figur. Upodobljene postave so izrazno pretirane in mestoma karikirane z namenom, da izstopa njihov duševni značaj. Tudi zbirka pravljič Janeza Rožencveta (Stanko Vdovič) *Leteče copate* iz leta 1933 prinaša podobne značilnosti. Tu je sicer ilustracij mnogo manj, vendar je umetnikov pristop podoben. Njegov strogo risarski slog je v nekaterih primerih izražen le s črto skoraj brez modelacije, spet drugod telesnostno bolj poln s poudarjenim kontrastiranjem med belimi in črnimi ploskvami, saj barvni tisk v tedanjih okoliščinah ni bil možen. Milko Bambič je za Goriško Mohorjevo družbo ilustriral še naslovno stran romana Petra Nikolajeviča Krasnova *Pri podnožju božjega prestola* iz leta 1932 in pa opremil knjigo Frana Milčinskega *Zlata hruška*, ki je izšla leta 1934. Leta 1933 pa je izdelal naslovno stran *Družinskega koledarja*.

Lojze Spazzapan

Pisati o Lojzetu Spazzapanu pomeni vračati se v goriške razmere, v obdobje, ko sta Gorica in njena okolica še dihali v okviru Avstro-Ogrske, pa tudi v prva leta po 1. svetovni vojni tja do konca dvajsetih let, ko se je umetnik gibal v goriškem umetniškem okolju.

Spazzapan je ostal vse življenje samosvoj umetnik. S svojim impulzivnim značajem se ni nikoli podrejal trenutnim umetnostnim tokovom, pač pa je vedno ohranil razpoznaven slog. Slikal je predvsem pokrajine, portrete, cirkuško življenje, lovske prizore, tihožitja, živali v najrazličnejših tehnikah in slogih, ki so se pojavili po futurizmu in kubizmu, vendar se popolnoma ni podredil nobenemu.

Več njegovih del je hkrati slika in risba. Čeprav se je Spazzapan odločil, da postane italijanski umetnik, tega ni nikdar prebolel. Njegova dela, danes v največjih javnih in zasebnih zbirkah, so vedno bolj iskana. Italijani prištevajo Spazzapana med svoje največje umetnike zadnjih desetletij.

"Lojze Spazzapan je slovensko knjižno ilustracijo dvignil na visok nivo, kar je imelo svojo posebno vlogo, ker je, prvič, vzgajalo slovenskega primorskega založnika, da je dobil vpogled v grafično čisto ilustracijo in na evropskem nivoju, drugič, da tudi kasnejši ilustratorji niso mogli mimo dotedanjih dosežkov (prim. nekatere istodobne ali kasnejše stvaritve Toneta Kralja, Franceta Goršeta in seveda Jožeta Srebrničja)." (M. Breclj, Lojze Spazzapan (1889-1958), Primorska srečanja št. 156, str. 245). Kolikor nam je danes znano, je Spazzapanovih knjižnih in revialnih oprem kakih deset. Poleg opreme *Jadranskega almanaha*, Bevkovih knjig *Rablji* in *Krvavi jezdec* je še ilustriral Damira Feigla *Po strani klobuk*, Bednařikovo knjigo *Goriška in tržaška pokrajina v besedi in podobi*, Ivana Preglja *Tolmince* in najbolj provokativno *Koledar Goriške matice za leto 1928*.

Za Goriško Mohorjevo družbo je umetnik opremil dve knjigi, in sicer *Socialno čitanko* iz leta 1926 in pa poljudnoznanstveni zbornik *Luč v temini* iz leta 1927. Obe opremi nas takoj pritegneta po svoji kompozicijski preprostosti, obenem izredni učinkovitosti. Pri *Socialni čitanki* se je Spazzapan osredotočil na oblikovanje naslova in prepustil sporočilnost svojega umetniškega izraza zgolj tehnično izoblikovanim črkam. Tu gre za kombinacijo črno-bele barve, ki jo je Spazzapan kar nekajkrat uporabil v svojih ilustracijah, tako da smemo govoriti kot o nekakšni njegovi stalnici. Tej kombinaciji je dodal še rdečo barvo, ki jo uporablja v dolgi začetni črki S, ki se vije čez celo naslovno stran. Gre torej za nenavadno opremo, ki marsikaj dolguje tedanjim futurističnim in avantgardnim smerem, ki niso bile tuje niti Spazzapanu. Slikar se tu popolnoma odreče kakršnikoli dekorativnosti, prav tako žrtvuje običajen način ilustriranja in se odloči za nedvomno preprostejšo, vendar za tiste čase za naš prostor povsem inovativno opremo.

Podobno zasnovi kot *Socialna čitanka* kaže tudi druga knjiga, *Luč v temini*, ki jo je Spazzapan opremil za GMD. Z enostavno kompozicijo črno-belih ploskev doseže umetnik jasno sporočilnost naslova, kjer žarke ponazarjajo beli trikotniki, ki se ostro zarežejo v veliko črno gmoto in jo osvetlijo. Njihovo izhodišče je v belem krogu, ki je istočasno fokus celotne kompozicije. Z zelo enostavnimi elementi je slikar dosegel globino slike in bistvo naslova. Čeprav z neverjetno preprostostjo, je nedvomno izrazil namen pisatelja, ki v spremni besedi pravi: "...iz temine je zasijala Luč, božja Luč resnice in življenja...".

France Gorše

France Gorše je eden tistih slovenskih umetnikov, ki so s svojim življenjem in delom zelo povezani s Primorci in z drugimi rojaki izven Slovenije. Čeprav je bil predvsem kipar in je z enako lahkoto, kot sam pravi, obvladal vse kiparske tehnike, lahko rečemo, da je prav tako spretno obvladoval tudi risanje in grafiko. To lahko opazimo pri njegovih knjižnih ilustracijah in opremah. Ilustriral je več revij, kot *Naš čolnič*, *Naš glas*, *Mlada setev*, oblikoval je prvo zaglavje tednika *Katoliški*

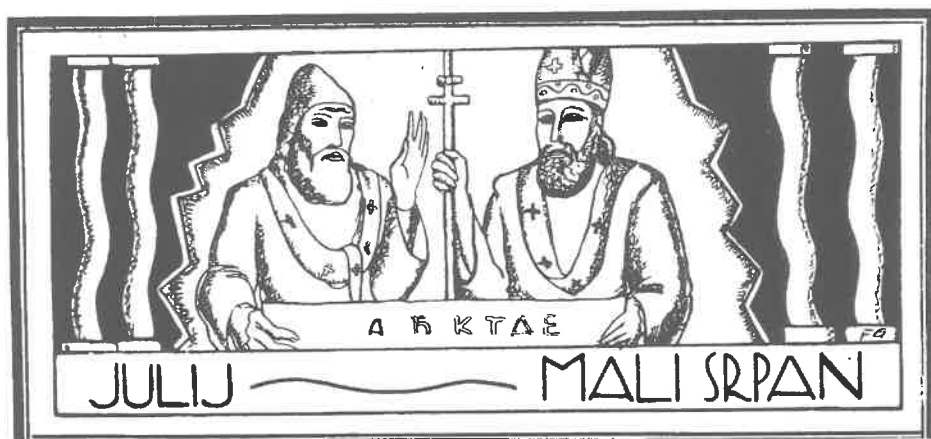
glas, Jurčičeve *Rokovnjače v Setvi*. Med knjigami lahko omenimo *Krst pri Savici*, Janežičevega *Romarja s kitaro*, Lovrenčičevega *Duhovina*, Turnškov *Krst karantanskih knezov* in druge.

V obdobju, ki ga v tej svoji raziskavi obravnavam, je Gorše večkrat sodeloval z Goriško Mohorjevo družbo, predvsem v času, ko je ustvarjal v Gorici. Med leti 1929 in 1931 je opremil pesmarici *Božji spevi* in *Gospodov dan*, ki ju je uredil Vinko Vodopivec, zbirko črtic in slik iz beneško-slovenskega pogorja *Naši paglavci* Ivana Trinka, mesečna zaglavja za *Koledarje za leto 1931* in *1938* ter platnice za *Koledarje za leto 1930* in *1939*.

Platnice Koledarja Goriške Mohorjeve družbe za navadno leto 1930, Gorica 1929, delo Franceta Goršeta

V zbirki črtic *Naši paglavci* je umetnik ustvaril nekaj zares posrečenih ilustracij. Njegove risbe dinamično zaživijo pred nami. Gibanje, ki ga je dosegel, ni samo motorika, kot smo je vajeni v vsakdanjem življenju, ampak tudi gibanje duha. V skladu z ekspresionističnimi težnjami je umetnik narisal figure po notranjih zakonitostih. Zavedal se je, da riše za otroke, zato je uporabljal čisto in jasno linijo, njegove črte so mehke, vendar je zanemarjal renesančne proporce in ustvarjal figure, ki niso več naturalistični posnetek življenja, ampak že prehajajo v neko novo, skoraj bi rekli groteskno realnost.

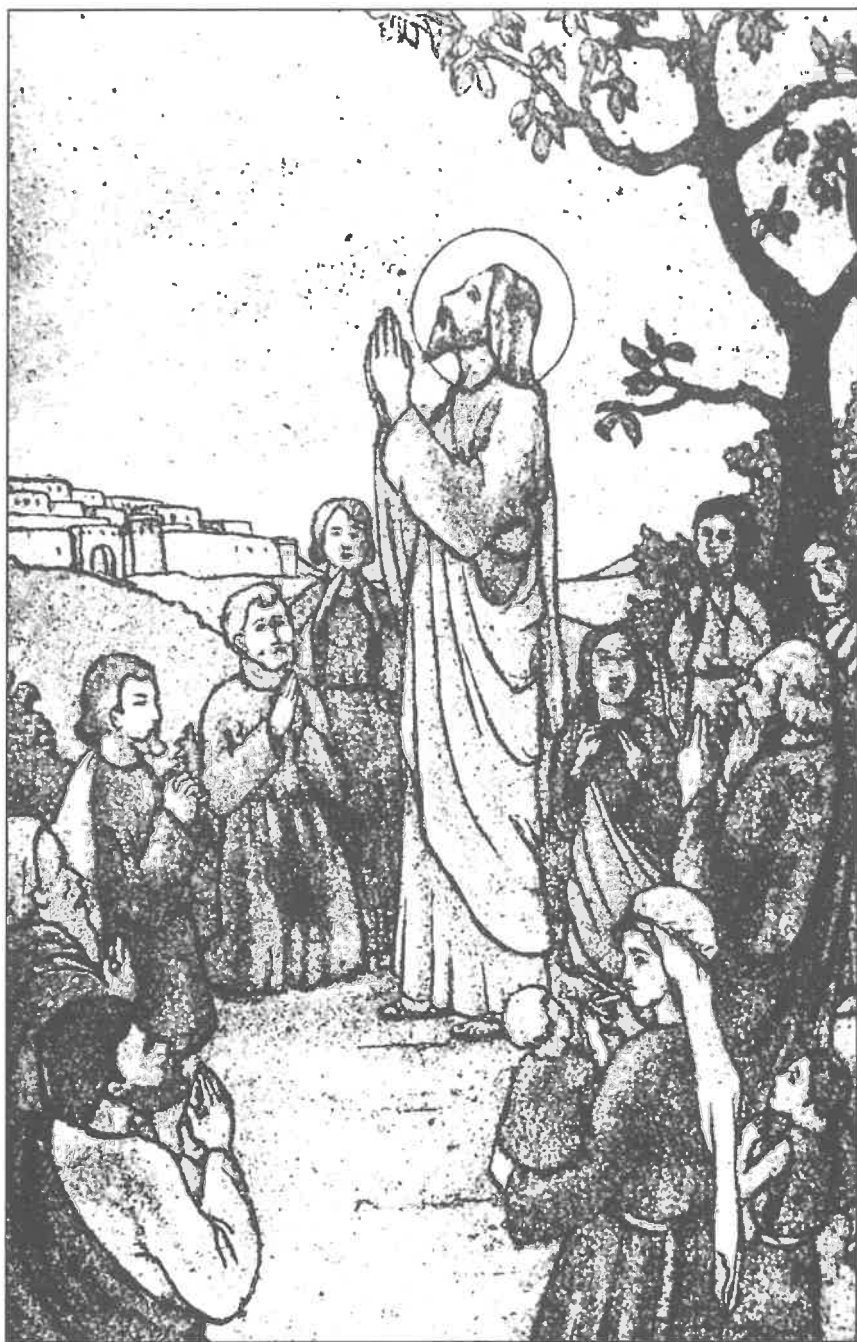

France Gorše: Zaglavje za mesec julij, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za navadno leto 1930, Gorica 1929

Jože Srebrnič

Jože Srebrnič si je s svojim delom ustvaril v zgodovini primorskega likovnega ustvarjanja dovolj zaslužno mesto. Čeprav ni znal prisluhniti najsodobnejšim avantgardnim likovnim stremljenjem, je vendar v senci prodornejših slovenskih in italijanskih likovnikov zapolnjeval marsikatero vrzel in po svojih močeh plemenitil kulturni utrip tega prostora.

Pomembno za slovensko knjigo na Primorskem v obdobju, ki mu ga skušam slediti v pričujoči raziskavi, pa je njegovo delo za ilustracijo in opremo knjig. Da so ga za sodelovanje pri slovenski periodiki in knjigi na Primorskem pridobili, se ima Jože Srebrnič zahvaliti tedanjim urednikom slovenskega tiska na Goriškem. Bila sta to Janko Kralj in Filip Terčelj, ki sta ga angažirala za delo pri Goriški Mohorjevi družbi, Rado Bednařik za založbo Sigma in France Bevk, ki ga je povabil k Goriški matici. Tako je na Bevkovo pobudo opremil številne platnice *Koledarja Goriške matice*, med temi tudi koledarje za leta 1938, 1939, 1940. Za revijo *Družina* je izdelal celo vrsto ilustracij v lesorezni tehniki.

*Josip Srebrnič: Risba s prizorom "Jezus uči moliti" v knjigi Filipa Terčelja
Mati uči otroka moliti, Gorica 1930, str. 24*

Za Goriško Mohorjevo družbo pa je Jože Srebrnič opremil dve knjigi: Filip Terčelj, *Mati uči otroka moliti*, 1930 in pa Jules Verne, *Rešeni*, 1930. Terčeljevo knjižico je Srebrnič obogatil s 26 ilustracijami. Naslovno stran kot tudi ilustracije je umetnik naredil iz izrazito realističnih izhodišč. Čeprav mu je bila religiozna tematika blizu, "ni sledil ne duhovni poglobljenosti ne oblikovnim izraznostim ekspresionizma, pač pa je ohranil vso opisno-realistično natančnost, ki jo pri nekaterih ilustracijah odlikuje neprekinjena črta in občutek za voluminoznost človeških figur. Veliko bolj je čutili dediščino ekspresionizma v naslovnici za knjigo J. Verna *Rešeni*, kjer je zaslediti tudi rahle primesi futurističnega navdiha." (N. Silič Nemec, Likovni opus Jožeta Srebrniča, Goriški letnik, št. 10, str. 9). Za to knjigo je Srebrnič izdelal tudi sedem ilustracij. Le-te so v primerjavi z naslovno stranjo mnogo bolj realistične, mehko občutene in elegantne.

Poleg teh vidnejših umetnikov, ki so v obdobju med obema vojnama s svojimi ilustracijami in opremami izoblikovali grafično podobo knjig Goriške Mohorjeve družbe, so v manjši meri prispevali svoj likovni delež še naslednji umetniki: Riko Debenjak, Ivan Pengov, Helena Vurnik, Mara Kraljeva, Ksenija Prunkova, Rafael Merkuža in Josip Manes. Vsi skupaj so pripomogli, da so mohorjeve knjige ne samo vzgajale, ampak tudi ostrile umetniški čut primorskega človeka.

Sklep

V svoji raziskovalni nalogi sem skušal čim popolneje opisati likovno podobo knjižnih izdaj GMD. Že ob bežnem pregledu ilustracij je razvidno, da se je Goriška Mohorjeva družba za opremo svojih knjig posluževala tedanjih najvidnejših predstavnikov likovne umetnosti. Številni umetniki, ki so se vrstili pri ilustriranju knjig, so omogočili Goriški Mohorjevi družbi, da se je vsako leto predstavila primorskim bralcem v prikupni opremi. Raznolikost ilustratorjev je tudi prispevala k pestrosti in mnogovrstnosti izdanih knjig. Če pregledamo seznam ilustratorjev, se zavemo, da so to bili za tiste čase najbolj avantgardni umetniki, kar jih je zmoglo slovensko umetniško okolje. Brata Kralja sta že v zgodnjih dvajsetih letih močno razburila slovensko javnost, ko sta kot najizrazitejša ekspresionista težila po popolni obnovi slovenske umetnosti. Prav tako je verjetno bil Lojze Spazzapan, dokler je še bival v Gorici, naš najdrznejši inovator na področju likovne umetnosti. Nič manj nista prispevala k novim dosežkom slovenske likovne umetnosti France Gorše in pa Milko Bambič, čeprav je bil prvi predvsem kipar, drugi pa izrazit ilustrator.

Na Slovenskem so si ti avantgardni umetniki le s težavo utirali pot. Za večino ljudi je bila namreč nova umetnost, ki je nepreklicno ovrgla stare umetniške ideale, tuja in v svojih težnjah po prenovi nerazumljiva. V tem pogledu so tudi knjige Goriške Mohorjeve družbe odigrale pomembno vlogo pri širjenju nove, avantgardne umetnosti. Takratni urednik mohorjevih knjig Venceslav Belè, tudi sam umetniško nadarjen in z velikim poslušom za vse, kar je v umetnosti lepega, je bil prepričan, da je potrebno bralce vzgojiti, če hočemo, da bo umetnost - in še posebej likovna - dostopna in razumljiva širši publiki. Prav s to utemeljitvijo je

zagovarjal pri odboru Goriške Mohorjeve družbe svoje stališče do umetnosti in z njim tudi prodril. Da je bil to edini pravi pristop, nam dokazuje navdušeno pisanje umetnostnih kritikov. Tako piše Francè Stele:

"... Zelo hvalim tendenco, da je založba izbrala več umetnikov, ki so oskrbeli opremo knjig s tem, da stoje pred čitateljem naenkrat dela treh umetnikov, se budi v njem zanimanje za dekorativne kvalitete raznih osebnosti in sistemov in je njegova fantazija živahno razgibana. Knjige bi bile dolgočasne, če bi bil vso opremo izvršil npr. Šantel, tako pa je ravno njihova zunanja stran najlepše zrcalo svežosti in agilnosti uredništva.

... ilustrativni del teh knjig je vsebinsko zelo bogat, formalno pa so posebno naslovni listi na višku tega kar zmore slovanska umetniška sedanjost. Nudijo gradivo za razmišljanje nad hotenjem, ki jih je ustvarilo, nad njihovimi novimi kvalitetami, nad oblikovno rafiniranostjo in posebno pri Kralju nad svežo neposrednostjo talenta.

Goriški Mohorjevi družbi ob ti prvi seriji iskreno čestitamo in želimo, da ostane neustrašeno na začetni, edini pravi poti. Le ne strahu in pogosto ozkosrčnih ozirov na to, kaj more ali ne more ljudstvo sprejeti! Če pa damo najboljše, kar zmore naša sodobnost, smo storili svojo dolžnost, če bi tudi ne dosegalo ideala, ki smo si ga postavili."

(Dom in svet, 1926, str. 94)

Na koncu svoje raziskovalne naloge poudarjam, da sta bili vloga in pomen Goriške Mohorjeve družbe v naši preteklosti nepogrešljiva tudi na likovnem področju.

Zato sem želel osvetliti in ovrednotiti to njeno delovanje, da bi zraslo iz polstoletne pozabe, ki jo je potisnilo na rob goriške kulturne sfere. Čeprav je ta moja raziskava le poskus, sem prepričan, da bo gradivo, ki sem ga zbral, služilo poznejšemu poglobljenemu študiju, ki bi bil prav gotovo potreben, da pravilno ovrednotimo ta čas in to dejavnost.

Seznam ilustriranih knjig Goriške Mohorjeve družbe

Kronološki seznam

1925

Koledar GMD. Z risbami opremil Saša Šantel.
Luis Bertrand, Sanguis martyrum. Ovitek risal France Kralj.

1926

Koledar GMD. Platnice in zaglavja mesecev risal Saša Šantel.

Janko Kralj, Luč v temini. Naslovno risbo načrtal Luis Spazzapan.
Kolački, priredil Polde Paljk. Z risbami opremil Milko Bambič.
Eugen Kumičič, Jelkin nageljček. Ovitek risal Maksim Gaspari.
Socialna čitanka. Prvi del. Ovitek zasnoval Lojze Spazzapan.
Fran Jaklič, Nevesta s Korinja. Ilustriral France Kralj.

1927

Koledar GMD. Platnice in zaglavja mesecev risal Saša Šantel.
Franc Jaklič, Ob srebrnem studencu. Ovitek risal Tone Kralj.
Filip Terčelj, Za domačim ognjiščem. Z risbami opremil Ivan Pengov.

1928

Koledar GMD. Platnice in zaglavja mesecev risal Maksim Gaspari.
Zgodbe Svetega pisma Stare zaveze. Opremila Helena Vurnik.
Zgodbe Svetega pisma Nove zaveze. Opremila Helena Vurnik.
Anton Ravnik, Kako zdravimo živino. Ovitek risal Maksim Gaspari.

1929

Koledar GMD. Platnico in zaglavja risal Maksim Gaspari.
Božji spevi. Uredil Vinko Vodopivec. Z risbami opremil France Gorše.
Ivan Trinko, Naši paglavci. Naslovno stran in risbe izvršil France Gorše.

1930

Koledar GMD. Platnice in mesečna zaglavja je narisal slikar France Gorše.
Gospodov dan. Uredil Vinko Vodopivec. Slike so delo Franceta Goršeta.
Filip Terčelj, Mati uči otroka moliti. Risbe izvršil slikar Josip Srebrnič.
Narte Velikonja, Sirote. Naslovno stran narisal Tone Kralj.
Jules Verne, Rešeni. Ovitek in ilustracije Josip Srebrnič.

1931

Koledar GMD. Slika na platnici: Josip Manes; mesečna zaglavja narisal France Gorše.
Ivan Tavčar, Visoška kronika. Risbe je izdelal Tone Kralj.

1932

Koledar GMD. Platnice in mesečna zaglavja narisala Mara Kraljeva.
Antonio Dragon S. J., Za Kristusa. Ovitek narisal Tone Kralj.
Peter Nikolajevič Krasnov, Pri podnožju božjega prestola. Naslovno sliko je narisal Milko Bambič.

1933

Družinski koledar GMD. Naslovno risbo izvršil Milko Bambič.
Vdovič Stanko (Janez Rožencvet), Leteče copate. Naslovno stran in risbe izvršil
Milko Bambič.

1934

Svetoletni koledar GMD. Opremil Milko Bambič.
Fran Milčinski, Zlata hruška. Naslovno stran in risbe izvršil Milko Bambič.

1935

Koledar GMD. Opremil Rafael Merkuža.

1938

Koledar GMD. Platnice in mesečna zaglavja narisal France Gorše.
Brecelj Anton (Bogdan Kazak), Zdrav kolikor hočeš. Ovitek narisala Mara Kralj.
Pavlina Pajk, Dora. Naslovno stran narisala Mara Kraljeva.

1939

Koledar GMD. Naslovno stran ilustrirala Mara Kraljeva; zaglavja za mesece
France Gorše.
Janko Kersnik, Testament. Slike je izdelal Tone Kralj.

1940

Koledar GMD. Naslovno stran in zaglavja narisala Ksenija Prunkova.
Filip Terčelj, Vozniki. Risbe izdelal Riko Debenjak.

Seznam ilustratorjev

Milko Bambič

Kolački, 1926
Petr Nikolajevič Krasnov, Pri podnožju božjega prestola, 1932
Koledar GMD, 1933
Stanko Vdovič (Janez Rožencvet), Leteče copate, 1933
Koledar GMD, 1934
Fran Milčinski, Zlata hruška, 1934

Riko Debenjak

Filip Terčelj, Vozniki, 1940

Maksim Gaspari

Evgen Kumičič, Jelkin nageljček, 1926

Koledar GMD, 1928

Anton Ravnik, Kako zdravimo živino, 1928

Koledar GMD, 1929

France Gorše

Božji spevi. Uredil Vinko Vodopivec, 1929

Ivan Trinko, Naši paglavci, 1929

Gospodov dan. Uredil Vinko Vodopivec, 1930

Koledar GMD, 1930

Koledar GMD, 1931

Koledar GMD, 1938

Koledar GMD, 1939

France Kralj

Luis Bertrand, Sanguis martyrum, 1925

Fran Jaklič, Nevesta s Korinja, 1926

Mara Kralj

Koledar GMD, 1932

Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, 1938

Pavlina Pajk, Dora, 1938

Koledar GMD, 1939

Tone Kralj

Franc Jaklič, Ob srebrnem studencu, 1927

Narte Velikonja, Sirote, 1930

Ivan Tavčar, Visoška kronika, 1931

Antonio Dragon S. J., Za Kristusa, 1932

Janko Kersnik, Testament, 1939

Josip Manes

Koledar GMD, 1931

Koledar GMD, 1935

Ivan Pengov

Filip Terčelj, Za domačim ognjiščem, 1927

Ksenija Prunkova

Koledar GMD, 1940

Lojze Spazzapan

Janko Kralj, Luč v temini, 1926

Socialna čitanka, 1926

Josip Srebrnič

Filip Terčelj, Mati uči otroka moliti, 1930

Jules Verne, Rešeni, 1930

Saša Šantel

Koledar GMD, 1925

Koledar GMD, 1926

Koledar GMD, 1927

Josip Žigante, Ciba-Biba, Društvo sv. Mohora za Istru, 1931

Helena Vurnik

Zgodbe Svetega pisma Stare zaveze, 1928

Zgodbe Svetega pisma Nove zaveze, 1928

Bibliografija

Milko Bambič 1905-1991, Nova Gorica, Trst, Gorica, Čedad 1992.

Marijan Brecelj, Grafik in slikar Jože Srebrnič, Primorska srečanja, št. 157, 1994.

Marijan Brecelj, Milko Bambič, svojevrsten umetnik in človek, Primorska srečanja, št. 155, 1994.

Marijan Brecelj, Lojze Spazzapan (1889-1958), Primorska srečanja, št. 156, 1994.

Marijan Brecelj, Slikar in grafik Tone Kralj tudi kot ilustrator in opremitelj, Primorska srečanja, št. 159, 1994.

Creatività e comunicazione pubblicitaria I-IV, Novara 1991.

Lavo Čermelj, Slovenci in Hrvatje pod Italijo, Ljubljana 1965.

Design. Un repertorio di immagini dal 1850 ad oggi, Novara 1989.

Ekspressionizem in nova stvarnost na Slovenskem, Ljubljana 1986.

Gaspere de Fiore, Corso di disegno I-VII, Milano 1983.

- Gorše, Kostanjevica na Krki* 1972.
Gorše na Primorskem, Gorica 1981.
France Gorše, Celovec 1985.
Grafica dell' espressionismo tedesco, Trieste 1970.
Jadranski koledar 1971.
Milica Kacin-Wohinz, Prvi antifašizem v Evropi, Koper 1990.
Zbornik ob 50 letnici GMD, Gorica 1974.
Rudolf Klinec, Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe, Gorica 1967.
Koledar Goriške Mohorjeve družbe, 1977, 1979.
Verena Koršič, V spomin Maksimu Gaspariju, Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1982.
France Kralj, Kostanjevica na Krki 1980.
Tone Kralj, Gorica 1985.
Branko Marušič, Primorski čas pretekli, Koper 1985.
Stane Mikuž, Maksim Gaspari, Ljubljana 1978.
Veno Pilon, Na robu, Ljubljana 1965.
Primorski slovenski biografski leksikon I-IV, Gorica 1974-1994.
Secesija na Slovenskem, Ljubljana 1984.
Nelida Silič-Nemec, Likovni opus Jožeta Srebrniča, Goriški letnik, št. 10, Nova Gorica 1983.
Slovenski biografski leksikon I, Ljubljana 1932.
Slovenski lesorez, Ljubljana (brez letnice).
Slovensko slikarstvo, Ljubljana 1966.
Saša Šantel, Ljubljana 1983.
Fran Šijanec, Sodobna slovenska likovna umetnost, Maribor 1961.
Metod Turnšek, Krst karantanskih knezov, Celovec 1968.
Z Goršetove razstave, Novi list, št. 11, 6. junija 1929.

LA ILLUSTRAZIONE DEI LIBRI DELLA GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA NEL PERIODO TRA LE DUE GUERRE

(Sommario)

Con la fine della prima guerra mondiale anche l'arte figurativa slovena conobbe uno stravolgimento dei vecchi codici formali ed un rinnovamento del linguaggio pittorico. Le varie avanguardie europee, e specialmente l'espressionismo di matrice tedesca, trovarono sostenitori entusiasti tra le nuove generazioni segnate della guerra, che tendevano verso un rinnovamento del linguaggio pittorico visto come espressione di un individuo e di una società rinnovata. In quegli anni, e specialmente tra il 1920 ed il 1930, Gorizia fu un centro vitale di attività artistica, dove vissero e lavorarono numerosi pittori sloveni. Una parte non trascurabile della loro opera può essere individuata anche nella progettazione grafica e nell'illustrazione dei libri. Tra le varie case editrici slovene, che tra sempre maggiori difficoltà e proibizioni, finite poi con il divieto da parte del governo fascista di pubblicare qualsiasi libro in sloveno, operavano allora a Gorizia, la Goriška Mohorjeva družba

ricoprì senza dubbio un ruolo importante. Dalla sua attività traspare l'intento di fornire ai lettori un libro adeguato ai tempi, sia dal punto di vista letterario che artistico. Con scelte intelligenti e con particolare attenzione per il nuovo in campo artistico, la casa editrice ha saputo assicurarsi in quegli anni la collaborazione dei migliori artisti che il panorama sloveno di allora poteva offrire, come Saša Šantel, Maksim Gaspari, Lojze Spazzapan, France Kralj, Tone Kralj, Milko Bambič, France Gorše, Jože Srebrnič. Nella presente ricerca, dopo un breve cenno sul periodo storico e sulla situazione artistica e culturale, ci si sofferma sulle varie figure di artisti che hanno collaborato con la casa editrice e si elencano i libri illustrati fornendo una breve valutazione critica della loro opera. Pur non essendo stata concepita per la pubblicazione, ma per l'esame di maturità del liceo classico sloveno Primož Trubar di Gorizia, questa ricerca presenta più che altro il merito di riunire in un unico saggio numerose informazioni tratte da varie fonti su un argomento che bisognerebbe di una più approfondita e rigorosa ricerca.

GLASBENO ZALOŽNIŠTVO GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE

Gregor Klančič

UVOD

Goriška Mohorjeva družba (GMD)* je v vseh letih svojega obstoja skrbela za kulturno in duhovno rast Slovencev zunaj matične domovine. Tudi danes, čeprav so razmere ugodnejše kot v letih ob ustanovitvi, je delo članov družbe ves čas prežeto z veliko mero entuziazma in zavesti do ohranjanja narodne kulture med Slovenci v Italiji. Zato se s preprostimi besedami zelo težko izrazi pomen in oceni dosežke take ustanove, kot je GMD.

Njeno delo pa je večkrat preseglo meje same skrbi za manjšino. Poseglo je v širši slovenski prostor in prispevalo narodu več, kot so bili tega zmožni v samem centru. Take oznake si nedvomno zasluži GMD v svojih glasbenih izdajah, posebno v treh cerkvenih zborovskih pesmaricah: Božji spevi (1929), Gospodov dan (1930) in Zdrava Marija (1933).

Njihov pomen je izjemen z več vidikov:

1. Urednik glasbenih izdaj GMD, Vinko Vodopivec, je s sodelavci povezal tedanje najboljše slovenske skladatelje, ki so prispevali svoje izvirne skladbe na prav tako nova besedila, katera je v večini zložil, nekatera starejša pa popravil prof. Filip Terčelj (tudi avtor liturgičnih uvodov v pesmaricah).
2. Pesmarice so izšle v času najhujšega fašističnega terorja, ko je bila prepovedana raba slovenščine celo na javnih mestih.
3. Veliko teh skladb je danes ponatisnjenih in so zelo priljubljene med cerkvenimi pevskimi zbori po vsej Sloveniji.

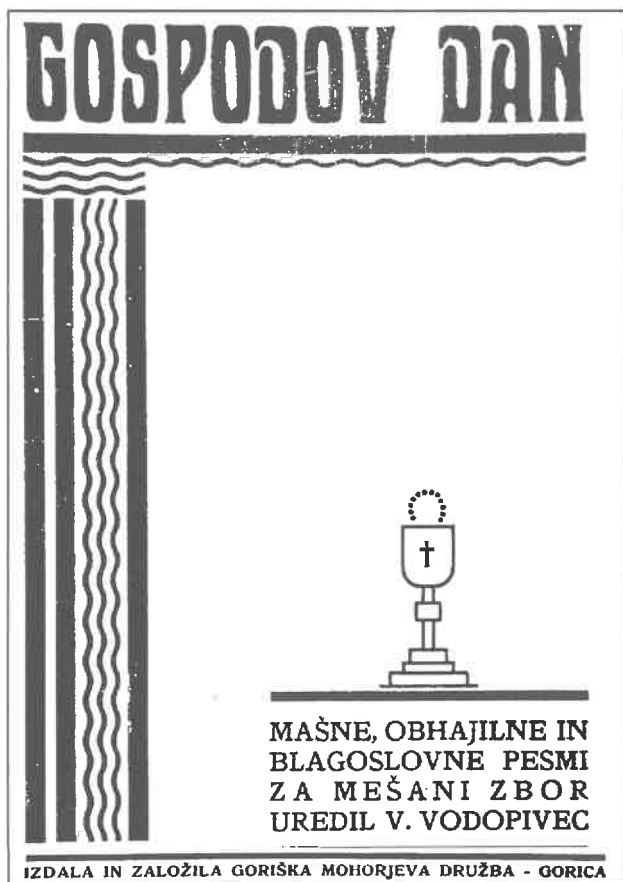
GLASBENA DEJAVNOST GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE

1. Zborovske pesmarice: Božji spevi, Gospodov dan in Zdrava Marija

Kljub odkritim napadom v fašističnem krajevnem tisku so pri Goriški Mohorjevi družbi nadaljevali po načrtanih poteh, izhajajočih iz pravil. Na seji odbora in književnega odseka GMD z dne 2. oktobra 1925 so obravnavali pobudo goriške Prosvetne zveze. Le-ta je poslala dopis, v katerem naproša GMD, da bi izdala ljudsko pesmarico. Odbor je predloženo sklenil sprejeti v svoj knjižni načrt. V

* Razprava je nastala v študijskem letu 1996/97 kot diplomska naloga na Akademiji za glasbo v Ljubljani, mentor pa je bil prof. Mirko Cuderman. Uredništvo jo je za objavo skrajšalo.

prihodnjih letih naj bi izdali dve pesmarici: ljudsko in cerkveno. Obenem je odbor GMD svojemu tajniku naročil, naj naprosi Prosветno zvezo, da čimprej sporoči svoj načrt in zamisel za pesmarico, da bodo na podlagi tega nadaljevali z delom.

Platnice zborovske pesmarice Gospodov dan, Gorica 1930

Sprejete sklepe so kmalu začeli uresničevati. Urejanje Cerkevne pesmarice so zaupali Stanku Premrlu, ki je nalogo sprejel. Urejanja Ljudske pesmarice pa se je lotil skladatelj Emil Adamič. O tem je na seji odbora GMD dne 1. junija 1926 poročal Jožko Bratuž. V dogovoru s pevskim oddelkom Prosветne zveze je bilo sklenjeno, da se Cerkevna pesmarica izda leta 1928, nekoliko kasneje pa naj bi izdali Adamičevo Ljudsko pesmarico.

Delo v zvezi s Cerkevno pesmarico pa je kmalu zamrlo. Na seji odbora GMD dne 19. avgusta 1926 so poročali, da Stanko Premrl zaradi bolezni to leto ne more nadaljevati z urejanjem Cerkevne pesmarice. Pobude za natis le-te so spet oživele šele na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe dne 17. oktobra 1927. Odbornik

Oskar Pahor, mirenski župnik, je predlagal, da bi v letu 1929 izdali "*Florilegium cerkvenih pesmi*" (izbor najlepših), ki bi obsegal 80 do 100 skladb. Odbor je predlog sprejel. Urednik knjižnih izdaj Goriške Mohorjeve družbe je nato naprosil Vinka Vodopivca, naj sestavi načrt za Cerkevno pesmarico. "*Pesmarica naj obsega mašne zборе, najlepše stare in novejšje bisere, tudi ljudske pesmi. Liturgična besedila po Pečjaku. Rokopis načrta mora Vinko Vodopivec predložiti odboru do 1. oktobra 1928*".¹

Že na naslednji odborovi seji, dne 15. decembra 1927, je bilo Vodopivčevò sodelovanje potrjeno. Tudi na skupni seji odbora in nadzorstva Goriške Mohorjeve družbe dne 8. marca 1928 so izdajo Cerkevne pesmarice potrdili. Član nadzorstva in ekonom Anton Rutar je predlagal, naj bo v Cerkevni pesmarici ena lahko pevna maša, pesmarica pa naj služi predvsem za povprečne zборе. Izdajo so potrdili še na 4. občnem zboru Goriške Mohorjeve družbe dne 15. marca 1928.

Na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe dne 13. septembra 1928 je Vinko Vodopivec poročal o vsebini Cerkevne pesmarice. Le-ta je sestavljena takole:

1. Najbolj priljubljene maše
2. Evharistične pesmi
3. Marijine: a) splošne
b) praznične
c) majske
d) oktobrske
4. Cerkevno leto: - adventne - božične - postne - velikonočne - binkošne
5. Praznične
6. Tantum ergo (2 stara + 3 nove)
7. Za procesijo Sv. Rešnega telesa
8. Priložnostne

Jožko Bratuž je zatem Vinku Vodopivcu predlagal, naj se posvetuje z najboljšimi zborovodji in jim ta načrt predstavi; pesmarica pa naj vsebuje še uvod, ki bi pojasnjeval njen namen.

Vinko Vodopivec je dne 24. oktobra 1928 predložil Goriški Mohorjevi družbi točen seznam pesmi, ki naj bi bile vključene v Cerkevno pesmarico. Seznam obsega večinoma starejše pesmi in nekatere nove Vodopivčeve, harmonizacije ljudskih cerkvenih pesmi pa je okrbel Vodopivec sam.²

Odbor Goriške Mohorjeve družbe je izdal 31. oktobra 1928 okrožnico, v kateri obvešča vse župnije in pevske zборе o izidu Cerkevne pesmarice. Okrožnica se glasi:

"*Goriška Mohorjeva družba namerava izdati prihodnje leto "cerkevno pesmarico" kot poseben dar našim cerkvenim pevskim zborom. Zbirka bo obsegala čim mogoče lahke in melodiozne pesmi, postavljene za četverglasni mešani zbor. Zbirka bo imela obliko (kar se tiče formata) letošnjega koledarja. Načrt za pesmarico je izdelal g. Vinko Vodopivec. Razpošiljamo ta načrt vsem našim glasbenim*

¹ Zapisnik s seje odbora GMD z dne 17. oktobra 1927, prim. v arhivu GMD, Gorica.

² Izviren tipkopis Vinka Vodopivca z dne 24. oktobra 1928 s predlogom pesmi, vključenih v Cerkevno ljudsko pesmarico, hranjen v arhivu GMD v Gorici.

veščakom, da se o tem načrtu izjavijo, in sicer tekom 14 dni nepreklicno. Opo-minjamo pa, da zbirka nikakor ne more obsegati več kot 100 pesmi; če bi hotel kdo nasvetovati kakšno drugo skladbo, naj obenem blagovoli tudi povedati, katera skladba naj se potem izpusti. Pesmarica se bo udomačila na vseh naših korih in je nujno potrebno, da vsak veščak pove svoje mnenje in sodeluje pri tako eminentno važnem delu. V to pomozi Bog."³

Domnevati je, da se s tem načrtom nekateri "glasbeni veščaki" niso strinjali. Na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe dne 17. januarja 1929 je Jožko Bratuž namreč poročal:

"Letos naj se izda I. del pesmarice, in sicer kot dodatna knjiga. Ta zbirka naj obsega 100 pesmi, ki bodo razdeljene po cerkvenem letu. Za to ureditev govori več razlogov:

1. ljudsko pesmarico je izdal že Premrl,
2. moderne skladbe niso primerne za naše razmere,
3. ako se prireditelj ne drži nobenega trdnega, splošno veljavnega načela, je izbira težka, ker ni mogoče vsem ustreči.

G. Bratuž predloži podroben načrt pesmarice, v kateri bo poleg že znanih pesmi tudi nekaj čisto novih, ki jih je zložil prof. Terčelj. Te bosta uglasbila Vodopivec in Mav. Odbor sklene, naj se pošlje pesmarica Mavu v pregled. Pesmarica se bo tiskala v 4000 izvodih."

V nadaljevanju seje so določili, naj se v prihodnjem letu kot dodatna knjiga izda še II. del pesmarice, ki bo obsegal mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi.

V naslednjem mesecu se je izoblikovala ideja, da bi v pesmaricah sodelovali tedanji najboljši cerkveni skladatelji. Uredništvo Goriške Mohorjeve družbe je nato 12. februarja 1929 poslalo pismo skladateljem Francu Kimovcu, Lojzetu Mavu, Martinu Železniku, Josipu Klemenčiču, Stanku Premrlu, Emilu Komelu in Lojzetu Bratužu, v katerem jih ob priloženih besedilih naproša, da tem besedilom dodajo primerne napeve. Skladbe naj bodo melodiozne, v ljudskem tonu. Poleg tega jih odbor v pismu naproša, naj bi skladbe poslali do 12. marca.⁴

14. marca 1929 je potekal 5. občni zbor Goriške Mohorjeve družbe. Jožko Bratuž je poročal o poteku del v zvezi s pesmarico, hkrati pa izrazil načrte za prihodnja leta. "Letos naj izide I. del (Cerkveno leto), prihodnja leta pa II. del (Mašne, blagoslovne, obhajilne pesmi) in III. del (Marijine pesmi)". Navzoči so predlog sprejeli v celoti.⁵

Ker pa do 12. marca 1929 skladatelji niso poslali zadostnega števila skladb, je odbor Goriške Mohorjeve družbe poslal 23. marca pisma skladateljem p. Hugolinu Sattnerju, Antonu Dolinarju, Davidu Doktoriču, Antonu Jobstu, Emilu Hochreiterju, Ivanu Laharnarju in Matiji Tomcu s priloženimi besedili in isto prošnjo kot v prvem pismu.

³ Okrožnica odbora Goriške Mohorjeve družbe z dne 31. oktobra 1928, hranjena v arhivu GMD, Gorica.

⁴ Zorko Harej: Glasbena dejavnost Goriške Mohorjeve družbe, Zbornik ob 50-letnici GMD 1924-1974; Gorica 1974, str. 93.

⁵ Zapisnik s 5. občnega zbora GMD, hranjen v arhivu GMD, Gorica.

64. Dobri Zveličar.

Pobožno.

(F. Terčelj.)

Emil Komel.

VSI ENOGLASNO

1. Do - bri Zve - li - čar! V hosti - ji sve - ti skrivaš skriv -
2. Do - bri Zve - li - čar! Soln - ce ne - be - ško! S sa - bo - te
3. Do - bri Zve - li - čar! Vu - ri po - slednji sli - šal bom

DVOGLASNO

4 GLASNO.

no - stno bo - žji e - braz. Ali češ nas k se - bi!
vza - mem vte - mo in mraz. Klical boš vre - vah: } Nič se ne
zadnjič slad - hi tvoj glas. Ti boš to - la - žil.

zadržuj
p

boj - te, jaz sem pri vas. nič se ne boj - te. jaz sem pri vas!"

97

Zborovska skladba Emila Komela Dobri Zveličar, pesmarica Gospodov dan,
Gorica 1930, str. 97; vse pesmarice v izdaji Goriške Mohorjeve družbe je
notografiral organist Roman Pahor iz Renč

Kmalu so na uredništvo začele prihajati skladbe, o čemer govore pisma, v katerih so zahvale skladateljev za prejete honorarje. Hkrati s tem pa jih je odbor Goriške Mohorjeve družbe naprošal za nove skladbe. Odbor GMD je v pismu 18. aprila 1929 naprosil tudi skladateljico Bredo Šček za eno adventno in eno velikonočno pesem. Ščekova je pesmi poslala, v zbirki pa so objavili še njeno harmonizacijo starega korala *Mati žalostna*.⁶

Poleg naštetih skladateljev je še eno velikonočno prispeval Albert Leban, vključena pa je bila tudi Sveta noč Franza Gruberja.

Seznam sodelujočih skladateljev glede na število objavljenih skladb v I. pesmarici (pesmi cerkvenega leta):

Vinko Vodopivec	24 (20 novih, 3 na novo harmonizirane, 1 ponatis)
Lojze Mav	10
Stanko Premrl	7 (6 novih, 2 na novo harmonizirani)
Matija Tomc	7
Emil Komel	7
Martin Železnik	6
Franc Kimovec	5 (4 nove, 1 na novo harmonizirana)
Emil Hochreiter	5
Lojze Bratuž	3
Ivan Laharnar	3
Breda Šček	3 (2 novi, 1 na novo harmonizirana)
Anton Dolinar	3
David Doktorič	3 (2 novi, 1 na novo harmonizirana)
Josip Klemenčič	2
Anton Jobst	2
Albert Leban	1
Franz Gruber	1 (ponatis)

Ko je bila prva zbirka pesmi cerkvenega leta dokončana, je obsegala 92 pesmi. Največ besedil je prispeval Filip Terčelj, kar 48, iz pesniške zbirke *Venec* jih je 34 (nekatero od teh je prof. Terčelj nekoliko prepesnil), eno besedilo je goriška narodna, eno je liturgično besedilo, pri dveh pa avtor ni znan. Emil Hochreiter je uglasbil tekst m. Elizabete Kremžar, Vinko Vodopivec pa je za eno pesem zaprosil Venceslava Belèta. Iz pisma, v katerem ga prosi za "*mogočno himno Kristus Kralju*", je moč razbrati način, kako so njegove pesmi nastajale in kako sploh so bili ti možje med seboj povezani.⁷

Avgusta 1929 je nadškof Sedej na prošnjo prof. Terčelja objavil v "*Folium ecclesiasticum*" odlok, s katerim dovoljuje, da cerkvena oskrbnitva nakupujejo pesmarice iz cerkvenega premoženja. Podobno objavo je izdal tudi tržaški škof

⁶ Zorko Harej: Glasbena dejavnost Goriške Mohorjeve družbe, Zbornik ob 50-letnici GMD 1924 - 1974, Gorica 1974, str. 93.

⁷ Vodopivčevo pismo Venceslavu Beletu z dne 26. 1. 1928, prim. Jožko Kragelj: Venceslav Belè - kulturni delavec, Koledar GMD 1970, Gorica 1970, str. 87.

Alojzij Fogar. Dne 1. oktobra 1929 je zbirko odobril knežji nadškofijski ordinariat v Gorici in tako je pesmarica šla v tisk. Tiskana je bila v Katoliški tiskarni v Gorici v 5000 izvodih - višino naklade so potrdili na seji odbora GMD dne 12. septembra 1929. Na isti seji so v knjižni načrt za prihodnje leto vključili kot izredno izdajo II. del pesmarice.

Zbirka je šla v javnost sredi novembra 1929 skupaj z rednimi mohorjevkami in koledarjem za leto 1930. Naslov zbirke je: *"Božji spevi, pesmi cerkvenega leta za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec."* Skladbe je notografiral Roman Pahor. Na 5. strani pa je natisnjeno posvetilo:

"Ljubitelju svete pesmi, prevzvišenemu gospodu dr. Frančišku Borgiji Sedeju, knezu in nadškofu goriškemu, poklanja Goriška Mohorjeva družba."

Literarni del zbirke, tj. liturgične uvode k posameznim dobam cerkvenega leta, je oskrbel Filip Terčelj, slikovno gradivo k posameznim uvodom pa je prispeval France Gorše.⁸

Urednik Vinko Vodopivec je v uvodu med drugim zapisal: *"Zbirka je urejena predvsem za naše razmere in upošteva zmožnosti naših zborov in organistov. Zato obsega večinoma lažje melodiozne skladbe, ki so našim zborom dostopne. V njej smo objavili večinoma izvirne pesmi. Izmed 92 priobčenih skladb je 83 popolnoma novih, 7 na novo harmoniziranih in 2 ponatisnjeni (št. 13 in št. 86)."*

"Za drugo leto pripravljamo drugi del svetih pesmi, ki bo obsegal mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi, za tretje leto pa zbirko Marijinih pesmi."

Vodopivec se nadalje zahvaljuje "sotrudnikom", posebno prof. Filipu Terčelju in Jožku Bratužu, ki je zbiral gradivo za pesmarico.

V koledarju GMD za leto 1930 pa je bil objavljen dokaj obsežen članek Vinka Vodopivca *"Naša cerkvena pesmarica"*. V članku najprej piše, da je bila pesmarica urejena v smislu okrožnice sv. očeta Pija XI. z dne 20. decembra 1928 in je tako v najtesnejši zvezi s sveto liturgijo. Nato predstavi delež, ki ga je imel pri pesmarici prof. Filip Terčelj. Posebno pozornost so v pesmarici namenili tudi sami razvrstitvi pesmi, ki *"stopnjevaje izražajo misli in čustva dotične cerkvene dobe; tako se npr. stopnjuje v pesmih adventne dobe vedno bolj hrepenenje po prihodu Odrešenikovem"*.⁹

V nadaljevanju opraviči izbor pesmi zaradi potrebe po prilagoditvi razmeram tako, da se jih lahko nauči tudi najšibkejši zbor. Zahtevnejše pesmi pa so le tam, kjer je za isto dobo več lažjih. Posebej pa poudarja:

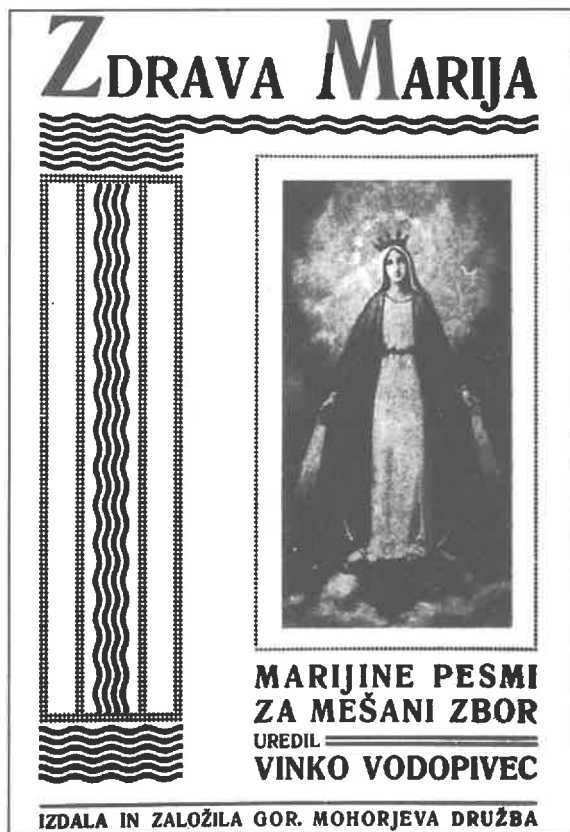
"Nismo načeloma izključili modernih pesmi, celo zelo radi smo jih sprejeli, vendar le take, ki so po svojem melodičnem in harmoničnem ustroju dostopne našim podeželskim cerkvenim zborom. Nismo se hoteli postavljati s težkimi modernimi skladbami, dasi bi lahko to storili. V uredniški miznici imamo nekaj prav krasnih, blestečih skladb, katere so nam poslali naši priznani moderni skladatelji, kakor: Doktorič, Dolinar, Hochreiter, Jobst, Kimovec, Klemenčič, Ščekova, pa jih nismo mogli priobčiti, ker bi bile za veliko večino naših zborov neizvedljive. Ome-

⁸ Prim. vinjete za advent, Božič, post, Veliko noč in Binkošti, Božji spevi, Gorica 1929, str. 7, 21, 45, 73, 93.

⁹ Vinko Vodopivec: *Naša cerkvena pesmarica*, Koledar GMD, 1930, str. 110.

njeni gg. skladatelji naj nam to oprostite."¹⁰

Sledi še veliko metodičnih napotkov za učenje skladb, opozarja na dosledno upoštevanje dinamičnih oznak, jasno izgovorjavo in najvažnejše - zapeti s čustvom. Priporoča tudi, kako pesmi vključiti v liturgijo, nekaj podukov pa daje tudi organistu. Na koncu je še seznam skladateljev s kratkimi življenjepisi.

Platnice zborovske pesmarice Zdrava Marija, Gorica 1933

Kmalu so se lotili dela z naslednjo zbirko mašnih, obhajilnih in blagoslovnih pesmi. Nekaj skladb je ostalo od nabirke za prvo pesmarico, samo delo in zbiranje gradiva, za kar je skrbel prof. Jožko Bratuž, pa je bilo že kar utečeno. O obliki pesmarice je Jožko Bratuž poročal na seji odbora GMD dne 30. januarja 1930. Pesmarica naj bi imela naslov *Gospodov dan*, vsebovala pa naj bi eno prekomponirano mašo, 30 mašnih, obhajilnih in blagoslovnih pesmi ter 10 do 12 *Tantum ergo*, skupno 90 do 100 pesmi. Sklenili so, da se pesmarica izda v jeseni istega leta v nakladi 4000 izvodov. Sklepe s te seje so potrdili tudi na občnem zboru dne 27. februarja 1930.

¹⁰ Vinko Vodopivec: Naša cerkvena pesmarica, *Koledar GMD*, 1930, str. 110-111.

Nova besedila, ki so jih prispevali različni avtorji, so kmalu za tem razposlali istim skladateljem kot za prvo zbirko, k sodelovanju pa so povabili še nekaj novih: Antona Gruma, Ivana Ocvirka in Nazarija Križmana.

Delo je potekalo po načrtih in na seji odbora GMD dne 21. novembra 1930 so sklenili, da pesmarica izide o božiču istega leta.

Dne 12. decembra 1930 je zbirko že odobril knežji nadškofijski ordinariat v Gorici. Zbirka ima naslov: "*Gospodov dan, mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec.*" Skladbe je notografiral Roman Pahor. Literarni del zbirke je prav tako kot pri Božjih spevih oskrbel Filip Terčelj, likovni del pa je z izvirnimi lesorezi opremil France Gorše.¹¹

Glede na zbirko Božji spevi je v tej zbirki sodelovalo več piscev besedil. Poleg še vedno izdatnega deleža Filipa Terčelja (42 pesmi) so besedila prispevali še Venceslav Bele (11), m. Elizabeta Kremžar (8), Gregor Mali (5), Stanko Stanič (4), Štefan Tonkli (4), Gregor Pečjak (2), Silvin Sardenko (2) in p. Krizostom (1). Dve besedili sta Slomškovi, eno je iz zbirke Venec in eno je ljudsko. Zadnji del pesmarice pa je posvečen himni sv. Tomaža Akvinskega Pange lingua - Tantum ergo.

Seznam sodelujočih skladateljev glede na število objavljenih skladb:

	Gospodov dan	Božji spevi
Martin Železnik	16	6
Vinko Vodopivec	13	24
p. Hugolin Sattner	9	/
Stanko Premrl	8	7
Matija Tomc	8	7
Emil Komel	6	7
Emil Hochreiter	6	5
Lojze Mav	4	10
Franc Kimovec	4	5
Lojze Bratuž	3	3
David Doktorič	3	3
Josip Klemenčič	3	2
Anton Jobst	3	2
Anton Dolinar	2	3
Ivan Laharnar	2	3
Breda Šček	2	3
Albert Leban	2	1
Anton Grum	2	/
Ivan Ocvirk	2	/
Nazarij Križman	1	/
Ivan Kokošar	1	/

¹¹ Prim. vinjete k mašnim, obhajilnim in blagoslovnim pesmim, Gospodov dan, Gorica 1930, str. 3, 49, 89.

Goriška Mohorjeva družba je za leto 1931 prispevala bogat knjižni dar, ki je vseboval devet knjig. Izdatek je bil kar visok in vodilni fašistični krogi so se počutili izzvane. Zato je goriška kvestura odredila zaplembo koledarja, razlogov za to pa oblasti niso navajale, razen v zelo redkih primerih. Seveda so v teh primerih navajali kot razloge čiste nesmisle. Nadškof Frančišek Borgija Sedej se je močno zavzel in od prefekta zahteval odlog o zaplembi. Le nekaj dni pozneje pa je nevarno zbolel in bil operiran. V tem letu je bil zaradi odnosa fašističnih oblasti do slovenske manjšine zelo razočaran. Jeseni leta 1931 je bil pozvan, naj se odpove škofiji, na kar ni pristal. Na drugi poziv, ko je svoj pristanek izrazil tudi papež, pa se je vdal. Nadškof se je 23. oktobra 1931 umaknil v zatišje, zbolel in umrl dober mesec kasneje.¹² Nadškof Sedej je kot ustanovitelj Goriške Mohorjeve družbe večkrat nastopal v njeno korist in jo s tem rešil razpusta. Njene knjižne izdaje je toplo priporočal slovenskim vernikom, zato se Goriška Mohorjeva družba s ponosom prišteva med pomembnejše stvaritve tega velikega goriškega vladike - Frančiška Borgija Sedeja.

Javnost je omenjeni zbirki sprejela z velikim odobravanjem. Leto 1931 je za urednika Vinka Vodopivca potekalo v znamenju priprave zbirke Svete pesmice. V tej pesmarici je nekaterim starejšim ljudskim pesmim dodal po značaju podobne skladbe, objavljene v Božjih spevih in Gospodovem dnevu. O tem podrobneje v naslednjem poglavju.

Kmalu po izidu Svetih pesmic so že tekale priprave za novo zborovsko pesmarico.

Glavni avtor besedil, Filip Terčelj, je bil aretiran in kasneje prisilno premeščen v Campobasso, zato se je uredništvo odločilo najprej poskrbeti za besedila. Dne 25. aprila 1932 je odbor GMD razposlal nekaterim pesnikom obvestilo, da pripravlja Mohorjeva družba zbirko Marijinih pesmi. Naprošal jih je, naj *"zložijo ali pa dostavijo prepis že priobčenih pesmi, ki pa še niso bile uglasbene"*. Sledilo je še nekaj navodil glede pesmi, ki naj bodo *"poljudne, lahko umljive, jedrnate; obsegajo naj vsaj po tri kitice po 4-6 stihov; besedilo naj bo vokalno, lahko izgovorljivo."*¹³

Na seji odbora GMD dne 27. aprila 1932 pa so sprejeli sklep, da se bo zbirka tiskala v nakladi 3000 izvodov. Pesmarica naj obsega okoli 120 strani.

V nekaj mesecih so besedila prišla. Največ jih je prispeval Gregor Mali - v zbirko so vključili 30 njegovih besedil. V pismu, naslovljenem vodstvu Goriške Mohorjeve družbe, v katerem prilaga zbirko Marijinih pesmi, piše:

"Da ustrežem Vaši vljudni prošnji in Vas po svojih skromnih močeh podprem pri izdaji nove zbirke Marijinih pesmi, Vam pošiljam z današnjim dnem svojo zbirko teh pesmi. Nekaj izmed teh je bilo že objavljenih v Bogoljubu... One, za katere sem vedel, da so že uglasbene, sem izpustil.

Prilagam tudi 6 pesmi za otroke "Marijinega vrtca". Vem, da niso take, kakršnih ste želeli; zato sem jih poslal več, da morete izbirati. Tudi popraviti jih

¹² Rudolf Klinec: Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe, Gorica 1967, str. 89.

¹³ Rudolf Klinec: Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe, Gorica 1967, str. 128.

smete, ako jih morete. Upam, da še ne bo prepozno.

Pri Vašem lepem delu Vam želim obilo božjega blagoslova!

*V Žužemberku, dne 1. septembra 1932 Gregor Mali - kaplan v Žužemberku*¹⁴

Na zalogi je ostalo tudi 26 Marijinih pesmic Filipa Terčelja, ki so bile vključene v zbirko pod psevdonimom Pelikan, da bi se izognili morebitnim zapletom. Venceslav Bele je prispeval v zbirko 16 pesmi, m. Elizabeta Kremžar je že 3. avgusta 1932 poslala *"nekaj pesmic (10) v Marijino slavo"*, Stanko Stanič, tajnik GMD, 8 pesmi, po dve pesmi sta prispevala Franjo Neubauer in goriški bogoslovni profesor Ivan Tul, eno pa Viktor Marčič. Iz zbirke Venec je vzetih 6 pesmi, pri treh pa avtor ni naveden. Josip Klemenčič je za eno svojih skladb besedilo napisal sam, prvič pa se je v tej zbirki pojavilo tudi ime Ljubke Šorli, katere pesmi je uglasbil njen mož Lojze Bratuž.

Naslednje pismo, z dne 28. septembra 1932, je odbor naslovil na skladatelje:

"Z Marijino pomočjo in v Marijinem varstvu smo se lotili novega dela in smo sklenili izdati še en zvezek naših glasbenih zbirk, ki bo posvečen Mariji in bo nosil naslov Zdrava Marija. Zato Vam pošiljamo primerna besedila s prošnjo, da nam jih uglasbite za našo zbirko. Ker nameravamo izdati zbirko, ki naj nudi tudi šibkejšim zborom zdrave hrane, zato si usojamo podati Vam nekatere smernice. Prosim Vas prav lepo, da komponirate poslane pesmi v lahkem, melodioznem, ljudskem tonu. Težkih kontrapunktičnih skladb ne moremo sprejeti in ravno tako tudi ne harmonično prenatrpanih. Skladbe naj bodo po možnosti vseskozi štiri-glasne - seveda niso izključeni posamezni unisono stavki z orgelskim spremljevanjem.

*Prosim Vas, da uglasbite le eno kitico (Strophelied). Zadostuje, da napišete le eno kitico, drugo bo že naš kaligraf pripisal. Ne ustrezete nam, če celo pesem celotno uglasbite (Durchkomponiertes lied) - ampak želimo od vsake pesmi le prvo kitico. Rokopisov ne moremo vračati. Dovolili si bomo nakazati Vam za honorar po dve pesmarici za vsako priobčeno skladbo. Skladbe nam pošljite do 5. novembra 1932. Z odličnim spoštovanjem Vas pozdravljamo! - Odbor GMD."*¹⁵

Ko so potrebni material dobili, so zbirko začeli urejati. Pesmarica naj bi obsegala okoli 150 strani, njen naslov pa bi bil Zdrava Marija.¹⁶ Urejeno zbirko so 13. marca 1933 poslali Katoliški tiskarni v Gorici. Sledili so dopisi:

¹⁴ Original pisma se nahaja v arhivu GMD v Gorici.

¹⁵ Rudolf Klinec: Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe, Gorica 1967, str. 128.

¹⁶ Sklepi s seje odbora GMD z dne 18. novembra 1932 in 12. januarja 1933, prim. v arhivu GMD, Gorica.

14. marec 1933

Prejme naj Goriška Mohorjeva družba

Na Vaš cenjeni dopis z dne 13. marca tega leta Vam sporočamo, da smo pripravljene tiskati 3000 izvodov pesmarice "Marijine pesmi".

Katoliška tiskarna

Na seji odbora GMD istega dne so sklenili "nujno pozvati tiskarno, naj pesmarico izvrši do prvih dni aprila. Ime pesmarice naj bo Zdrava Marija."

Predsednik odbora Goriške Mohorjeve družbe je naslednji dan poslal pismo Katoliški tiskarni:

15. marec 1933

Glede tiska pesmarice Zdrava Marija je odbor v svoji včerajšnji seji sprejel proračun, sporočen od vodstva Katoliške tiskarne, a pod enim pogojem, da bo namreč pesmarica dovršena in dana na književni trg prve dni meseca aprila. Razlog za ta sklep tiči predvsem v dejstvu, da vsebuje pesmarica Marijine pesmi, ki se pojejo v mesecu maju. Pevci pa se morajo pesmi nekoliko privaditi ...

Z odličnim spoštovanjem predsednik GMD.

Sledi odgovor Katoliške tiskarne:

Gorica, 21. marec 1933

Prejme naj Goriška Mohorjeva družba

Na Vaš dopis z dne 15. marca 1933 Vam sporočamo, da bo tiskarna sigurno lahko izročila prvih 200 izvodov pesmarice Zdrava Marija 15. aprila. Potem do konca meseca še 1500 izvodov.

Pozdravljamo - Katoliška tiskarna

Urejeno zbirko so dali v odobritev knežjemu nadškofijskemu ordinariatu v Gorici, ta pa je zbirko odobril 15. marca 1933. Zbirka nosi naslov "Zdrava Marija, Marijine pesmi za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec". Skladbe je notografiral Roman Pahor. Pesmarica ima na zadnji strani natisnjen seznam popravkov, za razliko od prejšnjih dveh zbirk pa nima uvoda, spremnih besedil in likovne opreme. Na drugi strani je besedilo Marijine hvalnice - Magnificat.

Seznam sodelujoč skladateljev po številu objavljenih skladb:

	Zdrava Marija	Gospodov dan	Božji spevi	skupaj
Vinko Vodopivec	18	13	24	55
Matija Tomc	11	8	7	26
Emil Komel	9	6	7	22
Lojze Mav	8	4	10	22
Ivan Laharnar	8	2	3	13
Martin Železnik	7	16	6	29
p. Hugolin Sattner	7	9	/	16

Franc Kimovec	6	4	5	15
Stanko Premrl	5	8	7	20
Josip Klemenčič	5	3	2	10
Emil Hochreiter	4	6	5	15
Lojze Bratuž	4	3	3	10
Anton Grum	4	2	/	6
Ivan Ocvirk	4	2	/	6
David Doktorič	3	3	3	9
Anton Jobst	3	3	2	8
Anton Dolinar	2	2	3	7
Breda Šček	2	2	3	7
Nazarij Križman	2	1	/	3
Albert Leban	/	2	1	3

2. Cerkevna ljudska pesmarica: Svete pesmice

Na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe dne 20. marca 1931 je župnik Alfonz Berbuč sprožil misel, da bi bilo potrebno izdati dober molitvenik. Jožko Bratuž je zamisel podprl, predlog pa je dopolnil z idejo, naj molitvenik vsebuje tudi besedila za ljudsko petje. Obenem so tudi sklenili, naj bi se izdala pesmarica za ljudsko petje, katero bi uredil Vinko Vodopivec. Pesmarica bi služila organistu za spremljanje, verniki pa bi se posluževali besedil iz molitvenika.

Na naslednji odborovi seji dne 11. maja 1931 so sprejeli sklep o izdaji molitvenika in pesmarice v knjižni načrt za leto 1932. Cerkevna pesmarica za ljudsko petje naj bi obsegala okoli 100 najbolj znanih napevov v harmonizaciji Vinka Vodopivca.

Izbor pesmi je Vodopivec opravil skupaj z Jožkom Bratužem. Nekatere pesmi je priredil za orgelsko spremljavo, nekaj pesmi pa je transponiral. V glavnem je šlo za pesmi, ki so že izšle v nekaterih starejših pesmaricah, npr. Potočnikova pesmarica (1827, 1843), Zgodnja danica (1871) in v reviji Cerkvni glasbenik. V pesmarico je Vodopivec vključil tudi nekaj pesmi, ki so prvič izšle v zbirkah Gospodov dan in Božji spevi in so primerne za ljudsko petje.

Pesmarica je bila široko zasnovana, saj naj bi zadostovala potrebam celotnega cerkvenega leta. Zato so bile vanjo vključene tako mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi, pesmi cerkvenega leta, Marijine pesmi, pesmi za posebne priložnosti ter cela vrsta odpevov pri litanijah. Dokončno urejena pesmarica je obsegala 110 različnih napevov, od tega kar 43 ljudskih. Poleg teh pa so bile priljubljene predvsem pesmi G. Riharja (18) in p. A. Hribarja (10). Po številu si sledijo še pesmi p. H. Sattnerja (6), V. Vodopivca (5), I. Hladnika (4) ter A. Vavkna (3), B. Potočnika (3) in S. Premrla (3). Sledi še vrsta skladateljev, od katerih je v pesmarico vključena po ena skladba, ponavadi zelo priljubljena (npr. Avgust Leban: O devica pomočnica, L. Belar: Oče večni v visokosti, J. Traven: Vi oblaki ga rosite, Ivan Zupan: Božji nam je rojen sin, L. Cvek: Skalovje groba ...).

Pesmarico Svete pesmice je odobril nadškofijski ordinariat v Gorici dne 19. avgusta 1931. Tiskana je bila v 1200 izvodih. Skladbe je notografil Roman Pahor.

Na drugi strani pesmarice je odlomek apostolske odredbe o sveti glasbi papeža Pija XI., v kateri piše, da je potrebno, da so verniki povezani z liturgijo tako, da v njej živo sodelujejo. V opombi na koncu pa Vodopivec poudarja:

"Pričujoča zbirka je namenjena ljudskemu petju. Pesmi so prirejene tako, da se lahko pojejo enoglasno ali pa tudi večglasno. Nekatere pesmi so postavljene v štiriglasnem stavku, druge imajo orgelsko spremljevanje za enoglasno petje, a se morejo peti enoglasno ali tudi večglasno. Harmonizacija je prav preprosta, enostavna in v ljudskem slogu; le pri pesmih, ki se pojo večinoma enoglasno, je nekoliko pestrejša. Napevi, pri katerih ni označen skladatelj, so stari ljudski napevi.

Zbirka obsega one svete pesmice, katerih besedila so natisnjena v molitveniku Molimo, ki ga je izdala letos Goriška Mohorjeva družba. Številke v tej zbirki odgovarjajo številkam besedil v molitveniku. Pesmi so razvrščene v razne oddelke, v katerih si v abecednem redu sledijo začetne besede prve kitice."

3. Ljudska pesmarica

Pobude za izdajo Ljudske pesmarice segajo v leto 1925. Na seji odbora in književnega odseka GMD dne 2. oktobra 1925 je tajnik Goriške Mohorjeve družbe poročal o dopisu goriške Prosvetne zveze, v katerem se naproša GMD, da bi izdala ljudsko pesmarico.

Uredništvo so zaupali skladatelju Emilu Adamiču, čeprav, kot je razvidno iz pisma Antona Severja, odbornika goriške Prosvetne Zveze,¹⁷ so imeli v mislih tudi skladatelja Oskarja Deva. V pismu Sever med drugim piše: *"Glede pesmarice svetnih narodnih pesmi sem govoril pa razen s Premrlom tudi z drugimi in vsi so mnenja, da je le bolje, če izročimo stvar Adamiču in ne Devu. Šel sem nato k Adamiču in s ponudbo ni bil nezadovoljen; govorila sva o stvari na dolgo in si ustvarila precej jasno sliko o (stvari), recimo raje o pesmarici ..."*

V nadaljevanju izraža željo "g. Adamiča, da bi imel, predno se loti dela, pisмено naročilo, ki naj bi vsebovalo:

- 1. zagotovilo, da pesmarico izda in založi GMD,*
- 2. da se bo delo primerno honoriralo,*
- 3. čas, do katerega naj bi bilo delo dovršeno".¹⁸*

Ker je Goriška Mohorjeva družba dala prednost Cerkvni pesmarici, so pogajanja z Emilom Adamičem nekoliko zamrla. V zapisniku s seje odbora GMD dne 19. avgusta 1926 pa se nahaja poročilo o knjižnem izdajanju za leto 1927-28, iz katerega sledi, naj pevski oddelek Prosvetne zveze pospeši pogajanja z Emilom Adamičem. Odbor GMD je na naslednji seji dne 9. septembra 1926 soglasno odobril pogodbo s prof. Adamičem. Tajnik odbora GMD Stanko Stanič je predlagal, naj se *"predloži odboru točen proračun za pesmarico. Če ne bo ugoden, naj gre rokopis v arhiv".¹⁹*

Na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe dne 11. januarja 1927 je Jožko

¹⁷ Ivo Jelerčič: Pevsko izročilo Primorske, Trst 1980, str. 122-123.

¹⁸ Prim. original v arhivu GMD, Gorica.

¹⁹ Zapisnik s seje odbora GMD z dne 9. septembra 1926, gl. v arhivu GMD.

Bratuž že poročal o dovršitvi Adamičeve pesmarice. Odbor je nato sklenil izročiti pesmarico v pregled strokovnjakom. Skrb za to je prevzel Jožko Bratuž, ki je rokopis izročil v pregled Lojzetu Bratužu, Vinku Vodopivcu, Ignaciju Lebanu-Batujskemu in Davidu Doktoriču.

3. občni zbor Goriške Mohorjeve družbe, ki je potekal 17. februarja 1927, je sprejel pesmarico v knjižni načrt za leto 1929. Na odborovi seji dne 28. aprila 1927 so razpravljali o pesmarici: *"Adamičeva pesmarica je že v pretresu. Ker ni sile, odložimo definitiven sklep o tej izdaji. G. Bratuž poda kratko poročilo o mnenjih naših glasbenikov V. Vodopivca, Ign. Lebana, Lojzeta Bratuža, D. Doktoriča, Gabrijela Bevka o Pesmarici. Predlaga, naj 'Pesmarico' pregledajo še gg. pevovodje žp. Janc, žp. Zamar, žp. Leban Berto in organist Uršič"*.

Ker se GMD ni pravočasno izjasnila glede izdaje Ljudske pesmarice, je Adamič naslovil na družbo pismo:

Sl. Mohorjeva Družba v Gorici

Lj. 7. september 1927

Skoro bo tri tedne, odkar sem na Vaš c. naslov poslal pismo, ki se tiče moje "Pesmarice", o katere usodi mi do danes ni prav nič znanega. Pisal sem Vam, da mi po pogodbi med menoj in Vami moral honorar v znesku 4000 Lir (500 sem jih že prejel) dobiti 2 meseca po pošiljlatvi "pesmarice" zrele za tisk. Dalje bi morala biti Pesmarica pregledana do konca marca meseca itd. Bil sem o veliki noči v Gorici pri g. Doktoriču, toda tudi on mi ni mogel povedati ničesar točnega.

Jaz sem se pogodbe točno držal ter rokopis izročil celo pred dogovorjenim časom, s strani Mohorjeve družbe pa sem razočaran. Pesmarica, plod mnoogomesečnega mojega truda leži v Gorici in jaz o nji ničesar ne vem. Čujem sam, da je pregledna komisija mojo knjigo odklonila, češ, da je pretežka, po drugi strani pa čujem, da jo Mohorjeva družba niti ne mara izdati pred 3-5 leti. Za mene je to tedaj mrtev kapital in zato nikakor ne morem dalje molčati.

Predlagam c. Mohorjevi družbi, da mi "Pesmarico" vrne, ker se za njo interesira Jugoslovanska Matica, pa tudi Glasbena Matica, saj Mohorjeva družba, kakor čujem, nikakor "Pesmarice" ne namerava založiti. 500 Lir, ki sem jih že prejel, pa vrnem takoj, ko mi odkupi "Pesmarico" Jugosl. Matica in to se zgodi takoj, ko Pesmarico prejmem. Ako pa bi Mohorjeva družba ne želela pesmarico vrniti, pa mi naj blagovoli takoj nakazati zapadli honorar 4000 Lir. Kakor mi je neprijetno opominjati Mohorjevo družbo, pa sem vendar v skrbeh za svoje delo, ker je sedanji čas pri Vas tam doli zelo negotov. Iskreno prosim točnega obvestila takoj!

Vdani E. Adamič²⁰

Na naslednji seji odbora GMD dne 17. oktobra 1927 je Jožko Bratuž poročal, kako so se izjavili strokovnjaki: *"Ign. Leban-Batujski zelo hvali umetniško vrednost zbirke, pripominja pa, da je harmonizacija premalo ljudska. Bratuž Lojze je brezpogojno za to, da se Adamičeva zbirka izda. Bratuž Jožko je tudi za to, ker je književni trg prazen, ker bi si družba s tem pridobila velik ugled in prestiž in ker se*

²⁰ Original pisma v arhivu GMD, Gorica.

skladbe samo zdijo težke, v resnici pa so brezprimerno lažje kot so mnoge v Aljaževi pesmarici.

Razvije se debata. Zborov svetnih ni več (Stanič). Finančno bi se preveč obremenili, zato sem proti izdaji (Berlot). Izdajmo raje cerkveno pesmarico (Novak, Pahor). Sklene se: urednik naj g. Adamiču na lepo in dobro argumentiran način sporoči, da njegove zbirke ne moremo izdati in sicer, da sploh svetne pesmarice ne kaže izdati, ker je narodno petje (zbori) prepovedano".²¹

Delo v zvezi s posvetno ljudsko pesmarico je tako za nekaj let zamrlo. Ljudska pesmarica tudi kasneje ni prišla v knjižni načrt GMD, pač pa jo je v samozaložbi izdal Jožko Bratuž. O tej pesmarici ni med dostopnimi viri nobenih podatkov. Pesmarica z naslovom Barčica je bila leta 1933 ilegalno tiskana v Trstu, skupaj z njo pa še knjižica z besedili teh pesmi. Ker pesmarica ni opremljena z osebnimi imeni, lahko samo ugibamo, kdo je bil prirejevalec. Pesmi so harmonizirane v preprostem, ljudskem tonu; namenjene pa so mešanemu (48), moškemu (36) in ženskemu zboru (6), skupno 90 ljudskih pesmi, izbranih iz raznih slovenskih pokrajin. Čeprav je o pesmarici malo znanega, je bila med primorskimi Slovenci zelo priljubljena. O tem govori dejstvo, da je bila pesmarica dvakrat ponatisnjena.

Kakšen delež je imela GMD pri nastanku ljudske pesmarice Barčica, ni znano. Dejstvo pa je, da je bilo petje narodnih pesmi, kot tudi raba slovenščine na javnih mestih, prepovedana in bi Mohorjevi družbi vsako izpostavljenje v tem smislu ogrozilo obstoj.

Možen pa je bil tih dogovor med vodstvom GMD in Jožkom Bratužem, glavnim pobudnikom Barčice, ki je bil tudi družbeni blagajnik. Družba bi v tem primeru krila stroške same izdaje, dohodke od prodaje pa bi Bratuž odvajal v družbeno blagajno. Seveda so to samo ugibanja, resnica o tem pa se bo morda še odkrila.

PONATISI

1. Ponatisi Barčice

Na seji odbora Goriške Mohorjeve družbe z dne 8. maja 1944 je prof. Jožko Bratuž predlagal, naj se ponatisne Barčica v vsaj 1000 izvodih ter besedila Barčice in Svetih pesmic (brez napevov) v 5000 izvodih. Prof. Jožko Bratuž je kot sestavljalec odstopil Barčico v popolno last Goriške Mohorjeve družbe s pridržkom, da bo še dalje označeno, da bo izšla v samozaložbi. Tiskarska dela je prevzel Silvester Orel iz Ljubljane. Vsebina pesmarice je ista kot v prvi izdaji. Pesmarica nosi oznako III. izdaja, o II. izdaji pa ni nobenih podatkov.

²¹ Zapisnik s seje odbora GMD z dne 17. oktobra 1927, prim. v arhivu GMD, Gorica.

95. Vigred po zeleni halji.

Lahno.

(M. Elizabeta.)

Vinka Vodopivec.

1. Vi-gred po ze-le-ni ha-lji be-lih šopkov si pri-pe-nja,
 2. V modri bal-dahin ne-be-sni zvezd srebrnih je na-de-la,
 3. Vi-gred vsakovski ob-le-hi, te-ba ča-ka, o Ma-ri-j-a,

šopkov z bi-se-ri po-su-tih, polnih mla-de-ga živ-lje--nja.
 tih go-ra v globinah tajnih rujno zar--jo je raz-pe--la
 te bi tro-si zorno cvetje, za-te stru-ne si na--vi--ja.

f *mf* ALTI ENOGLASNO
 Pticiam vse me dala strune, strune jasne, čí--sta--zvo-čne,
 In za cvetom cvet na devljic vedno novih strun si ku--je,
 Na te misli, te-be ča-ka, da po-kioni ti po-zdra-ve,

4 GLASNO *zadriuj močno.*
 pesmi no-ve vanje uple-ta, le-pe kakor sen pol-no-čni
 vse se zdi ji še pre-ma-lo, ko-ča vigred pri-ča-ku--je
 ko si z majem namsto pi-la, ze-ni-lja vsa ti po-je q--ve.

133

Šmarnična skladba Vinka Vodopivca Vigred po zeleni halji, zborovska
 pesmarica Zdrava Marija, Gorica 1933, str. 133

2. Ponatisi Svetih pesmic (1940, 1955)

Priljubljenost cerkvene ljudske pesmarice Svete pesmice je kmalu po prvi izdaji tako narasla, da so pošli vsi izvodi. Po vseh cerkvah so verniki radi prepevali te pesmi, saj so imeli na razpolago takó knjižico Svetih pesmic kot tudi molitvenika Molimo (1931, 1936) in Z Bogom (1939), ki sta vsebovala besedila teh pesmi pod istim vrstnim redom.

Zaradi velikega povpraševanja po pesmarici se je uredništvo leta 1940 odločilo za natis druge pomnožene izdaje. V pesmarico so kot dodatek vključili še pet pesmi za prvoobhajance, katere sta prispevala Sattner (1), Kimovec (2), dve pa sta ljudski pesmi. Skupaj s celotno zbirko je bilo dotiskanih tudi večje število izvodov tega dodatka, da so si ga lahko oskrbeli tisti, ki so imeli že prvo izdajo omenjene zbirke.

Medtem ko so besedila Svetih pesmic šla v ponatis še leta 1944, je po razmejitvi ob koncu vojne zmanjkalo pesmaric. Že 11. avgusta 1948 je odbor na seji razpravljaj o ponatisu najpotrebnejših Mohorjevih pesmaric. Občni zbor je 16. novembra 1953 izrazil željo, naj se izdajo vsaj Svete pesmice. Odbor je tedaj pooblastil prof. Mirka Fileja ter Maksa Komaca, naj izpeljeta ponatis. Med mohorjevkami za leto 1955 je tako izšla kot izredna knjiga druga izdaja Svetih pesmic. Tiskana pa je bila v enakem obsegu kot leta 1932.

PONATISI PESMI IZ ZBIRK BOŽJI SPEVI, GOSPODOV DAN, ZDRAVA MARIJA IN SVETE PESMICE

Da so pesmi, ki so jih številni in hkrati naši najboljši tedanji cerkveni skladatelji prispevali GMD, res uspele, pričajo številni ponatisi. Veliko število teh skladb živi po cerkvenih korih na Primorskem, kot tudi drugod po Sloveniji, kamor so pesmarice GMD našle pot. Že sama "uporabnost" teh pesmi je pričala v prid raznim ponatisom, ki so nastali na pobudo glasbenikov z obeh strani meje.

1. Cerkevna pesmarica (1957)

Prva pobuda za ponatis skladb iz glasbene zbirke Goriške Mohorjeve družbe je prišla s strani voditeljev cerkvenih pevskih zborov na Goriškem in Tržaškem. Iz ankete, ki je bila izpeljana, sledi, naj se izbere iz prejšnjih pesmaric okrog sto najbolj priljubljenih in primernih pesmi, ki bi ustrezale večini organistov in cerkvenim pevskim zborom ter liturgičnim potrebam cerkvenega leta.

Odbor GMD je na seji 15. aprila 1956 poveril nalogo goriškemu pedagogu in skladatelju prof. Mirku Fileju, ob pomoči Maksa Komaca in Dušana Jakomina. Uredništvo je v času do oktobra 1957 naredilo izbor iz pesmaric Božji spevi, Gospodov dan in Zdrava Marija in izbralo 107 pesmi. Zbirka ima naslov Cerkevna pesmarica in je izšla kot izredna knjiga skupaj z mohorjevkami za leto 1958.

Cerkvena pesmarica je razdeljena na 7 poglavij, ki so enako razvrščena kot v prejšnjih treh zbirkah. Po vrsti si sledijo:

1. Mašne pesmi
2. Obhajilne pesmi
3. Blagoslovne pesmi
4. Tantum ergo - V zakramentu
5. Marijine pesmi - šmarnice
6. Pesmi cerkvenega leta - advent - božič - post - velika noč - binkošti
7. Razne pesmi

Cerkvena pesmarica vsebuje 33 pesmi iz zbirke Gospodov dan, 27 pesmi iz zbirke Zdrava Marija, 46 pesmi iz zbirke Božji spevi, zadnja pesem pa je Hvala večnemu Bogu Michaela Haydna, ki je bila že vključena v Svete pesmice.

Posamezni skladatelji so prispevali naslednje število skladb:

	Cerkvena p.	G.D.	Z.M.	B.S.	od skupno	G.D.	Z.M.	B.S.
Vinko Vodopivec	31	7	11	13	55	13	18	24
Matija Tomc	13	4	3	6	26	8	11	7
p. Hugolin Sattner	13	8	5	/	16	9	7	/
Emil Komel	8	3	2	3	22	6	9	7
Lojze Mav	7	1	1	5	22	4	8	10
Lojze Bratuž	6	2	2	2	10	3	4	3
Stanko Premrl	4	/	/	4	20	8	5	7
David Doktorič	4	1	1	2	9	3	3	3
Martin Železnik	3	/	/	3	29	16	7	6
Franc Kimovec	3	2	/	1	15	4	6	5
Anton Grum	3	2	1	/	6	2	4	/
Albert Leban	3	2	/	1	3	2	/	1
Emil Hochreiter	2	/	/	2	15	6	4	5
Ivan Laharnar	2	/	1	1	13	2	8	3
Josip Klemenčič	1	1	/	/	10	3	5	2
Anton Dolinar	1	/	/	1	7	2	2	3
Breda Šček	1	/	/	1	7	2	2	3
Michael Haydn	1	/	/	1	objavljena v Svetih pesmicah			
Franz Gruber	1	/	/	1	1	/	/	1

Iz predhodnih zbirk niso vključili štirih skladateljev: Antona Jobsta, Ivana Ocvirka, Nazarija Križmana in Ivana Kokošarja. Z zbirko Cerkvena pesmarica se je zaključil krog glasbenih izdaj GMD.

2. Ponatis skladb v zbirkah Cerkvena ljudska pesmarica (1979) in Slavimo Gospoda (1988)

Zamisel snovalcev treh zborovskih pesmaric (Božji spevi, Gospodov dan in Zdrava Marija) ter cerkvene ljudske pesmarice (Svete pesmice) je bila - kot je

Vinko Vodopivec v svojih člankih večkrat poudaril - ustvariti zbirko, ki bi bila urejena glede na tedanje razmere in bi upoštevala stanje cerkvenih zborov in organistov. Tega so se nedvomno držali vsi sodelujoči skladatelji in cerkveni pevski zbori so z veseljem sprejeli veliko večino teh skladb.

Če pa je skladatelj "ujel" pravi napev, so se v petju zboru pridružili še verniki in s tem določili skladbi širše meje. Čeprav v izvoru zborovska skladba, je postala ljudska pesem in takih primerov imamo v slovenski, tako posvetni kot cerkveni glasbi, kar nekaj. Šest takih skladb je bilo ponatisnjenih že v Svetih pesmicah, ki jih je izdala GMD, prvič leta 1932, v ponatisu pa še leta 1940 in 1955. Ta pesmarica je bila skupaj s knjižico z besedili že nekakšen predklic sprememb, ki so jih potrdili na II. vatikanskem koncilu (1962-1965).

Na osnovi koncilskih odlokov Konstitucije o sveti glasbi so leta 1979 pri Nadškofijskem ordinariatu v Ljubljani osnovali Cerkevno ljudsko pesmarico za organiste in Hvalimo Gospoda z enoglasnimi napevi za vernike. Vanjo so vključili veliko število pesmi (527), med katerimi je tudi nekaj takih, ki so prvič izšle v pesmaricah GMD. Nekaj teh skladb je vzetih iz prvega natisa v zborovskih pesmaricah kot tudi iz drugega natisa v Svetih pesmicah v originalni Vodopivčevi priredbi.

Po abecednem vrstnem redu si sledijo:²²

1. 94 Božje milostno srce - Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 54), prvi natis: Božji spevi - 74; prvotna tonaliteta: Es-dur
2. 52 Gledam te, Zveličar mili - Lojze Mav (Božji spevi - 35)
3. 256 Globoko vsi se priklonimo - Ivan Laharnar (Gospodov dan - 58)
4. 74 Kristus je vstal - Stanko Premrl (Božji spevi - 49)
5. 108 Kristus, Kralj vseh večnih časov - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 86), prvi natis: Cerkveni glasbenik, 1928
6. 351 Lepa si, lepa si, roža Marija - harm. Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 62)
7. 353 Lepšega v nebesih ni - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 12); prvotna tonaliteta: F-dur
8. 199 Mir božji objema - Franc Kimovec (Gospodov dan - 4); prvotna tonaliteta: D-dur
9. 111 Najvišji, vsemogočni Bog - Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 77), prvi natis: Božji spevi - 92; prvotna tonaliteta: B-dur
10. 200 O Bog, ki si podaril - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 2)
11. 291 O Kralj časti, presveti - Matija Tomc (Gospodov dan - 65)
12. 62 O prizanesi - harm. David Doktorič (Božji spevi - 27); prvotna tonaliteta: F-dur

²² Zaporedni številki iz Cerkevne ljudske pesmarice sledi naslov skladbe (v prvem oklepaju je naslov, pod katerim se nahaja v zbirkah GMD), nato ime skladatelja oz. prirejevalca, v oklepaju pa naslov pesmarice GMD, iz katere je pesem vzeta in njena zaporedna številka; kot opomba na koncu je navedeno ime zbirke, kjer je bila pesem prvič natisnjena in njena prvotna tonaliteta.

13. 428 O srečni dom (Vsi svetniki) - Stanko Premrl (Božji spevi - 87)
14. 309 Sam nas kličeš - Vinko Vodopivec (Gospodov dan - 39); prvotna tonaliteta: F-dur
15. 64 Tam na vrtu Oljske gore - Josip Levičnik/Vinko Vodopivec (Božji spevi - 29)
16. 65 Večerja zadnja je minila - Josip Levičnik/Franc Kimovec (Božji spevi - 28)
17. 215 Zvonovi so zapeli - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 1); prvotna tonaliteta: F-dur
18. 435 Zvonovi tožno pojejo (Verne duše) - Stanko Premrl (Božji spevi - 88)

Leta 1988 pa je Mohorjeva družba iz Celja izdala cerkveno pesmarico Slavimo Gospoda v nekoliko razširjenem obsegu. Ta vsebuje v obeh oblikah (za organista in za vernike) vseskozi štiriglasne, harmonizirane napeve. Seznam skladb iz zbirk Goriške Mohorjeve družbe je enak tistemu iz Cerkevne ljudske pesmarice (1979), razlika je edino pri treh skladbah:

1. 159 Kristus, Kralj vseh večnih časov - Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 76), prvi natis Cerkevni glasbenik, 1928; prvotna tonaliteta: C-dur
2. 388 Mir božji objema - Franc Kimovec (Gospodov dan - 4), napev: št. 387 - Ponižno stopimo; prvotna tonaliteta: D-dur
3. 85 Večerja zadnja je minila - Josip Levičnik/Franc Kimovec (Božji spevi - 28); prvotna tonaliteta: G-dur

Seznam skladateljev po številu skladb, ki so bile natisnjene v zbirkah GMD:

Vinko Vodopivec	5
Josip Levičnik/Vinko Vodopivec	1
ljudska/harm. Vinko Vodopivec	1
Stanko Premrl	3
p. Hugolin Sattner	2
Franc Kimovec	1
Josip Levičnik/Franc Kimovec	1
Lojze Mav	1
Ivan Laharnar	1
Matija Tomc	1
ljudska/harm. David Doktorič	1

Število zborovskih skladb v ljudskih pesmaricah nedvomno kaže na uspešnost njihovih avtorjev. Znali so prisluntni potrebam in so tudi najšibkejšim zborom oskrbeli nekaj novih skladb, kar je bila navsezadnje tudi prošnja odbora GMD v pismih skladateljem. S tem se je tudi slabšim zborom kvaliteta postopoma dvigala in na razpolago so jim bile vedno zahtevnejše skladbe.

Tudi veliko število teh zahtevnejših skladb je doseglo željen uspeh. Ponaatisnjene so bile v tretji zbirki Knjižnice Cerkevne glasbenika z naslovom Cerkevna zborovska pesmarica, ki je izšla v dvanajstih zvezkih.

Vodstvo Goriške Mohorjeve družbe
v Gorici.

Da ustrečam Vaši vljudni prošnji in Vas
po svojih skromnih močeh podprem pri izdaji
nove zbirke Marijinih pesmi, Vam posiljam
z danasnjim dnem svojo zbirko teh pesmi. Nekaj
izmed teh je bilo že objavljenih v Bogoljubu.
One, za kateri sem, verdel, da so že uglasbene, sem
izpustil. Prilagam tudi šest pesmi za otroško
'Marijinega vrta'

Vam, da niso take, kakor nih ste želeli; zato
sem jih poslal več, da morete izbirati. Tudi
popraviti jih smete, ako jih morete.

Upam, da se ne bo prepozna.

Tri Vasem lepem delu vam želim obilo
božjega blagoslova.

Žužemberku, dne 1. sept. 1922

Gregor Mali,
kaplan v Žužemberku.

Pismo Gregorja Malija, kaplana v Žužemberku, v katerem Goriški
Mohorjevi družbi sporoča, da ji pošilja več besedil za skladbe v zborovski
zbirki Zdrava Marija

3. Cerkevna zborovska pesmarica (1978-1983)

Zbirka Cerkevna zborovska pesmarica, ki jo je na pobudo Cerkvenega glasbenika izdala Družina, predstavlja danes osnovni vir literature za večino slovenskih cerkvenih pevskih zborov. Urednik Edo Škulj je v 12 zvezkih zbral po 50 najbolj priljubljenih skladb, ki predstavljajo izbor slovenske cerkvene glasbe, nastale tako v 19. kot tudi v 20. stoletju. V vseh zvezkih, razen v dveh (Tuji skladatelji, Mašni spevi in odpevi), so vključene tudi skladbe, ki so nastale na pobudo urednikov glasbenih zbirk Goriške Mohorjeve družbe. V zbirki Cerkevna zborovska pesmarica je od skupno 600 skladb ponatisnjenih 83 takih, ki so prvič izšle v zbirkah Božji spevi (35), Gospodov dan (26), Zdrava Marija (20) in Svete pesmice (2).

Seznam sodelujočih skladateljev v zbirki Cerkevna zborovska pesmarica po številu objavljenih skladb:

	ponatisnjenih	od skupno
Vinko Vodopivec	19	55
Matija Tomc	9	26
p. Hugolin Sattner	8	16
Lojze Mav	7	22
Stanko Premrl	6	20
Martin Železnik	5	29
Josip Klemenčič	5	10
Lojze Bratuž	5	10
Emil Komel	4	22
Franc Kimovec	4	15
Breda Šček	3	7
Emil Hochreiter	2	15
Ivan Laharnar	2	13
Anton Jobst	2	8
David Doktorič	1	9
Anton Grum	1	6

V zbirki Cerkevna zborovska pesmarica niso vključili skladb iz zbirk GMD naslednjih skladateljev: Antona Dolinarja, Ivana Ocvirka, Alberta Lebana, Nazarija Križmana in Ivana Kokošarja.

V posameznih zvezkih so ponatisnjene sledeče skladbe:

1. zvezek: Mašne in darovanske (1982)

1. 5. Gospodov dan - Lojze Bratuž (Gospodov dan - 8)
2. 10. Ljubezni polni Oče - Anton Grum (Gospodov dan - 6)
3. 16. Ponižno stopimo - Josip Klemenčič (Gospodov dan - 7)
4. 17. Ponižno in skesano - Anton Jobst (Gospodov dan - 11)
5. 26. Beli kruh - Emil Hochreiter (Gospodov dan - 16)

6. 31. Bog vsevedni, vsemogočni - Emil Komel (Gospodov dan - 14)

2. zvezek: Mašni spevi in odpevi (1981)

3. zvezek: Evharistične pesmi 1 (1981)

1. 5. Blagoslovi nas, Zveličar - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 75)
2. 12. Dobri Zveličar - Emil Komel (Gospodov dan - 64)
3. 20. Hostija ti najsvetejša - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 59)
4. 29. Kristusu Kralju - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 82)
5. 32. Luč božanstva te obseva - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 60)
6. 43. Na oltarju tu prebivaš - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 80)

4. zvezek: Evharistične pesmi 2 (1981)

1. 2. O preblaženi duhovi - Vinko Vodopivec (Gospodov dan - 61)
2. 7. Ozri Srce se na gorje - Anton Jobst (Gospodov dan - 43)
3. 15. Pozdravljen zlat pšenični klas - Stanko Premrl (Gospodov dan - 48)
4. 29. Sreče polni sveti dan - Lojze Bratuž (Gospodov dan - 33)
5. 33. Ti sam Gospod - Vinko Vodopivec (Gospodov dan - 44)
6. 44. V zakramentu - Franc Kimovec (Gospodov dan - 90)
7. 45. V zakramentu - Lojze Mav (Gospodov dan - 91)
8. 46. V zakramentu - Stanko Premrl (Gospodov dan - 92)
9. 49. V zakramentu - Vinko Vodopivec (Gospodov dan - 96)

5. zvezek: Marijine pesmi 1 (1979)

1. 1. Angelci v svetih nebesih - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 1)
2. 12. Glej o Marija - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 58)
3. 21. Komu cvete v maju cvetje - Martin Železnik (Zdrava Marija - 98)
4. 23. Ko srce nemir objema - Matija Tomc (Zdrava Marija - 10)
5. 25. Ko te Stvarnik je ustvaril - Josip Klemenčič (Zdrava Marija - 61)
6. 32. Mati brezmadežna - Lojze Bratuž (Zdrava Marija - 64)
7. 38. O brezmadežna Devica - Emil Hochreiter (Zdrava Marija - 65)
8. 41. Oj sončni maj - Matija Tomc (Zdrava Marija - 100)
9. 43. O Gospa, o mati moja - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 28)
10. 47. O Marija moje sonce - Breda Šček (Zdrava Marija - 68)

6. zvezek: Marijine pesmi 2 (1980)

1. 3. Po Mariji rajski roži - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 30)
2. 5. Pozdravljena Mati, Marija Devica - Matija Tomc (Božji spevi - 84)
3. 16. Stotisoč pozdravov - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 36)
4. 17. Ti, ki si najlepša - p. Hugolin Sattner (Zdrava Marija - 43)
5. 25. Vigred po zeleni halji - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 95)

6. 26. Vihar divja - Vinko Vodopivec (Zdrava Marija - 83)
7. 30. Vsi zbori zadonite - Emil Komel (Zdrava Marija - 84)
8. 32. V sveto mesto nazareško - Ivan Laharnar (Zdrava Marija - 102)
9. 33. V tebe upamo Gospa - Josip Klemenčič (Zdrava Marija - 81)
10. 45. Žar vse lepote - Lojze Mav (Zdrava Marija - 87)

7. zvezek: Adventne in božične (1978)

1. 1. Dopolnjen je obljube čas - David Doktorič (Božji spevi - 6)
2. 4. K nebu povzdignimo - Breda Šček (Božji spevi - 9)
3. 10. Raj je zapravljen - Lojze Bratuž (Božji spevi - 2)
4. 11. Vso zemljo tema krije - Matija Tomc (Božji spevi - 1)
5. 13. Zveličar pridi k nam na svet - Lojze Mav (Božji spevi - 7)
6. 15. Že bliža se rešilni dan - Emil Komel (Božji spevi - 8)
7. 17. Angelsko petje - Matija Tomc (Božji spevi - 15)
8. 33. Presveta noč - Matija Tomc (Božji spevi - 14)
9. 43. V daljavi zvonijo (Sveti večer) - Stanko Premrl (Božji spevi - 11)

8. zvezek: Postne in velikonočne (1978)

1. 3. Kaj sem ti storil - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 32)
2. 9. Nesrečno ljudstvo judovsko - Martin Železnik (Božji spevi - 31)
3. 10. Presvete Jezusove rane (Presvete rane Jezusa) - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 36)
4. 11. O, vi vsi, ki mimo greste - Janez Traven/Stanko Premrl (Božji spevi - 33)
5. 15. Strašno trpiš - Lojze Bratuž (Božji spevi - 34)
6. 32. Močno se potrese - Matija Tomc (Božji spevi - 48)
7. 36. Raduj se Kraljica nebeška - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 57)
8. 41. Ves svet se danes radosti - Breda Šček (Božji spevi - 56)
9. 43. V nedeljskem jutru (Velikonočno jutro) - Martin Železnik (Božji spevi - 46)
10. 44. Vstajenje Jezusa praznujmo - Lojze Mav (Božji spevi - 54)

9. zvezek: Praznične pesmi (1982)

1. 6. Sveta Devica v tempelj je šla - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 26)
2. 10. Nebeški knez hiti na svet - Lojze Mav (Božji spevi - 45)
3. 17. Gospod je napovedal - Martin Železnik (Božji spevi - 61)
4. 21. Mlaji so postavljeni - Josip Klemenčič (Božji spevi - 67)
5. 22. Mogočno zvonijo zvonovi - Josip Klemenčič (Božji spevi - 66)
6. 23. Do nebes naj se razlega - Lojze Mav (Božji spevi - 73)
7. 32. Danes radostno praznujmo - Matija Tomc (Božji spevi - 82)
8. 42. Najlepšo pesem zapojmo devici (Sv. Cecilija) - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 89)

10. zvezek: Priložnostne pesmi (1983)

1. 24. Da bi povišal zemeljski rod (Farna zavetnica) - Franc Kimovec (Božji spevi - 91)
2. 36. Sveta Mati, to te prosim (Marijin križev pot II) - Matija Tomc (Zdrava Marija - 106)
3. 37. O pridite stvari (Križev pot II) - Martin Železnik (Božji spevi - 40)

11. zvezek: Tuji skladatelji (1983)**12. zvezek: Zborovske iz ljudske (1979)**

1. 8. Gledam te, Zveličar mili - Lojze Mav (Božji spevi - 35)
2. 11. Večerja zadnja - Josip Levičnik/Franc Kimovec (Božji spevi - 28)
3. 14. Kristus je vstal - Stanko Premrl (Božji spevi - 49)
4. 20. Božje milostno srce - Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 54)
5. 22. Kristus, Kralj vseh večnih časov - Vinko Vodopivec (Božji spevi - 86)
6. 23. Najvišji vsemogočni Bog - Vinko Vodopivec (Svete pesmice - 77)
7. 24. O Bog, ki si podaril - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 2)
8. 25. Ponižno stopimo (napev: Mir božji objema) - Franc Kimovec (Gospodov dan - 4)
9. 26. Zvonovi so zapeli - p. Hugolin Sattner (Gospodov dan - 1);²³ prvotna tonaliteta: F-dur
10. 30. Globoko vsi se priklonimo - Ivan Laharnar (Gospodov dan - 58)
11. 34. Sam nas kličeš - Vinko Vodopivec (Gospodov dan - 39);²⁴ prvotna tonaliteta: F-dur
12. 49. O srečni dom (Vsi svetniki) - Stanko Premrl (Božji spevi - 87)

ODMEVI OB IZDAJAH GLASBENIH ZBIRK GMD

Glasbene zbirke Goriške Mohorjeve družbe so močno odmevale med Slovenci. V revijalnem tisku tistega časa je moč najti ocene teh tako priljubljenih pesmaric.

V reviji Pevec so objavili sledeči članek ob izdaji zbirke Božji spevi.²⁵

"Nove skladbe

***Božji spevi.** Knjiga obsega v celem 92 pesmi, ki so večinoma nove, le nekaj*

²³ Opomba iz zbirke: če zbor ne spremlja ljudskega petja, je prav, da poje v duru, ki je naznačen v desnem kotu zgoraj, ki je tudi originalna tonaliteta skladbe za zbor.

²⁴ Isto kot opomba št. 23.

²⁵ Pevec, 1930, št. 10, str. 7-8.

malega je harmoniziranih. Urejene so po cerkvenem letu, in sicer 10 adventnih, 16 božičnih, 19 postnih, 15 velikonočnih, 4 pesmi sv. R.T., 5 S. Jezusovega in 18 svetniških in priložnostnih. Drugi zvezek, ki izide po vsej priliki še letos, bo obsegal mašne in obhajilne, oziroma evharistične pesmi. S tem bo na mah odpravljeno pomanjkanje cerkvenih pesmi na Goriškem, ki vlada tam ves čas po vojni.

Omembe vredna se mi zdi najprej bogata pestrost novih pesmi, ki jih je zložil največ prof. Terčelj. Tem svežim besedilom so se najrazličnejši skladatelji prav lepo prilagodili, tako da je zadeva z obeh strani v splošnem prav okusno zaokrožena.

K vsakemu gori omenjenih delov cerkvenega leta je pripisal urednik zelo primerno razlago o pomenu dobe, o posameznih obredih, praznikih in ob posameznih cerkvenih svečanostih. Ta stran pesmarice se mi zdi zelo važna. S tem je namreč knjiga postala enotno zaokrožena mašna knjiga, kakršne Slovenci še nismo imeli. "Cecilija" (1. izdaja) je to stvar posnela malo drugače.

Pesmarica je namenjena najširšim krogom, zato je tudi glasbeno umerjena po srednji meri. Pesmi so skoro vsevprek homofone, v konceptiji dostojne, v harmoniji izvečine prav zmerne, malo pestrejše, kot je bila naša "Cecilija". Zato jih bodo zmogli skoro vsi zbori, ki se resno vadijo in se ne boje napredka. Nekatere so naravnost izvrstne, krepke. Med najboljše in boljše bi štel št. 18, 19, 4, 53 (Hochreiter); tem se pridružijo med drugimi št. 11, 49 (Premrl), 14, 15, 48 (Tomc), 23, 74, 78, 80 (Vodopivec), 9 (Ščekova), 45 (Mav), 66 in 67 (Klemenčič).

Porabne bodo pa z malimi izjemami vse. V št. 28 se mi zdi mera prisiljena v 4/4, bolja bi bila morda 3/2, kolikor mi je original znan. V št. 64 je mera zgrešena, pisana bi morala biti v meri 2+4; to pa ni 6/4 mera, ki jo mahamo zloženo iz 3+3. Prav tako je slabo deklamirana št. 65, ki bi se morala začeti s predtaktom 2 mahov. Sicer se pevška mera lepo oklepa pravilne deklamacije tudi tam, kjer se menja (Mav).

Brez pridržka zasluži založnica vse priznanje, urednik in skladatelji prav lepo pohvalo, knjiga pa najiskrenejše priporočilo.

B. " [Marko Bajuk]

V reviji Cerkvni glasbenik so objavili sledeči članek ob izdaji zbirke Božji spevi.²⁶

"Oglasnik za cerkveno in svetno glasbo

Božji spevi. Pesmi cerkvenega leta. Za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec.

- Posnemanja vredno podjetnost in žrtvovanje je pokazala Goriška Mohorjeva družba z izdanjem te zbirke in na drugi strani izredno marljivost skladatelj Vodopivec s tovariši pri zbiranju in urejanju gradiva, ki obsega na okrog 120 straneh jasnega litografiranega tiska 92 skladb, od teh 83 popolnoma novih, večinoma tudi po besedilu. Za prihodnje leto napovedujejo pesmarico mašnih, obhajilnih ter blagoslovnih, za tretje leto zbirko Marijinih pesmi. Naj se jim tudi te tako dobro posrečita, kajti prva, da takoj povem, je zelo uspela.

²⁶ Cerkvni glasbenik, 1930, str. 25-27.

Posebno lice sta dala zbirki oba glavna urednika, skladatelj Vodopivec za glasbeni del in prof. Filip Terčelj za literarni del. Zadnji je prispeval veliko popolnoma novih tekstov cerkvenih pesmi, nekatere starejše najbrž tudi sam popravil in napisal za posamezne dobe cerkvenega leta (advent, božič, post, veliko noč, binkošti) liturgične uvode, ki naj pevca in organista, v prvi vrsti tega, napeljujejo k umevanju svetih časov, da bo postala sveta pesem res to, kar mora biti: pristrčna molitev (iz Uvoda). Ne samo zato, ker se po katoliškem svetu razširja liturgično gibanje, ki gre za tem, čim bolj približati vernike duševno in duhovno bistvu in resnici sami, da bi iz zunanjih znamenj spoznali in občutili notranjo moč milosti, ne samo zato, tudi zato je Terčeljeva misel hvalevredna, ker je včasih potrebna.

Čimbolj namreč razvijajo izvestni kori nekaj artizem in tehniko, tem manj skrbe za pravega duha. Mogoče so tega nekoliko krivi tudi skladatelji, kakor menijo nekateri. Toda problem prave, ali recimo katoliške cerkvene umetnosti je dostikrat teoretično lahek, praktično pa težak, neglede naposled na izključeno možnost umetnostnega uniformiranja. A če bi bili pevovodje v tem pogledu natančni, bi bilo čisto prav in niti skladatelji jim ne bi smeli zameriti. Mislim pa manj strogo, samo na tisto, kar je vsaj na zunaj neobhodno potrebno, da naj namreč pevci slede liturgiji, jo spremljajo z vso pazljivostjo, obzirnostjo in spoštovanjem. Ne rečem, da ni navadno več naivnosti in neokretnosti kot pomanjkanja pravega duha in brezobzirnosti; ali dogodi se, da je kje kor kakor ločen od oltarja: mašnik mašuje pol ure, pevci pojo pol ure, a med obema središčema ni druge skupnosti kot časovna. Ni primerno, če se popolnoma in redno ignorira izpostavljanje Najsvetejšega, zlasti tiha slovesnost navadne dni ob takem trenutku kaj slabo prenese pleno igranje in je molitev preproste pesmice, še tako ponižne, mnogo umestnejša; tudi k blagoslovu je pesem vedno lepa. Sem spada zaviranje vsled netočnosti, nepripravljenosti, pa tudi vsled komodnosti. Liturgični uvodi v tej zbirki nameravajo pač mnogo več: med korom in oltarjem notranjo skupnost, duhovno ubrano enotnost, posvečenje petja. Naj jih organisti ne pozabijo prečitati, naj se potrudijo uživet v duha in misli cerkvenega leta ter svojo službo vršiti umetniško in v cerkvenostnem duhu. "Kjerkoli so se verniki držali liturgičnih predpisov, tam je zaživela lepota najizbranejšje umetnosti in vzkliko versko navdušenje" (iz okrožnice Pija XI.). To hoče reči: liturgija, ki je v prvi vrsti bogoslužje je v drugi vrsti tudi umetnost, ki je rodila najizbranejše sadove.

Pesem bodi sveta: naj slavi, zahvaljuje, moli, prosi Boga. Tudi vesela, v gotovem smislu, bi mogoče smela biti liturgična pesem. To izraža motto na prvi strani: Hvalite Gospoda! (Ps. 195) Morda je pesnik v zavestnem takem razpoloženju napisal ta besedila. Gotovo jih je pisal zelo iskreno, z doživetjem in čustvenim zanosom, hoteč prazniško misel v zares liturgičnem duhu približati srcu.

Glasbena vsebina je urejena, kakor pove urednik, predvsem za naše (goriške) razmere in upošteva zmožnosti naših zborov in organistov; zato obsega večinoma lažje melodične skladbe, ki bodo našim pevcem dostopne (v Uvodu). To je res, lahko se zanesejo. Slaba ni nobena, večinoma so prav dobre; nekaj se jih odlikuje po tem, da takorekoč niso komponirane, marveč v srečnem trenutku zapete. Le par jih je težjih, pa tudi te bolj relativno, v oziru na večino lahkkih.

Goričani imajo veselje in zmožnost za petje. Mlajši rod vneto goji tradicije izza

časov Fajglja in Kokošarja in hoče biti produktiven. Med njimi prvači Vodopivec z neusahljivo melodiko in zelo spretno kombinacijo. Včasih kratke domisleke in fragmentarne melodične fraze zna nad vse spretno razviti in zvezati v dobro enoto. S podrobnostmi se navadno ne ukvarja, glede na celoto, ki je pri njem vselej lepo zaokrožena. Precej mu ugaja nekak koračniški stil, tudi prijetna arija, včasih v subdominanti. Za zbirko je prispeval sam četrtno vseh skladb, prav lepih (št. 10, 32, 57, 74, 80, 86, 89, 92; zelo ljubkih je tudi petero pesmi za novo leto do svečnice). - Emil Komel je bolj distingviran harmonik (št. 30, 62), pa ne dolgočasen, v melodiji včasih (št. 72) naravnost razigran. - Podobno Breda Ščekova, dasi bolj preudarna, z okusom za resnost (št. 43; Riharjeva Mati žalostna je stala je nastala morda pod vplivom tega korala); je tudi zelo muzikalna, kar se vidi iz drugega dela št. 9, kjer uporabi motiv skoraj že tipiziranega "zdrava"; št. 56 je slovesno vesela. - Lojze Bratužove tri so prav dobre pesmi. Nagiba v modernejšo smer. V št. 58 v predzadnjih dveh taktih bi svetoval sopranu melodijo: as-g-c-b-d-es-b, altu na zlog -te osminki es-f, tenoru: c-b (c)-c d-es itd. in na predzadnji zlog raje b, seveda če nima skladatelj posebnih razlogov za svoj izraz. - Doktorič je zanimiv, sicer nekoliko svojevoljen, zagoneten v postopih. V št. 6 bi raje videl na besedici se (3. takt od zadaj) v tenoru in basu zgornja para terc, torej kvintsekstni in sekstni akord. - Albert Leban ima eno, velikonočno živahno. Ob tej pesmi naj opomnim na majhno netočnost v tekstu nekaterih velikonočnih, ki opisujejo vstajenje iz odprtega groba, ne sicer naravnost izrecno, toda logično, iz zaporednosti prizorov. Nasprotno govori katekizem. Toda kdo se bo hotel odreči popularni Cvekovi melodiji in markantnim besedam: Skalovje groba se razgane in pečat se odtrga preč - Zveličar naš iz groba vstane, v kamnitem grobu ni ga več! V tej pesmi je isto. Besede: vsak rad potrpi bi spremenil v: vsak vse pretrpi. - Od starejših imen srečamo v zbirki samo še simpatično Laharnarjevo s tremi skladbami. Značilna zanj, ki se je celo na deželi trudil s Palestrinovo umetnostjo, je št. 83. - M. Tomc je poslal več mehkih (adventna, božični), deloma veselih pesmi. V orglah ima zelo rad svobodno figuracijo. Mojster kontrapunktične, naraščajoče figuracije je Brahms, npr. pesmi *So lass uns wandern*, *Vergebliches Ständchen*, *Wiegenlied*. - Kimovec ima štiri pesmi in je ustregel s harmonizacijo Levičnikove Večerja zadnja je minila, čisto v značaju pesmi. - Premrl jih ima šest; posebno lahke pa značilne so: št. 11, 49, 87. Lepa je harmonizacija Travnove *O vi vsi*, ki mimo greste, razvpitega janzenista, toda mnogim nepozabnega radi te pesmi. Nekaterim zborom se bo zdela pesem v sedanji obdelavi, čeprav le na par mestih, morda tudi in nekoliko, če dovolite janzenistovska: ne stroga, neprijetna, vendar ne čisto popularna. Za to pesem bi se potegnil in bi se pridružil ljudem in pevcem, ker jo imajo radi. Primerjajte mimgrede duševnost, miselnost, okus komponistov Večerje zadnje in te pesmi: tam mehka sentimentalnost, sladkost (seksti h d-ais cis pojo marsikje po mojem primernejše, diatonično) - tukaj resnoba, rigorizem. Travnova je po izrazu nedvomno pristnejša, po zamisli in izpeljavi duhovita, po duhu in občutju stroga, energična in Levičnikova v tem z njo ne vzdrži primere. Seveda je že besedilo obeh pesmi zelo različno. Prva kitica Levičnikove je v drugem delu vsebinsko naravnost banalna in to banalnost stopnjuje vrhatega mehka melodija, ki se, da je dosežen višek, še ponovi. Mnogokrat ravno prva kitica določi napev, ki velja za vse ostale; tukaj se že zdi,

da ga je, dasi je ravno prva najslabša. Obe pesmi se bosta peli, še večkrat prva, kar pa bi gotovo bolj zaslužila druga. - Hochreiter jih je napisal 5, v znanem svojem slogu, dve adventni, dve božični, eno velikonočno. Pred Hochreiterjem imajo naši kori preveč strahu. Pred leti vem, da so bile neke njegove evharistične zelo priljubljene. Skladbe v tej zbirki so, čeravno malo težje, hvaležne (št. 3, 4, posebno 18, 53). - Mavovih ni treba priporočati, so izredno melodijozne, pevne, zveneče, vsebinsko lepe, oblikovno jasne, od prve do zadnje (10 pesmi). - Pri Železniku imponira umetniško poštenje: ne bo zapisal note po ušesu, če ni tudi po njegovem okusu, pa naj bi stalo pesem tudi smrt. Ljubi resne tekste, temnejše, dasi mehke tone. Izmed šestih pesmi se zdi posebno lepa postna, tudi št. 21, 81, 46. - Anton Dolinar ima dve v ljudskem tonu, eno težjo. - Jobst ima dve, zlasti adventna, mislim, bo pevcem ugajala. - Moji sta dve. V št. 66 je par taktov (3, 5, 6) radi sestavne lege glasov manj akustičnih. V 9.-11. taktu poj bas: d-cis-d-a (spodnji) d-cis-d (polovna) f (polovna) a-d-d-cis-b-a, alt v 11. taktu: d-d-a-d-cis; ravno tako drugič (tenor) v zgornji kvarti, samo bas imej na besedi skril polovinke g b b. V št. 67 imej tenor v 2. taktu na drugem udarcu mesto četrtnik polovno noto c in v 10. taktu celi noti d-c. Pesmi sta postavljeni previsoko, zlasti druga naj se intonira nižje (As-dur), tudi prva (A-dur).

Tako sem dovolj in najvažnejše povedal. Ne lastim si vseh pravic ocenjevalca, da bi morali vsi drugi molčati. Zlasti knjigi in uredniku je včasih težek molk. Nikakor pa ne bi hotel biti neobjektiven. Grajal skoraj nisem, res. Ali je v tem neobjektivnost? Bodi tudi, radi ljubezni do svete pesmi. Moja krivda je tako manjša in odgovornost lažja. - Pesmarico toplo priporočam in ji želim, naj se razširi po goriški deželi in preko mej, naj bo pri pevcih prijazno sprejeta.

Josip Klemenčič"

V reviji Cerkveni glasbenik so objavili sledeči članek ob izdaji zbirke Gospodov dan.²⁷

"Oglasnik za cerkveno in svetno glasbo

Gospodov dan. Mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec. - Po izdanju prve knjige mi je bil pisal urednik Vodopivec, da so imeli vsi mnogo dela, preden je bilo zbrano in urejeno gradivo ter končno zbirka dotiskana. Videti je, da jim trud ni vzel poguma. Po pretečenem napovedanem terminu so predložili javnosti drugo knjigo, še obširnejšo in mislim še boljšo. Gotovo ni bilo tudi to pot ne manj dela. Po urednikovem vodilnem načelu in po zahtevah umetnosti je bilo treba zadostiti v glasbenem oziru dvema zahtevama: združiti poljudno pevsko govorico z umetnostno ambicijo; skladbe naj bi bile kolikor mogoče mnogim dostopne, ne pretežke, ljudstvu in pevcem ustrezajoče - in biti morajo še umetnostno dobre, čim boljše. To ni tako lahek posel. Kako se oboje v teh skladbah nahaja, kakšna je tukaj zveza, razmerje med poljudno cerkveno

²⁷ Cerkveni glasbenik, 1931, str. 60-62.

glasbo in umetnostjo, kaj v posameznih skladbah morda prevladuje, to je na primerih samih vidno. V splošnem pa to najbolj in navadno nezmotno pokaže uporaba, po kateri se kakšna pesem izkaže za splošno in trajno priljubljeno. Poročilo nima namena po individualnem okusu prejudicirati, tudi nima namena na posameznih skladbah demonstrirati in eksagerirati vrline oz. nevrline skladateljev, vendar lahko ugotovi, da je tudi ta drugi zvezek pesmarice dober in se zdi, da je popolnejši in da se je v pravi smeri in še bolj kot prvi približal idealu poljudne cerkvenoglasbene zbirke. Pesmi takšne zbirke morajo vsebovati melodijo in dobro obliko, melodijo, da gre pesem v uho, obliko, da se pesem prime, da se vtisne v spomin. Brez tega ni mogoča splošnosti namenjena pesem. Dva skladatelja, Vodopivec in Železnik, sta tokrat pokazala največ sposobnosti, da napišeta takih skladb. Omenjam ta dva zato, ker sta nekakšna ekstrema, ker sta si videti nasprotna, a se je v njunih prispevkih najbolj srečno in stalno, najbolj čisto realiziral urednikov načrt in želja po poljudni in umetnostni pesmi obenem. Pri obeh ni oboje enako izrazito poudarjeno, pri prvem prevladuje melodija, pri drugem umetnostna harmonija, dasi je Vodopivec tudi harmonično zanimiv in je Železnik melodično jako bogat. Ker je za večino melodija odločnejša, zato bi v tej primeri skoraj hotel dati prednost Vodopivcu, ker je njegova melodija bolj jasna in lažja, potekajoča iz elementarnejših sredstev glasbenega izražanja. Vodopivčev slog je naraven, veliko piše, često jako izvirno, pa nikdar brez srca. Pri njem je navadno dana z melodijo že oblika, da imam vtis, da včasih skladatelj premalo dožene formalni izraz, še več, da opravi te opravke čisto mimogrede, ali pa ga, ker se mu zdi nepotreben in zanj ni ma časa, sploh ne opravi. Pri srcu mu je čistost harmoničnega zvoka, celo v krepkejših skladbah, akorde postavlja absolutno in jih medsebojno veže po toku melodije. Skoraj dosledno ne mara, da bi mu kakšne vmesne note drobile polnozveneče akorde. Za orgle ne piše, razen par uvodnih taktov, spremljanje samospევov je kolikor moč k glasu prislono in brez kakšnega posebnega ali celo odtušajočega harmoničnega tolmačenja. V zbirki se nahaja 13 njegovih pesmi, zelo porabnih, nekatere so prav lepe, npr. štev. 18, 44, 57, 61, 63, 77, 79, 100. Vodopivec se ponša s poznanjem ljudske duše kot malokdo in je obdarjen z zdravo in polno invencijo, rojen muzikant in od mladih nog ustvarjajoč, kot nalašč poklican, da poda ljudskim pevcem dobrih pesmi.

Zelo pripravnega in svojim načrtom spretno služečega sodelavca je Vodopivec našel v Železniku. V resnici se obadva v tej zbirki medseboj popolnujeta, vsaj tako, da se je zdela uredniku Železnikova glasba jako porabna. Četudi ljubi Železnik bujnost in ne preprostost, je vendar osnovna poteza v značaju njegovih skladb, kolikor jih poznam, neka ljubkost in poglobljena preprostost. Bujnost se najbolj kaže v harmonijah, ki so polne, ali bazirajo na znanih temeljih, tako da kritiku ni treba reševati kakšnih hudih ugank, kot jih mora v delih, ki so privrela iz povsem novih harmoničnih osnov. Bujnost je velika, ali omiljena je, če je prav govoriti o omiljeni bujnosti, po izraziti melodični liniji, ki že sama pomeni dovolj veliko prednost. Včasih je melodija kontrapunktično zasnovana, npr. v Slavi iz maše. Pogosteje teče Železniku potoček ljubkih terc čez kamenje basovskih kvint, in to je slikovito, tem slikovitejše, čim genijalneje je zamišljeno. Izpeljava mu ne dela težav, nikdar, vedno lahko zamišlja in rutinirano gradi, da, tako lahkotno in spretno, da te ta

lahkoto kar osupne, da moraš obstati in skušati dognati, ali je z lahkoto narejeno delo tudi veliko. Toda odkrito mislim, da se Železnikova dela hitro približujejo popolnosti in resnični velikosti. Tudi skladbe v tej knjigi me potrjujejo v tej misli. Železnik jako rad piše za cerkev. Za to zbirko je zložil 16 pesmi, ki so vse vredne pozornosti, posebej, s praktične strani, št. 20, 21, 99 in iz celotne maše 24, 27, 28.

Ostali skladatelji so isti kot lani, zastopani so skoraj vsi slovenski cerkveni glasbeniki. Letos se je oglašil tudi p. H. Sattner z devetimi skladbami, s tako primernimi, da bi bilo škoda, če se ne bi bil. Štev. 1 in 2 sta lahki, 59 in 60 lepi, 75 in 80 učinkoviti v nekoliko Faistovem slogu, 82 slovesna, 83 in 84 na isto besedilo dve nežno slovesni melodiji, od katerih bo pač večina zborov izvolila drugo. - Z dvema prijetnima, lahkima skladbama se je odzval Ocvirk. Po eno skladbo imata Kokošar in Križman, zadnji doslej neznan, dasi v pisanju not menda ne novinec. - Lebanovi dve sta v jako dobri obliki in v čistih harmonijah. V štev. 3 se nahajata med 13. in 14. taktom vzporedni primi med sopranom in altom. Ta novejša manira čistosti zvoka sicer ni na kvar, je pa na kvar čistosti oblike. Večkrat se prakticirajo v sicer štiriglasnem stavku kratki unisoni, po par not, npr. v Lebanovi štev. 89 v 3. taktu. V mešanem zboru je to manj navadno, v moškem nekoliko bolj (npr. v moji štev. 45). S stališča strogega stavka velja o tem isto kar o primah. - Kimovec ima štiri pesmi, vse z vedno menjajočimi se, ločenimi in strnjenimi glasovi. Prva je cerkveno ljudska, v lepi obliki, druga bolj skladateljeva, od posameznih not premišljena (glej npr. predzadnji takt), tretja z nesimetrično premaknjenim besedilom, gladko tekoča do sklepne pavze, četrta s Kimovčevim značilnim, v sopranu na sekundi krepko privitim koncem. - Grum polaga veliko skrb na efekt, išče in najde akorde ter zveže, kolikor more najboljše. Ima dve skladbi. - Tri Bratuževe so kipeč, skoraj prekipevajoč izliv navdušenega muzika. Dve sta bolj široki, slovesni, tretja je krajša, tudi ne napačna. - Premrlovih osem skladb nosi pečat skladatelja lirika asketa, ki lepe reči resno pove. - Jobst ima tri pesmi, krepke, zlasti v orglah in zborovskih sklepih polne. - Doktoričeva najboljša je štev. 12; težko bo dobro zapeti štev. 35, brez prožnih moških glasov zelo težko; celo kontrapunktična, toda nekam nesproščena se nam zdi. Ker ima prvo sposobnost, naj si pridobi še drugo, svobodneje naj se skuša postaviti. - Komelovih šest skladb je treba šteti med boljše. Skladatelj včasih klasično oblikuje, na toniki in dominantni (štev. 13, posebno 14). Mogočno zveni štev. 56. - Hochreiter je iz tujine poslal šest skladb, op. 108. Pozna se jim skoraj, da so od daleč, a so odlične pesmi. - Tomc je svojih osem gladko izdelal. O tem skladatelju bomo dobili s časom gotovejšo sliko, dasi ga že dosedanje stvari precej določno karakterizirajo: brezhibna oblika, lahka popularna invencija, mehka vsebina. Bržčas hrani še drugačnih. - Laharnar neprisiljeno zapoje, zato vselej zadene. Ima dve pesmi. Druga (štev. 58) je prav po Slomškovo ljudska, verno pobožna. - Dolinar je napisal dve pesmi, tihi, mehki, no napisal jih je mestoma tako, da se bosta lahko zdeli komu trdi. Prva ima jako tenkočutne tri takte predigre. - Pesmi Brede Ščekove done, ali mirno, ali jasno, vselej slovesno. Napisala je dve skladbi. - Mavove štiri so zopet lepe. V štev. 66 v predzadnjem taktu bi si želel na zadnjo sopranovo osminko d mesto f; v štev. 51 naj se vzame pri ponavljanju drugi konec (zadnja dva takta), kakor je pesem gotovo mišljena. - Moje so tri, pri katerih naj se upoštevajo naslednji popravki: v štev. 7 ima alt v 14. taktu (šteto brez pred-

takta) mesto četrтинke f osminki f-g, nižaj pa mora stati pred basovim a (ne pred altovim c), četrтинki f-b, bas pa na prva dva udarca v istem taktu četrтинki b-b, oba spodnja. V štev. 45 imej alt v 9. taktu zadnjo osminko a (ne h), v 18. taktu tenor anticipiraj na drugi udarec noto g in jo z lokom spoji z osminkskim g naslednjega takta. V štev. 93 ima tenor v 6. taktu na tretjem udarcu osminki a-b mesto četrтинke a, v 7. taktu ima tenor prvi dve četrтинki d cis (ne cis cis) in bas četrтинki h ais (ne a a), v 8. taktu imej tenor na zadnjem zlogu polovno a (ne d). - Nekaj manjših tiskovnih pomot (manjka kakšna pika ob noti, ali prestavno znamenje, ali razveznik, ali je tisk premalo razločen, npr. na straneh 10, 42, 46, 51, 56, 57, 65, 86, 119, 125, 126) si lahko vsakdo sam popravi. Par nejasnejših mest bi bilo: na strani 40 v zadnji vrsti je treba vzeti na zlog in obakrat d (ne morda dis), prvikrat v orglah, drugič v glasu; na str. 72 ima alt v 10. taktu bržčas e; na str. 76 ima orgelski bas v 4. taktu drugo četrтинko d (ne g); na str. 106 v 3. taktu gre spodnji glas vzporedno z gornjim, dokler ne obstane na d (v naslednjem taktu bi bili prvi dve noti boljši enakotrajni četrтинki); na str. 108 v 5. taktu skoraj gotovo manjka pred drugo tenorovo četrтинko razveznik; na str. 111 bi mogel imeti bas v 3. taktu peto osminko f mesto d; na str. 114 v 14. taktu imej bas tretjo četrтинko es mesto c; na str. 128 ima tenor v 4. taktu zadnjo osminko c; na str. 147 takoj zgoraj začneta orgelski sopran in glas oba enako, ali z a ali s cis, bržčas s cis; enako nekoliko nejasen bo morda komu 8. takt (šteto s predigro) na str. 60, jasnejša sta prvi in drugi takt na naslednji strani.

Pesmarica je razdeljena v tri dele s pododdelki: I. mašne pesmi: a) razne mašne, b) mašne za cerkveno leto, c) celotna sv. maša; II. obhajilne pesmi: a) predobhajilne, b) poobhajilne, c) obhajilne za cerkveno leto; III. blagoslovne pesmi: a) razne blagoslovne, b) himna *Tantum ergo* - V zakramentu. Knjiga ima namen služiti liturgični misli in jo s pesmijo širiti (primerjaj posebne mašne in obhajilne za cerkveno leto). Prof. Filip Terčelj, ki je uredil literarni del, je napisal tri primerne liturgične uvode k posameznim delom zbirke. Podal je zgodovinski pregled in razvoj mašne liturgije, nekakšno kratko razlago sv. maše, posebej govori o svetem obhajilu in blagoslovu. Jasno in spodbujevalno tolmači pisatelj svetost in pomen liturgičnih dejanj. Zopet naj bodo opozorjeni vsi, ki bodo dobili knjigo v roke, da pregledajo te uvodne liste. Na čelo knjige je postavljen motto iz 118. psalma: *To je dan, ki ga je pripravil Gospod!*

Besedila pesmi so večinoma nova, napisali so jih Gregor Mali, Filip Terčelj, Stanislav Stanič, Štefan Tonkli, Venceslav Bele, Silvin Sardenko, O. Krizostom, M. Elizabeta. Gradivo je zbral vodja J. Bratuž, note je prepisal Roman Pahor, naslovne risbe je napravil Franc Gorše.

Zbirko je odobril knežji nadškofijski ordinariat v Gorici. Bodi vsem ljubiteljem cerkvene glasbe najtopleje priporočena.

Josip Klemenčič"

V reviji *Cerkveni glasbenik* so objavili sledeči članek ob izdaji zbirke *Svete pesmice*.²⁸

²⁸ *Cerkveni glasbenik*, 1932, str. 124-125.

"Oglasnik za cerkveno in svetno glasbo"

Svete pesmice. Uredil Vinko Vodopivec. - Na Goriškem imajo precej in dobrega cerkvenega ljudskega petja. Pa hočejo, da se še bolj razmahne in vpelje tudi tam, kjer se še malo goji. Hočejo vpeljati ljudsko petje tudi za to, ker imajo vedno manj dobrih organistov in vedno manj dobrih zborov. V cerkvenem in narodnem oziru je velike važnosti, da se ljudstvo oklene cerkvene pesmi in v cerkvi sodeluje. V ta namen so Goričani izdali molitvenik "Molimo" in pesmarico "Svete pesmice". Besedilo je v obeh izdajah isto in v istem redu. Ljudstvo se bo posluževalo molitvenika, organisti pa bodo uporabljali pesmarico. To je gotovo pravi način, kar se tiče uvedbe ljudskega petja. V tem oziru želimo našim primorskim rojakom obilo sreče in božjega blagoslova.

Vodopivčeva cerkvena ljudska pesmarica prinaša 105 napevov: mašnih, obhajilnih, blagoslovnih pesmi, pesmi za razne čase cerkvenega leta, Marijinih, raznih in odpeve k litanijam. Pesmi raznih naših največ starejših skladateljev so vzete iz Cecilije, iz moje Ljudske pesmarice, iz zbirke "Slava Brezmadežni" in drugih zbirk. Par novih je Vodopivčevih. Med starejšimi je pa največ Riharjevih (18). Vse pesmi so za ljudsko petje dobro odbrane, zelo porabne. Nekaj jih je Vodopivec niže transponiral! Semtertja je v tem pogledu ravnal nedosledno; npr. Smolkovo "Pojte, hribje in doline", ki seže do e, je pustil v prvotni legi, dočim je Hladnikovo, ki gre v moji pesmarici samo do es, prestavil pol tona niže. Narobe bi bilo bolje. Nekatere pesmi so prirejene bolj preprosto, kar je samo po sebi pravilno in bo ljudskemu petju v prid. Vendar pri pesmih, ki se pojo enoglasno, ker so tako zložene, je harmonizacija lahko nekoliko pestrejša, kakor pravi g. Vodopivec v končni opombi sam. Zato naj bi npr. pesem "Tebe ljubi moja duša" ostala takšna, kakršna je v moji pesmarici; tu je znatno slabejša. Nekatere pesmi, npr. "Najsvetejše", "Pridi molit, o kristjan" so - kar se napeva tiče - priobčene po načinu goriškega petja. Pesem št. 27 ima par manj dobrih poudarkov: tebe, mené. Pesem "Veš, o Marija" ima pomotoma pripisan nižaj b.

V celoti je - kakor rečeno - pesmarica prav dobro urejena. Zato, goriški organisti, ki vam je v prvi vrsti namenjena, le čvrsto sezite po nji in jo pridno rabite!

Stanko Premrl"

V reviji Cerkvni glasbenik so objavili sledeči članek ob izdaji zbirke Zdrava Marija.²⁹

"Oglasnik za cerkveno in svetno glasbo"

Zdrava Marija. Marijine pesmi za mešani zbor. Uredil Vinko Vodopivec. - Za prvima dvema zbirkama cerkvenih pesmi: "Božji spevi" in "Gospodov dan" so pridni Goričani poslali letos v svet še tretjo: "Zdrava Marija". Bogata zbirka 112 Marijinih pesmi je razdeljena v tri oddelke: 1. razne Marijine, najprej po eno stran,

²⁹ Cerkvni glasbenik, 1933, str. 93-94.

potem po dve strani dolge, 2. majniške v istem redu, in 3. Marijine za posebne prilike. Sodelovalo je 19 slovenskih skladateljev. Slog pesmi je večinoma preprost, ljudsko melodiozen, ne težek. Že prireditelj sam, Vodopivec, ima v tem pogledu precej posrečenih skladb, med njimi šteje 12, ki se glasi kot pristno narodna, nekaj pa jih je zložil seveda tudi bolj umetnih, npr. št. 58, 59, 101 in druge. Vodopivčev stavek je vedno bolj izčiščen; prav redko, komaj kje se mu vtihotapi še kaka nepravilnost. Vseh njegovih pesmi je v zbirki 18 in so vse prav lepe in dobro pevne. - Lepe, prijazne, tudi največ v ljudskem tonu zložene pesmi je prispeval Komel. Najmanj izrazita je njegova št. 29, ena njegovih najlepših pa npr. št. 40, pristno ljudska in plemenita. V št. 39 je treba pričeti tri osminke kot triolo in potem vselej, ko se povrača dotični motiv; sicer je oškodovana deklamacija. Izrazita je tudi Komelova zadnja v zbirki "Z Bogom, sveta Mati", motivično enotno izdelana. - Klemenčičeve pesmi nosijo pečat poglobljene umetnosti, pa bodi skladba preprosta, kot je št. 2, ali izrazito ljudska, kot št. 79, zlasti pa njegove težje skladbe: št. 61 s 6/4 taktom v drugi polovici (ki je pravzaprav najprej 2/4 + 4/4 in potem 3/4 + 3/4), št. 74, odlična v vsakem oziru, in št. 81. - Laharnar je v našem ljudskem slogu napredoval. Sedanje njegove skladbe mnogo bolj prožne, lahne in pevne, kot so bile v času strogega cecilijanstva, npr.: št. 4, 14, 41 (druga polovica), 93 in 102. Posebno lepa je njegova št. 49, umirjena v čisti simetriji. Št. 81 je krepka, le v modulaciji malo zaostaja. V njegovih pesmih - v zbirki jih je osem - je par tiskovnih pomot. V št. 14 imej alt v III. sistemu, 3. taktu: g, -a; v št. 91 pa v II. sistemu, 3. taktu imej tenor: d. - Grum je v svojih štirih pesmih preprost, jasen in postaja toplejši. Njegovi pesmi št. 16 in 76 sta posebno lepi. - Kimovec ima vseskozi jasne, jako ljudske pesmi, odete v vzorno obliko. Zložil jih je za to zbirko šest. Semtertje se v melodiji ali harmoniji značilno ponavlja, primerjaj npr. kar se melodije tiče, četrte takte v njegovih št. 34, 46, in 70, ali začetna refrena v št. 48 in 70, ki sta enaka; glede harmonij pa njegove prehode v zgornjo dominantno. Marsikatera teh njegovih pesmi bo dobro služila in se priljubila tudi pri ljudskem petju. - Doktorič ima tri preproste, skrbno oblikovane pesmi, ki v njih semtertja nekoliko kontrapunktira. Njegova št. 20 je posrečena ljudska. - Železnik se poslužuje deloma umetnih sredstev: umetnejšega kontrapunkta (št. 9), sočnih harmonij (št. 13, 94, 98, 109), pa zna biti tudi preprosto jasen in ljudski (št. 32 in 103). - Tomc je prispeval 11 jasnih, v obliki izklesanih, tudi večinoma v izrazu ljudskih, umetniško dovršenih pesmi. - Mav s svojimi osmimi pesmimi je samorasel, mikaven, semtertje eksotičen (št. 25), največkrat pa preprosto ljudski, v št. 87 celo preveč. Glede pisave alteracij opozarjam, da je v št. 26 v 1. taktu orgel bolj umesten as kakor gis, in v št. 62 v 1. taktu zadnjega sistema bolj umestna fis, a, kakor ges in bb, ker so ti toni Es- duru bližnji kakor od njega zapisani. - Jobst ima tri lepe, deloma umetne, deloma v ljudskem tonu, ali pa tudi v umetnem, z ljudskimi motivi prepletenem slogu zložene pesmi. - Hochreiterjeve štiri so večinoma preproste, pa vendar okusno in ne šablonsko harmonizirane. Št. 45 je čisto Sattnerjevega značaja, št. 65 se mi zdi za-Hochreiterja premalo izrazita, št. 80 pa je zelo ljubka, iskrena. - Sattnerjeve - sedem po številu - teko gladko in neprisiljeno; so zelo pevne in porabne. Pogosto je uporabljen 3/4 takt, ki že sam napravi pesem prijaznejšo kakor 4/4. - Ščekova ima dve prav dobro izdelani in vsebinsko vredni skladbi. - Nazarij Križman v št. 51 ne pove kaj posebnega, št. 72

pa je dokaj boljša. - Dolinarjevi dve sta mirnega, resnega značaja in se logično razvijata. Št. 71 je v prvi polovici lep ljudski dvoglasen napev, v drugi polovici pa je stavek umetnejši. - Ocvirkove štiri so vse v obliki brezhibne, v izrazu prvi dve še malce starocecilijanski, v drugih dveh pa veje več domačnosti. Najlepša je njegova št. 86. - Lojze Bratuž - Sočenko ima v zbirki štiri iskrene pesmi. Velik zanos očituje št. 63 in 64. Tu in tam naletimo pač še na kako neuglajenost. Ko se bo Bratuž ustalil in tudi oblikovno še nekoliko izpopolnil, smemo pričakovati od njega posebno lepih skladb. Prav krepka, hkrati v ljudskem tonu zložena pesem je njegova št. 78, ki pa nasprotno s prejšnjimi prav nič ne modulira (isto zanimivost opazamo v Hladnikovih skladbah). V št. 63 naj bo v 3. taktu zadnja osminka v basu e mesto h, v altu pa gis kakor prej v basu. Pri prehodu iz B - dura v D je notacija v tenoru primernejša: d cis d. - In končno je v zbirki še mojih pet pesmi. - Besedila so po večini nova. Zložili so jih: Pelikan, Gregor Mali, St. Stanič, V. Bele, Fr. Neubauer, M. Elizabeta, Ljubka Šorli, Josip Klemenčič in Ivan Tul. Nekaj pa je porabljenih starejših iz "Venca" (od M. Elizabete, V. Marčiča in drugih). Ta najnovejša goriška zbirka pomeni veliko obogatitev na našem cerkvenoglasbenem polju in zasluzi spričo toliko lepih in večinoma ne težkih novih Marijinih pesmi najtoplejše priporočilo.

Stanko Premrl"

V časopisu Vzajemnost so objavili sledeči članek ob izdaji zbirk Božji spevi in Gospodov dan.³⁰

"Poročila. Goriške zbirke cerkvenih pesmi"

Goriška Mohorjeva družba je zadnja leta izdala dve znameniti zbirki cerkvenih pesmi: "Božji spevi" in "Gospodov dan". Prav je, da tudi "Vzajemnost" nekaj spregovori o njih, saj pomenita važen dogodek za našo cerkveno glasbo.

Zastopani so v obeh zbirkah skoro vsi naši cerkveni glasbeniki, uredil jih je pa neumorni in neizčrpni skladatelj župnik g. Vinko Vodopivec. Kot glavno načelo je veljalo: pesmi naj bodo take, da odgovarjajo umetniškim zahtevam in so dostopne vsem našim korom. V veliko zadovoljnost moramo priznati, da so to načelo sodelavci srečno udeležili. Res, da imamo Slovenci cerkvenih skladb v izobilju; mnogim od teh ne moremo odreči visoke umetniške vrednosti; res pa je tudi, da mnogih takih pesmi naši podeželski zbori ne zmorejo, ker so pretežke. Ako se pa slaboten zbor loti težke skladbe, kateri ni kos, nujno nastane karikatura cerkvene pesmi, pri ljudstvu pa se vzbudi upravičena nevolja. Domala vse pesmi imenovanih dveh zbirk zmore vsak količkaj izvežban zbor dostojno proizvajati. In taka pesem, če je seveda tudi sama na sebi lepa, užge. Ne moremo biti dovolj hvaležni vsem, ki so sodelovali pri tem delu, da so se ponižali do nas navadnih povprečnikov, ki imamo veliko večino; korifeje so pač redke, sicer bi ne bile korifeje!

V prvi zbirki "Božji spevi" so pesmi za razne dobe cerkvenega leta, vseh skupaj je 92, in sicer razen redkih izjem vse nove. Druga zbirka "Gospodov dan" nudi

³⁰ Vzajemnost, 1933, št. 22, str. 21, 22.

skupno 100, samih novih pesmi, namreč mašnih, blagoslovnih, obhajilnih in 16 *Tantum ergo*, s pripisanim tudi slovenskim besedilom. Med temi je cela vrsta pesmi, ki zaslužijo častno mesto v naši cerkveni glasbi, nekatere lahko imenujemo naravnost bisere. Uporabne so pa tako, da npr. v naši župni cerkvi v Mekinjah menda ne mine nedelja ne praznik, da ne bi katere uporabili, večkrat je pa ves program sestavljen iz samih teh pesmi.

Naj opozorim še na eno prednost tega dela: skoro povsod je novo besedilo za pesmi. Kaj je to vredno, bo vedel pač vsak, kdor je imel kaj več opraviti z vodstvom cerkvenega petja. Koliko truda je zakopanega v tem delu! Škoda, da ima št. 83 v drugi zbirki samo eno kitico (istotako št. 84). Škof. ordinariat ljubljanski je odobril sledeči tekst za drugo kitico:

V svetem zakramentu svet te često žali,
tebi zadoščenje, glej, bi radi dali.
Delo in molitev, žrtve tebi v spravo!
O, priznamo tvojo večno čast in slavo.
Po Mariji tebi bodi vsa zahvala,
tebi, o Zveličar, v njej na veke hvala!

Ta pesem je primerna zlasti za prve nedelje v mesecu. Pri št. 64 v isti zbirki se neprijetno sliši vedno isti refren, ki se vrh tega še v vsaki kitici ponavlja: "Nič se ne bojte, jaz sem pri vas!" Pri drugi kitici ta refren lahko ostane, pri prvi pa se lahko poje: "Nič se ne bojte, jaz pridem k vam, da vas z obiskom svojim krepčam"; in pri tretji: "K tebi prihajam, ljubljene moj; v sveta nebesa pojdi z menoj!"

Č. sobratje! Podpirajmo organiste v njihovi dostikrat težavni službi med drugim tudi s tem, da jim preskrbimo dovolj skladb. Pomilovanja vreden je položaj organista, ki bi rad spravil na kor nove pesmi, a mu jih nihče ne da. Vem iz lastne izkušnje, kaj se to pravi, ko sem skozi tri leta med vojno vodil na večji župniji cerkveno petje in sem imel na razpolago tako boren notni material, da bi se skoro vsaka mala župnija lahko kosala z njim. Gotovo so težave - pri naših cerkvah je pomanjkanje denarnih sredstev kronična bolezen - vendar pri resnično dobri volji se premaga včasih tudi navidezno nepremagljiva ovira. V župniji, kjer sedaj službujem, se gotovo ne moremo ponašati s sijajnimi dohodki, pa smo vendar spravili skupaj nad 2000 Din, da smo si oskrbeli obe zbirki v zadostnem številu izvodov za precej številan pevski zbor.

Prijatelje cerkvene glasbe bo še posebno razveselilo dejstvo, da naši pridni Goričani pripravljajo še tretjo zbirko pesmi, ki bodo vse posvečene prebl. Devici Mariji. Predvidoma bo izšla zbirka v februarju l. 1933. Ta požrtvovalnost zasluži občudovanje. Kakor mi piše g. Vodopivec, so si prizadevali, da bodo v tem zvezku še bolj kot v prejšnjih dveh dali poljudno in primerno lahko hrano zborom, pa tako, da tudi umetniškega pravca ne bodo pustili v nemar.

S hvaležnostjo priznajmo njihovo delo, kakor naj se tudi te vrstice smatrajo kot čin hvaležnosti, združen z željo: naj bi ne bilo pri nas cerkvenega kora, raz katerega se ne bi razlegale pesmi iz teh zbirk!

Viktor Čadež"

V reviji Cerkveni glasbenik so objavili sledeči članek ob ponatisu zbirke Svete pesmice.³¹

"Oglasnik za cerkveno in svetno glasbo

Svete pesmice. *Druga, pomnožena izdaja. Uredil Vinko Vodopivec.*

Znana, priročna zbirka je izšla že v drugi izdaji. Ne bom je obširno popisoval, saj jo skoraj vsak organist dobro pozna. Pomnožena izdaja obsega 107 pesmi, med njimi so mašne, obhajilne, blagoslovne, dalje pesmi za vse cerkveno leto, potem Marijine pesmi in cela vrsta odpevov za litanije. V dodatku je nekaj pesmi za prvo-obhajance. Pesem "Tiha noč na zemljo lega", katere original je menda nemški, bi se v ljudskem petju bolj uveljavila, če bi bilo spremljanje bolj v tem smislu prirejeno. Tu je bolj zborovsko mišljeno. Sicer so pa pesmi harmonizirane prav preprosto, enostavno in v ljudskem slogu. Tudi abecedna razvrstitev pesmi v posameznih pododdelkih je posrečena. Tako lahko vsako pesem hitro najdemo, če le poznamo začetno vrstico. Pesmarico toplo priporočamo!

Matija Tomc"

V reviji Sveta Cecilija, ki je izhajala v Zagrebu, se nahajajo naslednji članki, nastali ob glasbenih izdajah Goriške Mohorjeve družbe:³²

- Vodopivec V., Božji spevi, 23 (1929), 226-227;
- Vodopivec V., Gospodov dan (F. Lučić), 26 (1932), 68;
- Vodopivec V., Svete pesmice, 26 (1932);
- Vodopivec V., Zdrava Marija, 27 (1933), 26.

ZAKLJUČEK

Goriška Mohorjeva družba je z izdajo svojih glasbenih zbirk, posebno treh cerkvenih zborovskih pesmaric, naredila izjemen založniški podvig. Zamisel, da bi izdali Cerkveno pesmarico, ki bi vsebovala pretežno starejše pesmi, ni uspela. Potrebovali so novih, "svežih" skladb na prav tako nova besedila. Kdo še je stal za to pobudo, ki jo je predlagal Jožko Bratuž, ni znano. Obstajala pa je bojazen, da nove skladbe ne bodo odgovarjale potrebam cerkvenih pevskih zborov, zato je urednik Vinko Vodopivec v pismih skladateljem prosil za "melodiozne, v ljudskem tonu" napisane skladbe.

Prošnji so se odzvali vsi naprošeni skladatelji in prispevali skladbe, med katerimi jih veliko izstopa tako po kompozicijski dovršenosti kot tudi po umetniškem izrazu. Po drugi strani so skladbe v teh zbirkah izraz glasbenih hotenj naših cerkvenih skladateljev, ki so sledili evropskim glasbenim tokovom, vsaj kar se tiče cerkvene glasbe. Nekaj jih je namreč študiralo v tujini (Premrl, Kimovec, Dolinar,

³¹ Cerkveni glasbenik, 1940, str. 126.

³² Edo Škulj: Kazalo slovenskih glasbenih revij, Naši zbori, letnik 44, 1992, št. 6, str. 129.

Komel, Tomc) in so izsledke novih dognanj prinašali domov. Ob tem pa se iz vsake pesmi zrcali tudi narodova duša in njegovo čustvovanje. Skoraj za vse pesmi je značilna izrazita melodija, ki se hitro vtisne v spomin pevcu in poslušalcu.³³ Pesmarice so hitro zavladale po cerkvenih korih in pesmi, ki so iz njih donele, so hrabrile zatirani narod in ohranjevale narodno zavest.

Težko je izraziti zasluge vseh, ki so sodelovali pri pripravi glasbenih zbirk Goriške Mohorjeve družbe. Nekateri od sodelujočih pa vidneje izstopajo po kvaliteti, pa tudi po količini svojega prispevka, kot so npr. Jožko Bratuž, Filip Terčelj, Vinko Vodopivec, Stanko Premrl, p. Hugolin Sattner, Martin Železnik, Matija Tomc, Lojze Mav, Josip Klemenčič. Poleg skladateljev so dali pomemben prispevek tudi avtorji besedil. Velika zasluga gre predvsem Filipu Terčelju, ki je napisal 116 novih pesmi, veliko starejših iz pesniške zbirke Venec pa je popravil in prilagodil novemu občutju. Filip Terčelj je sodeloval tudi pri končni ureditvi pesmaric, katerim je prispeval bogate liturgične uvode, ki vernike uvajajo v skrivnosti cerkvenega leta in sv. maše.

Besedila se v glavnem prilagajajo vsebini praznika ali samega obreda in nikoli ne zaidejo v preveliko abstraktnost. Treba je vedeti, da so imeli pesniki nalogo v kratkem času pripraviti besedila, poleg tega pa je morala biti vsebina jasna, konkretna in lahko razumljiva vsem vernikom. Nekoliko se razlikujejo pesmi v tretji zbirki, ki je posvečena nebeški materi Mariji. V teh besedilih je pesniška duša svobodneje zaplavala, zato so te pesmi bolj občutene in poetične. V tem smislu se od ostalih pesnikov bolj razlikujejo le pesmi m. Elizabete Kremžar (19 pesmi), ki je ves čas stremela za bolj ekspresivnim izrazom.

Ostali pesniški sodelavci oz. literarni viri so še: Gregor Mali (35), Venceslav Bele (28), Stanko Stanič (12), Ljubka Šorli (4), Štefan Tonkli (4), Gregor Pečjak (2), Silvin Sardenko (2), Franjo Neubauer (2), Ivan Tul (2), Anton Martin Slomšek (2), p. Krizostom (1), Viktor Marčič (1), Josip Klemenčič (1), iz pesniške zbirke Venec (41), ljudsko besedilo (6), liturgično besedilo (3).

LE EDIZIONI MUSICALI DELLA GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

(Sommario)

Con le sue pubblicazioni musicali, e specialmente con i tre volumi di canti sacri per coro, la Goriška Mohorjeva družba ha compiuto un'impresa veramente eccezionale. L'idea di pubblicare una raccolta che contenesse soprattutto delle composizioni sacre antiche non ha avuto buon esito: si sentiva infatti il bisogno di musiche "nuove" su testi altrettanto nuovi, anche se esisteva il pericolo che queste composizioni non corrispondessero sempre alle esigenze dei vari cori ecclesiastici. Per questo motivo Vinko Vodopivec, il

³³ Zorko Harej: Glasbena dejavnost Goriške Mohorjeve družbe, Zbornik ob 50-letnici GMD 1924 - 1974, Gorica 1974, str. 96-97.

curatore della raccolta, nelle sue lettere dirette ai compositori chiedeva delle composizioni "melodiose e di accento popolare".

Tutti i compositori interpellati risposero alla sua richiesta, inviando composizioni che si distinguono per la loro capacità espressiva e perfezione tecnica. I canti contenuti in queste raccolte rappresentano anche un'espressione delle tendenze musicali dei compositori sloveni, i quali, almeno per ciò che riguarda la musica sacra, seguivano le tendenze allora proprie della musica europea. Alcuni di essi avevano infatti studiato all'estero (Premrl, Kimovec, Dolinar, Komel, Tomc) e avevano fatto tesoro delle nuove esperienze. Oltre a ciò, nelle loro composizioni si riflettono anche i sentimenti e l'anima del popolo. E quasi tutti questi canti sono caratterizzati da una forte vena melodica, che si imprime facilmente nella memoria di chi canta e di chi ascolta. Le raccolte ebbero una grande diffusione nell'ambito dei cori ecclesiastici. I canti che risuonavano allora nelle chiese contribuivano a infondere coraggio al popolo sloveno oppresso e a fortificarne la coscienza nazionale, specialmente nel periodo tra le due guerre.

CIRIL ZLOBEC V ITALIJANSKEM PROSTORU

Zoltan Jan

Med slovenskimi pesniki se je v italijanskem prostoru uveljavil predvsem Ciril Zlobec. V razponu poldruga desetletja so mu objavili štiri zbirke, uredil je dve antologiji, poskrbel, da so njegove pesmi izšle v različnih antologijskih izborih, eno njegovih pesmi je uglasbil italijanski skladatelj. Imel je tudi vrsto javnih nastopov in predavanj ter prejel tri italijanske literarne nagrade in več javnih priznanj. Ta proces uveljavljanja izhaja iz njegovega osebnega interesa za italijansko kulturo in se kaže v navezovanju znanstev z znanimi italijanskimi literati, od založnikov do kritikov in pesnikov, med katerimi sta tudi nobelovca, kar osvetljuje procese uveljavljanja njegovega dela.

Množica literarnozgodovinskega gradiva o odmevih slovenske književnosti v Italiji priča, da je bila domala vsaka v sosednji državi izdana slovenska knjiga deležna v Sloveniji posebnega zanimanja. Nemalokrat se je dogodilo, da so ji doma namenili bistveno več pozornosti kot v Italiji. Praviloma so jo dojemali kot nov korak na premočrtni poti k dokončnemu priznanju in spoznanju slovenske kulture, izražali so navdušenje nad uspehom, da je izšel nov prevod v italijanščini ter poudarjali pomen takšnih "podvigov", ki naj bi prispevali k boljšemu poznavanju sosednjih narodov in kar naj bi blažilo nasprotja ter nacionalno nestrpnost, ki se na različne načine vedno znova manifestira predvsem na narodnostno mešanem območju v Italiji. Ob tem se pogosto zgubijo kriteriji za vrednotenje in presojanje dejanskega pomena, ki ga ima izid ene slovenske knjige v bistveno drugačnem kulturnem prostoru šestdeset milijonskega naroda. Od prikaza, kako se je Ciril Zlobec pojavljal v italijanskem prostoru, si torej obetamo vpogled v mehanizme, ki omogočajo uveljavljanje v italijanski literarni javnosti, obenem pa naj bi tudi ocenili, v kolikšni meri je mogoče doseči, da bi se lirski izpoved slovenskega pesnika prebila v kolektivno kulturno zavest sosednjega naroda kot trajna vrednota.

Tako široko zastavljene cilje je mogoče utemeljevati vsaj z dvema razlogoma. Ciril Zlobec je slovenski pesnik, čigar delo je najbolj prisotno v italijanskem prostoru.¹ Njegovi uspehi so bili istočasno deležni razmeroma skromne pomoči doma in še skromnejše pozornosti, saj je za domala vsa slovenska poročila po-

¹ Prim. gesli Zlobec, Ciril v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu IV, str. 351-355 ter v Slovenskem biografskem leksikonu IV, str. 820-822; za novejšje podatke pa Marija Švajncer: Ciril Zlobec pesnik ljubezni (Ljubljana 1995, 4) ter Bojan Bratina: Sedemdeset let Cirila Zlobca in njegovo delo v letu jubileja, Primorska srečanja 1996, št. 182, str. 447-451.

skrbel sam ali jih celo napisal. Gre torej za poseben paradoks: medtem ko slovenska publicistika nadvse navdušeno piše o večini slovenskih knjig, ki jih italijanska knjižna publika skorajda ne zazna, dokaj površno in zgolj na nivoju kulturne kronike beleži uspehe pesnika, ki je poskrbel, da je v Italiji izšla vrsta knjižnih prevodov slovenskega leposlovja.

I.

V Zlobčeva prizadevanja za uveljavitev se vpletajo tudi možnosti, ki so se pesniku nudile ob opravljanju različnih političnih funkcij in zaradi položaja, ki ga je imel kot urednik ene osrednjih slovenskih revij ter urednik na nacionalni radijski postaji. Odločilna je bila tudi *njegova življenjska pot*, saj je bil rojen v fašistični Italiji in tako *prisiljen* spoznati italijanski jezik in kulturo v zgodnji mladosti, ko ni imel pravice obiskovati šole z maternim učnim jezikom. Kljub prisili in nasilju, ki je povzročilo, da se je odločil za upor proti italijanskemu raznarodovanju in za vključitev v narodnoosvobodilni boj, je ohranil pozitiven odnos do kulturnih vrednot naroda, ki je v določenem zgodovinskem obdobju nasilno posegel v obstoj Slovencev. Njegovo zanimanje za italijansko literaturo je ostalo živo tudi v prvih povojnih letih, ko je bil slovenski prostor zaprt za dotok informacij z Zahoda. Ko si je skupina uveljavljajočih se pesnikov, soavtorjev zbirke *Pesmi štirih*, zadala nalogo, da bo spremljala razvoj evropskih književnosti, je obudil svoje sistematično zanimanje za dogajanja v italijanski književnosti, predvsem za liriko, ki jo je tudi pogosto prevajal.²

Zaradi omejevanja potovanja v tujino se je Cirilu Zlobcu razmeroma kasno ponudila priložnost, da vzpostavi osebna znanstva z italijanskimi literati. Po vojni je prvič potoval v Italijo kot udeleženec skupinskega izleta sindikata novinarjev šele leta 1956. Tedaj je prosti čas v Rimu izkoristil, da se je telefonsko predstavil *Albertu Moravii* in ga obiskal kot mlad prevajalec njegovega romana *Rimljanka*, vendar to srečanje ni imelo večjega vpliva.³ Z *Giuseppom Ungarettijem*, s katerim

² Med prevodi, izdanimi v samostojnih knjigah, naj navedemo: G. Leopardi: *Pesmi* (Ljubljana 1954; *Lirika* 1971); A. Moravia: *Rimljanka* (Ljubljana 1956, s spremnim esejem, ponatis 1965); Dante: *Novo življenje* (Ljubljana 1956; integralni tekst z Dantejevimi komentarji); Dante: *Lirika* (Ljubljana 1975, pesmi iz Novega življenja ter Dantejeve mladosti); A. Moravia: *Prezir* (Ljubljana 1958, 1964); G. T. Di Lampedusa: *Leopard* (Ljubljana 1960, tudi komentiral); S. Quasimodo: *Pesmi* (Ljubljana 1960, tudi Zlobčev spremni esej; dopolnjene in razširjene izdaje 1973, 1975, 1978); C. Malaparte: *Koža* (Ljubljana 1962, soprevajalka Veronika Zlobec); A. Manzi: *Najdenec* (Maribor 1963, soprevajalka Veronika Zlobec); L. Sciascia: *Sovji dan* (Ljubljana 1963); Sodobna italijanska lirika (Ljubljana 1968, sour. G. Spagnoletti); G. Carducci: *Lirika* (Ljubljana 1971, 1982, objavljeni tudi nekateri prevodi A. Gradnika); E. Montale: *Pesmi* (Koper 1975; razširjena in dopolnjena izdaja s spremnim esejem ter komentarji Ljubljana 1976); G. Ungaretti: *Pesmi* (Ljubljana 1980); A. Bressan: *Pustolovščina besede* (Ljubljana 1985, eseji, soprevajalec Jaša L. Zlobec). Ciril in Jaša L. Zlobec sta skupno prevedla petino knjig iz italijanščine, ki so po drugi svetovni vojni izšle v Sloveniji.

³ Ciril Zlobec: *Pri Albertu Moravii*, Ob izidu *Rimljanke* pri Cankarjevi založbi, *Knjiga* 1957, št. 2, str. 72-75; isti: *Italijanska srečanja slovenskega pesnika*, *Primorska srečanja* 1994, št. 164, str. 809-811.

ga je seznanil Moravia, je intenzivneje sodeloval šele čez leta, ko ga je prevajal in sta med osebnimi pogovori razjasnjevala nejasna mesta njegove hermetične poezije. V enem kasnejših pogovorov z Moravio se mu je začelo oblikovati pomembno spoznanje. Ta se je med diskusijo čutil Zlobčevemu nepoznavanju tedaj aktualnih italijanskih pisateljev, čeprav ni pokazal nobene zadrege, ko se sam ni mogel spomniti niti imena jugoslovanskega nobelovca, ki je to odličje prejel malo pred njunim pogovorom, tako da je bilo povsem očitno, da ni poznal nobenega jugoslovanskega literata. Anekdota ne odkriva le značajske poteze italijanskega pisatelja, pač pa je odraz širšega stereotipa, slonečega na samozadostnosti t. i. velikih literatur, ki kažejo nekoliko bolj živ interes kvečjemu za sebi podobne književnosti, nikakor pa ne za ustvarjalnost malih narodov ali za bolj oddaljene kulture.⁴ Na ugotovitev se je Zlobec večkrat oprl pri svojem delu.

Zlobčevo navezovanje stikov je dobilo odločilno spodbudo 1959. leta, ko so v Ljubljani po prizadevanjih likovnega kritika *Zorana Kržišnika* razstavljali slikarji iz Furlanije-Juljske krajine. Poleg slikarjev so se otvoritvene slovesnosti udeležili tudi italijanski literati, med njimi *Luciano Morandini*, ki je bil zaposlen na italijanskem državnem radiu. Iskali so stike s slovenskimi ustvarjalci, kar je sovpadalo z Zlobčevimi prizadevanji, da bi sodeloval z italijanskimi. Videmčani, ki so tedaj že poznali Zlobčevo prevajanje pa tudi njegovo delo v kulturni redakciji radia Ljubljana, so imeli priložnost, da pričnejo v domačem mestu izdajati revijo *Politica e cultura*, pri kateri je nato sodeloval tudi Zlobec.

Revijo je finančno omogočil videmski advokat *Loris Fortuna* zaradi ambicij, da napravi politično kariero. Izhajala je sicer le dve leti in kljub uredniškim podružnicam v Rimu, Vidmu, Ljubljani, Parizu, Düsseldorfu... ni presejala krajevnih meja. Imela je pretežno krajevne avtorje, sodelovala pa je praktično le s sosednjo republiko, ki po velikosti komajda presega matično deželo. Izšlo je le nekaj števil, dokler njen meceni ni bil izvoljen v rimski parlament, a je omogočila poročanje o kulturnem in političnem dogajanju v Jugoslaviji, predstavitev treh slovenskih likovnikov, objavo Zlobčevih pesmi, izšel je izbor jugoslovanske poezije.⁵ Značilno je, da je posvečala veliko pozornost dogajanju v Sloveniji in slovenskim snovanjem, čeprav so vsi ti prispevki izhajali pod oznako jugoslovan-

⁴ Ciril Zlobec: Italijanska srečanja slovenskega pesnika (Radio Trst A, 17. 4. 1993). Navedeno po rokopisni podlagi oddaje.

⁵ Značilni članki v reviji: Luciano Morandini: Ragioni di una rubrica (oktober 1960, št. 2, str. 46); Luciano Morandini: Ciril Zlobec (oktober 1960, št. 2, str. 46-47); Berto Morucchio: Janez Bernik (oktober 1960, št. 2, str. 48-49); Luciano Morandini: Libertà della ricerca (december 1960, št. 3, str. 30); Zoran Kržišnik: La scultura di Stojan Batič (december 1960, št. 3, str. 31-35); Berto Morucchio: Nota su Stojan Batič (december 1960, št. 3, str. 35); Makso Šnuderl: La riforma costituzionale in Jugoslavia (marec 1961, št. 4, str. 4-5); Ciril Zlobec: Festivals e cultura (marec 1961, št. 4, str. 28-31); Ciril Zlobec, Luciano Morandini: Giovane poesia jugoslava; prevajalec pesmi Giacomo Scotti (marec 1961, št. 4, str. 32-34); Zoran Kržišnik: La scultura di Drago Tršar (marec 1961, št. 4, str. 39-40); Drago Drušković: Minoranze nazionali (oktober 1962, št. 5, str. 8-9); Luciano Morandini: La comunità etnica italiana di Capodistria e Pirano, appunti di vita culturale (oktober 1962, št. 5, str. 8-9); Ciril Zlobec: Intelletuali jugoslavi d'oggi (oktober 1962, št. 5, str. 20-21); Zoran Kržišnik: IV bienale d'arte grafica di Lubiana (oktober 1962, št. 5, str. 23). Izhajala je tudi redna rubrika Lettere dalla Jugoslavia, ki jo pisal Ciril Zlobec.

sko, tako da so se vezi pletle med posamezniki, ki so predstavljali svojo nacionalno identiteto, vendar so se javno predstavljali kot del države, v kateri so pač živeli. Kaže, da je bilo takšno dojemanje stvarnosti samo po sebi razumljivo in edino mogoče, saj med sodelavci in avtorji ne najdemo nobenega neslovenca, članki z jugoslovanskimi naslovi obravnavajo predvsem problematiko v Sloveniji, izjemo predstavlja le izbor iz jugoslovanske poezije. Zato tudi ni naključje, da je imela revija ljubljansko (in ne npr. beograjsko) filialo uredništva v Jugoslaviji, vodil jo je Ciril Zlobec. Vseeno tudi takšna revija ni mogla iz ustaljenega zanimanja za Jugoslavijo, čeprav je dejansko informirala o Sloveniji. Celo na tako ozkem obmejnem prostoru, kot ga je pokrivala revija, torej Italijani ne morejo preseči ustaljenega pojmovanja in si urediti predstave o večnacionalni državi z različnimi kulturnimi identitetami. Opažen pojav pojasnjuje, zakaj je Ciril Zlobec pretežni del svojega posredovanja slovenske literature v Italijo povezoval z jugoslovanstvom, čeprav v njegovem javnem delovanju ne moremo ugotoviti sledi jugoslovanskega centralizma ali unitarizma, nemalokrat se je celo težko branil pred očitki šovinizma in nacionalizma, vsekakor pa se je v svojem javnem delovanju neprestano zavzemal za slovensko samobitnost.⁶ Očitno neinformiranosti in nerazgledanosti italijanskega potencialnega bralca ni bilo mogoče preseči.

Videmska revija je kmalu pričela sodelovati z nekaterimi obmejnimi revijami. Že 1960. leta je o njej poročala reška *Panorama*. Giacomo Scotti je za *Politico e culturo* prevedel izbor jugoslovanskih pesnikov. Ciril Zlobec je z *Jankom Kosom* objavil v videmskem dvomesečniku za "poezijo in kulturo" *La situazione* izbor sodobne jugoslovanske poezije, v katerem pa so bili zastopani le slovenski pesniki, tako da tudi v tem primeru ponovno srečamo enako razmerje med oznako jugoslovanski in slovensko vsebino. Značilno je, da je Kosov spremni esej v kazalu naslovljen *Poesia jugoslava contemporanea*, tekst sam pa je v reviji določeneje naslovljen *Nota per cinque poeti sloveni*, kar edino ustreza vsebini, očitno pa to predstavlja premajhno sporočilno vrednost za bralca.⁷ Uredništvo, ki je v svojem programu imelo jasno postavljen cilj, da razvija obmejno sodelovanje na področju kulture, si svojemu bralstvu, ki je bilo zgoščeno ob italijansko-jugoslovanski meji, ni upalo ponuditi informacije z natančnejšim naslovom, ker se je zavedalo njegove neinformiranosti.

Žal ni izpričano, da bi se takrat zastavljeno sodelovanje med revijami z obmejnega prostora, ki bi lahko privedlo do zanimivih rezultatov, kasneje nadaljevalo, saj se pojavljajo posamezni stiki med njimi le sporadično, čeprav predstavlja zanimivo možnost za medsebojno spoznavanje ter informiranje. Med take prehitro zakrnele poskuse bi lahko uvrstili tudi stike uredništev *Iniziative Isontine* ter *Primorskih srečanj* oziroma predhodnice slednje revije *Goriška srečanja*. Šele v

⁶ Prim. Ciril Zlobec: *Slovenska samobitnost in pisatelj*, Trst 1986); Priznam, rekel sem Ljubljana, 1988; Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko, Ljubljana 1992. Omenimo naj tudi njegovo polemiko o "skupnih jedrih" ob poskusu centralizacije jugoslovanskih šol leta 1983.

⁷ Luciano Morandini: *Appunti per un profilo della poesia Jugoslava*; Janko Kos: *Nota per cinque poeti sloveni*; s prevodi Luciana Morandinija (dobesedni pomen mu je posredoval Ciril Zlobec) so predstavljeni Kajetan Kovič, Tone Pavček, Dane Zajc, Ciril Zlobec. Prim. *La situazione*, april 1961, št. 20, str. 23-32.

zadnjem času opazamo ponoven poskus razvijanja te možnosti za sodelovanje, kar si prizadeva doseči slovenska revija *Pretoki*, ki izhaja v Gorici in se bori s precejšnjimi težavami. Predstavitev prve poskusne številke te revije, ki jo izdaja slovenska manjšina v Italiji, objavlja pa tudi prispevke v italijanščini in ima sodelavce tudi med Italijani, je potekala tudi v sodelovanju uredništva reške *Battane* in nekaterih tržaških revij, vendar redno in poglobljeno sodelovanje zaenkrat še ni steklo.

II.

Ne glede na kratkotrajno izhajanje videmske revije *Politica e cultura* se je po tem pričel Zlobec pojavljati kot sodelavec različnih italijanskih periodik, kar danes zavzema tolikšen obseg, da ga je težko v celoti evidentirati.⁸ Poleg tega, a ne nepovezano s sodelovanjem pri revijah, pa se prične sredi šestdesetih let intenzivno pojavljati na različnih kongresih, kulturnih in strokovnih srečanjih na obmejnem področju in tudi v širšem italijanskem prostoru. Če ne upoštevamo podobnih prireditev, namenjenih mednarodnemu sodelovanju in seznanjanju z našo književnostjo, ki so ali še potekajo v Sloveniji, ter predstavitev njegovih knjižnih izdaj v italijanščini, moramo omeniti, da je od 1966. leta reden gost srednjeevropskih srečanj v Gorici, ki so tedaj prvič stekla, redno se udeležuje italijansko-jugoslovanskih kongresov, ki jih je organizirala reška revija *La Battana*, sodeluje na mednarodnem kongresu, ki ga od 1990. vsako leto prireja tržaška univerza, udeležuje se različnih posvetovanj, ki potekajo od Benetk pa vse do različnih manjših mest, kakršni sta npr. Maniago in Montereale Valcellina v Furlaniji, predava na klubskih srečanjih Rotary kluba v Milanu in drugih sedežih, pojavlja se tudi v radijskih in celo televizijskih oddajah.⁹ Vse te nastope zazna-

⁸ Nekaj značilnih naslovov: Friulani e sloveni, due popoli, due culture, Nuovo Nordest del Friuli-Venezia Giulia, junij 1982, št. 6, str. 31-32; I rapporti culturali fra Friuli e Slovenia, Nuovo Nordest del Friuli-Venezia Giulia, november 1982, št. 11, str. 36; Trattati sommatici principali nello sviluppo della letteratura jugoslava contemporanea, Questioni attuali del socialismo, november 1985, št. 11, str. 85-93; Paesaggio culturale e pregiudizi, Mitteleuropa, La rivista di Alpenadria, 1986, str. 28-32; Attraversare il confine, Rinascita 7. 3. 1987, št. 10, str. 17; La metafora jugoslava, Il Manifesto 2. 4. 1987, str. 5; Ricchi di differenze, Il Meridiano 19. 10. 1988, št. 38, str. 23; Gli aneliti di Slovenia, Il Gazzettino 8. 11. 1989, (tedenska priloga Cultura - G sette, št. 42, str. 2); Segnali della primavera, Il moderno 24. 11. 1989 št. 10, str. 11; Gli autori dell'esilio, i significati di una produzione letteraria, La Battana december 1990, št. 97/98, str. 19-22; Nazione, ultima spiaggia, L'Unità 23. 9. 1991, str. 13; Il chierico? Un solitario, Messaggero Veneto 3. 2. 1993; Poesia? Fà rima con politica, Isonzo-Soča, poletje 1993, št. 10, str. 4-7. Naštevaje številnih intervjujev, posebno ob osamosvajanju Slovenije, ko je bil član predsedstva Republike Slovenije, je praktično nemogoče v okvirih pričujoče obravnave, omenimo naj le nekatere: Il Manifesto 30. 10. 1991, str. 5; Il Lunedì 27. 4. 1992, št. 17, str. 2; La Stampa 12. 7. 1991, str. 5; Tuttolibri (priloga dnevnika La stampa), julij 1991, št. 759, str. 3; Il Piccolo 5. 9. 1991, str. 5; La Voce repubblicana 20. 11. 1992, str. 3; Il Giornale 29. 11. 1992, str. 9; Il Gazzettino 4. 12. 1992, str. 3.

⁹ Nekaj značilnih nastopov:

Il convegno di poesia, 1. srednjeevropsko kulturno srečanje v Gorici 1966;

Antimit - najmočnejši mit naše sedanjosti, nastop na 4. srednjeevropskem srečanju v Gorici, Gorica, 15.-18. december 1969 (objava v zborniku posveta);

muje za Zlobca značilno sproščeno pripovedovanje in razvijanje jasnih osnovnih misli o pomenu kulture, o identiteti majhnih narodov, o razmerju med velikimi in malimi kulturami, o družbenih problemih njegove domovine, o evropski kulturi in drugih vprašanih širokega razpona, saj segajo od kulturnozgodovinske problematike do povsem političnih ocen, od poglobljanja v stereotipne predstave do razkrivanja lastne pesniške interpretacije bivanjskih problemov. V svoja razmišljanja, ki so po marsikateri lastnosti izjemen primer slovenskega govornišva, vpleta osebne poglede, anekdotične dogodivščine, spomine na srečanja z znanimi osebnostmi, osvetljuje ozadja različnih dogodkov, predvsem pa se domala povsod pojavlja tudi njegova pesniška izpoved. Komunikativnost teh nastopov, ki zapisani zgubijo marsikatero odliko, gotovo vpliva na pogostost povabil. O suggestivni moči teh nastopov je Spagnoletti napisal v uvodu k Zlobčevi zbirki *Moja*

Sodobna književna ustvarjalnost narodov in narodnosti Jugoslavije, okrogla miza v okviru meseca jugoslovanske kulture v Rimu, Rim 14. maja 1977, povzetek je objavil zagrebški Vjesnik 16. 5. 1977, str. 8;

Lo scrittore, gestore della propria opera, nastop na 10. italijansko-jugoslovanskem posvetu, ki ga je organizirala revija La Battana v Opatiji 3. in 4. novembra 1978, objava: La Battana, marec 1979, št. 50, str. 119-122;

Kulturna identiteta Alpe-Jadran, posvet v Benetkah septembra 1982;

Riso, sorriso, satira, ironia, termometri nazionali della salute, Laboratorio internazionale della comunicazione, Videm, 22.-23. junija 1988;

Appuntamenti culturali. Incontro con Ciril Zlobec e Arnaldo Bressan, Tržič (Monfalcone), 18. 11. 1988; poročilo: Srečanje s C. Zlobcem in A. Bressanom, Primorski dnevnik 20. 11. 1988, št. 259, str. 12;

La crisi jugoslava, predavanje na videmski univerzi 5. 4. 1989; Dom 15. 4. 1989, št. 7, str. 5;

La letteratura di frontiera. Ma esiste veramente?, nastop na 25. mednarodnem kongresu AIMAV v Trstu, 28. 9.-1. 10. 1990 (objavljeno v zborniku in Sodobnosti);

Con la forza della poesia, sodelovanje na mednarodnem kolokviju o obmejnih mestih Gorici in Novi Gorici, marec 1990 (objavljeno v zborniku);

Prevajanje kot stroka in ljubezen, nastop v okviru posveta Navzočnost italijanske literature v deželah Srednje Evrope, ki ga je fondacija Il Campiello priredila v Veroni maja 1991;

Prolusione, Letteratura tra espansionismo estetico e autodifesa nazionale, nastop v Trstu na mednarodnem kongresu tržaške univerze, Trst, 12.-15. septembra 1991 (objavljeno v zborniku in Sodobnosti);

Speranze e disillusioni dei nuovi Stati europei, nastop v Trstu na mednarodnem kongresu tržaške univerze, Trst, 24.-27. septembra 1992 (objavljeno v zborniku in Sodobnosti);

Slovenska kulturna identiteta, nastop v okviru srečanja Mediteranski dialog v Benetkah, 11. januarja 1993;

La Slovenia tra passato e futuro, Maniago, 10. 2. 1993 in Montereale Valcellina, 11. 2. 1993;

La parola, nastop na 25. srednjeevropskem srečanju v Gorici, Gorica, 6.-7. decembra 1993 (objava v zborniku posveta);

Pasolini: viaggio oltre confine, nastop na simpoziju v Vidmu 14. decembra 1994 (objava v Sodobnosti 1995, št. 11-12, str. 1033-1041);

Predstavitev treh posrednikov italijanske literature, ki jo je 15. 3. 1995 pripravil Mednarodni center Eugenio Montale v Milanu. Prim. [Stane Ivanc]: Trije glasovi z meje - brez Cirila Zlobca, Delo 16. 3. 1995, št. 63, str. 8;

Trikrat v sredo o slovenski izvirnosti v tržaškem muzeju Revoltella; poročila: Ciril Zlobec prvi gost niza srečanj, Primorski dnevnik 3. 10. 1995, št. 267, str. 8; Pesnik ljubezni in posrednik kulture.

kratka večnost, da čeprav ne zna slovensko, je lahko užival muzikalnost njegovih verzov, ki jih "*nadvse mojstrsko bere z umetelnostjo diktacije, ki je pogosta v kulturah slovanskih narodov*."¹⁰ Kljub temu, da Zlobec gradi na sugestivni moči govorjene besede, je vendar nekajkrat tvegäl največjo kvaliteto svojih nastopov in si privoščil tudi nastope v slovenščini. Zanimivo je, da so bili ti sprejeti neprimerno bolj hladno, poročila v dnevnem tisku jih komajda mimogrede omenjajo, čeprav je bila slovenščina na teh srečanjih navadno uradni jezik. Če upoštevamo, da je včasih celo Zlobčev priimek napisan približno po italijanskem pravopisu kot Slobec, se razkrije, da moč žive besede, še posebno pri govornikih, kakršen je Ciril Zlobec, s prevajanjem zbledi in zato je pomembno njegovo obvladanje italijanščine. Nehote ti pojavi opozarjajo, da predsodki in zadržki, predvsem pa odtujenost nerazumljivega "slovanskega" sveta ostajajo celo na mednarodnih srečanjih, ki so namenjena poglobljanju medsebojnih vezi in poznavanja. Poseben paradoks predstavlja tradicionalni mednarodni kongres tržaške univerze *Letterature di Frontiera*, na katerem vsako leto Slovenci zgledno sodelujejo, vendar slovenščina ni uradni jezik srečanja.

* * *

Z javnimi nastopi in sodelovanjem pri reviji *Politica e cultura* so se pričele širiti njegove *osebne vezi*.¹¹ V večini primerov gre pri tem sodelovanju za recipročnost, ki jo je Zlobec zaradi svojega položaja v slovenskem javnem življenju lahko zago-

Velik uspeh srečanj, ki ga je priredila Skupina 85, Primorski dnevnik 5. 10. 1995, št. 269, str. 7; Nastop na 72. mednarodnem kongresu italijanističnega društva Dante Alighieri v Trstu 17. 9. 1995; referet: *Il tradurre come professione e come amore* (Prevajanje kot poklic in kot ljubezen); objava v zborniku *Presenza della cultura italiana nei paesi dell'Europa Centro Orientale e del Levante*, Quaderni della Dante, Serie documenti della Società Dante Alighieri, Roma 1997/XLIX, Serie III, n° 4, str. 124-128; poročila: S kulturo in jezikom utrjevati dobre odnose, Na 72. kongresu društva 250 delegatov iz 40 držav, Primorski dnevnik 17. 9. 1995, št. 252, str. 4; C. Zlobec italijanistom o medkulturnih odnosih, Primorski dnevnik 18. 9. 1995, št. 253, str. 1 in 2; Literarni nastop Cirila Zlobca v rimskem Teatro dell'Orologioleria 20. 1. 1996, na katerem ga je predstavil Neapeljčan Achille Millo, voditelj uspešne radijske oddaje *Sentieri della poesia*, ter kritik Francesco Paolo Memmo. Prim. Stane Ivanc: Pesnik Zlobec pri prijatelju poezije v Rimu, Delo 22. 1. 1996, št. 17, str. 8;

Nastop na dvodnevni simpoziju o prevajanju, ki ga je v Trstu priredila Visoka šola za prevajalce in tolmače; poročilo: Breda Pahor: V literaturi se "veliki" za "male" zmenijo samo ob izrednih dogodkih, Primorski dnevnik 29. 5. 1996, št. 123, str. 3;

Nastop na mednarodnem kongresu tržaške univerze Prodi e approdi culturali del Mediterraneo v Trstu (29.-30. 9. 1997); Sredozemska kulturna pristanišča in pristani, Primorski dnevnik 30. 9. 1997, št. 232, str. 5;

Za primerjavo, kolikšen obseg zavzema ta dejavnost v enem letu, prim. Bojan Bratina: Sedemdeset let Cirila Zlobca in njegovo delo v letu jubileja, Primorska srečanja 1996, št. 182, str. 447-451.

¹⁰ Giacinto Spagnoletti: Introduzione, v knjigi Ciril Zlobec: *La mia breve eternità*, Antologia personale, 1950-1990, Roma 1991, str. 6.

¹¹ S tega vidika so zanimiva posvetila Zlobčevih prijateljev, ki so objavljena v knjigi Ciril Zlobec: *Skoraj himna*, Ljubljana 1995.

tavljaj, saj je že ob pričetku navezovanja osebnih stikov imel objavljen obsežen opus knjižnih prevodov in bil dokaj znan tudi v drugih državah.¹² Ne glede na kvaliteto njegovega pesniškega ustvarjanja in prevajanja ter osebno komunikativnost je bilo Zlobčevo uveljavljanje mogoče tudi zaradi reciprocitete, ki jo je lahko ponudil kot uveljavljen prevajalec, ki je dogovorjene prevode tudi objavil, ne le pripravljal.

Videmski kulturnik *Luciano Morandini* ga je seznanil s sicilijanskim pisateljem in borcem proti mafiji *Leonardom Sciasciom*. Njegov roman o življenju na Siciliji *Il giorno della civetta* je Zlobec prevedel, avtor pa je posredoval pri založniku, da je izšla antologija *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, ki predstavlja kljub pomanjkljivostim referenco za nadaljnje Zlobčevo posredovanje slovenske književnosti v Italiji.¹³

S posredovanjem Idrijčanke *Valentine Cesaretti Orsini (Medvedič)* se je Zlobec prvič srečal s svojim kasnejšim prijateljem *Giacintom Spagnolettijem*, s katerim sta potem pogosto sodelovala in že leto po izidu antologije *Nuova poesia jugoslava* pripravila *Sodobno italijansko liriko* (Ljubljana 1968). Rimski publicist in urednik je komentiral Zlobčeve zbirke v italijanščini in pisal kritike o njih. Polemike o antologiji *Nuova poesia jugoslava* so utrdile Zlobčevo prijateljstvo z nobelovcem *Salvatorom Quasimodom*, katerega izbor lirike je Zlobec prevedel in komentiral že 1960.¹⁴

Sežančan po rodu, leta 1998 umrli *Danilo Dolci* mu je omogočil izid prve zbirke v italijanščini, z njim pa se Zlobec je seznanil, ko mu je priskrbel priporočilo skupščine republike Slovenije, ki ga je potreboval pri kandidaturi za Nobelovo nagrado. Na mednarodnih posvetovanjih tržaške univerze je navezal stike z založnikom *Bulzonijem*, ki mu je založil tretji knjižni prevod njegovih pesmi.

Podobna srečanja so Zlobcu odprla možnost, da se je njegovo delo pričelo pojavljati celo v italijanskih antologijah. Na Ciril Metodovih dnevih makedonske kulture v Rimu, ki se jih je v osemdesetih letih redno udeleževal, se je spoprijateljil s *Fabijem Doplicherjem*, urednikom obsežne *Antologie europee*, v kateri je predstavljena tudi Zlobčeva poezija.¹⁵ Njegove pesmi so uvrščene v razdelek "jugoslovanske lirike", kar zahteva vsaj bežno osvetlitev. Antologija je sicer nastala sredi osemdesetih let, a je izšla šele po razpadu Jugoslavije. Zasnovana je bila v polovico manjšem obsegu, vendar se nekateri sodelavci niso držali propozicij in so prekoračili dogovorjeni obseg izbora. Povzročili so zamude pri preva-

¹² Prevodi njegovih del so, če ne upoštevamo jugoslovanskih, izšli tudi v Budimpešti (1977), Bukarešti (1986), Madridu (1986).

¹³ Leonardo Sciascia: Sovji dan, Ljubljana 1963; *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, Književnost in likovna umetnost v povojni Jugoslaviji, Ur. Ciril Zlobec, prev. Giacomo Scotti, Galleria, rassegna bimestrale di cultura (Caltanissetta - Roma) XI, n°. 5-6, marec 1962, str. 217-454.

¹⁴ Salvatore Quasimodo: Pesmi (Ljubljana 1960, razširjene in dopolnjene izdaje s spremnim esejem ter komentarji 1973, 1975, 1978).

¹⁵ *Antologia europea*, Le prospettive attuali della poesia in Europa, Roma 1991, 918 str., (Quaderni di STIL B, št. 8). Slovence zastopajo Marko Kravos, Tomaž Šalamun, Ciril Zlobec, str. 712-716 in 743-746.

janju, predvsem pa se je podrla finančna konstrukcija, kar je povzročilo, da je izšla po osamosvojitvi Slovenije. Ureditev je vseeno ostala v okviru prvotnega koncepta. Izid antologije pomeni svojevrsten paradoks, na katerega noben recenzent sploh ni opozoril v sicer redkih poročilih, ker je preprosto ustrezala stereotipnim predstavam Jugoslavije. Ciril Zlobec, urednik jugoslovanskega dela, je pristal na objavo prispevkov iz vse "jugoslovanske lirike" na enem mestu, ker je predstavljalo velik uspeh, da so jugoslovanske književnosti s tremi slovenskimi imeni sploh zastopane v elitni antologiji. Izdajatelj ni uspel prepričati, da Jugoslavija praktično ne obstaja več in da je treba predstaviti vsako novo državo posebej, zato je sled prepričevanja ostala le v naslovu jugoslovanskega dela: *La Jugoslavia fra squilibri e autonomie* (Jugoslavija med nestabilnostjo in avtonomijami).

Ob tem se postavlja vprašanje, kako da so Slovenci v okviru "jugoslovanskih književnosti" zastopani s tremi med petnajstimi jugoslovanskimi pesniki, medtem ko celo večji narodi sploh nimajo nobenega zastopnika (npr. Ukrajinci in ostali narodi iz Sovjetske zveze, Romuni, Čehi, Danci, Finci, Madžari itd.) Odgovor je možen na dveh ravneh. Ob nastajanju antologije je bila Jugoslavija s svojimi problemi in s svojim konceptom družbene ureditve za Zahod zanimiva država, ki so jo uredniki morali upoštevati pri snovanju antologije. Po drugi strani pa je Ciril Zlobec v Italiji dovolj znano ime, kar mu je omogočilo, da je prispeval še en drobec k uveljavljanju slovenske književnosti v Italiji. K sodelovanju pri tisoč strani obsegajoči antologiji, ki jo je izdala revija STIL B, so ga pritegnili kot starega sodelavca revije, v kateri ga je že 1983. leta predstavil *Arnaldo Bressan*.¹⁶

V italijansko antologijo *Luna d'amore*, ki obsega "sto najlepših ljubezenskih poezij iz vseh časov in dežel" se je Ciril Zlobec uvrstil deset let po prejemu dveh italijanskih literarnih nagrad, ki sta mu bili podeljeni skoraj istočasno.¹⁷ V Tropeju na obalah Tirenskega morja so ga 1984. leta kljub temu, da je prejel nagrado Eugenio Montale za prevajalstvo, predstavili tudi kot pesnika ter recitali njegovo pesem Skoraj kot himna, ki jo je igralec uvedel z besedami: "Povedal vam bom najlepšo ljubezensko pesem, kar sem jih kdaj v življenju recitiral." Izven programa je tej "najlepši ljubezenski poeziji" dodal sebi najljubšo Zlobčevo ljubezensko pesem Ko sva sama *Giacinto Spagnoletti*, že omenjeni ugledni kritik in pesnikov prijatelj ter sodelavec. Oboje je dodatno obogatilo kulturni večer in ustvarilo posebno vzdušje, ki je ob veliki medijski odmevnosti ter zanimanju najvidnejših kulturnih delavcev iz različnih delov Italije prispevalo k širitvi možnosti za publiciranje.¹⁸ Spomin na to doživetje se je v snovalcih antologije ljubezenske lirike ohranil še desetletje, tako da so ga vključili v omenjeni elitni izbor. Da se niso prenačili, priča kasnejša uglasbitev te pesmi. Skomponiral jo je genovski skladatelj *Paolo Sanpaoli*, ki pred tem še ni nikoli slišal za slovenskega pesnika.

¹⁶ Ciril Zlobec, presentato e tradotto da Arnaldo Bressan; STIL B, Spettacolo, scrittura, spazio; Quaderno di poesia (Roma) 1983, št. 16/18, str. 114-116.

¹⁷ Luna d'amore, Le più belle poesie d'amore d'ogni tempo e paese scelte e tradotte da un poeta d'oggi, Roma, Newton Compton editori 1994 (Tascabili Economici Newton, 100 pagine 1000 lire 137).

¹⁸ Ciril Zlobec: Lovorike iz Italije, Primorska srečanja 1995, str. 42.

* * *

Vse navedene objave so spremljale še druge oblike afirmacije, ki so pah-ljačasto širile njegova znanstva. V tem obdobju podeljeni italijanski nagradi sta sicer le dve izmed več kot petnajstih, ki jih je prejel Zlobec, a sta zgovorni za osvetljevanje načinov uveljavljanja.¹⁹ Nekaj dni preden je 1984. leta v Reggio Calabrii prevzel nagrado *Città dello Stretto* za najboljšo poezijo, prevedeno v italijanščino, so mu v letoviškem mestecu Tropea v Kalabriji izročili še uglednejšo nagrado *Eugenio Montale* za knjižne prevode devetnajstih del iz italijanščine. Nagrado podeljuje fundacija, v katero člani prispevajo dokaj visoko članarino, ki je pretežni vir sredstev za nagrado. Žirijo, v kateri nihče ni znal slovensko, so sestavljali: *Maria Luisa Spaziani*, predsednica, *Giorgio Caproni*, *Mario Luzi* in pesnikov prijatelj *Giacinto Spagnoletti*. Nagrado, ki je znašala pet milijonov lir, so mu podelili 5. 6. 1984, tri dni kasneje (8. 6. 1984) pa so se pričele večdnevne slovesnosti ob podelitvi nagrade *Città dello Stretto*, ki je znašala dva milijona lir, kar je v tistih časih predstavljalo znatno vsoto.²⁰ Spremljajoče prireditve ob slovesni podelitvi so trajale več dni, ponovitev je bila tudi v Rimu, pesnik in prevajalec je imel več predavanj, o vseh so poročala sredstva javnega obveščanja, novico je posredovala italijanska tiskovna agencija ANSA 5. 6. 1984.²¹ Uspeh je bil tolikšen, da so Zlobca desetletje kasneje ponovno povabili v Rim na posebno prireditev, ki jo je pripravil Mednarodni center *Eugenio Montale* in je želela opozoriti na tri obmejne posrednike italijanske kulture v tujino.²²

Podelitev dveh nagrad istočasno - za izvirno pesništvo in za prevajalstvo iz italijanščine - je emblematična in pomenljiva obenem, ker opozarja na zakonitosti

¹⁹ Navajamo le italijanska priznanja: 1984. je bil odlikovan z državnim odlikovanjem *Commendatore dell'ordine al merito della Repubblica Italiana*, 1985 je prejel nagrado za literaturo *Ascona*, 1991 častni naslov *Insigne italianista* (sloviti italijanist) fundacije *Il Campiello* v Benetkah, 1993 nagrado *Carlo Betocchi* mesta *Piombino*, 1995 najvišje priznanje mesta *Trst Il sigillo di Trieste*, 1997 posebno priznanje ob podelitvi nagrade *Giuseppe Acerbi*. Celoten seznam je objavljen v knjigi Marije Švajncer: *Ciril Zlobec pesnik ljubezni*, Ljubljana, DZS 1995, str. 183-184.

²⁰ Prim. notice v dnevnem časopisu: *Delo* 4. 5. 1984, št. 123, str. 2; *Ljubljanski dnevnik* 30. 5. 1984, št. 143, str. 2. Poleg omenjenih je *Ciril Zlobec* 6. 11. 1993 prejel tudi eno najuglednejših italijanskih nagrad za prevajanje iz italijanščine, nagrado *Carlo Betocchi - Città di Piombino* ter 4. 10. 1995 najvišje priznanje mesta *Trst Il sigillo di Trieste*. Prim. Mednarodna literarna nagrada *Cirilu Zlobcu*, *Primorski dnevnik* 12. 10. 1993, št. 273, str. 12; Visoko odlikovanje za *Cirila Zlobca*, *Primorski dnevnik* 18. 10. 1995, št. 278, str. 8; Priznanje prijatelju, poznavalcu italijanske kulture in posredniku, *Primorski dnevnik* 19. 10. 1995, št. 279, str. 1 in 6; Pečat mesta *Trsta Cirilu Zlobcu*, *Delo* 11. 10. 1995, št. 236, str. 8.

²¹ Največ člankov je nagrajencu in slovesnosti seveda posvetil za južno Italijo eden najpomembnejših dnevnikov *La Gazzetta del Sud* (19. 5. 1984, 3. 6. 1984, 6. 6. 1984, 9. 6. 1984, 12. 6. 1984, 13. 6. 1984), vendar so o podelitvi poročali tudi drugi dnevnik, npr. *L'Avanti* 26. 6. 1984, str. 7.

²² Na slednji prireditvi, ki se je Zlobec zaradi poškodbe ni mogel osebno udeležiti, so bili na rimskem Kapitolu predstavljeni *Grytzko Mascioni*, *Ciril Zlobec* in *Mladen Machiedo*. Prim. [Stane Ivanc]: *Trije glasovi z meje - brez Cirila Zlobca*, *Delo* 16. 3. 1995, št. 63, str. 8. Kasneje, 20. 1. 1996, je *Ciril Zlobec* imel literarni nastop v rimskem Teatru dell'Orologioleria, na katerem ga je predstavil Neapelčan *Achille Millo*, voditelj uspešne radijske oddaje *Sentieri della poesia*, ter kritik *Francesco Paolo Memmo*. Prim. Stane Ivanc: *Pesnik Zlobec pri prijatelju poczije v Rimu*, *Delo* 22. 1. 1996, št. 17, str. 8.

prodiranja slovenske literature v italijanski prostor. Značilno je, da so tema nagradama sledila druga priznanja, ki se sicer vpletajo med drugo dogajanje in dopolnjujejo številna odličja, prejeta v drugih državah. S tem postanejo razumljiva tudi pesnikova prizadevanja, da bi tudi Slovenci podeljevali primerno odlikovanje tujim posrednikom slovenske kulture v tujino, kar se uresničuje v najnovejšem času, vendar brez posebnega blišča ter večjega odmeva v javnosti. Kot je bilo že omenjeno, je sam dosegel, da so italijanski posredniki prejeli naša državna odlikovanja, vendar so mu nekateri očitali, da gre v tem primeru za kupčevanje.

* * *

Ker je pesnik Ciril Zlobec opravljal tudi visoke politične funkcije, je lahko svojim znancem napravil marsikatero uslugo. Ni namreč mogoče spregledati, da predstavitve skoraj dosledno omenjajo njegovo politično in pesniško delo istočasno, ne glede na to, ali nastopa kot javni delavec ali kot pesnik. Znal je namreč poiskati možnosti, da so skorajda vsi njegovi znanci, ki so se zanimali za slovensko književnost, lahko objavljali v osrednjih slovenskih revijah ali gostovali v Sloveniji.²³

Arnaldo Bressan, prevajalec druge Zlobčeve zbirke v italijanščini, je imel npr. v akademskem letu 1978/79 študijsko stipendijo za izpopolnjevanje na ljubljanski univerzi, bil je gost na različnih slovenskih prireditvah, leta 1986 je bil poleg Giacinta Spagnolettija odlikovan z Zvezdo Jugoslavije za kulturne zasluge.²⁴ Ciril in Jaša Zlobec sta prevedla Bressanovo knjigo *Pustolovščina besede*, ki je izšla še pred italijanskim izvirnikom pri koprski Lipi, kjer je bil Zlobec predsednik založniškega sveta. V Sloveniji so gostovali tudi Leonardo Sciascia, Luciano Morandini, pa tudi Giacinto Spagnoletti, kot sam pripoveduje v predgovoru k Zlobčevi zbirki *La mia breve eternità*.²⁵

Kljub vsem tem prednostim je Zlobec do prvega vidnejšega uspeha potreboval več kot desetletje. Vsaj na začetku so bila vsa ta prizadevanja povezana tudi z materialnim odrekanjem, saj se v Italiji za takšno sodelovanje ne prejme niti povračil potnih stroškov, praviloma pa tudi ne avtorskega honorarja, navadno se sodelavcu oddolžijo le s tem, da je povabljenec njihov gost.²⁶ Še bolj značilno pa je, da je vse to dosegel z osebnim prizadevanjem in pridobivanjem podpor, čeprav se je zapletel v vrsto polemik ter marsikdaj naletel na nasprotovanja in omalovažujoč odnos, kakršen se je v najbolj značilni luči pokazal ob podelitvi nagrade

²³ Poleg že omenjenih objav Arnalda Bressana, Gina Brazzodura in drugih prim. tudi: Luciano Morandini: Italijanska povojna lirika in kritika o njej, Nova obzorja 1963, št. 3-4, str. 163-166, št. 5-6, str. 266-272; Ciril Zlobec: Spagnoletti, Luisi, Mascioni, Sodobnost 1995, št. 1/2.

²⁴ Panorama (Reka) 1. 11.-15. 11. 1986, št. 20, str. 20.

²⁵ Ciril Zlobec: *La mia breve eternità*, Antologia personale, 1950-1990 (Moja kratka večnost); prev.: Arnaldo Bressan, Dante Maffia, Jolka Milič, Luciano Morandini, Ubaldino Sampaoli, Giacomo Scotti, Sergij Šlenc, koment. Giacinto Spagnoletti, Roma, Bulzoni 1991, str. 5.

²⁶ Honorar za pripravo antologije jugoslovanskih književnosti iz leta 1962 je izplačalo Društvo jugoslovanskih pisateljev po številnih zapletih, kot je razvidno iz polemike ob izidu antologije (prim. Naša sodobnost 1962, str. 1052). Letna Poročila Komiteja SRS za mednarodno sodelovanje in Dokumentacija ZAMTES-a navajajo le, da je Zlobec nekajkrat prejel povračilo stroškov za potovanja v Italijo.

Eugenio Montale, ko jugoslovansko veleposlaništvo v Rimu, ki ga je vodil Slovenec, ni našlo časa, da bi se udeležilo slovesnosti.

Tudi ob teh pojavih se pokažejo posledice dejstva, da praktično nobena slovenska institucija ni usposobljena, da bi sistematično spremljala in spodbujala uveljavljanje slovenske književnosti v tujini. Celo pri Društvu slovenskih pisateljev in PEN klubu je to le marginalna dejavnost in še znotraj teh šibkih interesov je Italija daleč v ozadju. Tudi leta 1989 ustanovljena *Fondacija Trubar* se šele uveljavlja in ne dosega zastavljenih ciljev, pot do položaja, kakršnega imajo npr. Goethejev inštitut, British Council ali Japonska fondacija, pa je še dolga.

III.

Pomembno področje Zlobčevega delovanja je njegovo urejanje antologij, med njimi zavzemata posebno mesto dve, ki skušata predstaviti in uveljaviti slovensko književnost pri italijanskih bralcih.

Na problem domala popolnega nepoznavanja Slovenije v Italiji je opozorila polemika med tržaškim kritikom in dramaturgom *Josipom Tavčarjem* ter Cirilom Zlobcem ob izidu jugoslovanske antologije *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*.²⁷ Ciril Zlobec je za posebno in obsežno dvojno številko revije *Galleria* izkoristil osebna znanstva in zanimanje, ki ga je zbudila podelitev Nobelove nagrade Ivu Andriću. Sicilijanski prijatelj in pisatelj *Leonardo Sciascia*, ki mu je Zlobec prevedel roman *Sovji dan*, je posredoval pri uredništvu sicilijanske revije, pri kateri sta kasneje izšli tudi dve manjši likovni monografiji o *Jožetu Horvatu - Jakiju* ter *Vladimiru Makucu*. Šlo je za eno redkih priložnosti, ko je bil založnik pripravljen sam financirati publikacijo, saj so praviloma morali kriti stroške za italijanske izdaje Jugoslovani, prav zaradi tega pa jih založniki niso posebno prizadevno prodajali.

Antologija je bila pripravljena v treh mesecih. *Giacomo Scotti*, reški pisatelj neapeljskega rodu, je tedaj predstavil nad 2.500 verzov in okrog dvanajst avtorskih pol proze, kar je gotovo zahtevna naloga. Zmogel jo je zaradi svoje ambicije, da bi se uveljavil kot najpomembnejši posrednik jugoslovanskih književnosti v Italijo. Po mnenju *Josipa Tavčarja* prevajalec zelo različnih del iz treh jezikov ni bil posebno uspešen. Zaradi preobsežnega materiala, ki je vseboval tudi prilogo z deli jugoslovanskih likovnikov, so bile bistveno skržene biografske in bibliografske opombe ter povzetki vsebine romanov, urednik pa tudi ni opravil korektur, tako da so ostale nekatere napake in nedoslednosti celo pri pisavi imen posameznih pisateljev. Osrednji Tavčarjev očitek je izhajal iz prepričanja, da italijanski bralci sploh ne ločujejo med posameznimi jugoslovanskimi narodi, saj ne poznajo niti razlike med srbohrvaščino in slovenščino ter "razpolagajo z več informacijami o arabski in indijski kot o slovenski književnosti". Zaradi takšnih

²⁷ *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, *Galleria*, rassegna bimestrale di cultura, Caltanissetta - Roma XI/1961, št. 5/6, marec 1962; Josip Tavčar: Izbor iz jugoslovanskih književnosti v italijanščini, *Naša sodobnost* 1962, str. 951, 1150; Ciril Zlobec: Izbor iz jugoslovanskih književnosti v italijanščini, *Naša sodobnost* 1962, str. 1052.

razlogov bi morala biti antologija po njegovem mnenju urejena po nacionalnem in ne po kronološkem kriteriju, predvsem pa bi urednik storil bolje, če bi namesto leposlovnih del vključil več informativno - kritičnih prispevkov.

Značilen je tudi očitek izboru, ki da bolj upošteva podobnosti kot razlike med posameznimi nacionalnimi književnostmi. Po mnenju takratnega uredništva revije *Naša sodobnost* zagovor Cirila Zlobca bolj potrjuje, kot zavrača kritikove očitke, da antologija ni upoštevala naslovnika, to je italijanskega bralca, ki ne pozna posebnosti jugoslovanskih književnosti. V odgovoru je Zlobec razkril ozadje nje-nega nastajanja. Ko se je opravičeval s časovno stisko, je poudaril, da sta sodelavca prejela finančno pomoč Društva jugoslovanskih pisateljev po vrsti zapletov šele naslednje leto, ker se je pojavila tiha zamera, da je antologija izšla, ne da bi se kdo posvetoval z vodstvom avtoritativnega društva. Gre za opozorilo na pre-večkrat prezrto dejstvo, da je vsakršna mednarodna kulturna izmenjava potekala prek Beograda, ki je samoumevno vključeval zahtevo, da se v tujini predstavlja Jugoslavija. Površno in nenatančno poznavanje v tujini sovпада s samoumevno jugoslovansko politiko na državni ravni, v katere pristojnost so sodili stiki s tujino.

Zdi se, da z antologijo niso bili zadovoljni niti snovalci, vendar je kasneje slu-žila kot referenca za naslednjo jugoslovansko antologijo *Nuova poesia jugoslava*.

* * *

Občutljivost za vsak odmev v tujini je sprožila izjemno odmevnost antologije *Nuova poesia jugoslava*, ki je izšla 1966. leta pri parmski založbi *Guanda* in jo je prav tako pripravil *Ciril Zlobec*.²⁸ O razburjenju, ki ga je zbudila v Jugoslaviji, je založnik izjavil, da se v Italiji ne bi toliko pisalo o nobeni knjigi, niti če bi Dante vstal od mrtvih. Zato se postavlja vprašanje, katere njene razsežnosti so zbudile v Jugoslaviji pomisleke in kako so nanje gledali v Italiji.

Založba jo je izdala kot dvanajsti zvezek knjižne zbirke antologij, ki jo je urejal znani rimski publicist *Giacinto Spagnoletti*, s katerim je kasneje Ciril Zlobec še večkrat sodeloval pri različnih prizadevanjih za recipročno posredovanje literarnih del. Seznanila sta se po posredovanju v Rimu živeče Idrijskeanke, lastnice galerije, *Valentine Cesaretti Orsini (Medvedič)*, ki si je prizadevala uveljaviti slo-vensko književnost v italijanskem prostoru in je tudi uspela, da so ji rimski dnev-enski objavili nekaj Cankarjevih črtic.²⁹ Ciril Zlobec naj bi ji pomagal prepričati Spagnolettija, ki ga je že nekaj časa pregovarjala, da bi ji založil knjigo, a je čutila, da bi morala imeti trdnjše reference, kot so objave posameznih prevodov v dnevnem časopisju. Prvo srečanje v Rimu je potekalo v mučnem ozračju in ni obetalo sadov.³⁰ Rezultat je bil edino neobvezujoč dogovor za ponovno srečanje obeh pesnikov in urejevalcev antologij. Pri drugem osebnem stiku so dogovori

²⁸ *Nuova poesia jugoslava*, ur. Ciril Zlobec s sodelovanjem Slavka Mihalića, Aleksandra Spasova, kom. Mitja Mejak, Parma, Guanda S.T.E.B. 1966, 461 strani (Collana Fenice. Nuova serie. Sezione antologie. 12). Vzporedno besedilo.

²⁹ Viktor Habjan: Razgovor s prevajalko Cankarja, *Knjiga* 1957, str. 362-364; Zoltan Jan: Ivan Can-kar pri Italijanih, *Primerjalna književnost* 1996, št. 1, str. 63-94.

³⁰ Ciril Zlobec: Potovanje na Sicilijo s postankom v Rimu, *Primorska srečanja* 1995, št. 166, str. 149.

proti pričakovanju hitro napredovali, tako da je bila kmalu podpisana pogodba za izdajo antologije, vendar ne slovenske, pač pa jugoslovanske poezije. Leto po njenem izidu je izšla v njenem skupnem uredništvu tudi *Sodobna italijanska lirika* (Ljubljana 1968), tako da gre v tem primeru za recipročnost, ki jo je Zlobec zaradi svojega položaja v slovenskem javnem življenju lahko zagotavljal ter tako omogočil širjenje in poglobljanje sodelovanja. V nadaljnje sodelovanje pa ni bila vključena *Valentina (Medvedič) Cesaretti*, ki je seznanila oba urednika.

Ciril Zlobec na enem izmed srednjeevropskih srečanj (Gorica, Trst)

Za sourednika srbohrvaškega področja si je Zlobec izbral *Slavka Mihalića*, s katerim sta sodelovala pri hrvaških izdajah antologij slovenske književnosti, za makedonsko književnost pa je bil sourednik *Aleksander Spasov*. Veliko večino del je spet prevedel *Giacomo Scotti*, uvod je prispeval *Mitja Mejak* in rokopis so oddali že čez dober mesec.³¹ Založnik je najprej dokaj zanemaril reklamo za novo izdajo, vendar je potem skupaj s Spagnolettijem, vplivnim urednikom knjižne zbirke, poskrbel za popularizacijo antologije, ki je ob prevodih imela tudi izvirnike.³²

³¹ Dušan Željeznov: Vzrok je globlje in čisto drugje, Ljubljanski dnevnik 20. 11. 1966, št. 297, str. 7.

³² Prva nam znana napoved antologije je izšla že 1964. leta ob predstavitvi videmskega pesnika, prevajalca in Zlobčevega prijatelja Luciana Morandinja v videmski krajevni reviji *Quartiere* (str. 36). Ob izidu je nato izšla še vrsta drobnih napovedi v osrednjih časopisih: *Rinascita* (1966 št. 43); *Paese Sera* 14. 10. 1966; *L'Avvenire d'Italia* 30. 10. 1966; *Bollettino bimestrale del Sindacato Nazionale Scrittori*, november 1966; *L'Italia che scrive*, december 1966; *Libri e riviste d'Italia*, febr. 1967; *La Battana*, febr. 1967.

Pokazala se je prednost izdaj velikih založb, ki obvladajo tržišče, tako da njihove publikacije pridejo v večino italijanskih knjigarn in ne običajno v dveh, treh regionalnih prodajalnah.

Znano gradivo dopušča sklepanje, da antologija kljub navedenemu ne bi imela posebnega odmeva, če se ob njej ne bi v Jugoslaviji razplamtela polemika, saj se je kljub prizadevanjem pojavil med italijanskimi recenzenti en sam uveljavljen strokovnjak, kvaliteto prevodov in utemeljenost izbora iz slovenske lirike pa je obravnavala le *Jolka Milič*.³³ Seveda je odkrila množico prevajalčevih nerodnosti, ki spreminjajo tudi pomenske nianse leposlovnih del dvainštiridesetih slovenskih pesnikov, kolikor jih upošteva antologija. Nestor italijanske slavistike *Arturo Cronia*, ki je bil tista leta med drugim tudi zunanji izpraševalec pri maturitetnih izpitih na šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji, je o parmski knjigi objavil krajši članek v rimski reviji *L'Italia che scrive*.³⁴ O njej je poročal z naklonjenostjo, vendar meni, da v antologijo, namenjeno tujini, ne sodijo še neuveljavljeni pesniki, ki so še brez lastne hrbtenice in so objavili komajda kakšen zvezčič verzov. Kar je za italijanske kritike samoumevno, je po naših kriterijih daleč prestrogo, če upoštevamo koliko slovenskih klasikov od Prešerna, Jenka, Murna, Ketteja, Kosovela ni objavilo več kot ene pesniške zbirke. Pomisleke izraža Cronia tudi zaradi toge proporcionalne predstavitve vseh jugoslovanskih književnosti, saj se mu zdi, da makedonska književnost glede na svoj pomen zavzema preveč prostora. Zagovarja torej nasprotno od tistega, kar so mislili udeleženci jugoslovanske polemike. Po njihovem mnenju bi morali biti v antologiji prisotni vsi narodi in vse narodnostne manjšine strogo proporcionalno ali vsaj po narodnostnem ključu, ki se je tedaj vse bolj uveljavljal v jugoslovanskem političnem življenju. Cronia zahteva kvaliteto, ki jamči največjo umetniško izpovedno moč, kritiki iz Jugoslavije pa so antologijo razumeli predvsem kot zbirko informacij, ki ustvarjajo možnosti za nadaljnje uveljavljanje.

Še isti mesec so se v italijanskem časopisu pričela pojavljati poročila o polemikah, ki jih je antologija dvignila v jugoslovanskem prostoru.³⁵ *Zveza pisateljev Jugoslavije* ji je zamerila predvsem odsotnost manjšinskih pisateljev in to, da v njej ni nobenega Črnogorca [in Bosanca]. Zlobec se je branil, da manjšinski pisatelji spadajo v književnost matičnega naroda. Iz ozadja so prihajale na dan zamere, ker je bil marsikateri uveljavljeni pesnik starejše generacije izpuščen zaradi načela, da se upoštevajo le novi tokovi v jugoslovanski poeziji in tisto, kar je nastalo v najnovejšem času. Nato so se vrstile javne razprave, resolucije, televizijske debate, razčiščevanje pred častnim razsodiščem Društva jugoslovanskih pisateljev itd. Polemike z urednikom za srbohrvaško področje *Slavkom Mihaličem* so poleg tega odmevale tudi v naelektrinem ozračju, ki je nastalo pri obraču-

³³ Jolka Milič: Nuova lirica slovena, *Dialogi* 1967, št. 2 in 3, str. 89-93, 161-164.

³⁴ Arturo Cronia: Ciril Zlobec, *Nuova poesia jugoslava* [...], *L'Italia che scrive*, december 1966.

³⁵ A rumore la cultura jugoslava per un libro uscito in Italia, *L'Unità* 2. 11. 1966; Un'antologia è diventata motivo di scandalo, *La fiera letteraria* 12. 1. 1966. Tem poročilom lahko dodamo še polemичne članke, ki so izšli v reškem dnevniku italijanske manjšine *La Voce del popolo*: Perché mancano i nostri poeti? (30. 10. 1966); Un'antologia di poesie jugoslave provoca una vasta polemica (27. 10. 1966); Processo alla poesia (8. 12. 1966).

navanju s "hrvatskim šovinizmom in revizionizmom" na prehodu v sedemdeseta leta.³⁶ V Italiji je polemika antologiji koristila, saj je pospeševala zanimanje za knjigo, tako da so izšla najboljše poročila v prvi polovici 1967. leta, če ne upoštevamo članka Zlobčevega prijatelja in sodelavca *Giacoma Scottija*.³⁷

Med italijanskimi odmevi in za polemiko v Jugoslaviji je imelo odločilno vlogo pisanje Nobelovega nagrajenca *Salvatoreja Quasimoda* v magazinu z visoko naklado *Il Tempo*.³⁸ Zlobec se je osebno spoznal s Quasimodom, ko je pripravil prevod njegove poezije v slovenščino in ob dogovorih za izdajo antologije leta 1963. Ker je bil Quasimodu Zlobčev spremni esej v slovenskem izboru njegove poezije všeč, se je tedaj menda ponudil, da na podlagi dobesednih prevodov prepesni njegove poezije in poišče založnika, vendar je Zlobec dal prednost antologiji, ki je izšla čez kakšno leto. Nobelovcu se je vseeno kmalu ponudila priložnost, da se mu oddolži. V svoji stalni rubriki *Colloqui con Quasimodo* je za predstavitev antologije uporabil izmišljeno priložnost, ko naj bi ga skupina videmskih dijakov prosila za kakšno informacijo o sodobni jugoslovanski poeziji, o kateri naj ne bi vedeli ničesar. Zamisel je bila pretehtana in preračunana kot nesporna argumentacija o potrebnosti takšne antologije.³⁹ Poudarjala je nepoznavanje jugoslovanskih literatur v sosednji državi in celo ob meji ter potrebo in željo po zapolnitvi te vrzeli, ki naj bi se kazala tudi med mladimi. Značilno je, da takšna zunanja motivacija, ki izpostavlja le informativno plast antologije, tudi po oceni Quasimoda ni zadostna za italijanskega bralca, zato je ni posebej obravnaval, pač pa je svoj kratki esej gradil na predstavitvi humanističnih in za poezijo imanentnih kvalitet. Izpostavil je raznolikost jugoslovanskega ustvarjanja ter po uvodniku povzel glavno razvojno linijo poezije, ki se *giblje med spoštovanjem lastne izvirne slovanske tradicije ter istočasno išče razmerje z izkušnjami sodobnih literarnih šol, ki gradijo na samorefleksiji evropskega individualiziranega subjektivizma*, kot pravi v značilnem italijanskem slogu. Zaključuje s ponovnim citiranjem Zlobčevega mnjenja, da se *sodobna jugoslovanska poezija ne oklepa le žgočih problemov sodobne socialistične družbe niti se ne zateka v izolacijo intimizma, pač pa hoče podati globlje samozavedanje individuuma, ki žal ni vedno tisto, za kar se deklarira*.

S to oceno in z njeno večkratno objavo v jugoslovanskem tisku se je iztekla polemika, ki je bila za Cirila Zlobca, urednika te in vrste drugih antologij različnih književnosti v različnih jezikih, grenko izkustvo, tako da se kasneje dolgo

³⁶ Politika 23. 10. 1966; Delo 23. 10. 1966; Politika 24. 10. 1966; Večerne novosti 25. 10. 1966; Književne novine 29. 10. 1966; Delo 29. 10. 1966; Vjesnik 29. 10. 1966; Telegram, 4. 11. 1966; Delo 11. 11. 1966; Književne novine 12. 11. 1966; Delo 15. 11. 1966; Telegram 18. 11. 1966; Vjesnik 19. 11. 1966; Nedeljski dnevnik 20. 11. 1966; Telegram 12. 12. 1966; Delo 20. 12. 1966; Delo 21. 12. 1966.

³⁷ Giacomo Scotti: Nuova poesia jugoslava, Panorama 29. 11. 1966, str. 22; Osvaldo Ramous: Una antologia è diventata motivo di scandalo, La fiera letteraria 12. 1. 1967; Daisy Martini: Le due vie della nuova poesia jugoslava, Avanti 9. 2. 1967; Vittorio Vettori: Un'imponente rassegna della letteratura nel tempo, Il Telegrafo 11. 5. 1967; Mario Lunetta: Nuovi poeti e narratori jugoslavi, Paese Sera 28. 7. 1967.

³⁸ Salvatore Quasimodo: Nuova poesia jugoslava, Il Tempo 14. 12. 1966, str. 18. Prevodi prispevka so bili objavljeni tudi v Delu 20. 12. 1966 ter zagrebškem Telegramu 16. 12. 1966.

³⁹ Ciril Zlobec: Italijanska srečanja slovenskega pesnika, 6. nadaljevanje, Radio Trst A, 27. 2. 1993. Navedeno po rokopisni podlagi oddaje.

časa ni več ukvarjal s takšnimi publikacijami in je ponujene priložnosti izkoristil le še za posredovanje lastnih del v italijanski prostor. Pri snovanju obravnavane antologije je utrdil ali na novo spletel vezi z znanimi italijanskimi literarnimi ustvarjalci in založniki, kar je vplivalo na njegove uspehe v kasnejših letih, kot bo osvetljeno v nadaljevanju. Ob obeh antologijah je istočasno doživel grobe in zaradi očitkov nacionalizma celo nevarne napade. Ponovno se je izkazalo, kako občutljivo in tvegano je urejanje vsake antologije. Če je namenjena tujini, je urejanje praviloma povezano s polemičnimi napadi, ki so se jim izognili le redki. Kritika je obzirnejša le do neslovenskih urednikov, kot je bilo vidno pri Salvinijevi antologiji *Sempreverde e rosmarino* (1951).

IV.

Desetletje po prvih intenzivnejših osebnih stikih z italijanskimi ustvarjalci so Zlobčeva znanstva omogočila knjižno izdajo njegovih pesmi v italijanščini *Ritorni sul Carso*.⁴⁰ Pri tem je treba upoštevati, da se je poleg tega nadaljevalo že nakazano delo na drugih področjih, pesnik je imel za seboj vrsto revijalnih objav svojih pesmi, številne javne nastope po Italiji, predvsem pa več knjižnih prevodov iz italijanščine. Kljub temu priznava, da je izid zbirke omogočil naključni splet okoliščin.⁴¹ Slučajno je posredoval pri *Joži Vilfanu*, da je že omenjenemu *Danilu Dolciju*, borcu za socialne pravice italijanskega delavstva, napisal podporo njegovi kandidaturi za Nobelovo nagrado za mir. Priskrbel mu je vabilo v Opatijo na tradicionalni kongres reške revije *La Battana* ter imel z njim še nekaj stikov. Tako mu je ta Sežančan po rodu mimogrede predlagal, naj pripravi izbor svoje poezije za italijansko izdajo. Zlobec mu je, ne da bi bil prepričan v resnost ponudbe, poslal kakih 150 v italijanščino že prevedenih in revijalno objavljenih pesmi ter čez mesec prejel odgovor svojega prijatelja *Giacinta Spagnolettija*, da bo poskrbel za izid zbirke. Ime znanega urednika je bilo pomembno za uveljavljanje zbirke, ki je dve leti kasneje prejela nagrado *Premio Città dello Stretto*, kar sicer ni precedens pri prevodih slovenske poezije, je pa prispevek za njeno uveljavljanje.⁴²

⁴⁰ Ciril Zlobec: *Ritorni sul Carso*, Antologia personale 1951-1980, Vračanja na Kras, Padova, Panda 1982, 104 str. (Arianna, Collana di poesia internazionale). Prev.: Arnaldo Bressan, Jolka Milič, Luciano Morandini, Ubaldino Sampaoli, Giacomo Scotti, Sergij Šlenc.

⁴¹ Ciril Zlobec: Italijanska srečanja slovenskega pesnika, Radio Trst A, 12. 6. 1993. Navedeno po rokopisni podlagi oddaje.

⁴² Mila Kacič je leta 1985 prejela prvo nagrado šestega natečaja La gerla d'oro (Zlati oprtnik), ki jo podeljuje "Akademija za kulturo in umetnost" v Serravalle Sesia blizu Vercellija, in naslednje leto so ji objavili izbor 10 poezij v priložnostni antologiji (prevod Jolke Milič). Prav tako je bil nagrajen tudi prevod Cankarjevih črtic, ki ga je pripravila Marija Pirjevec. Priznanja sta prejela Marko Kravos ter Dušan Jelinčič. Grafična mapa s poezijami Aleksija Pregarca, ki jo je pripravil Edi Žerjal, izdala pa Art Gallery Club v Marini di Carrara v zbirki Il Collaboratore 1984. leta, je prejela vladno italijansko nagrado Europa 2000. Pesnik je prejel tudi tržaško častno nagrado Il giullare za leto 1975. Žarko Petan je sodeloval 1992 in 1993 na pesniških tekmovanjih Julija in Romeo v Montecchio Maggiore ter prejel prvo leto drugo, nato pa prvo nagrado. Nekateri drugi slovenski pesniki so bili prav tako deležni italijanskih javnih priznanj. Olga Ban iz Trsta in Milko Cibic s Proseka sta večkrat zmagala na tradicionalnem literarnem natečaju tržaške pokrajine Božič osta-

Prijazna je bila tudi vključitev v knjižno zbirko *Arianna*, zasnovani tako, da vsakokrat izideta dve knjigi, prevod tujega pesnika in zbirka uveljavljenega italijanskega avtorja. Ob Zlobcu se je v paketu pojavil *Carlo Betocchi*, kar ni nepomembno za distribucijo dela.

Med prevajalci, ki jih je odbral *Giacinto Spagnoletti* za pregledno izdajo Zlobčevega pesniškega ustvarjanja od leta 1951 do 1980, so nekatera nam že znana imena. Poleg Videmčana *Luciana Morandini*ja srečamo *Ubalдина Sanpaola* ter že uveljavljena prevajalca reškega kroga *Giocoma Scottija* in *Sergija Šlenca*. Pri zbirki sta sodelovala tudi *Arnaldo Bressan* in *Jolka Milič*, čeprav le s posameznimi prevodi. Kljub temu da je bila med prvimi Zlobčevimi prevajalci in tista, ki je Bressanu posredovala stike s slovenskimi ustvarjalci, so se njeni prevodi znašli na obrobju, saj so objavili le dva. Zdi se, da je selekcija prevodov povezana s kasnejšimi dokaj hladnimi odnosi med nekaterimi zgodnjimi prevajalci in pesnikom.⁴³ Nekakšna prizadetost bi lahko vela tudi iz Bressanove objave prevodov Zlobčevih pesmi v reviji *STIL B* neposredno po izidu zbirke, v katero jih urednik Spagnoletti ni sprejel, so jih pa vključili v eno izmed predstavitev zbirke v Milanu.⁴⁴

Med vsemi v Italiji izdanimi slovenskimi pesniškimi zbirkami je Zlobčevo delo *Ritorni sul Carso* doseglo največji uspeh. Prijatelji, marsikateri je pri knjigi sodeloval kot prevajalec, so organizirali več javnih predstavitev v Milanu, Cremoni, Comu, Brescii, Rimu, tako da je o njej večkrat pisalo dnevno časopisje.⁴⁵ Predstavitev v milanskem Domu tiska, ki jo je pripravil tamkajšnji Jugoslovanski kul-

relih (Prim. [Neva Lukež]: Na literarnem natečaju Pokrajine za starejše občane sta se Olga Ban in Milko Cibic že večkrat uveljavila, Primorski dnevnik 22. 1. 1988, št. 18, str. 4). Tatjana Rojc je 1987 prejela tretjo nagrado na natečaju Premio Nosside v Reggio Calabrii, isto leto pa tudi drugo nagrado na natečaju Umberto Saba v Trstu, leta 1990 častno diplomu na natečaju Nosside, 1995 prvo nagrado na istem natečaju (prim.: Sodobnost 1995, št. 11/12, str. 930). Liližana Vizintin je bila 1991. in 1992. leta posebej opažena (segnalata) na mednarodnem pesniškem natečaju v Milanu (Concorso internazionale Il Paese che non c'è), prejela pa je tudi dve nagradi za pesništvo (1° Premio Concorso Plurinazionale Giuseppe Malattia della Vallata a Barcis per la sezione idiomi diversi della lingua ufficiale 1992; 1° Posto Concorso letterario nazionale Luci di poesia 1992). Michele Obit je 1988 prejel prvo nagrado Lions Cluba v Milanu (prim.: Sodobnost 1995, št. 11/12, str. 955). Nagrado Srečka Kosovele, ki jo je podelilo Javno večnamensko kulturno središče v Ronkah so prejeli prevajalci slovenskega leposlovja - Ezio Martin, Jolka Milič in Patricia Vascotto (Prvič so podelili nagrade "S. Kosovela", Primorski dnevnik 24. 3. 1996, št. 68, str. 8; Jurij Paljk: Podelili nagrade Srečka Kosovele v Večnamenskem središču, Novi glas 28. 3. 1996, št. 12, str. 10; Boris Pahor zasluži več pozornosti tudi v italijanski javnosti, Primorski dnevnik 3. 4. 1996, št. 75, str. 5). Nagrado Giuseppe Acerbi je 1997 prejel Alojz Rebula, posebno priznanje pa tudi Ciril Zlobec (Diomira Fabjan Bajc: Ko je latinščina pogovorni jezik, Primorski dnevnik 1. 11. 1997, št. 260, str. 14; Slovenska literatura za nagrado "Acerbi '97", Primorski dnevnik 22. 2. 1997, št. 45, str. 8). V Italiji imajo približno 2.000 nagrad za literarna dela, med katerimi so najuglednejše: Strega, Campiello, Viareggio, Montale. Prim. Miro Kocjan: V množici 2.000 nagrad odkrita sila povprečna dela, Delo 13. 5. 1993, št. 108, str. 15 (Književni listi).

⁴³ Ciril Zlobec: Lovorike iz Italije, Primorska srečanja 1995, št. 165, str. 42.

⁴⁴ Ciril Zlobec, Presentato e tradotto da Arnaldo Bressan, STILB 1983, št. 16-18, str. 114-116. Druga predstavitev zbirke v Milanu je bila 20. 6. 1984. Prim. tudi: Arnaldo Bressan: Due frammenti sulla poesia di Ciril Zlobec, La Battana 1984, št. 71, str. 49-50.

⁴⁵ Andrej Novak: Žarišče jugoslovanske kulture v Milanu, Delo 28. 6. 1984, št. 173, str. 8 (Književni listi).

turni krožek, je zanimiva, ker se je je udeležilo številnejše občinstvo kot istočasno potekajočega predvolilnega zborovanja.⁴⁶ Krožek je ob takšnem odzivu publike ponovno organiziral srečanje s pesnikom 20. 6. 1984, ko je Zlobec prejel že omenjeni nagradi. Sodelovali so kritik in prevajalec *Arnaldo Bressan*, ki je pripravil pesnikovo predstavitev, pesnik *Grytzko Mascioni*, urednik *Giacinto Spagnoletti* ter lektor za srbohrvaščino v Milanu *Tonko Marojević*.⁴⁷ Te druge predstavitve zbirke se je v milijonskem Milanu udeležilo okrog dvesto ljudi, kar predstavlja za tovrstne prireditve zanimiv uspeh. Odzvala sta se tudi italijanski državni radio in televizija, ki sta pesniku namenila nekaj svojega programskega časa, kar se je do danes zgodilo le ob Bressanovem prevodu Cankarja.⁴⁸ Tržaška državna radijska postaja, kjer je poleg Luciana Morandinija delala tudi Bressanova sestra, je še pred tem, 17. 6. 1982, pripravila zanimivo oddajo, ki je potekala v živo. Prek radijskih zvez so sodelovali *Luciano Morandini* kot voditelj oddaje, *Giacinto Spagnoletti* v Rimu ter *Ciril Zlobec* v Ljubljani.⁴⁹

Izšle so tudi obsežnejše kritike, med katere bi poleg tistih v reški reviji *La Battana* lahko uvrstili tudi intervju *Arnalda Bressana* v znani milanski literarni reviji *Uomini e libri* in esej *Danteja Maffia*, objavljen v mesečniku za kulturo *Idea*.

Manj spodbudni so odmevi v dnevnem tisku. Morda je ostalo spregledano kakšno poročilo, ker se je izgubilo sredi poplave periodike. Po podatkih italijanskega državnega statističnega urada za leto 1992 izhaja samo v Lombardiji, kjer so Zlobčevi zbirki namenili največ pozornosti, 22 dnevnikov in 138 tednikov. Njihova skupna prodana naklada je tedaj dosegla 473 milijonov izvodov dnevnikov ter 257 milijonov izvodov tednikov, ki imajo v veliki meri sedež v Milanu.⁵⁰ V Italiji izhaja 13 velikih in 95 vidnejših dnevnikov.⁵¹ V Furlaniji - Julijski krajini

⁴⁶ Ciril Zlobec: Lovorike iz Italije, Primorska srečanja 1995, št. 165, str. 43.

⁴⁷ Andrej Novak: Žarišče jugoslovanske kulture v Milanu, Delo 28. 6. 1984, št. 173, str. 8 (Književni listi).

⁴⁸ Delo 22. 6. 1983, št. 143, str. 6.

⁴⁹ Ciril Zlobec, Intervista a cura di A. Bressan, Uomini e libri, maj-julij 1983, št. 94, str. 16-17: Arnaldo Bressan je svoj prispevek poglobil, razširil in uporabil tudi v svoji knjigi *Le avventure della parola*, Milano, Il Saggiatore 1985, str. 177-240 (prim. tudi slovensko izdajo). Kritika Arnalda Bressana v reški reviji: *Due frammenti sulla poesia di Ciril Zlobec*, La Battana 1984, št. 71, str. 49-50, 111-112; *Dante Maffia: Messaggio etico e civile di Ciril Zlobec*, Idea (Roma) 1983, št. 11/12, str. 56-63. Esaj je izšel tudi v slovenskem prevodu: *Dante Maffia: Etična in občanska pesnikova poslanica*, Delo 29. 12. 1983, št. 315, str. 8-9 (Književni listi). B.A.: *I "melograni" di Ciril Zlobec*, Balcanica (Roma) 1982, št. 3, str. 119-122. Zapis radijske oddaje je objavljen v Delu 9. 7. 1982, št. 184, str. 8 (Književni listi).

⁵⁰ Podatki ISTATA za leto 1992, Primorski dnevnik 10. 5. 1993, št. 125, str. 5.

⁵¹ Najvišjo naklado ima skoraj 120 let stari milanski dnevnik *Corriere della Sera*, ki je najbolj razširjen v Lombardiji (povprečna dnevna naklada 1.491.430 izvodov v letu 1987); precej enakomerno je po vsej Italiji bran rimski dnevnik *La Repubblica*, ki izhaja od leta 1975 in ga je ustanovil urednik znanega magazina *L'Espresso* (povprečna dnevna naklada 656.783 izvodov v letu 1987). Na tretjem mestu je skoraj 130 let stari turinski dnevnik *La Stampa* s povprečno dnevno naklado 428.267 izvodov v letu 1987. Pomembni so pokrajinski dnevnik: v Trstu *Il Piccolo*, v Benetkah *Il Gazzettino*, v Milanu npr. *Il Giorno* in *Il Giornale*. Prim. podatki ISTAT, Marko Waltritsch: Podatki o razširjenosti, Primorski dnevnik 8. 2. 1989, št. 32, str. 12; Stanje tiska v Italiji, Novi list 16. 7. 1987, št. 1039, str. 6.

pa izhajajo štirje dnevnikarji poleg 315 drugih periodičnih publikacij, h katerim je treba prišteti še približno 22 televizijskih postaj in okrog 60 privatnih radijskih postaj.⁵² Italijansko združenje založnikov razpolaga za leto 1987 s podatki, da dnevno prodajo 11,4 milijone izvodov časopisov ali en izvod na 9,3 prebivalca. Največje zanimanje zbujajo dnevnikarji, ki jih vsak dan prodajo 6,2 milijonov izvodov, mesečnikov 1,2 milijona, tednikov 3,5 milijonov izvodov, "najmanj" popularni pa so petnajstdnevnikarji, ki jih dnevno prodajo po 300 tisoč izvodov.⁵³ Med tednikarje je bilo leta 1995 kar 136 katoliško usmerjenih s skupno naklado pet milijonov izvodov.⁵⁴

Slovensko skrbno zasledovanje vsakega poročilca v italijanskem tisku postaja v okviru njihovih razmer več kot predimenzionirano, dobiva razsežnosti, ki jih v resnici nima in v bistvu zamegljuje trezno vrednotenje odmevnosti določenih dogodkov. Poročila italijanskega tiska o slovenski književnosti in kulturi imajo tako večji odmev pri Slovencih kot pri Italijanih, kar se da sklepati tudi iz posameznih prispevkov, ki sramežljivo omenjajo, da so na takšnih predstavitev slovenskih literarnih del Slovenci številnejši kot Italijani. Še zgovornejše so fotografije, ki redno prikazujejo nastopajoče, komajda kdaj pa del publike, ker je dvorana pač bolj prazna kot polna. Podoba se zaokroži, če se nanizane pojave vključi v že navedene podatke o razširjenosti sredstev javnega obveščanja in o poplavi informacij v Italiji. Povsem jasno je, da se redke informacije o slovenski književnosti v tako prostranem medijskem prostoru razblinijo in imajo drugačno težo, kot se jim jo prisoja v Sloveniji.

* * *

Po vseh teh prepletajočih se uspehih je izšla druga Zlobčeva pesniška zbirka v italijanščini z naslovom *Vicinanze*.⁵⁵ Arnaldo Bressan, kandidat za mesto univerzitetnega profesorja slovenščine v Vidmu, ki se je eno leto izpopolnjeval v Ljubljani ter že objavil v slovenščini in italijanščini svojo knjigo esejev *Pustolovščina besede*, je, kot meni Miran Košuta, "skorajda faktografsko dobesedno" prevedel celotno Zlobčevo zbirko *Nove pesmi*.⁵⁶ Pesnik jo je ponudil svojemu sicilijanskemu znancu Salvatoreju Sciasci, ki je pridobil Giacinto Spagnoletti, da je napisal spremni esej ter jo vključil v program svoje založbe, ki je leta 1962 že objavila antologijo o jugoslovanski umetnosti *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*. Nekoliko šibkejši so bili odmevi zbirke v javnosti, saj je znanih le nekaj kritik. Izšel je prispevek v časopisu *Messaggero Veneto*, v reviji *Si scrive* je Fabio Doplicher objavil recenzijo, ki jo je prebral tudi na rimskem

⁵² Podatki ISTAT za leto 1992, Primorski dnevnik 10. 5. 1994, št. 125, str. 5; Slika informacije v deželi, Primorski dnevnik 5. 5. 1987, št. 105, str. 3.

⁵³ Stanje tiska v Italiji, Novi list 16. 7. 1987, str. 6.

⁵⁴ Italijanski tisk v veliki nevarnosti, Katoliški glas 20. 4. 1995, št. 16, str. 5.

⁵⁵ Zlobec, Ciril: *Vicinanze*, Bližine, prev. Arnaldo Bressan, koment. Giacinto Spagnoletti, Roma - Caltanissetta, Salvatore Scascia 1987 (Un copu de dés, 54).

⁵⁶ Miran Košuta: *Vicinanze*, Zlobčeve nove pesmi v italijanščini, Primorski dnevnik 18. 3. 1988, št. 62, str. 9.

radiu, ocena *Gina Brazzodura* je bila objavljena v reški *Battani*.⁵⁷

Tretja pesniška zbirka Cirila Zlobca v italijanskem prevodu *La mia breve eternità* je izšla pri znanem rimskem založniku *Bulzoniju* kot dvajseti zvezek zbirke *Dal mondo intero*, v kateri so izšla dela Apollinaira, Nerude, Renarda, Gonzáleza idr.⁵⁸ Priložnost zanj se je ponudila na mednarodnem simpoziju tržaške univerze z naslovom *Le Letterature di Frontiera. Per una Cultura della Pace*, ki je prvič potekal jeseni 1990.⁵⁹ Na posvetu, kjer so Slovenci za tržaške razmere izjemno uspešno sodelovali, je bil Zlobec eden vidnih referentov in med drugim - kot član predsedstva Republike Slovenije - gostitelj na "slovenskem dnevu", ko so udeleženci srečanja obiskali sežansko vinsko klet.⁶⁰ V programu je bil tudi ogled Lipice, vendar je odpadel zaradi zamudnega zapleta na italijanski strani državne meje, kjer je policija ugotovila, da so trije potniki brez vsakega osebnega dokumenta in da zato ne morejo nadaljevati poti, čeprav bi jim slovenski organi to spregledali. Naenkrat se je izkazalo, da je slovenska stran meje neprimerno bolj odprta, naši organi pa bolj tolerantni kot italijanski. Ko se je po prizadevanjih pesnika in člana predsedstva vse srečno izteklo, je nastalo prijateljsko vzdušje in s poudarjeno naklonjenostjo mu je prisotni rimski založnik, izdajatelj gradiv simpozija, ponudil objavo pesniške zbirke.⁶¹

Tudi pri tem knjižnem prevodu je sodelovala ista ekipa prevajalcev in isti avtor spremne besede, ki je pravzaprav prispeval le novo varianto prve. Tudi tokrat je predstavljen obsežen pregled pesnikovega ustvarjanja, sedaj v obliki dvojezične osebne antologije, ki prinaša komajda kakšen nov, še neobjavljen prevod. Manjšo odmevnost zbirke je pripisati razgibanemu dogajanju v Sloveniji ob osamosvajanju, v katerem je bil kot član predsedstva izpostavljen tudi Ciril Zlo-

⁵⁷ Giacinto Spagnoletti: Ciril Zlobec, un grande poeta sloveno sotto il segno della libertà, *Messaggero del lunedì* (Videm) 4. 1. 1988, št. 1, str. 3; anon.: Ciril Zlobec - Vicinanze, *La Battana* (Reka) 1988, št. 87, str. 110-111; Fabio Doplicher: Ciril Zlobec, Vicinanze, *Si scrive* (Cremona) 1988, št. 2; Gino Brazzoduro: Zlobec e la verità della poesia e dell'amore, *La Battana* (Reka) 1988, št. 88, str. 37-42. Prim. tudi V.S.: Iz odmevov na Zlobčevbo zbirko v Italiji, *Sodobnost* 1988, št. 6/7, str. 706.

⁵⁸ Ciril Zlobec: *La mia breve eternità*, *Antologia personale, 1950-1990* (Moja kratka večnost) Roma (Bulzoni) 1991, 167 str. (*Dal mondo intero*, Collana di poesia diretta da Giuseppe Bellini e Sergio Zoppi). Prev. Arnaldo Bressan, Dante Maffia, Jolka Milič, Luciano Morandini, Ubaldino Sampaoli, Giacomo Scotti, Sergij Šlenc, koment. Giacinto Spagnoletti.

⁵⁹ *Le Letterature di Frontiera: Per una Cultura della Pace*. Atti del 25° Congresso Internazionale AIMAV (Literatura ob meji - za kulturo miru), Università degli Studi di Trieste, 28 settembre - 1 ottobre 1990 (Gradivo mednarodnega kongresa AIMAV, Univerza v Trstu, 28. septembra - 1. oktobra 1990). Ur. Giovanna Trisolini. Roma, Bulzoni Editore 1991, 210 + 221 str. Zlobčev referat je objavljen v slovenskem prevodu v njegovi knjigi *Lepo je biti Slovenec*, ni pa lahko ter v *Primorski dnevnik* 5. 10. 1990, št. 225, str. 11. Srečanja so sedaj postala že tradicionalna, saj potekajo vsako leto že več kot pol desetletja in na vsakem sodeluje tudi Ciril Zlobec. Večino referatov je objavil v *Primorskem dnevniku* neposredno ob poteku kongresa ter v *Sodobnosti*.

⁶⁰ Pomembno mesto tudi slovenski književnosti, Štiridnevni seminar o literaturi ob meji, *Primorski dnevnik* 29. 9. 1990, št. 220, str. 8.

⁶¹ Ciril Zlobec: Italijanska srečanja slovenskega pesnika, *Radio Trst A*, 19. 6. 1993. Navedeno po rokopisni podlagi oddaje.

bec, med drugim pa ga je Janez Janša tedaj obtožil malodane narodnega izdajstva, češ da je italijanskemu ambasadorju v Ljubljani izdal datum razglasitve samostojnosti Slovenije.⁶² Naslednji dve leti se je pesnik le redkeje pojavljal v italijanski javnosti, kot je razvidno iz gradiva v opombi št. 9.

* * *

Četrta pesniška zbirka, *Itinerario d'amore*, je nastala po nekajletnem premoru 1997. leta, ko se ponovno okrepi Zlobčevo uveljavljanje v Italiji.⁶³ Pojavil se je v nekaterih antologijah, spet se je pogosteje udeleževal različnih srečanj, ponovno je prejel nekatera priznanja, kot npr. ob podelitvi nagrade Giuseppe Acerbi v Castel Goffredo blizu Mantove 28. 6. 1979, kjer je utemeljitev podal Grytzko Mascioni.⁶⁴

Giacinto Spagnoletti, Zlobčev prijatelj in urednik zbirke *Poesia europea vivente*, je v to serijo vključil pesnikovo osebno antologijo *Itinerario d'amore*. Založba *Fondazione Piazzolla* v Rimu je nastala z donacijo naslovnika, ki je kot velik ljubitelj poezije želel, da pesniške umetnine ne bi bile tržno blago. Zato knjig te zbirke ne prodajajo, pač pa poklanjajo priznanim literatom in različnim ustanovam, prejmejo pa jih tudi naročniki mednarodne revije *Poesia*, ki je v 104. številki ponatisnila že znani Spagnolettijev spremni esej.⁶⁵ Revijo v Milanu izdaja založba *Crocetti*, kar skupno z donatorskimi izvodi jamči ustrezno distribucijo naj-novejše Zlobčeve osebne antologije.⁶⁶ Tudi pri tej italijanski dvojezični izdaji so sodelovali že znani pesnikovi italijanski prijatelji, novo pa je, da je domala vse objavljene pesmi prevedel avtor sam, kar potrjuje našo domnevo, da z zelo svobodnimi italijanskimi prevodi svoje poezije ni mogel biti zadovoljen. Domnevati je mogoče, da so nove prevode pregledali njegovi italijanski prijatelji in presodili njihovo prilagojenost dikciji italijanske poezije, vendar zaenkrat še niso bili natančneje analizirani.

Zgovorno je tudi, da je kot izjema med pesnikovimi lastnimi prevodi objavljen le cikel Ljubezen dvoedina, predstavil ga je *Grytzko Mascioni*, ki prej med številnimi prevajalci ni bil upoštevan. To bi lahko bila oddolžitev dolgoletnemu prijatelju, vendar se ob tem pokažejo še druge razsežnosti. Zlobčev prijatelj je bil področni urednik za Hrvaško in Slovenijo pri obsežni *Bettinijevi* antologiji *Ap-*

⁶² Janez Janša: Premiki, Ljubljana 1992; Ciril Zlobec: Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko, Ljubljana 1992.

⁶³ Ciril Zlobec: *Itinerario d'amore*, Antologia personale 1950-1997, Roma, Fondazione Piazzolla 1997, 170 str. Vsebuje tudi prve objave treh pesmi.

⁶⁴ Slovenska literatura za nagrado "Acerbi '97", Primorski dnevnik 22. 2. 1997, št. 45, str. 8; Cirilu Zlobcu še eno italijansko priznanje, Delo 28. 6. 1997, št. 147, str. 16; Priznanja slovenskim literatom Delo, 30. 6. 1997, št. 148, str. 2; Ciril Zlobec: O nagradi Giuseppe Acerbi nekoliko drugače, Delo 2. 7. 1997, št. 150, str. 14; Grytzko Mascioni: Pesnik besede ljubezni, Delo 3. 7. 1997, št. 151, str. 15 (Književni listi).

⁶⁵ *Poesia* (Milano) 1997, št. 104, str. 50; prevod v slovenščino - Giacinto Spagnoletti: *Itinerarij ljubezni* Cirila Zlobca, Sodobnost 1997, št. 8/9, str. 723-725.

⁶⁶ Nov prodor Zlobčeve poezije čez mejo, Primorski dnevnik 10. 5. 1997, št. 110, str. 10.

prodi, antologiji mediteranske poezije, ki jo je le malo pred tem izdala milanska založba Marzorati.⁶⁷ *Mascioni* je poskrbel, da so bili v 600 strani obsegajočo, bogato opremljeno publikacijo vključeni tudi štirje soneti iz tega cikla, ki ga je sam prevedel. Cirila Zlobca, edinega zastopnika slovenske poezije v tej antologiji, je predstavil pesnik *Ivo Svetina*, državni sekretar na slovenskem ministrstvu za kulturo.⁶⁸ *Grytzko Mascioni* je svoj prevod Zlobčevega cikla torej skorajda istočasno objavil dvakrat in ga uporabil tudi pri utemeljitvi nagrade *Giuseppe Acerbi* v Castel Goffredu blizu Mantove, utemeljitev pa je izšla tudi v Delu.⁶⁹ Ni presegnetljivo, da so vsa ta prizadevanja ponovno segla dokaj široko, tako da je v decembrski številki milanske revije *Shema* izšel izbor Zlobčeve lirike.⁷⁰ Vključen je v panoramo sodobne evropske lirike.⁷¹ Tudi v tem spletu objav se - poleg ponovnega priznanja Zlobčevi poeziji - pokaže pesnikov smisel za navezovanje stikov ter ohranjanje prijateljskih vezi.

* * *

Izid štirih pesniških zbirk pri velikih italijanskih založbah predstavlja že samo po sebi zanimivo evolucijo pesnikovega uveljavljanja. Prva zbirka je izšla po srečnem naključju, izid druge je brez posebnih težav dosegel pri starem sicilijanskemu znancu po veliki odmevnosti prve. Za tretjo je prišla ponudba s strani uglednega založnika samega. Na izid četrte so vplivale prijateljske vezi, ki so bile tako globoke, da so hoteli počastiti tudi pesnikovo sedemdesetletnico. Navedena dejstva ponujajo razmislek o vzvodih uveljavljanja in možnostih, ki jih ima slovenski pesnik v italijanskem prostoru.

Proces uveljavljanja je potekal dolgotrajno, nanj pa nista vplivala zgolj kvaliteta in komunikativnost pesniške izpovedi, čeprav sta izpričani. Ta opozorila ostajajo le na nivoju prebliskov in niso oprta na konkretne analize, ki bi vzdržale strokovno kritiko.⁷² Gre pač le za različne poskuse iskanja stalnic v sodobni liriki ter za približevanje Zlobčeve lirske izpovedi italijanskemu bralcu, ki pa je vendarle toliko aktualna, da je s posameznimi poezijami predstavljen tudi v širših

⁶⁷ Approdi, *Antologia di poesia mediterranea* a cura di Emanuele Bettini, Milano, Marzorati Editore 1997, 623 str.

⁶⁸ M.H.: Ciril Zlobec v pristanu?, Delo 18. 9. 1997, št. 216, str. 17 (Književni listi).

⁶⁹ Grytzko Mascioni: Pesnik besede ljubezni, Delo 3. 7. 1997, št. 151, str. 15 (Književni listi).

⁷⁰ Ciril Zlobec v italijanski reviji, Delo 26. 3. 1998, št. 71, str. 15. Dvojezična objava.

⁷¹ Schema, *Rivista di poesia* (Milano) 1997.

⁷² Spagnoletti ob Zlobčevih kraških motivih npr. opozarja ob Nerudi in Goetheju na italijanske pesnike Krasa, na Slataperja in Stuparicha, vzporednice pa vzpostavlja tudi med Zlobcem ter Ungarettijem in Quasimodom: "Si tratta di quell' amore panico cantato da poeti d'ogni tempo, giunto a risoluta grandezza in Goethe e rifluito nell'estetismo dell'epoca dannunziana come un'eco dell'ellenismo perduto. Fra gli autori che vi sono misurati, delineando una mappa del nostro stare sulla terra, viverci un modo ebro ed esultante, basterebbe ricordare l'Ungaretti del Sentimento del tempo, il Quasimodo di Ed è subito sera; tutti poeti amati e spesso tradotti da Zlobec." (V knjigi Ciril Zlobec: La mia breve eternità, l.c., str. 7); domala dobesedno isto piše G. Spagnoletti v eseju Autenticità della parola di Zlobec, v knjigi Ciril Zlobec: Vicinanze, l.c., str. 72.

italijanskih izborih svetovne književnosti.⁷³

Pomembno vlogo je imela tudi vrsta zunajliterarnih okoliščin, razpoznavnih na različnih ravneh, čeprav se med seboj tesno prepletajo in obsegajo pesnikove osebnostne lastnosti, njegovo znanje italijanskega jezika, ki mu omogoča neposredno komunikacijo, obseg in raznolikost objavljenega dela na širšem kulturnem področju ter članstvo v mednarodnih organizacijah, uveljavljanje v mednarodnem prostoru, priznanja ter nagrade doma in v Italiji. Poleg tega je ceno njegovega imena utrjevalo dejstvo, da je že ob pričetku navezovanja neposrednih osebnih stikov imel objavljen obsežen knjižni opus, ki je obsegal šestnajst pesniških zbirk, pet publicističnih knjig, devetnajst knjižnih prevodov iz italijanščine. Ni zanemarljivo, da je uveljavljen tudi v drugih državah.⁷⁴ Med te uspehe se istočasno vpleta tudi njegovo širše družbeno uveljavljanje in opravljanje političnih funkcij, kar je dajalo njegovi osebnosti dodaten pomen, omogočalo pa mu je tudi, da je lahko svojim znancem napravil kakšno uslugo, saj je npr. imel možnosti doseči, da so gostovali v Sloveniji tisti njegovi sodelavci, ki so se zanimali za slovensko književnost.

Vendar je treba vse te pojave presoati v medsebojni povezanosti kot del literarnozgodovinskega procesa, saj vsak zase predstavlja komajda drobec, ki ima zanemarljiv pomen. Posamezne javne promocije same nikakor ne zadostujejo za trajnejše uveljavljanje.

V.

Za oceno pomena opisanih procesov uveljavljanja je potrebno *preveriti italijanske interpretacije pesnika*. Vsi trije najobsežnejši prispevki ga odkrivajo z značilnim gostobesednim italijanskim slogom, ki je Slovencem dokaj tuj in bolj malo pove. Izpostavljajo tri motivna jedra njegove lirske izpovedi.

Giacinto Spagnoletti jih označuje kot povezanost z naravo in kmečkim življenjem, s kozmičnimi težnjami, navezanimi na erotiko, ter s problemom besede kot bivanjskim vprašanjem, povezanim s komunikacijo in medčloveškimi odnosi. Znotraj tega pesnikovo iskanje resnice prevzema ton popolnosti, ki dejansko preseneča v času, kakršen je naš in katerega gibal so preokupacije podrejene laži, prikazani kot splošen smisel.⁷⁵ Poimenovanje motivnih jeder variira, a dosledno pri-

⁷³ Antologia europea, Le prospettive attuali della poesia in Europa, Ur. Fabio Doplicher, Roma 1991, str. 738 (Quaderni di STILB 8); Luna d'amore. [...], Ur. Luciano Luisi, Roma, Tascabili Economici Newton 1994, str. 88-89, 95 (Cento pagine per mille lire, 137) Approdi, Poesia della poesia mediterranea, Milano 1997, 623 str.

⁷⁴ Prevodi njegovih del so, ne upoštevajoč jugoslovanskih, izšli tudi v Budimpešti (1977), Bukarešti (1986), Madridu (1986).

⁷⁵ "Ora, se riuniamo i tre motivi su cui ci siamo soffermati - la lotta contadina, l'aspirazione cosmica, e il raggiungimento della parola -, la verità inseguita dal poeta assume un tono di interesse, che davvero sorprende in un tempo come l'attuale mosso da preoccupazioni subdole alla menzogna, spacciata per senso comune." (G. Spagnoletti, v knjigi Ciril Zlobec: La mia breve eternità, str. 11). Ponatis v predgovoru knjige Ciril Zlobec: Itinerario d'amore, Antologia personale 1950 - 1997, Roma 1997, str. 14. Komajda kaj spremenjen esej je ponatisnil tudi v ostalih Zlobčevih italijanskih pesniških zbirkah.

staja na odkrivanje globljega humanističnega bistva Zlobčeve poezije z *dvema temeljnima esencialijama, naravo in ljubeznijo, ki odpirata bivanjske probleme*.⁷⁶ O tem ugotavlja, da je z iskrenim žarom iskal goloto, pristnost in bistvenost in se ji na koncu pogosto posmehoval, v kar se je na koncu zgostila pomenskost in v kateri se še nikdar ni čutila tako intenzivna potreba po prvotni govorici, k njenemu prvinskemu notranjemu prerojenju.⁷⁷ Interpret navezuje Zlobčevo izpoved na italijansko tradicijo in ji istočasno določa mesto v vrhu sodobne svetovne poezije z nizanem vzporednic med njegovim in italijanskim pesništvom. Ob Zlobčevih kraških motivih opozarja na italijanske pesnike Krasa, na Slataperja in Stuparicha, vzporednice pa je potegnil tudi med Zlobcem in Ungarettijem ter Quasimodom (ob Nerudi in Goetheju).⁷⁸ Opozorila ostajajo na ravni prebliskov in niso oprta na konkretne analize, ki bi vzdržale strokovno kritiko. So le poskusi iskanja stalnic v sodobni liriki, in to z željo približati Zlobčeve lirske izpovedi italijanskemu bralcu, kar je - poleg znanstev in izmenjavi uslug - morda vplivalo, da so njegove pesmi izšle tudi v nekaterih italijanskih antologijah svetovne književnosti.⁷⁹

* * *

Najobsežnejša italijanska analiza Zlobčevega pesništva je objavljena v knjigi *Arnalda Bressana Pustolovščina besede*.⁸⁰ Razdelek o Zlobcu v slovenski izdaji zavzema devetdeset strani, tako da je to tretja najobširnejša obravnava kakšnega slovenskega pisatelja v italijanščini. Uvaja jo esej, ki je izšel že v reviji STIL B, zaključuje pa intervju iz revije *Uomini e libri*.⁸¹ Osrednji del *"spis[a], ki noče biti*

⁷⁶ "Come si vede, natura e amore fanno circolo, in Zlobec, intorno al silenzio che è in noi, ombre fluttuanti dell'incessante ruota del tempo. Solo nell'uomo che non ha perduto le sue radici, l'ancoraggio agognato acquista un aspetto provvidenziale. E la sua voce si ferma, non più in preda all'inquietudine. È questo il terzo tema che la poesia di Zlobec ci presenta: il deserto della falsa comunicatività, nel quale ci dibattiamo di continuo, incapaci di credere al silenzio immemoriale, che è la nostra poesia nascosta." (G. Spagnoletti, Autenticità della parola di Zlobec, v knjigi Ciril Zlobec: Vicinanze, str. 73). Ponatis v predgovoru knjige Ciril Zlobec: Itinerario d'amore, Antologia personale 1950-1997, Rim 1997, str. 14.

⁷⁷ "Nella poesia contemporanea [...] che ha cercato con sincero fervore - spesso irridendola alla fine - la nudità, l'essenzialità, mai si era avvertito con tanta freschezza e intensità questo bisogno di tornare al primo discorso dell'uomo, al suo genuino rinascere dentro di sé." (G. Spagnoletti, Autenticità della parola di Zlobec, v knjigi Ciril Zlobec: Vicinanze, n.m., str. 75).

⁷⁸ Glej op. 72.

⁷⁹ Antologia europea, Le prospettive attuali della poesia in Europa, ur. Fabio Doplicher, Roma 1991, str. 738, (Quaderni di STILB 8); Luna d'amore. [...], ur. Luciano Luisi, Roma, Tascabili Economici Newton 1994, str. 88-89, 95 (Cento pagine per mille lire, 137); Approdi, Poesia della poesia mediterranea, Milan 1997, 623 str.

⁸⁰ Arnaldo Bressan: Ciril Zlobec, Tentativo di un ritratto di confine; v knjigi istega: Le avventure della parola, Milano, Il Saggiatore 1985, str. 174-240 (L'arco 23). Slovenska izdaja: Pustolovščina besede, Slovenski eseji, Koper - Trst, Lipa - ZTT 1985. Slovenski izdaji je dodan prevod serije šestih portretov - intervjujev, ki so izšli v milanski reviji Uomini e libri od junija 1983 do oktobra 1984 pod skupnim naslovom Slovenski pisatelji, izpuščena pa so nekatera pojasnila italijanskemu bralcu.

⁸¹ Ciril Zlobec, Presentato e tradotto da Arnaldo Bressan; STILB 1983, št. 16/18, str. 114-116; Ciril Zlobec, Intervista a cura di A. Bressan, Uomini e libri maj-julij 1983, št. 94, str. 16-17.

nič drugega kot skromen pripomoček pri boljšem in intimnejšem branju *Vračanj*", želi začrtati "*Zlobčev italijanski portret*".⁸² Prevod na tem mestu ni točen, saj v izvirniku ne interpretira zgolj zbirke *Vračanja* (na Kras), temveč na splošno predstavlja celotno pesnikovo delo. Do odstopanja je prišlo, ker so obe knjigi tiskali istočasno, slovenski prevod pa je izšel celo pred izvirnikom. Očitno je interpretacija nastajala kot uvodna študija v italijansko izdajo *Novih pesmi* in ob oklevanju glede naslova za italijanski prevod, ki se glasi *Vicinanze* (Bližine) in ne *Vračanja* (Ritorni). Tedaj prispevek ni izšel, najverjetneje zaradi obsega. Bressanovo interpretacijo je nadomestil ponatis Spagnolettijevega esaja, ki je nato izšel praktično nespremenjen tudi v naslednjih knjižnih prevodih Zlobčevega pesništva v italijanščino.

V bistvu gre za biografsko interpretacijo pesnikovega dela, v katero je Bressan vključil številne ilustrativne primere njegovega pesniškega ustvarjanja in biografske podrobnosti, ki si jih je "*zabeležil v dveh pogovorih - intervjujih s protagonistom teh strani: prvič na Bledu 1983; drugič v Radencih oktobra istega leta, tem 'virom' pa je treba dodati kot odlično 'gradivo', najino dolgo prijateljstvo in dejstvo, da sem se tudi sam rodil v krajih in razmerah, ki so precej blizu Zlobčevim*".⁸³ Biografsko interpretacijo Zlobčeve poezije, "*okrog katere so se tu nujno morala zgostiti številna dogajanja naše (t.j. italijanske - o.p.) in slovenske zgodovine*", riše na ozadju vojnih grozot, ki divjajo v Evropi Zlobčevega "*pobeglega otroštva*". Ne izogiba se odkrito in obtožujoče spregovoriti tudi o genocidu in krivicah, ki jih je fašizem prizadel Slovincem. Izbrani pristop utemeljuje že v uvodnih ugotovitvah, da se Italijani ne zanimajo za slovensko književnost, ker ne poznajo razmer, v katerih je nastajala. *Tudi Sapfo jim* - po njegovih besedah - *ne bi pomenila ničesar ob tako pomanjkljivem védenju in če bi jim bil dostopen zgolj njen "goli človeški glas", če bi torej pred bralca "stopala iz te naše teme in naše praznote"*. S temi besedami je poimenoval nevednost italijanskega bralca in njegovo nepoznavanje slovenskih razmer in celo tistih poglavij iz najnovejše slovenske zgodovine, ki so tesno prepletena z italijansko fašistično pustolovščino. Rdečo nit te interpretacije, ki je pri podajanju značilnosti slovenske književnosti manj izčrpna, predstavlja razčlenitev paradoksa, da pesnik kljub težkemu otroštvu in kljub vsem krivicam, doživetim v času fašističnega režima, premore neuničljivo vero v humanistične vrednote, kar se kaže na svojevrsten način tudi v njegovi ljubezni do italijanske kulture, ki jo odraža njegovo prevajalsko delo.

* * *

Že omenjeni značilno razgibani, gostobesedni slog marsikaterega italijanskega interpreta prihaja do izraza tudi v esaju *Danteja Maffia*.⁸⁴ Razvijanje teze o

⁸² Arnaldo Bressan, n.m., str. 234, v slovenski izdaji str. 195.

⁸³ Arnaldo Bressan, n.m. str. 224 (slovenska izdaja str. 186).

⁸⁴ Dante Maffia: *Messaggio etico e civile* di Ciril Zlobec, Idea (Roma) 1983, št. 11/12, str. 56-63. Esaj je izšel tudi v slovenskem prevodu: Dante Maffia: *Etična in občanska pesnikova poslanica*, Delo 29. 12. 1983, št. 315, str. 8-9 (Književni listi).

Zlobčevem humanističnem jedru, ki predstavlja osmisljujoči princip njegove poezije, je polno takšnih oznak: "Tako nam postane jasno, da pesnikov izrazni svet nenehno poživljajo in se hkrati v njem topijo nedoločljive barve, ki imajo tudi takrat, ko se zdijo komaj nakazane, zelo močno realistično podstat. Zlobec je prepričan, kot vsi veliki pesniki, da narave ne smemo nikoli izdati, niti takrat, ko višje sile skušajo zadušiti sveti ogenj, ki se poraja iz mesa, da bi postal beseda in harmonija." "Povsod je čutiti besno vračanje h koreninam, vendar ne kot nostalgичno pesem, ki si prizadeva napaberkovati spomine in trenutke iz preteklosti, temveč kot nenehno navzočnost, ki razsvetljuje sedanost in kaže v prihodnost." V obravnavi so značilni tudi drzni preskoki in svobodne asociacije: "Tudi v pesmih z manj lirske napetosti, ki tečejo v bolj pogovornem in pripovednem tonu, je navzoča zahteva po slogovni strogosti, ki je nadzorovana in intenzivna. Prav je, če zdaj pustimo ob strani to vprašanje splošne narave, da bi se globlje spustili v analizo nekaterih besedil, ki nam bodo razkrila resnično izjemno osebnost tega človeka in umetnika v panorami evropske literature. Predpostavljamo lahko, da Zlobec dobro obvlada več jezikov (iz italijanščine je prevajal, med drugim, Danteja, Leopardija, Carduccija, Quasimoda, Montaleja, Ungarettija, Moravio, Malaparteja, Lampeduso, Sciascia), prek katerih je lahko prodrl neposredno v izvirnike. Živi v Ljubljani, v Sloveniji, vendar prihaja s Krasa, iz kmečke družine. In ni malo sledov, ki v njegovih verzih pričajo o tem, o letih, ki jih je preživel v povezavi z zemljo [...]" "Za razliko od Mallarméja na primer, ki skoraj čisto neprisiljeno trguje z nemogućnim in se prepušča v last tišini z nenehnim vračanjem glede na samega sebe in na lastno pot v zrela leta, hoče Zlobec ohraniti pristne in jasne odnose z ljudmi. In prav zaradi tega je nekje zapisal: 'Šla sva obiskat tišino', in s tem poudaril, da je zunaj nekega stanja, ki ni niti najmanj odtujujoče, saj najde prav v tišini tisto točko, ki se odpira v življenje, trenutek razmišljanja, svet možnega."⁸⁵ V zadnjem stavku slednjega citata ne gre za smiselno napako prevajalca zaradi dvojnega zanikanja, pač pa za nelogičnost avtorja, saj je v izvirniku zapisal: "*sottolineando la sua estraneità a una condizione che assolutamente non è alienante, ma anzi trova proprio 'nel silenzio' il punto aperto verso la vita, ...*" Verjetno je avtor hotel povedati, da se Zlobec distancira od svojega stanja tišine, ki zaradi tega ni odtujujoče.

Navedena značilna mesta opozarjajo na različnost slovenskega ter italijanskega razpravljanja o poeziji, kar pojasnjuje, zakaj so v Italiji dokaj hladno sprejete spremne besede in komentarji slovenskih interpretov in zakaj se v slovenskem prostoru z njihovimi analizami največkrat ne ve kaj početi. Pri Italijanih se komajda zasluti zadrega, navadno je to kvečjemu nekaj obžalovanju podobnega, ker ne vedo ničesar o slovenski liriki in pišejo o pesniku, ki ga ne poznajo v izvirniku. Ne skušajo ga postaviti v določeno razvojno linijo slovenske poezije in ne razčlenjujejo metaforike, slogovnih značilnosti, ritmične in kompozicijske zgradbe njegovih pesmi. Misli se jim svobodno sprehajajo in njihovo besedilo se prepušča asociativnim zvezam, ki jim je težko logično slediti in ujeti njihovo sporočilo.

⁸⁵ Dante Maffia: *Messaggio etico e civile di Ciril Zlobec*, Idea (Roma) 1983, št. 11/12, str. 56-63. Citirano po slovenskem prevodu Dante Maffia: *Etična in občanska pesnikova poslanica*, Delo 29. 12. 1983, št. 315, str. 8-9 (Književni listi).

S tega vidika italijanske interpretacije Zlobčeve poezije niso prinesle novega razumevanja njegove pesniške izpovedi, niso argumentirano opozorile na lastnosti, ki jih slovenska kritika in literarna zgodovina še ne bi bila ugotovila. Pomembno pa je, da so o njegovem ustvarjanju pisali znani italijanski književniki. Poleg tega so tudi *prevajalci njegove poezije zgolj Italijani* (izjemi sta le Jolka Milič in Sergij Šlenc), pri čemer se ne izkaže za posebej moteče, da marsikdo med njimi ne zna slovensko in da si je pri prepesnitvi pomagal z dobesednimi prevodi. Seveda tudi v tem primeru ni šlo brez večjih ali manjših nerodnosti ter nenatančnosti pri prestavljanju pomenskega jedra izvirnika. Iste napake so tudi v ponatisih, podobne pomanjkljivosti bi bilo mogoče navesti tudi iz ostalih zbirk, kar pa tedaj verjetno ni motilo niti pesnika samega, ki sicer dobro obvlada italijanščino in tudi prevajanje, imel pa je tudi vpogled v korektore.⁸⁶ Šele v svoji četrti prevedeni pesniški zbirki je Zlobec prekršil nenapisano pravilo, da se prevaja le v materinščino, ter tvegala objavo svojih prevodov lastnih pesmi, vendar je bil dovršen del teh pesmi preveden že pred tem. Nekatere celo večkrat, nekaterim posrednim prevajalcem, ki niso znali dovolj slovenščine, pa je že pred tem pomagal z dobesednimi prevodi svojih pesmi. Poleg tega je svoje izdelke gotovo prepuštil strogi ocen svojih italijanskih prijateljev.

Očitno se pri predhodnih prevajalcih pesnik ni spuščal v podrobnosti in jim je tolerantno puščal poustvarjalno svobodo. Gre za osebnostno lastnost, ki ni brez vpliva na odzivnost sodelavcev. Ni namreč znan noben primer, ko bi svojim interpretom zameril ali kako drugače posegal v njihovo avtorstvo, kar se je pokazalo kot produktivno. Kljub temu se v skrajni konsekvenci postavlja vprašanje, v kolikšni meri Italijani sploh poznajo takšno Zlobčevo ustvarjanje, s kakršnim se je uveljavil v domačem okolju.

VI.

SKLEP

Z rekonstrukcijo slednjih pojavov se zaokroža podoba uveljavljanja Cirila Zlobca v italijanskem prostoru. Dosegla je izredne razsežnosti: osrednje italijanske založbe so mu izdale štiri pesniške zbirke, uredil je dve antologiji, predstavili so ga v vrsti italijanskih tematskih antologij, eno pesem mu je uglasbil italijanski skladatelj, prejel je vrsto javnih priznanj, spletel je številna prijateljstva, pogosto

⁸⁶ V zbirki *Ritorni sul Carso*, ki jo je Zlobec sam korigiral (prim.: Delo 12. 12. 1981, str. 5), imamo npr. takšne prevode:

In obstrmel sem: ni jim tesno, je prevedeno: e mi stupii: ma sí, lo spazio c'è! (in sem se čudil: a da, prostor je); La stanza (Soba), str. 58; prev. Giacomo Scotti;

da bi bil, kar sem in moram biti, je prevedeno: per sapere dove sono e mi è dovere d'essere (da bi vedel, kje sem in kje moram biti); Parola 3 (Beseda 3), str. 14; prev. Arnaldo Bressan;

da bi mogel se zvečer, / izprazen, nepomemben, / se po vseh poteh iskati, je prevedeno: per poter la sera stessa / cercarmi dappertutto, / sviare in tutti i sensi (da bi mogel še zvečer / iščoč se vsepovsod, / skreniti v vse smeri); La gioia di smarrirmi (V vse smeri zaiti), str. 103; prev. Sergij Šlenc.

ga vabijo na različne javne prireditve, kjer samostojno nastopa...

Pri uveljavljanju poezije Cirila Zlobca ima znatno težo, da so popularizatorji ob vsaki predstavitvi poudarjali predvsem literarne lastnosti njegovega ustvarjanja, manj pa zunajliterarne lastnosti. Vsa prizadevanja so potekala večsmerno in povezana z vrsto vzporednih pobud, ki se niso zadovoljila z enkratnim uspehom. Istočasno so bila tudi brez enoznačno postavljenega cilja, ki bi ga pesnik hotel načrtno doseči za vsako ceno. Posamezni dogodki so pripeljali do novih srečanj, ena priložnost je ponudila drugo, vse skupaj pa se združi v zaokroženo podobo, ki predstavlja preskok iz kvantitete v kvaliteto. Vsekakor izstopa tudi eno izmed bistvenih dejstev: pesnikovo delo je bilo mnogostransko in nesporno uveljavljeno že pred prvimi vidnejšimi predstavami v Italiji. Potrditev v Italiji je bila dosežena tudi zaradi osebnih znanstev med uglednimi avtoritetami, čeprav ostaja pot do trajnejše uveljavitve še vedno nezaključena.

Uveljavljanje Cirila Zlobca v italijanskem prostoru še ni zaključeno. S tem ni mišljeno le, da gre za še potekajoč proces, pač pa tudi za spoznanje, da bo tudi to pesniško ime morda v nekaj letih zbledelo, kljub vsem priznanjem in uspehom, če se procesi ne bodo nadaljevali in ne bo prišlo do novih afirmacij, saj se je v zadnjih letih ustalil krog Zlobčevih prijateljev, v katerem se že dolgo ni pojavil noben nov posrednik. Dosedanja prizadevanja so potekala vzporedno in pri tem je še najpomembnejša pesnikova vztrajnost pri oblikovanju vezi z uveljavljenimi literati, s katerimi je lahko sodeloval kot enakovreden sogovornik in jim nudil tudi kakšno protiuslugo. Ob tem je opazen zanimiv pojav, da so bili ti vzvodi nekajkrat uporabljeni tudi pri afirmaciji drugih, predvsem mlajših slovenskih literatov, npr. *Marka Kravosa*, *Mirana Košute*, - povezave pa se kažejo tudi z usodo *Arnalda Bressana*, *Alojza Rebule* in še koga, vendar ti problemski sklopi presegajo okvire pričujočega prispevka.

CIRIL ZLOBEC E L'AMBIENTE CULTURALE ITALIANO

(Sommario)

L'affermazione di Ciril Zlobec nell'ambiente culturale italiano ha assunto dimensioni notevoli: alcune delle più importanti case editrici italiane hanno stampato quattro delle sue raccolte poetiche, gli hanno affidato la redazione di due antologie e lo hanno inserito in alcune antologie a carattere tematico. Egli ha ricevuto numerosi riconoscimenti pubblici, è stato invitato a partecipare attivamente a varie manifestazioni letterarie, ha stretto numerose amicizie e una sua poesia è stata musicata da un compositore italiano.

Nel processo di diffusione delle opere poetiche di Ciril Zlobec, ha avuto una grande importanza anche il fatto che i promotori della sua opera tendevano a dare maggiore risalto alle qualità letterarie dei suoi lavori, che non alla loro forma. Tutte queste iniziative si collegavano con altre simili e non si esaurivano durante un'unica manifestazione. Nel contempo non apparivano nemmeno condizionate dal raggiungimento di un unico obiettivo. Le varie manifestazioni erano occasione di nuovi incontri, ogni

iniziativa ne originava un'altra e tutte insieme contribuivano a dare l'immagine di un vero e proprio salto di qualità. Appare poi evidente anche un altro fatto molto importante: l'attività poetica dell'autore era molto varia ed era indubbiamente conosciuta già prima delle presentazioni ufficiali effettuate in Italia. La sua affermazione si deve anche alle conoscenze che il poeta può vantare di alcuni illustri personaggi della cultura italiana. Ma la strada che dovrebbe condurre a risultati più duraturi nel tempo appare ancora aperta.

L'affermazione del poeta nell'ambiente culturale italiano non appare infatti ancora conclusa. Con ciò non si vuol dire soltanto che si tratta di un processo ancora in corso, ma s'intende anche far notare che la fama poetica di Zlobec, nonostante i passati successi e riconoscimenti, potrebbe eclissarsi nel giro di pochi anni se non vi saranno nuove affermazioni. Negli ultimi anni infatti la cerchia dei suoi amici sembra essersi un po' stabilizzata e nessun nuovo promotore della sua opera è apparso all'orizzonte. Finora gli sforzi sono stati condotti di comune accordo, e degna di nota appariva soprattutto la tenacia con cui l'autore tendeva ad allacciare nuovi legami con dei letterati già affermati, con i quali poteva collaborare su un piede di parità e ai quali poteva offrire in cambio anche qualche servizio. A questo proposito, bisogna notare che gli stessi mezzi vennero adoperati per perseguire l'affermazione anche di altri letterati sloveni, in prevalenza giovani, come Marko Kravos e Miran Košuta e che vi sono stati degli agganci pure con le vicende di Arnaldo Bressan e Alojz Rebula. Ma questi problemi esulano dai limiti del presente contributo.

OCENE IN POROČILA

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 75, 1992

75. številka revije Studi Goriziani je izšla na pragu njene 70-letnice in je obsežnejša od običajnih. Na uvodnem mestu se Marcello Barbanera spominja prezgodaj umrlega goriškega rojaka, arheologa Sandra Stucchija (1922-1991). Za njegovo življenje in delo je značilna zelo pestra univerzitetna in raziskovalna kariera, ki ga je pripeljala v Rim. Član-ku je na koncu dodana bibliografija tega plodnega znanstvenika. Tudi zapis Celsa Macorja je spominskega značaja, saj na osnovi korespondence z znanim italijanskim germanistom, sicer Goričanom Ervinom Pocarjem, živčim v Milanu, zvemo marsikakšno podrobnost iz časa njegove visoke starosti. Pocar je bil namreč aktiven skoraj do smrti, a kljub temu vseh načrtov ni mogel uresničiti. Tako je ostal v rokopisu tudi italijanski prevod starega nemškega besedila Antikristova drama (*Il dramma dell'Anticristo*) iz leta 1160, ki ga revija Studi Goriziani objavlja v spomin njegove 100-letnice rojstva.

Sledi vrsta zgodovinskih člankov, ki so tako ali drugače povezani s preteklostjo Furlanije in še posebej Goriške. Flavia De Vitt je pripravila komentiran bibliografski pregled literature, ki se nanaša na življenje Cerkev v Furlaniji in Trstu v poznem srednjem veku. Prispevek je koristen tudi za slovensko zgodovinopisje, zlasti za tiste raziskovalce, ki jih zanima preteklost oglejskega patriarhata, segajočega v vzhodnem delu na slovensko ozemlje. Silvano Cavazza poroča o goriškem zgodovinopisju v 18. stoletju, pri čemer naglašja predvsem prispevek dveh piscev, Rudolfa Coroninija Cronberga in Carla Morellija. Luigi Tavano se tudi tokrat ukvarja s cerkveno zgodovino na Goriškem. Prispeval je namreč temeljito dokumentirano razpravo o jezuitih v Gorici, in sicer od njihovega povratka leta 1866 do 1918, torej še vedno v obdobju Avstroogrske. Avtor naglašja slog njihovega dušnopastirskega delovanja, ki je bil popolnoma v skladu s katoliškim univerzalizmom tistega časa, ki se je ostro soočal z liberalizmom. Na drugi strani pa so goriški jezuiti upoštevali etnično stanje in posebne kulturne razmere v mestu in goriški deželi ter so enakopravno skrbeli za Slovence, Italijane in Nemce. Antonella Gallarotti poroča o dijaški stavki leta 1904 na državni gimnaziji v Gorici. Do nje je prišlo zaradi pretirane strogosti in prevelikega nemškonacionalnega čutenja profesorja Rudolfa Dursta, ki je bil suplent za zgodovino in zemljepis. Stavka je dobila odmev v časopisju, v deželnem zboru in deželnem šolskem svetu, omenjeni profesor pa je bil premeščen v Pulj. Zanimivo je, da je ta neobičajen dogodek bil zaznamovan tudi v pesniški obliki; dva dijaka sta ga namreč opisala v verzih, Igino Valdemarin v več sonetih v furlanščini, Carlo Michelstaedter pa v krajši poeziji v italijanščini.

Giorgio Faggin objavlja nekaj primerov svojih prevodov tržaških pesnikov v furlanščino. Zastopani so Umberto Saba, Virgilio Giotti in Carolus L. Cergoly. V naslednjem sestavku Sergio Tavano predstavlja zbirko proznih del Celsa Macorja *Tiara*, ki je izšla v furlanščini. Fulvio Salimbeni poroča o pojavi italijanske identitete v Istri in na Reki v današnjem času in se pri tem opira na dognanja simpozija, ki je septembra leta 1989 potekal v Benetkah v organizaciji ustanove Centro interuniversitario di studi veneti.

Raimondo Strassoldo je prispeval raziskave o tem, v kolikšni meri prebivalci Furlanije

čutijo potrebo po čitvu v furlanščini. Za raziskavo je bila uporabljena sociološka metoda s preučevanjem vzorcev prebivalstva na terenu. Kar 80 odstotkov Furlanov je izjavilo, da nikoli ne prebirajo besedil v furlanščini, 11 odstotkov jih prebere do 100 strani na leto, le 7,7 odstotka pa jih preseže to število. Tudi to dokazuje, da je furlanščina jezik, ki mu grozi postopno izginotje oziroma padec na raven folklorne zanimivosti.

75. številka revije Studi Goriziani se zaključuje s knjižnimi ocenami.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 76, 1992

76. številka domoznanske revije Studi Goriziani se pričinja z umetnostnozgodovinsko razpravo. Massimo De Grassi je prispeval nekaj novih dognanj v zvezi z dejavnostjo goriškega kiparja Leonarda Pacassija ob koncu 17. stoletja. V katalog njegovih del oziroma delavnice Pacassi je uvrstil več oltarjev in kipov, evidentiranih na ozemlju Furlanije. Hanz Kitzmüller objavlja poseg, ki ga je prebral na predstavitvi zbornika z gradivom simpozija o Carlu von Czoernigu. Posvet je organiziral goriški Inštitut za družbeno in versko zgodovino ter je obravnaval vlogo te osebnosti med Italijo in Avstrijo. Kitzmüller se je v svojem razmišljanju osredotočil na Carla Czoerniga v odnosu do identitete Gorice, kjer so se v preteklem stoletju prepletali trije kulturni tokovi, italijanski, slovenski in nemški. Na Czoerniga se nanaša tudi razprava Paola Zillerja, v kateri razmišlja o institucionalnem in političnem okviru avstrijskega Primorja.

Sledijo trije prispevki, ki so povezani s simpozijem *Il codice diplomatico istriano e le fonti per la storia di Trieste e dell'Istria dalla divulgazione a stampa alla banca dati*. Potekal je 9. maja 1989 v Rovinju z ugledno mednarodno udeležbo. Antonio Trampus je napisal uvod k razpravama dveh slovenskih raziskovalcev. Darja Mihelič kritično primerja dva zgodovinska vira za starejšo zgodovino Istre: *Chartularium piranense* Camila De Franceschija in *Codice diplomatico istriano* Pietra Kandlerja. Janez Šumrada pa je soočil *Gradivo za zgodovino Slovencev* Franca Kosa in že omenjeni Kandlerjev *Codice diplomatico istriano*.

Tomaž Simčič je napisal dobro dokumentirano zgodovinsko razpravo o liku goriškega nadškofa Alojzija Zorna, ki je to službo opravljal med letoma 1883 in 1897, torej v času močnega razcveta liberalizma ter slovenskega oziroma italijanskega narodnega prebujanja na Goriškem. Hkrati je to čas začetkov političnega organiziranja katoličanov. Alberto Brambilla obravnava droben zgodovinski dogodek iz leta 1887, ko je pisatelj Edmondo De Amicis obiskal Trst in je nameraval tudi Gorico, a mu je bolezen to preprečila, kar je povzročilo veliko razočaranje Goričanov. Ob stoletnici rojstva goriškega rojaka, pesnika Franca de Gironcolija, so svoje spomine prispevali Celso Macor, Giorgio Faggin in Gianfranco Ellero. Sledi spominski zapis pokojnega Franca de Gironcolija o Pieru Paolu Pasoliniju, ki je enako kot Gironcoli ustvarjal poezije v furlanščini. V literarno zgodovino sodi tudi zapis Nicolette Dacrema o antologiji prevodov avstrijskih pesnikov v italijanščino, ki jih je izdelal goriški rojak Ervino Pocar.

Sledi običajna rubrika Segnalazioni bibliografiche, v kateri najdemo med drugim poročilo Milka Renerja o 19., tematski številki Goriškega letnika, ki je izšla kot Vodopivčev zbornik. Raimondo Strassoldo poroča o dveh publikacijah, pomembnih za Slovence v Italiji. Gre za delo Pavla Strajna *La comunità sommersa. Gli Sloveni in Italia dalla a alla z*

(Trieste 1992) ter knjigo *Etnia e sviluppo. Ruolo della presenza slovena nell'area goriziana* (Gorizia, Trieste 1992), ki sta jo uredila Giovanni Delli Zotti in Aldo Rupel. Objavljen je tudi informator knjižnih novosti deželnega pomena Državne in mestne knjižnice v Gorici v letu 1991, revija pa se zaključuje s krajšim poročilom o delovanju te kulturne ustanove v letu 1992.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 77, 1993

Alessandro Arbo nadaljuje s svojimi raziskavami zgodovine glasbe v Gorici. Tokrat obravnava osebnosti in dogodke glasbenega življenja od srednjega veka do 18. stoletja. Kot je že običaj pri avtorju, je razprava obilno dokumentirana z navedbami literature in arhivskih virov. V skladu s svojo tradicijo se 77. številka revije Studi Goriziani ponovno ukvarja z vsestranskim likom Carla Michelstaedterja. Paolo Giovannetti namreč razčlenjuje metriko v pesniškem opusu tega avtorja. Sergio Tavano je prispeval spominski zapis o prijateljskem odnosu med prevajalcem in germanistom Ervinom Pocarjem ter goriškim kulturnim delavcem in tiskarnarjem Ninom Paternollijem. Prijateljstvo med obema Goričanoma je trajno zaznamovalo Paternollijeva tragična smrt v Trnovskem gozdu, do katere je prišlo med njunim hribovskim pohodom leta 1923. Goriški CAI je na mestu tragedije leta 1924 postavil spominsko ploščo.

Bruno Arcurio se ukvarja z analizo nekaterih literarnih del Claudia Magrisa, Giorgio Faggin pa objavlja več prevodov poezij iz različnih evropskih literatur v furlanščino. Marco Cuzzi razpravlja o vlogi filma pri šolskem pouku, kar je v današnjem času še toliko bolj pomembno, če upoštevamo dejstvo, da televizija odločujoče vpliva na dojemanje sveta pri odrasčajoči generaciji.

V zaključnem delu 77. številke revije Studi Goriziani najdemo rubriko Segnalazioni bibliografiche, v kateri je objavljeno tudi poročilo Sergia Tavana o monografiji *Collio* (Gorizia 1993), ki je delo različnih piscev oziroma fotografov. Informator knjižnih novosti deželnega pomena Državne in mestne knjižnice v Gorici predstavlja tokrat izdaje iz leta 1992.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 78, 1993

78. številka revije Studi Goriziani se pričinja s člankom v furlanščini, ki ga je napisal Giovanni Pillinini. V njem obravnava furlanščino kot literarni jezik v poeziji Ermesa di Colloredo (Erme di Colorêt), ki je deloval ob koncu 18. stoletja. Naslednja razprava je pomembna za zgodovino judovstva; prispeval jo je Marco Grusovin, ki razčlenjuje odmeve italijanskega judovstva na berlinsko hebrejsko prosvetljenstvo. Omenjeno vprašanje povezuje avtor z delovanjem dveh osebnosti: to sta Isacco Samuele Reggio in Samuel David Luzzatto.

Alessandro Arbo ponovno posega v zgodovino glasbe v Gorici. V svoji razpravi obrav-

nava razvoj glasbenega šolstva v tem mestu od leta 1824 do 1915. Članek je izčrpno podprt z navedbami virov in literature, kar razodeva resen raziskovalni pristop pisca. Goriške preteklosti se dotika tudi članek Antonelle Gallarotti, ki govori o začetkih Mestne knjižnice (Biblioteca Civica) v Gorici. Ustanovljena je bila leta 1888, njen začetni fond pa izvira iz zapuščine Giuseppeja Domenica Della Bona. Ta Goričan je bil med drugim občinski svetovalec in odbornik, prav tako daljše obdobje v vodstvu Kmetijske družbe v Gorici. Vzporedno se je ukvarjal z goriško zgodovino in celo življenje zbiral dokumente in knjige, povezane s preteklostjo mesta. Prvi redni knjižničar goriške Mestne knjižnice je bil Luigi de Luzenberger (r. 1859, u. 1893). Esej, ki ga je napisal Gian Andrea Franchi, se dotika filozofske misli Carla Michelstaedterja, v kateri najdemo številne sorodnosti s sočasnimi evropskimi misleci, ki so na nek način že predvideli tragične dogodke 20. stoletja, zlasti glede usode Judov.

Andrej Bratuž objavlja krajši uvod v katalog glasbenih edicij slovenske manjšine v Italiji pod fašizmom (1927-1937), ki ga je sestavil Claudio Caltana. Slovenski pisec strnjeno podaja glavne značilnosti predvsem pomembnejših zbirk in skladb različnih avtorjev in poudarja, kako je to kulturno delo imelo pomen ne le v verskem, temveč tudi narodno-obrambnem pogledu. Teresa Candita Cassese je prispevala obširno oceno knjige Jožeta Pirjevca *Il giorno di San Vito. Jugoslavia 1918-1992. Storia di una tragedia* (Torino 1993). Po besedah avtorice je knjiga italijanski javnosti v marsičem odkrila popolnoma nov svet, za katerega so značilni stoletni etnični konflikti, ki so končno pripeljali do razpada Jugoslavije. Marino De Grassi objavlja krajše poročilo o razstavi *Panorami della Mitteleuropa*, ki je bila odprta leta 1994 na goriškem gradu.

Sledi običajna rubrika Segnalazioni bibliografiche, v kateri najdemo tudi oceni dveh slovenskih knjig. Fedora Ferluga - Petronio poroča o knjigi Francke Premk *Korenine slovenskih psalmov* (Ljubljana 1992), Milko Renner pa o slovenskem prevodu dela Martina Bauzerja *Zgodovina Norika in Furlanije* (Ljubljana 1991, v originalu *Historia Rerum Noricarum et Forojulensium*). Celso Macor je napisal oceno monografije, ki je izšla v treh jezikih, z naslovom *Sveta Gora pri Gorici. Monte Santo presso Gorizia. Monsante donghe Gurize* (Ljubljana 1993). Za slovenske strokovnjake je zanimiva tudi knjiga Luigija Baderja *I Borboni di Francia in esilio a Gorizia* (Gorizia 1993), glede na dejstvo, da so člani te kraljevske družine pokopani na bližnji Kostanjevici; to zgodovinsko delo ocenjuje Fulvio Salimbeni. 78. številka revije Studi Goriziani se zaključuje s kratkim poročilom o delovanju Državne in mestne knjižnice v Gorici v letu 1993.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 79, 1994

79. številka goriške domoznanske revije Studi Goriziani že v uvodni razpravi nakazuje eno od prvin svoje osnovne usmerjenosti, tj. pojasnjevanje korenin goriške zgodovine tudi v davni preteklosti. V času zgodnjega, visokega in poznega srednjega veka je bil nedvomno velikega pomena obstoj oglejskega patriarhata, ki je kot staro škofijsko središče močno vplival na izoblikovanje kulturne in duhovne podobe slovenskih dežel južno od Drave, na jugovzhodu pa do rek Kolpe in Sotle. V to mikavno snov je zagrizel slovenski poznavalec, univerzitetni profesor v Ljubljani Rajko Bratož, ki v svojem članku obravnava stike oglejske Cerkve s slovanskim prebivalstvom Vzhodnih Alp v 7. in 8. stoletju.

Tudi Vittorio Peri s svojim prispevkom sega v korenine goriške preteklosti, v čas škofovske službe prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsja. Pisec namreč objavlja uvodno besedo ob predstavitvi dokumentarno pomembne knjige *Atti delle visite pastorali negli arcidiaconati di Gorizia, Tolmino e Duino dell'Arcidiocesi di Gorizia 1750-1759*, ki je izšla leta 1994 v Gorici in sta jo uredila Franc Kralj in Luigi Tavano. Knjiga pomeni neprecenljiv vir za poznavanje kulturnozgodovinske podobe slovenskih župnij v času Marije Terezije. Že v tistem oddaljenem času je slo za zanimivo izkušnjo sobivanja različnih kultur in jezikov - slovenskega, italijanskega, furlanskega in nemškega, kar je bila posebnost novonastale nadškofije, zanimiva tudi za današnji čas, ko večkrat govorimo o pomenu večkulturnosti.

Fulvio Salimbeni dokumentirano razpravlja o Risorgimentu v Istri v 19. stoletju. Uvodoma opozarja, da je na tem polotoku nastal popolnoma nov položaj po propadu Beneške republike in z nastankom francoskih Ilirskih provinc. Prišlo je nato do priključitve celotne Istre avstrijskim dednim deželam, od srede stoletja dalje pa se je začelo krepiti iredentistično gibanje, podprto z raznimi tiskanimi glasili in organizacijami. Kot odgovor na te težnje je v Istri vzniknilo hrvaško oziroma slovensko narodobudno gibanje, ki si je hkrati prizadevalo za okrepitev vloge slovanskih ljudstev v okviru avstroogrške monarhije.

Nicoletta Dacrema sega na področje jezikoslovja. V svojem prispevku obravnava goriškega rojaka, germanista Ervina Pocarja kot prevajalca literarnih stvaritev Heinricha von Kleista. Sledi razprava umetnostnozgodovinskega značaja. Donatella Concetti Macuzzi razčlenjuje arhitekturo opuščene goriške pokopališča v sedanjem Spominskem parku (Parco della Rimembranza) ob Korzu. Šlo je za neoklasično stvaritev manj znanega arhitekta Giovannija Battista Ghitterja, ki jo lahko primerjamo z nekaterimi neoklasičnimi arhitekturami v Vidmu, Benetkah, Trstu in Piranu. Važna je ugotovitev, da je pravzaprav primerov arhitekture iz tega obdobja v Gorici malo ohranjenih.

Slavist Giovanni Tallone, ki v svojih člankih dokazuje temeljito poznavanje slovenske literature in jezika, tokrat obravnava priročnike za slovensko konverzacijo, ki so izšli v 19. in 20. stoletju. Skupno je obdelal 50 priročnikov, ki so kombinirani z italijanščino, nemščino, angleščino, francoščino, poljščino, španščino in s hrvaškim oziroma srbskim jezikom. Pisec opaza vidno izboljšanje kvalitete tovrstnih priročnikov v zadnjih dvajsetih letih, pomembna pa je tudi uvedba video kaset za učenje tega za tuje poznavalce še posebej zanimivega jezika. Tematsko soroden je tudi prispevek Giorgia Faggina, ki je ob izvirniku objavil furlanski prevod petih pesmi holandskega pesnika Hendrika de Vriesa (1896-1989). Taki in podobni prevodi dokazujejo aktualnost in življenjskost današnjega furlanskega jezika, s katerim je mogoče izraziti tudi občutja sodobne poezije.

Zaključna razprava je sociološke narave in sega prav v sedanji trenutek. Geograf Milan Bufon na osnovi konkretnih podatkov razmišlja o razvojnih možnostih čezmejne regije na slovensko-italijanski meji, v katero vključuje Goriško, tisto v Italiji in njeno sosedo v Sloveniji. Pri tem razčlenjuje različne motive, ki spodbujajo sodelovanje ob meji, ki so lahko gospodarskega, turističnega, nakupovalnega, kulturnega ali zasebnega značaja.

V zaključnem delu revije Studi Goriziani kot običajno sledijo knjižne ocene, med katerimi najdemo tudi nekatere, ki se dotikajo slovenske oziroma hrvaške kulture. Fedora Ferluga-Petronio piše o Zborniku Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani, ki nosi naslov *Jezikoslovni zapiski I.* in je izšel leta 1991. Ista avtorica ocenjuje knjigo zagrebškega profesorja primerjalnega jezikoslovja Mirka Tomasovića z naslovom *Komparativističke i reformističke teme*, ki je izšla leta 1993 v Splitu. Antonella Gallarotti z naklonjenostjo poroča o italijanskem prevodu izbora poezij Ljubke Šorli, ki je izšel leta 1994 pri založbi Braitan v Brazzanu (Bračan) pod naslovom *Canti spezzati*. Uvod v to knjigo je napisal furlanski pesnik Celso Macor, ki poudarja dejstvo, da si je Ljubka Šorli

želela svoje pesmi prevedene tudi v italijanščino in je s tem dokazala, da je kljub bridkim izkušnjam bila nad vsakršnimi delitvami in tekmovalnostjo. Običajni informator o knjižnih novostih Državne in mestne knjižnice v Gorici prinaša tokrat dokumentacijo za leto 1993.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 80, 1994

V urednikovem uvodu jubilejne, 80. številke domoznanske revije Studi Goriziani je že na začetku navedeno, da je izšla prav ob zaključku obnovitvenih del v palači Werdenberg v Gorici, v kateri ima sedež Državna posoška knjižnica, izdajateljica te revije.

Prvi članek je v skladu s pozitivno tradicijo tega glasila obrnjen na vzhod, v davno 9. stoletje, v katerem sta delovala slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Italijanski slavist Giovanni Tallone je z velikim poznavanjem in simpatijo ovrednotil delo in poslanstvo obeh svetnikov, ki sta vizionarsko uvedla narodni jezik v bogoslužje in zgodaj nakazala kulturne razsežnosti Evrope, ki naj se ne omejuje le na latinski Zahod, marveč mora upoštevati vsa ljudstva od Urala do Atlantika.

Massimo De Grassi, ki se že nekaj časa načrtno ukvarja s preučevanjem baročnega kiparstva na Goriškem, obravnava tokrat delavnici dveh goriških ustvarjalcev 18. stoletja, Giovannija Pacassija in Pasqualeja Lazzarinija. Avtor upošteva predvsem oltarje, ohranjene na ozemlju mesta Gorica in vzhodne Furlanije, vendar je razprava v primerjalnem pogledu zanimiva tudi za nas, saj najdemo dela obeh umetnikov oziroma delavnic tudi na naši strani državne meje. V kulturno zgodovino sega tudi razprava Antonelle Gallarotti, v kateri piše o tiskih v nemškem jeziku v Gorici v 18. stoletju. Iz njenih ugotovitev in priloženega kataloga je razvidno, da je v glavnem šlo za izdaje versko-poučnega in praktičnega značaja, odsotni pa so primeri znanstvenih ali visoko literarnih besedil.

Prispevek Oriette Altieri je strogo zgodovinskega značaja, saj v njem govori o spreobrnjenih v katoliško vero, kakor so razvidna v kronikah uršulinskega samostana v Gorici. Gre za primere iz 18. in 19. stoletja, kjer vidimo, da je šlo za dekleta judovskega izvora, ki so se sicer šolala v tem samostanu. Gioacchino Grasso s pozitivistično natančnostjo obravnava problem bivanja nemškega skladatelja Giacoma Meyerbeera v Gorici. V tem članku gre za značilen utrinek iz življenja v 19. stoletju v tem mestu, v katerem so se ljudje romantičnih značajev zaradi blage klime in sorazmernega miru dobro počutili. Avtor postavlja domnevo, da naj bi Meyerbeer med bivanjem v Gorici izvršil le revizijo svojega opernega dela *Križar v Egiptu*, ne pa ga v celoti napisal, kot domnevajo nekateri.

Giovanni Frau posega na področje furlanistike. V svoji razpravi namreč objavlja pismo v verzih iz leta 1829, ki ga je furlanski pesnik Pietro Zorutti poslal svojemu prijatelju plemiškega rodu iz Aviana Pietru Oliva del Turco. V preteklost sega tudi razprava Branka Marušiča. V njej namreč podaja pregled slovenskega zgodovinopisja o Goriški. Že uvodoma opozarja, da ne upošteva le slovensko pisanih besedil, marveč tudi italijanska, nemška, latinska in druga, saj so zlasti slovenski pisci starejših obdobj pisali tudi v teh jezikih. Marušič pregledno podaja prerez zgodovinopisnih besedil o Goriški od Martina Baučerja prek Štefana Kocianciča do Simona Rutarja, Franca in Milka Kosa. V novejši dobi se zgodovinopisje o Goriški seveda pomnoži, avtorji različnih generacij se ukvarjajo z različnimi problemi, prevladujejo pa raziskave politične in vojaške zgodovine 19. in 20. stoletja, čeprav se nekateri mlajši raziskovalci usmerjajo tudi v starejša obdobja.

Raimondo Strassoldo podaja pregled rasti Kulturnega združenja Mitteleuropa (Associazione culturale Mitteleuropa) od ustanovitve leta 1974 do leta 1994. Gre za ljubiteljsko združbo, ki se je v tem obdobju krepko uveljavila, v času, ko govorimo o združenju Evrope, pa igra pozitivno vlogo v zbliževanju srednjeevropskih narodov v duhu nekdanje kulturne in jezikovne tolerance, značilne za avstroogrsko monarhijo. Kot je znano, omenjeno združenje prireja vsako leto odmevno manifestacijo v Jasiku (Giassico) v počastitev rojstnega dne cesarja Franca Jožefa I. Pri takih in podobnih prireditvah pa ne gre za nostalgичno obujanje preteklosti, marveč za dobronamerne dejavnosti, usmerjene v izgradnjo Evrope jutrišnjega dne. V evropski okvir sodi tudi daljši bibliografski pregled Sergia Tavana, v katerem navaja knjižne izdaje založbe Böhlau, ki se ukvarjajo z različnimi vidiki jugovzhodne Evrope, s poudarkom na zgodovini, umetnosti in literarni zgodovini.

80. številko revije Studi Goriziani zaključuje izčrpna rubrika knjižnih ocen, od katerih omenjam vsaj dve, ker sta pomembni tudi za slovensko javnost. Sergio Tavano poroča o knjigi Otta Demusa iz leta 1991 *Die spätgotischen Altäre Kärntens*, v kateri sta upoštevana tudi dva poznogotska oltarja z ozemlja republike Slovenije, v Britofu ob Idriji in Kojskem, Demusove ugotovitve pa pomembno dopolnjujejo razlage Emilijana Cevca. Celso Macor je prispeval izčrpno oceno italijanskega prevoda spominov Henrika Tume, ki so pod naslovom *Dalla mia vita* izšli leta 1994 v Trstu.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 81, 1995

81. številka revije Studi Goriziani je izšla, kot opozarja glavni urednik v svojem običajnem uvodu, na predvečer odprtja popolnoma obnovljene palače Werdenberg v Gorici, ki bo tako preurejena nudila primerno gostoljubje Državni posoški knjižnici (Biblioteca Statale Isontina).

Že prvi članek v tej reviji kot običajno sega na področje zgodovine. Cesare Scalon poglobljeno poroča o publikaciji *Medioevo goriziano. 1001-1500*, ki jo je uredil Sergio Tavano, obsega pa različne zgodovinske in umetnostnozgodovinske spise, nanašajoče se na goriško grofijo v srednjem veku. Kot je znano, je Tavano poleg italijanskih vključil v knjigo tudi prevode nekaterih slovenskih in nemških razprav. Očitno je, da je tudi v italijansko historiografijo prodrlo spoznanje, da goriške preteklosti v srednjem veku ne moremo obravnavati le kot odmev dogajanja v Furlaniji oziroma v oglejskem patriarhatu, marveč kot samosvojo resničnost, saj je goriška grofija v tem obdobju predstavljala državno tvorbo. Davide Sciuto objavlja nekaj umetnostnozgodovinskih drobcev v zvezi s cerkvijo sv. Ivana v Gorici, ki jo je leta 1584 dal zgraditi Vid Dornberški. Pisec podaja primerjalno analizo stenske slike *Angeli s sv. Trojico*, ki jo je leta 1858 naslikal beneški slikar Sebastiano Santi (1789-1865). Isti slikar je tudi avtor slike na glavnem oltarju z motivom *Kristusovega krsta*, nastala pa je okrog leta 1858 po zgledu istoimenske Tintorettove slike.

Lucia Pillon objavlja komentiran prevod pravil grajske oborožene straže v Gorici, ki so nastala leta 1705, ko je posadko vodil Ivan Gašper Cobenzl, takrat kapitan mesta. Izvirni dokument v italijanščini je bil najden v arhivu Fundacije Coronini Cronberg. Eden od slovenskih sodelavcev revije Studi Goriziani je Branko Marušič, ki se razmeroma pogosto pojavlja v njej. Tokrat se ukvarja z likom tolminskega župnika in dekana Johanna Bannesa (Janeza Boneža, 1755-1804), znanega nasprotnika Francozov. To zadržanje je

vidno iz nekaterih že za njegovega življenja objavljenih pridig. Dokazano je, da je v teh svojih izvajanjih uporabljal slovenski jezik, ob nekaterih priložnostih pa tudi nemški. Raffaella Sgubin sega na področje vizualne kulture; v svoji razpravi razčlenjuje način oblačenja pri aristokratski plasti v Gorici v obdobju 1812-1860, pri čemer se naslanja na slikarske portretne upodobitve in tedanje vplivne modne revije. Kot važna dokumentacija se tako izkažejo slikarska dela Giuseppeja Pollenciga, Josipa Tominca, Domenica Acquarolija, Raffaella Picha. Muzikolog Alessandro Arbo se tokrat ukvarja z glasbenimi nazori goriškega filozofa in slikarja Carla Michelstaedterja. Poglobljen članek je bogato dokumentiran s citati iz zasebnih pisem in objavljenih esejev, iz česar je razvidno, da se je Michelstaedter še posebej navduševal za Beethovna.

Sledita še dve razpravi z jezikoslovnega področja. Giorgio Faggin je prispeval priložnostni zapis ob 10-letnici izida slovarja furlanskega jezika (*Vocabolario della lingua friulana*, Udine 1985). Giovanni Tallone objavlja recenzijo publikacije Diomire Fabjan Bajc *Dve muhi na en mah. Slovensko-italijanski frazeološki slovar* (Gorica 1995). Očitno je, da nova obmejna stvarnost, kakor se je izoblikovala po političnih spremembah zadnjega obdobja, ponuja nove možnosti in povzroča tudi nove potrebe na področju izdajanja slovarjev. Predvsem se kaže potreba po sestavi sodobnejšega italijansko-slovenskega oziroma slovensko-italijanskega slovarja, kakor nam je znano, pa je že v delu furlansko-slovenski oziroma slovensko-furlanski slovar.

Na koncu revije Studi Goriziani je objavljena običajna rubrika knjižnih ocen, med katerimi opozarjam na naslednje: Sergio Tavano razčlenjuje monografijo Giuseppeja Bergaminija *Giulio Quaglio* (Tavagnacco-Udine 1994), torej knjigo o slikarju, ki je zapustil dela tudi na ozemlju republike Slovenije. Fedora Ferluga-Petronio ocenjuje knjigo Borisa Pahorja *Srečko Kosovel*, ki je izšla v italijanščini leta 1993 v Pordenonu. Jezikoslovec Giovanni Tallone pa komentira slovar Marijana Breclja in Giannija Nazzija z daljšim naslovom *Le lingue d'Europa. Dizionario pratico Italiano-Friulano-Sloveno-Tedesco-Inglese*, ki je izšel v Vidmu (Udine) leta 1995. Na koncu 81. številke revije Studi Goriziani je natisnjen še informator publikacij deželnega pomena, ki jih je Državna in mestna knjižnica v Gorici pridobila v letu 1994.

Marko Vuk

STUDI GORIZIANI

Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, 82, 1995

Tudi 82. številka goriške domoznanske revije Studi Goriziani, označena za obdobje julij-december 1995, nadaljuje z ustaljeno usmeritvijo. Na eni strani je to zakoreninjenost v izročilo goriške dežele, na drugi pa odpiranje v vzhodni, sosednji slovenski prostor.

Carlo Alberto Borioli se kot običajno ukvarja z raziskovanjem gradov in trdnjav. Tokrat piše o trdnjavi Belforte, zgrajeni leta 1284 za obrambo ozemlja patriarhata in goriške grofije. V času bojev med oglejskim patriarhatom in Benečani je služila za nadzor povezav z Istro. Umetnostni zgodovinar mlajše generacije Andrea Antonello, ki se je z gotiko spoprijel že ob pripravi razstave Gotske cerkve v Posočju in Goriških Brdih, obravnava umetniški opus poznogotskega slikarja Jerneja iz Loke. Gre za freskanta, ki je deloval v začetku 16. stoletja, njegove stvaritve najdemo na Gorenjskem, v Posočju in Beneški Sloveniji, a je kljub poznemu času pri svojih freskah formalno, stilno in ikonografsko še krepko zasidran v srednjem veku. Leta 1995 je bilo zaključeno odkrivanje

njegovih fresk v prezbiteriju podružnične cerkve sv. Brikcija na Volarjih, ki so že s svojo obsežnostjo, pa tudi pričevalnostjo, bistveno dopolnile naše dosedanje védenje o tem slikarju. Francka Premk piše o stikih Primoža Trubarja s Trstom in z italijansko versko kulturo 16. stoletja. Poudariti je potrebno predvsem vpliv tržaškega škofa Pietra Bonoma, pri katerem je Trubar nekaj časa tudi prebival, prav tako italijanskega reformatorja Pierpaola Vergerija.

Tudi naslednji sestavek sega v zgodovino. V njem je govor o nekdanjih dijakih c. kr. gimnazije v Gorici, ki so bili različne narodnosti, Italijani, Slovenci in Nemci in so se kasneje odlikovali na različnih znanstvenih in umetnostnih področjih. Od Slovencev omenjam npr. Alojza Gradnika, Simona Gregorčiča, Štefana Kocianciča, Frana Levca, Alojzija Reisa, Simona Rutarja, Karla Štreklja. V decembru 1995 in januarju 1996 je namreč v stavbi sedanje Državne in mestne knjižnice v Gorici ob zaključku obnove njenega sedeža, tj. palače Werdenberg, bila na ogled tudi razstava o nekdanji c. kr. gimnaziji, ki je pred prvo svetovno vojno gostovala v isti palači. Revija Studi Goriziani se je odločila, da objavi bibliografijo z razstave knjižnih in strokovnih del nekdanjih dijakov; sestavila jo je Claudia Franceschino, uvod v njo pa je napisal Otello Silvestri. Pohvaliti je treba trud avtorice, saj je v bibliografijo vključila tudi slovenske enote, a žal prav tu mrgoli pravopisnih napak, zato opozarjam na potrebo, da bi bila v Državni in mestni knjižnici v Gorici nujna zaposlitev bibliotekarja z brezhibnim znanjem slovenščine.

Massimo De Grassi nadaljuje z raziskavami baročnih marmornatih oltarjev. Tokrat se ukvarja z delavnico Zuliani, ki je delovala koncem 17. in v 18. stoletju, v njej pa je pisec identificiral štiri mojstre: prvi je Leonardo, sledijo mu Paolo, Francesco in Michele. Gre za umetnostno zvrst, ki je v tem času na Goriškem bila zelo razvita, saj se je z njo ukvarjala še ena delavnica, v začetku imenovana Pacassi, ki pa je kasneje dobila ime po Pasqualeju Lazzariniju.

Alessandra Martina Tassin obravnava življenje in delo dveh goriških intelektualcev, ki sta zaznamovala stvarnost v tem mestu v 2. polovici 18. in prvi polovici 19. stoletja. To sta Francesco Giuseppe Savio (1754-1839) in njegov sin Francesco Leopoldo (1801-1847). Med očetom in sinom najdemo mnoge sorodnosti, pa tudi razlike. Oba sta bila po izobrazbi pravnik, posebej za Francesca Giuseppeja pa velja, da se je odlikoval kot vzoren državni uradnik terezijanske in jožefinske dobe in je idejno zrasel iz razsvetljenstva in racionalizma. Tudi Francesco Leopoldo Savio je enako kot oče napredoval v sodni karieri, poleg tega pa je imel leksikografsko znanje tako o lokalni zgodovini kot o filologiji, etimologiji in bibliografiji. Imel je stike s pomembnimi razumniki in umetniki tedanjega časa, tako tudi z učenjakom Matijo Čopom in slikarjem Jožefom Tomincem. Podobnega značaja je tudi razprava Donatelle Porcedda o družabnem in družinskem življenju v Gorici v 19. stoletju. Nastala je na osnovi analize zasebnega dnevnika, ki ga je pisala Clementina Caterina Leopoldina Coronini Cronberg, poročena De Grazia (1770-1860). Pri spevek Gioacchina Grasso je glasbeno-zgodovinske narave. V njem obravnava prisotnost glasbe italijanskega skladatelja Placida Mandanicia (1799-1852) na Goriškem in v Furlaniji, kakor se kaže v javnih izvedbah njegovih del ob različnih priložnostih, tako v prejšnjem kot v našem stoletju.

Zadnji dve razpravi sta zgodovinskega značaja in sežeta v polpreteklo dobo. Fulvio Filiput obravnava poklicno mizarsko šolo, ki je delovala v furlanskem kraju Mariano del Friuli od leta 1880 do 1931. Ustanovljena je bila v obdobju polnega razcveta avstroogrške monarhije, preživela je fašizem in bila končno preseljena v Gradišče ob Soči. Giovanni Tallone sega v slovensko stvarnost. V svojem prispevku osvetljuje lik slovenskega krščanskega socialista, tesnega Kocbekovega sodelavca Janeza Tominca iz Mekinj pri Kamniku (1921-1942). Gre za zanimivo osebnost, ki je kljub mladosti že v dijaških letih dokazala

zrelost. Tominc je maturiral na Škofijskih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano, nato je začel študirati zgodovino na ljubljanski univerzi. Priključil se je narodnoosvobodilnemu gibanju v okrilju OF in umrl v partizanih v nejasnih okoliščinah. Giovanni Tallone je objavil Tominčevo razmišljanje iz leta 1940 o bodočnosti Evrope, v katerem mladi avtor opozarja na več totalitarizmov, ki so takrat ogrožali slovenski narod, fašistični oziroma nacistični in stalinistični. Za Slovence je videl bodočnost, tudi kot protiutež velikim zahodnoevropskim narodom, v demokratično urejeni balkanski federaciji.

82. številka revije Studi Goriziani se zaključuje z običajnimi knjižnimi ocenami in krajšim poročilom o delovanju goriške Državne in mestne knjižnice v letu 1995.

Marko Vuk

KAZALO - CONTENTS

Goriški letnik 24/1997	3
------------------------------	---

Razprave - Studies

Janez DOLENC - Franc RUPNIK

Spomenica tolminskih puntarjev za izpustitev iz ječ goriškega gradu	5
---	---

Igor WEIGL

Sliki Antonia Parolija	17
------------------------------	----

Andrej MALNIČ

Pričevanje Matije Vertovca o vinu iz <i>Vinoreje za Slovence</i>	23
--	----

Vojko PAVLIN

Prebivalstvo v solkanski župniji (1835-1864) na podlagi matičnih knjig (drugi del)	35
---	----

Ivan ŽERJAL

Knjižni ilustratorji pri Goriški Mohorjevi družbi v obdobju med obema vojnama	55
--	----

Gregor KLANČIČ

Glasbeno založništvo Goriške Mohorjeve družbe	83
---	----

Zoltan JAN

Ciril Zlobec v italijanskem prostoru	123
--	-----

Ocene in poročila - Reviews and reports

Studi Goriziani 75 (1992) (Marko Vuk)	153
Studi Goriziani 76 (1992) (Marko Vuk)	154
Studi Goriziani 77 (1993) (Marko Vuk)	155
Studi Goriziani 78 (1993) (Marko Vuk)	155
Studi Goriziani 79 (1994) (Marko Vuk)	156
Studi Goriziani 80 (1994) (Marko Vuk)	158
Studi Goriziani 81 (1995) (Marko Vuk)	159
Studi Goriziani 82 (1995) (Marko Vuk)	160

UDK 94(497.4) "1713"

Janez Dolenc, profesor v pokojju, SI-5220 Tolmin, Grajska 8

**SPOMENICA TOLMINSKIH PUNTARJEV ZA IZPUSTITEV IZ JEČ
GORIŠKEGA GRADU**

Goriški letnik 24 (1997), str. 5-16, cit. 17
slov. (ital., slov., angl.)

Iz obsežnega gradiva o uporu tolminskih knežkih podložnikov leta 1713 v arhivih na Dunaju in v Gradu je avtor članka (Janez Dolenc) odbral spomenico iz leta 1716. Spomenica govori o težkem položaju upornih knežkov, ki so prestajali zaporno kazen v gradu v Gorici. Soavtor članka (Franc Rupnik) je spomenico transkribiral in prevedel iz italijanske v slovenski jezik.

UDK 75(450.367):929 Paroli A.

Igor Weigl, dipl. umetnosti zgodovinar, SI-2250 Ptuj

SLIKI ANTONIA PAROLIJA

Goriški letnik 24 (1997), str. 17-22, cit. 19
slov. (angl., slov., angl.)

Leta 1997 sta se na nemškem trgu umetnin pojavili sliki Srečanje Jakoba in Rahele in Nočjenje Mojzesa, pripisani slikarju iz kroga Francesca Solimene. Na podlogi stilne analize ju je mogoče pripisati goriškemu slikarju Antoniju Paroliju (1688-1768) in datirati v prvo polovico štiridesetih let 18. stoletja, ko sta nastali kot oprema neznanega imeninega bivališča na Goriškem.

UDK 634.8(497.4):929 Vertovec Matija

Andrej Malnič, kustos, Goriški muzej, SI-5000 Nova Gorica, Grajska 1

PRIČEVANJE MATIJE VERTOVCA O VINU IZ VINOREJE ZA SLOVENCE

Goriški letnik 24 (1997), str. 23-34
slov. (ital., slov., angl.)

Matija Vertovec (1784-1851) je bil s svojim vsestranskim življenjskim zgledom tipičen predstavnik časa v katerem je živel. Slovencem je dal prvo knjigo o vinu v domačem jeziku, izšla je leta 1845 in bila dolgo časa učbenik za vinogradnike in pridelovalce vina.

UDK 314.259(497.4 Solkan) "1835/1864"

Vojko Pavlin, profesor, Srednja šola, SI-5000 Nova Gorica, Delpinova 9

**PREBIVALSTVO V SOLKANSKI ŽUPNIJI 1835-1864 NA PODLAGI
MATIČNIH KNJIG (drugi del)**

Goriški letnik 241 (1997), str. 35-54, cit. 11
slov. (ital., slov., angl.)

Članek predstavlja demografsko sliko ožje solkanske župnije sredi 19. stoletja (1835-1864) na osnovi matičnih knjig in jo skuša deloma razjasniti z zdravstvenim stanjem in mentaliteto naših prednikov, ki doživlja ravno v tem času nekatere vidne spremembe. Demografska podoba v župniji je v marsičem podobna tisti v celotnem slovenskem prostoru. Negativni migracijski saldo v župniji v petdesetih letih je v veliki meri posledica velikega naravnega prirastka. Da število prebivalcev ne narašča še hitreje, sta predvsem "kriva" precej visoka starost mladooročencev in še zmeraj velika umrljivost otrok.

Weigl Igor, BA (Art History), SI-2250 Ptuj

TWO PAINTINGS BY ANTONIO PAROLI

Goriški lenik 24 (1997), pp. 17-22, notes 19
slov. (engl., slov., engl.)

In 1997 two paintings entitled *The Meeting of Jacob and Rachel* and *The Rescue of Moses*, attributed to the circle of Francesco Solimena, appeared on the German art market. A stylistic analysis has shown that they may be the work of Antonio Paroli (1688-1768), a painter from Gorizia, and can be dated to the first half of the 1740s. They were painted to adorn an unknown grand residence in the Gorizia region.

UDC 314:259(497.4 Solkan) "1835/1864"

Pavlin Vojko, Professor, Srednja šola, SI-5000 Nova Gorica, Delphinova 9

THE POPULATION OF THE PARISH OF SOLKAN ON THE BASIS OF PARISH REGISTERS (2st Part)

Goriški lenik 24 (1997), pp. 35-52, notes 11
slov. 53 slov. (ital., slov., engl.)

The article presents the demographic picture of the narrow area of the Solkan parish in the middle of the 19th century (1835-1864) on the basis of parish registers and attempts to partially explain it with the health and mentality of our forebears, who underwent a number of visible changes precisely at this time. The demographic image of the parish was very similar in many ways to that of the entire Slovenian area. Migration balance in the parish in the 1850's was largely due to a high natural increase. The greater age of young married couples and the still high infant mortality rate were to a large extent "guilty" or responsible for the fact that the size of the population did not grow even faster.

Dolenc Janez, Professor, retired, SI-5220 Tolmin, Grajska 8

THE PETITION OF REBELLIOUS PEASANTS FROM TOLMIN FOR THEIR RELEASE FROM GORIZIA CASTLE PRISON

Goriški lenik 24 (1997), pp. 5-16, notes 17
slov. (ital., slov., engl.)

From the extensive material on the uprising of the Tolmin serfs of 1713, kept in archives in Vienna and Graz, the author (Janez Dolenc) has chosen the petition of 1716 for detailed study. The petition addresses the difficult situation faced by rebellious peasants imprisoned in Gorizia castle. The petition has been transcribed and translated from Italian to Slovene by the co-author of the article, Franc Rupnik.

UDC 634.8(497.4):929 Vervovec Matija

Andrej Mahnič, custodian, Goriški muzej, SI-5000 Nova Gorica, Grajska 1

FROM MATIJA VERTOVEC'S VINOREJA ZA SLOVENCE

Goriški lenik 24 (1997), pp. 23-34
slov. (ital., slov., engl.)

Matija Vervovec (1784-1851) and his dynamic lifestyle are highly typical of the period in which he lived. He wrote the first book on wine in the Slovene language (*Vinoreja za Slovence / Wine-Making for Slovenes*), which was published in 1845 and was long considered a model textbook for vine-growers and wine-makers.

UDK 769.81 "1923/1940": 929

Ivan Žerjal, študent, IT-34170 Gorica, Riva Piazzetta 18

**KNIŽNI ILUSTRATORJI PRI GORIŠKI MOHORJEVI DRUŽBI V
OBDOBJU MED OBEMA VOJNAMA**

Goriški letnik 24 (1997), str. 55-82
slov. (ital., slov., angl.)

Založba Goriška Mohorjeva družba v Gorici (ustanovljena leta 1923) je skrbela za slovensko knjigo med Slovenci v Italiji zlasti v času, ko so bili izpostavljeni velikemu raznarodovanemu pritisku. Razprava govori o ilustratorjih in ilustracijah s katerimi so bile opremljene knjižne izdaje te založbe.

UDK 655.59(450.367).78

Gregor Klančič, profesor glasbe, SI-5293 Miren pri Gorici

GLASBENO ZALOŽNIŠTVO GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBA

Goriški letnik 24 (1997), str. 83-122, cit. 33
slov. (ital., slov., angl.)

Goriška Mohorjeva družba v Gorici je poleg raznovrstnih knjižnih objav, vse od svoje ustanovitve (1923) pa do sedanjega časa, ko še deluje zlasti za potrebe slovenske manjšine v Italiji, izdala tudi veliko glasbenih edicij. Pisec članka analizira tovrstno delovanje založbe in ugotavlja pomen glasbenih izdaj zlasti za utrjevanje narodne zavesti in za potrjevanje narodne istovetnosti.

UDK 821.163.6.09 Zlobec C.

Zoltan Jan, dr. lit. znanosti, SI-5000 Nova Gorica, Conkarjeva 84

CIRIL ZLOBEC V ITALIJANSKEM PROSTORU

Goriški letnik 24 (1997), str. 123-152, cit. 86
slov. (ital., slov., angl.)

Med najbolj prisotne slovenske pesnike v italijanskem prostoru spada Ciril Zlobec, ki so mu v razponu poldruga desetletja objavili štiri zbirke, uredil je dve antologiji, poskrbel, da so njegove pesmi izšle v različnih antologijskih izborih, eno njegovih pesmi je uglasbil italijanski skladatelj. Imel je tudi vrsto javnih nastopov in predavanj ter prejel tri italijanske nagrade in več javnih priznanj. Ta proces uveljavljanja izhaja iz njegovega osebnega interesa za italijansko kulturo, ki se kaže v navezovanju znanstev z znatnimi italijanskimi literati, od založnikov do kritikov in pesnikov, med katerimi sta tudi nobelovca, kar osvetljuje procese uveljavljanja njegovega dela.

UDC 655.59(450.367).78

Klancič Gregor, Professor of music, SI-5293 Mirna pri Gorici

MUSIC PRODUCTION AT MOHOR PUBLISHERS OF GORIZIA

*Goriški letnik 24 (1997), pp. 83-122, notes 33
slov. (ital., slov., engl.)*

In addition to publishing a variety of books, Mohor Publishers of Gorizia has, in its efforts to meet the needs of the Slovene minority in Italy, released numerous recordings of music since its foundation in 1923. The author analyses this area of Mohor Publisher's activity, determining the importance of music releases for the spreading of national awareness and the confirmation of national identity.

UDC 769.81 "1923/1940": 929

Žepelj Ivan, Student, IT-34170 Gorica, Riva Piazzetta 18

BOOK ILLUSTRATORS AT MOHOR PUBLISHERS OF GORIZIA IN THE INTERWAR PERIOD

*Goriški letnik 24 (1997), pp. 55-82
slov. (ital., slov., engl.)*

Mohor Publishers of Gorizia (founded in 1923) provided Slovene literature for Slovenes living in Italy during the period of great nationalist repression. The article discusses the illustrators and the illustrations which adorned books published by the company.

UDC 821.163.6.09 Zlobec C.

Jean Zoltan, Dr. lit. znanosti, SI-5000 Nova Gorica, Cankarjeva 84

CIRIL ZLOBEC IN ITALY

*Goriški letnik 24 (1997), pp. 123-152, notes 86
slov. (ital., slov., engl.)*

Ciril Zlobec is one of the best known Slovene poets in Italy. Over a period of fifteen years, four collections of his poetry have been published, in addition to two anthologies which he edited. His poems have been included in various anthologies, and one of his poems was put to music by an Italian composer. Ciril Zlobec has presented his work at several public readings and lectures. He has received three Italian awards and wide public recognition. His growing fame in Italy is a result of his personal interest in Italian culture, which has been made obvious in his friendship with well-known Italian writers, publishers, critics and poets, including two recipients of the Nobel Prize.